

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ORHAN KEMAL'İN HİKÂYELERİNDE SOSYAL VE EKONOMİK
EŞİTSİZLİK**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**HAZIRLAYAN
Sezer BENEK**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ**

**AĞUSTOS- 2022
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL VE ONAYI

Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ danışmanlığında Sezer BENEK tarafından hazırlanan “Orhan Kemal’in Hikâyelerinde Sosyal ve Ekonomik Eşitsizlik” adlı tez çalışması 31/08/2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

.....

Üye

Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat ÇETİNKAYA

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Postgraduate Education Institute Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İmza

Sezer BENEK

Tarih:

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORHAN KEMAL’İN HİKAYELERİNDE SOSYAL VE EKONOMİK EŞİTSİZLİK

Sezer BENEK

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ

2022, 309 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ

Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

Dr. Öğretim Üyesi Ferhat ÇETİNKAYA

Toplumcu gerçekçi anlayışın en önemli temsilcilerinden biri olan Orhan Kemal, roman ve hikâyeleriyle edebiyatımızda önemli bir yer edinmiştir. Hikâyelerinin büyük bir bölümünde yoksulluk, ekonomik eşitsizlik, gelir adaletsizliği, işsizlik gibi sosyal sorunlar ön plandadır. Sıradan insanların sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle dolu dünyalarını toplumsal duyarlılıkla anlatan yazar, hikâyelerinin çoğunda toplumsal mesaj verir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde sosyal gerçekçi anlayışa bağlı kalarak toplumsal kesimler arasındaki eşitsizlikleri anlatmıştır. Yazarın hikâyelerinde pozitif ayrımcılık yapılması gereken çocuklar, kadınlar, engelliler, yaşlılar aksine eşitsizliğe maruz kalırlar. Hikâyelerde, ucuz iş gücü olarak görülen çocuk işçiler ve kadınlar toplumsal yaşamın her alanında sosyal ve ekonomik eşitsizliğe maruz kalırlar.

Bu çalışmada Orhan Kemal’in hikâyeleri sosyal ve ekonomik eşitsizlik bağlamında incelenmiştir. Yazarın hikâyelerinde ele aldığı sorunları, toplumsal duyarlılıkla ele alırken takındığı tavırları anlamak ve hikâye kişilerinin karşılaştığı sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri tespit etmek amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk, Ekonomik eşitsizlik, Kadın, Orhan Kemal, Sosyal eşitsizlik.

ABSTRACT

MS THESIS

SOCIAL AND ECONOMIC INEQUALITY IN ORHAN KEMAL'S STORIES

Sezer BENEK

BATMAN UNIVERSITY

GRADUATE EDUCATION INSTITUTE

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ferhat KORKMAZ

2022, 309 Pages

Jury

Assoc. Prof. Dr. Ferhat KORKMAZ

Assoc. Prof. Dr. Mahfuz ZARİÇ

Asst. Prof. Dr. Ferhat ÇETİNKAYA

Orhan Kemal is one of the most important representatives of the social realist understanding. He has taken an important place in our literature with his novels and stories. Social problems such as poverty, economic inequality, income injustice and unemployment are at the forefront in most of his stories. The author tells the world of ordinary people, who have social and economic inequalities, with social sensitivity. He gives a social message in most of his stories.

Orhan Kemal narrated the inequalities between social classes based on the social realist understanding in his stories. Children, women, handicapped and the elderly people who need to be discriminated are exposed to inequality in the author's stories. Child and woman as labor, which is seen as low-cost labor are subjected to social and economic inequality in all areas of social life in the stories.

In this study, stories of Orhan Kemal were analyzed in the context of social and economic inequality. It was aimed to understand the author's attitudes towards the issues he told in his stories with social sensitivity and to determine the social and economic inequalities faced by the story characters.

Keywords: Child, Economic inequality, Orhan Kemal, Social inequality, Woman.

ÖNSÖZ

Modern Türk Edebiyatının toplumcu gerçekçi yazarlarından olan Orhan Kemal, elli altı yıllık yaşamı boyunca yirmi yedi roman, on dokuz hikâye kitabı, şiir, anı, inceleme, oyun, röportaj olmak üzere çok sayıda eser vermiştir. Edebiyat hayatına şiirle başlayan yazar, Nazım Hikmet'in etkisiyle roman ve hikâyeye yönelmiştir.

Bu çalışmamızda Orhan Kemal'in "Ekmek Kavgası", "Sarhoşlar", "Çamaşırcının Kızı/Küçücük", "72.Koğuş", "Grev", "Kardeş Payı", "Önce Ekmek", "Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi", "Yağmur Yüklü Bulutlar/ Dünyada Harp Vardı", "İstanbul'dan Çizgiler" adlı on hikâye kitabı sosyal ve ekonomik eşitsizlik bağlamında incelenmiştir.

Beş bölümden oluşan tez çalışmamızın birinci bölümünde Orhan Kemal'in hayatı, sanat anlayışı, eserleri, hikâyeciliği, hikâye kitaplarının tanıtımı yapılmıştır.

İkinci bölümde sosyal eşitsizlik kavramı üzerinde durulmuş, yazarın hikâyeleri sosyal eşitsizlik bağlamında ele alınarak "Eğitimde Fırsat Eşitsizliği", "Beslenme Eşitsizliği", "Barınma ve Güvenlik Eşitsizliği", "Yoksulluk", "Göç", "Yerleşim Yeri Bağlamında Eşitsizlik", "Engelli Bireyler", "Sağlık", "Etnik Köken", "Statü", "Din", "Toplumsal ve Bireysel Özgürlük" olmak üzere on iki alt başlıkta incelenmiştir.

Üçüncü bölümünde ise Orhan Kemal'in hikâyeleri ekonomik eşitsizlik bağlamında incelenmiştir. Bu bölümde hikâyeler "Gelir Adaletsizliği", "Çalışma Koşulları ve Çalışma Saatleri Bakımından Eşitsizlik", "İşsizlik", "İşçi Sınıfı ve Eşitsizlik", "Sermaye Sınıfı", "Sendika ve Örgütlenme Hakkı" olmak üzere altı alt başlıkta incelenmiştir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde çocuk kavramına değinilerek çocuğun üstün yararının ne olduğu açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde çocuğun temel hakkı olan "Yaşam Hakkı", "Gelişme Hakkı", "Korunma Hakkı" ve "Katılma Hakkı" konusunda bilgi verilerek hikâyelerde bu haktan mahrum bırakılan çocuklar ele alınmıştır.

Çalışmamızın son bölümünde "kadın" kavramına değinilmiş, kadınların toplum içinde değer görmemesi, erkekler tarafından küçümsenmesi, çalışma hayatında karşılaştıkları eşitsizlikler, sosyal hayatta karşılaştığı zorluklar, ev işlerinin sadece kadın işi olarak görülmesi, çocuk büyütüp yetiştirme sorumluluğunun sadece kadınlara verilmesi, evlenirken kadının düşüncelerine başvurulmaması gibi konular alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Çalışmam boyunca bilgisini, tecrübesini, yardımını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ'a; tezimi titizlikle inceleyip önemli katkılar sağlayan değerli hocalarım Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ ve Dr. Öğretim üyesi Ferhat ÇETİNKAYA'ya teşekkürlerimi sunarım. Çalışmam boyunca beni daima cesaretlendiren ve her zaman yanımda olan sevgili eşim Figen BENEK'e, oğlum Yekta'ya ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ederim.

Sezer BENEK

BATMAN-2022

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1. ORHAN KEMAL’İN HAYATI, ESERLERİ VE HİKAYECİLİĞİ	6
1.1. Orhan Kemal’in Hayatı.....	6
1.2. Orhan Kemal’in Eserleri	14
1.3. Orhan Kemal’in Hikâyeciliği	16
1.4. Orhan Kemal’in Hikâye Kitapları	21
2. ORHAN KEMAL’İN HİKAYELERİNDE SOSYAL EŞİTSİZLİK	27
2.1. Eğitimde Fırsat Eşitsizliği.....	29
2.2. Beslenme Eşitsizliği	39
2.3. Barınma ve Güvenlik Eşitsizliği.....	51
2.4. Yoksulluk	57
2.5. Göç.....	73
2.6. Yerleşim Yeri Bağlamında Eşitsizlik	80
2.7. Engelli Bireyler	85
2.8. Sağlık	89
2.9. Etnik Köken	97
2.10. Statü	103

2.11. Din	111
2.12. Toplumsal ve Bireysel Özgürlük.....	122
3. ORHAN KEMAL’İN HİKAYELERİNDE EKONOMİK EŞİTSİZLİK	129
3.1. Gelir Adaletsizliği	142
3.2. Çalışma Koşulları ve Çalışma Saatleri Bakımından Eşitsizlik	150
3.3. İşsizlik.....	153
3.4. İşçi Sınıfı ve Eşitsizlik	163
3.5. Sermaye sınıfı.....	176
3.6. Sendika ve Örgütlenme Hakkı	185
4. EŞİTSİZLİK BAĞLAMINDA ÇOCUK	189
4.1. Çocuk Kavramına Genel Bir Bakış	190
4.2. Çocuğun Yüksek Yararı.....	191
4.3. Çocuğun Temel Hakları.....	194
4.3.1. Yaşam Hakkı.....	195
4.3.2. Gelişme Hakkı	199
4.3.3. Korunma Hakkı.....	210
4.3.4. Katılım Hakkı	221
4.4. Çocuk İşçiler	224
5. EŞİTSİZLİK BAĞLAMINDA KADIN.....	232
5.1. Kadın Kavramına Genel Bir Bakış.....	233
5.2. Kadının Yaşam Hakkı.....	235
5.3. Kadının Çalışma Hakkı ve Çalışma Hayatındaki Yeri	238
5.4. Cinsiyetler Arası Eşitsizlik.....	244
5.5. Kadının Sosyal Hayat Bağlamında Karşılaştığı Eşitsizlikler.....	253
5.6. Anne ve Eş Olarak Kadın	264
5.7. Ev İşlerinin Paylaşımı Bağlamında Eşitsizlik	271
5.8. Çocuk Büyütme ve Yetiştirme Bağlamında Eşitsizlik	275
5.9. Evlilik	277

SONUÇ	282
KAYNAKLAR	292
ÖZ GEÇMİŞ.....	299

KISALTMALAR

akt.	: Aktaran
Bs.	: Basım
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DP	: Demokrat Parti
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TYB	: Türkiye Yazarlar Birliği
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Orhan Kemal, 15 Eylül 1914 tarihinde Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi akımının en önemli ustalarından olan sanatçı elli altı yıllık yaşamı boyunca yirmi yedi roman, on dokuz hikâye kitabı, anı, inceleme, şiir, oyun ve röportaj türünde eserler yazmıştır. Toplumcu gerçekçi bir anlayışla eserler veren yazar, eserlerini yazarken güçlü ve yetkin gözlemlerinden faydalanmıştır. Kendisi de çırçır fabrikalarında işçilik, ambar memurluğu, hamallık, katiplik, garsonluk yapmış, hikâye kişilerini yaşadığı çevrelerden seçmiştir. Onun hikâyelerindeki kişiler, günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz sıradan insanlardır.

Hikâyelerinde kendisi gibi halkın içinde olan karakterler yaratmış, yaşadığı dönemin sosyal ve ekonomik eşitsizliklerini bu karakterler aracılığıyla vermeye çalışmıştır. Orhan Kemal'in hikâyelerinde bireysel temalardan ziyade toplumsal temalar yer kaplar. Toplumcu gerçekçi bir ideolojiye bağlı olan yazarla ilgili kimi eleştirmenler, hikâyelerinin ideolojik söylemle yazıldığı tezini dile getirir. Bunlardan biri olan Mehmet Kaplan, Orhan Kemal'in eserlerinin bütünüyle Marksist/Sosyalist çizgide olduğunu savunarak hikâyelerini adi, bayağı, renksiz ve sıradan bulur.

“Orhan Kemal’de ne Sait’in o sonsuz sevgisi, her şeye açık ruhu, ne de insana neşe veren pırıl pırıl üslubu var. Orhan Kemal, dünyaya ve insanlara, dar bir ideoloji zaviyesinden bakıyor, kin ve nefret hissediyor. Hâdiseleri ve tipleri, hep aynı doktrine göre adi ve bayağı buluyor. Üslubu da bu görüşe uygun olarak kuru, renksiz, basmakalıp ve aleladedir” (Kaplan, 1954; akt. Öğütçü, 2012, s.68).

Orhan Kemal'in hikâyeciliğiyle ilgili Mehmet Kaplan'dan farklı düşünen eleştirmenlerin sayısı da oldukça fazladır. Selim İleri, Orhan Kemal'in kendi kuşağı içinde en iyi öykücü olduğunu söyler (İleri, 1975, s.12). İnci Enginün ise Orhan Kemal'in hikâyelerini, romanlarından da daha güçlü ve etkili olduğu tezini savunur (Enginün, 2008, s.341).

Orhan Kemal'in eserlerini olumsuzlayan eleştirmelerin en güçlü argümanı, eserlerinin salt bir ideolojik bir kalıpla yazıldığı düşüncesidir. Orhan Kemal'in eserlerindeki temel çatışmanın sınıfsal olduğu düşüncesi, yazarın hikâye kişilerinde de

görülür. Hikâye kişileri genellikle ezilen, sömürülen, hakkı gasp edilen kişilerden oluşur. İşçi sınıfından olan bu hikâye kişileri çoğu hikâyede sermaye sınıfını temsil eden patron veya onun atadığı ustabaşı tarafından ezilir. Hikâye kişilerinin bunlara verdiği cevap ise, boyun eğmektir. Orhan Kemal'in hikâye kişileri, genellikle toplumun en alt tabakasında bulunan eğitimsiz kişilerdir. Bu kişilerin kültürel/düşüncel yetersizliği, onları bir ideolojinin propagandasını yapmaktan uzaklaştırır. Onların en büyük amacı sermaye sınıfına karşı mücadele etmek değil, hayatta kalabilmek için karınlarını doyurmaktır. Bu yüzden ki, hikâyelerinde salt ideolojik söylemin propagandasını yapacak hikâye kişileri yoktur.

Sosyal gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal'in anlatımı konuşma diline yakın, oldukça rahat, özensiz, süssüz, açık ve akıcıdır. Hikâyelerinde olaylar ve kişiler derinliğine inilmeden verilmiştir. Yazar, hikâyelerinde yumuşak ve gerçekçi tasvirlerle yetinerek günlük yaşamda sıkça karşılaşılabileceğimiz tipler yaratmıştır. Onun hikâyelerindeki kişiler sayesinde toplumun alt yapısının yaşantısı, özlemleri, yaşam mücadelesi bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilmiştir. Konularını doğrudan halktan seçen yazar, hikâyelerinde vermek istediği mesajı bütün açıklığı ve yalınlığıyla vermiştir.

Yaşadığı çoğu olayı eserlerine konu edinen yazarın, 1956 yılında yayımlanan “*Arka Sokak*” adlı hikâyesi kavuşturmaya uğrar ve hakim karşısına çıkar. Hakimin, konularını neden hep fakir fukaradan, işçilerden aldığını, ülkede varlıklı insanların hiç mi olmadığını sorması üzerine; yazar, hakime gerçekçi bir yazar olduğu için en iyi bildiği konuları yazdığını, varlıklı insanların yaşayışlarını bilmediği için onlara eserlerinde yer vermediğini söyler.

Orhan Kemal, edebiyata şiir yazmakla başlamıştır ancak asıl ününü roman ve hikâyeleriyle elde etmiştir. Orhan Kemal'in eserleri üzerine birçok akademik ve bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Büşra İnan'ın *Orhan Kemal'in Çukurova Dönemi Romanlarının Edebiyat Sosyolojisi Açısından İncelenmesi*, Miray Çetin'in *Orhan Kemal Hikâyelerinin Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi*, Sercan Topci'nin *Orhan Kemal'in Ekmek Kavgası Adlı Öykü Kitabında Kelime Grupları*, Nurgül Dokuyan'ın *Orhan Kemal Roman ve Hikâyelerinde Çalışma Hayatı*, Çağla Akar'ın *Orhan Kemal'in Roman ve Öykülerinde Otobiyografik-Biyografik Öğeler*, Nesrin Özdemir'in *Orhan Kemal'in Öykülerinde Küçük, Fakir İnsan*, Ömer Çoktan'ın *Orhan Kemal'in*

Romanlarında Göç Olgusu, Mehtap Demiröz Harman'ın *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde İnsan*, Berin Yoca'nın *Edebiyatta ve Sinematografik Uyarlamalarda Orhan Kemal Karakterlerinin Kronotopik Yapısı*, Cahit Sağırdağ'ın *Orhan Kemal'in 'Cemile' Adlı Romanı Üzerine Söz Dizimi Çalışması*, Aytaç Şencan'ın *John Steinbeck'in 'Gazap Üzümleri' ile Orhan Kemal'in 'Bereketli Topraklar Üzerinde' Eserlerinin Göç ve İnsan Olgusu*, Özlem Başboğa'nın *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Eleştirel ve Toplumcu Gerçekçilik*, Ezgi Dilek'in *Toplumcu Gerçekçi Edebiyatın Değişen Dili: Orhan Kemal ve Kemal Varol romanları*, Seval Yumuş'un *Orhan Kemal'in Romanlarında Sosyal Değerler*, Tekin Türegün'ün *Türkiye'de 1945-1960 Arası Ekonomik ve Siyasi Uygulamalarının Orhan Kemal Romanlarına Yansıması*, Ayşe Rabia Özer'in *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Yapı ve Tema*, Nilay Yaylağan'ın *Orhan Kemal'in Roman ve Hikâyelerinin Dili ve Türkçe Bakımından Değerlendirilmesi*, Hatice Ocak'ın *Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Kadın Motifi*, Sinan Bakır'ın *1950 Sonrası Türk Hikâyesinde Anlatıcı-Anlatım Teknikleri İlişkisi: Orhan Kemal, Leyla Erbil, Mustafa Kutlu, Satı Sariaslan'ın Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir'in 1950-1960 Yılları Arasındaki Köy Romanlarının Halk Kültürü Unsurları*, Zeynep Pıtır'ın *Orhan Kemal'in Eserlerinde Folklorik Unsurlar*, Funda Masdar'ın *Türk sinemasında Orhan Kemal Uyarlamaları: Yedi Örnek*, Aslı Kantarcı'nın *Orhan Kemal'in Hikâyelerindeki Çocuk Tipleri*, Turgay Dümeli'nin *Orhan Kemal'in Gurbet Kuşları ve Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm Romanlarında Köyden Kente Göç ve Yoksulluk*, Ülkü Eliuz'un *Orhan Kemal'in Romanlarında Yapı ve İzlek*, Fikret Uslucan'ın *Orhan Kemal'in Romanlarında Aile Olgusu*, Mehmet Narlı'nın *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine İnceleme*, Aslıhan Ünlüeser'in *Orhan Kemal'in Baba Evi, Avare Yıllar; Cemile Romanlarında Tasarlama Kiplerinin Anlam Açısından İncelenmesi*, Latife Kılıç'ın *Orhan Kemal Hikâyelerinde Şahıslar Kadrosu* adlı tezleri bugüne kadar Türk Dili ve Edebiyatı sahasında yapılan belli başlı çalışmalardır.

Görüldüğü gibi Orhan Kemal'le ilgili yapılmış çalışmalara baktığımızda, onun daha çok romancı kimliğiyle ön plana çıktığını görürüz. Oysaki yazar otuz yıllık sanat yaşamı boyunca 257 hikâye kaleme almıştır. Daha çok romancı kimliği ile ön plana çıkan yazarın, hikâyeleriyle ilgili yazılan makale ve tezlerin sayısı romanlarına kıyasla oldukça azdır. Biz de bu çalışmamızda, Orhan Kemal'in hikâyelerini sosyal ve ekonomik eşitsizlik bağlamında inceleyerek yazarın toplumsal meselelere olan bakış açısını gözler önüne sermeye çalıştık. Bu zamana kadar bu bağlamda bütüncül ve

kapsamlı akademik bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Amacımız bir hikâye yazarı olarak Orhan Kemal'in hikâyelerinde görülen sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri gözler önüne sermektir.

Çalışmamızda Orhan Kemal'in yazdığı "Ekmek Kavgası", "Sarhoşlar", "Çamaşırcının Kızı/Küçücük", "72.Koğuş", "Grev", "Kardeş Payı", "Önce Ekmek", "Kırmızı Kúpeler/Babil Kulesi", "Yağmur Yüklü Bulutlar/ Dünyada Harp Vardı", "İstanbul'dan Çizgiler" adlı on hikâye kitabı incelenerek hikâyelerde görülen sosyal ve ekonomik eşitsizlikler dört ana başlıkta tasnif edilmiştir. Hikâyeler incelenirken kitapların yazım sırasına dikkat edilmiştir. Orhan Kemal'in hikâyeleri üzerinde yapılan bu çalışmanın ana kaynağını, yazarın hikâyeleri oluşturmuştur. Yazarın eserleri incelenirken akademik dil kullanımına özen gösterilmiştir. Çalışmada, yazarın yetiştiği toplumun zihniyetine ve yansıtmaya çalıştığı değerlerin orijinalliğinin bozulmamasına dikkat edilerek yazarın kendine özgü dil kullanımları olduğu gibi aktarılmıştır. Yazarın eserlerini yayımladığı dönemde kabul gören imla kurallarının bazılarının günümüzde karşılığı olmamasına rağmen, orijinal yazıma müdahale edilmemiştir.

Çalışmamızın ilk bölümünde, Orhan Kemal'in hayatı, eserleri, hikâyeciliği, hikâye kitaplarının kapsamlı tanıtımı yapılmıştır. Bu bölümde Orhan Kemal'in dünya görüşünün nasıl şekillendiği, sanat ve dünya görüşü açısından kimlerden etkilendiği, sanatta amacının ne olduğu; aile yaşamı, çalışma hayatı, arkadaşları, ailesiyle sürgünde geçirdiği yıllar ele alınmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, sosyal eşitsizlik kavramı hakkında bilgi verilerek Orhan Kemal'in hikâyelerinde görülen sosyal eşitsizlikler on üç alt başlık altında incelenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, yazarın hikâyelerinde görülen ekonomik eşitsizlikler, işçi sınıfı ve sermaye sınıfı arasındaki eşitsizlikler, işçilerin çalışma saatleri ve koşullarındaki eşitsizlikler, işsizlik, işçilerin sendika ve örgütlenme hakkının kısıtlanması anlatılmıştır.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde, hikâyelerdeki çocuk karakterlerin en temel hakkı olan yaşam hakkı, gelişme hakkı, korunma ve katılım hakkı gibi haklardan mahrum kalmaları, akranları gibi bu haklardan eşit bir şekilde yararlanamamaları

anlatılmıştır. Bu bölümde, akranlarına göre dezavantajlı konumda bulunan, ailesini geçindirmek için çalışmak zorunda kalan çocuk karakterler üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın beşinci bölümünde ise kadınların sosyal yaşamda, çalışma hayatında, ev işlerinde, çocuk büyüme ve yetiştirmede, evlilikte karşılaştığı eşitsizlikler ele alınmıştır. Dezavantajlı durumda bulunan kadınların bu durum karşısındaki tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın sonuç bölümünde ise çalışma hakkında genel bir değerlendirmede bulunulmuş ve varılan sonuçlara yer verilmiştir.

1. ORHAN KEMAL’İN HAYATI, ESERLERİ VE HİKAYECİLİĞİ

1.1. Orhan Kemal’in Hayatı

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan Orhan Kemal, Adana’nın Ceyhan ilçesinde 15 Eylül 1914 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası ilk TBMM’de milletvekilliği ve Adalet Bakanlığı yapmış olan Abdülkadir Kemali Bey’dir. Orhan Kemal’in doğduğu yıl babası Çanakkale’de, Dardanos’ta topçu teğmeni olarak görev yapar. Babası Abdülkadir Kemali Bey 1889 yılında Osmaniye’de doğmuştur. Abdülkadir Kemali Bey anı defterinde kökeniyle ilgili şunlara yer verir:

“...Cebelibereket sancağının bir nahiyesi olan ve vaktiyle merkez ittihaz edilen Yarpuz kasabasında 306 Arabi Kurban bayramının dördüncü günü tevellüt ettim. Tevellüdümünden on gün evvel evimize gelen bir derviş: Bir oğlun olacak, ismini Abdülkadir tesmiye et, demiş. Ve öyle tesmiye olunmuşum. Babam livanın on üç sene icra memurluğunu yaptıktan sonra Adana’nın Ceyhan kasabasına başkatip olmuştu. Sekiz yaşında iken Ceyhan’a gittim. Dedem Hasan Ağa Adanalıdır. Ve Yarpuz’da nenem ile bir muhitte medfundur. Dedemin babası Bekir Sıtkı, onun babası Kasım, onun babası Molla Mustafa Ağa’dır. Ve memleketi Mamuretil’aziz (Elazığ)’ın Aluçlu nahiyesi merkezi olan Tahnîk köyüdür” (Abdülkadir Kemali Bey; akt. Bezirci, 1984, s.7).

Orhan Kemal’in annesi Azime Hanım, 1889 yılında Adana’da doğmuştur. Rüştîye’yi bitirip iki yıl kadar Adana’da ilkökul öğretmenliği yapmıştır. Hafızası güçlü, tatlı dilli, hikâye anlatmasını çok seven biridir. Orhan Kemal’in yüzü annesine benzer.

Abdülkadir Kemali Bey, 1908 yılında İstanbul Darülfünun’de eğitim görürken İttihat ve Terakki Fırkası’na katılır. İttihatçılardan olan Talat Paşa’yı öyle sever ki 1923 yılında doğan üçüncü çocuğuna Talat ismini verir. İttihatçılara katılan Abdülkadir Kemali Bey, İttihat ve Terakki’nin Bilecik “katib-i mesulü (sorumlu yazmanı)” olur. Sonra gönüllü olarak Çanakkale’de savaşır. Savaşta topçu teğmeni olarak cephede savaşırken 1914 yılının Eylül ayında oğlu Mehmet Raşit (Orhan Kemal) dünyaya gelir.

Orhan Kemal’in doğduğu yıl Birinci Dünya Savaşı yıllarına denk gelir. Fransız güçleri Adana’yı işgal edince Abdülkadir Kemali Bey, ailesini Adana’dan Niğde’ye götürür. Daha sonra Kuvayi Milliye’ye katılır. 1920-1923 yılları arasında birinci

TBMM’de Kastamonu milletvekili olarak görev yapar. Milletvekilliği bittiği gibi Adana’ya döner ve çiftçilik yapmaya başlar. Tayinle milletvekili olmayı kabul etmediği için Ankara’dan gelen vekillik tekliflerini de reddeder.

Adana’da Toksöz gazetesini çıkaran Abdülkadir Kemali Bey, hükümet karşıtı yazılar yüzünden önce Diyarbakır’a ardından da Elazığ’a sürgün edilir. 4 Mart 1925 tarihinde çıkarılan “Tahrir-i Sükun Kanunu” ile Toksöz gazetesi kapatılır. On bir ay tutuklu kalan Abdülkadir Kemali Bey beraat eder ve Adana’da avukatlığa başlar.

Çok partili hayata geçiş denemelerin olduğu yıllar Abdülkadir Kemali Ahali Bey, Cumhuriyet Fırkası’nı kurar ve bunun propagandasını yapacak olan Ahali gazetesini çıkarır. Gazete ilkin partinin propagandasını yapsa da zamanlı hükümeti sert bir şekilde eleştiren bir tavır takınır. Abdülkadir Kemali Bey’in bu sert muhalefeti, 1931 yılında ülkeden gizlice Suriye’ye kaçmasına sebep olur. Beş çocuklu aile sıkıntı günler geçirse de bu Orhan Kemal için sevinçli bir haberdır. Babası olmadığı için başına buyruk hareket edecek, dilediği gibi futbol oynayacaktır. Orhan Kemal, Akşam gazetesine verdiği röportajda o dönemi şu ifadelerle anlatılır:

“Ben adeta evin içinde krallığımı ilan etmişim. Yaş 15-16 idi. Müthiş bir mutluluk içindeydim. Bütün merakım futboldu. Okula falan atmışım tekmeyi. Tam bir başıboşluk içindeydim. Fakat bu saltanat uzun sürmedi. Bir süre sonra babam bizi yanına aldırđı” (Kemal, 1968; akt. Çetin, 1968).

Abdülkadir Kemali Bey bir süre sonra ailesini yanına yani Beyrut’a aldırđı. Lübnanlı olmadığı için avukatlık yapamayan Abdülkadir Kemali, uzun bir süre geçim sıkıntısı çeker. Eşinin bileziklerini bozdurarak Beyrut’ta açtığı lokantada da işi tutturamayınca oğlu Orhan Kemal’i matbaaya işçi olarak sokar. Orhan Kemal, matbaanın karşısındaki çikolata fabrikasında çalışan Rum kızı Eleni’yle tanışır. Ve ilk aşkını bu günlerde yaşar. Eleni’ye aşık olmasıyla birlikte hayata yeniden tutunan Orhan Kemal, Eleni’ye eski ayakkabılarından ve kıyafetlerinden utandığını söyler. Eleni’nin “Sen ne utanıyorsun, zenginlerimiz utansın. Aldırma böyle şeylere boşver” (Bezirci, 1984, s.12) demesiyle kendisinde ilk sosyal uyanış başlar. Orhan Kemal, çalıştığı çikolata fabrikasından ayrılan Eleni’den bir daha haber alamaz. Beyrut, onun için tekrar zindana dönüşür. Sevdđiği kız Eleni’den bir daha haber alamayan Orhan Kemal, Beyrut’ta daha fazla kalamaz ve 1932 yılının Haziran ayında tek başına Adana’ya döner.

Adana’da babaannesinin yanında kalan yazar, babasının yanında olmamasını fırsat bilerek kendini futbola verir. Bu dönemde ikinci aşkı olan Bedriye adındaki bir kızla ilişki kurar. Bedriye ile evlenmeyi düşünür. Ancak kız, onun önce okulunu bitirmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine yarıda kalan eğitimini tamamlamak üzere, İstanbul’daki halasının yanına gider. Sevgilisi Bedriye’nin başkasıyla dolaştığını haber alınca hemen Adana’ya döner ve tartışarak ayrılırlar.

Orhan Kemal babasının yanında olmadığı yıllarda işsiz, güçsüz başıboş dolaşır. Babasının yokluğunda gününün büyük çoğunluğunu futbol oynayarak ya da kahveye giderek geçirir. O günlerde bir kahvede tanıştığı, işçi dostum dediği İsmail Usta’nın hediye ettiği kitaplarla tanışır. Serseriler, Stepne, İstratsi Mordasti, La Dam O Kamelya, Madam Bovary, Benim Üniversitelerim gibi kitapların etkisinde kalan Orhan Kemal’in ideolojik dünyası, yavaş yavaş şekillenmeye başlar (Uğurlu, 1972, s.30).

Orhan Kemal yine o yıllarda barda çalışan Güzide adlı bir kadına aşık olur. O dönemde on dokuz yaşında olan Orhan Kemal, otuz yaşında olan Güzide’nin acıklı hayatından etkilenir ve onunla evlenmek ister. Kadın, Orhan Kemal’i iyi bir geleceğin beklediğini düşündüğü için kendisi gibi bir bar kadınıyla evlenmesini doğru bulmaz. Kendinden soğutmak için türlü bahaneler uydurur. Orhan Kemal’in kendisini bulmaması için uzaklara gider ve ondan bir daha haber alamaz.

Orhan Kemal Adana’da babaannesiyile birlikte kalırken, Milli Mensucat Fabrikası’nda katip olarak işe girer. Fabrika sahibi, Orhan Kemal’in babasının kim olduğunu öğrendiğinde onu alt bir görev olan imalat ambar memurluğuna verir. Aldığı ücretin ancak borçlarını ödeyebilecek kadar olması, yazarın yoksul dönemler geçirmesine sebep olur. Yazar, bu sıkıntılarla boğuşurken Beyrut’taki babasından aldığı mektupla kardeşlerinin paraya ihtiyacı olduğunu öğrenir. Ve kazandığı paranın bir kısmını Beyrut’taki ailesine gönderir.

Milli Mensucat Fabrikası’nda çalıştığı dönem, fabrikada çalışan Nuriye adlı bir kıza aşık olur. Boşnak kızı olan Nuriye, babasıyla birlikte Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye göç etmiştir. Babasına gönderdiği mektupta Nuriye ile evlenmek istediğini söyler. Babası da “Büyükannen beğeniyorsa, evlenebilirsin” (Bezirci, 1984, s.16) cevabını verir. Böylelikle Orhan Kemal katiplik yaptığı fabrikada çalışan Nuriye’yle 5 Mayıs 1937 tarihinde evlenir. Bir süre Orhan Kemal’in kenar mahallede oturan babaannesi Emine Hanım’la birlikte yaşarlar. Orhan Kemal, çalıştığı fabrikada

Hilmi Efendi adındaki bir tüccarın iftirasıyla işten çıkarılır. Orhan Kemal'in işten çıkarılmasıyla aileyi kötü günler bekler.

Orhan Kemal 1938 yılında askere çağırılır. Bedelli askerlik yapmak için Niğde'ye gider. Altı ay askerlik yapacak olan yazar, tezkere almasına kırk gün kala bir ihbara uğrar ve tutuklanır. Nazım Hikmet ve Maksim Gorki kitaplarını okuduğu gerekçesiyle mahkemeye sevk edilir. Yargılama sonucu 27 Ocak 1939 tarihinde beş yıl ceza alır. Eşi Nuriye bu duruma çok üzülür. Ve günlerce ağlayarak eşinin geleceği günü bekler.

Orhan Kemal ilk şiirlerini, Kayseri Ceza evinde Raşit Kemali adıyla yazar. Şiirleri, çeşitli dergilerde yayımlanır. Atatürk'ün ölümünden sonra ülkesine dönen babası Abdülkadir Kemali Bey, oğlunun hapisanede olduğunu öğrenince çok üzülür. Orhan Kemal'i, Kayseri cezaevinden Adana cezaevine getirtir. Ve bir süre sonra Bergama Ağır Ceza Reisliğine atanır. Orhan Kemal'in kendisine yakın olması için bu sefer de onun Bursa Cezaevi'ne gelmesini sağlar. Abdülkadir Kemali Bey aldığı aylığının ailesini geçindirecek düzeyde olmaması ve Bergama'da sıklıkla deprem olması sebebiyle 1941 yılında görevinden istifa eder. Ve Adana'ya dönüp avukatlık mesleğine geri döner.

Orhan Kemal'in Nazım Hikmet'le tanışması, Nazım Hikmet'in Çankırı Cezaevi'nden 1940 yılında Bursa Cezaevi'ne nakledilmesiyle başlar. Nazım Hikmet'in geleceğini haber alınca Orhan Kemal çok sevinir. Nazım Hikmet de Orhan Kemal'i tanıyınca onunla aynı koğuştaki kalmak istediğini hapisane müdürüne söyler. Ve isteği kabul edilir. Orhan Kemal'in yazdığı şiirleri Nazım Hikmet beğenmez. “Yeni koğuş arkadaşım Nazım Hikmet'i şıp diye taklit ediyor, üstadı kızdırıyordum” (Bezirci, 1984, s.24). Nazım Hikmet, Orhan Kemal'e; kendisi olmasını, kendisine has seslerle hiç kimseyi taklit etmeden yazması gerektiğini söyler. Orhan Kemal'e Fransızca dersler de veren Nazım Hikmet, onun günde yedi sekiz saatlere varan çalışmasını takdirle karşılar. Orhan Kemal'in şiirlerini yeterli bulmayan Nazım Hikmet, romanını okuyunca çok beğenir. Ve bundan sonra şiirle değil romanla uğraşmasını ister. “Bırak şiiri, miri birader, hikâye yaz, roman yaz sen” (Bezirci, 1984, s.24). Nazım Hikmet'in telkinleriyle şiir yazmaya bir süre ara veren Orhan Kemal, roman ve hikâyeye döner.

Nazım Hikmet, Orhan Kemal'in iyi bir edebiyatçı olacağını her fırsatta dile getirir. Bunu Nazım Hikmet'in Orhan Kemal'e yazdığı mektubunda da görmek mümkündür.

“Muhakkak ki bir sıçrama devresindesin. Ve bu sıçramanın başarısıyla gerçekleşmesi gelecek edebiyat faaliyetinin üzerinde çok tesirli olacaktır. Ben senin memleketimin en büyük muharrirlerinden biri olacağına eminim... İnsanların bir çok taraflarını doğru olarak değerlendirmekte çok yanılmışım. Yanılmadığım bir şey varsa o da bir insandaki sanat kabiliyetidir. Beni yalnız bu hususta dolandırmadılar. Sende sanatkar malzemesi, yapısı, soluğu mükemmeldir. Sana dolu dizgin güveniyorum” (Nazım Hikmet, akt. Çalışlar, 1987, s.326).

Orhan Kemal 26 Eylül 1943 tarihinde cezaevinden çıkarak Adana'ya gelir. Uzun süre iş bulmakta güçlük çeker. Çünkü kimse ona iş vermek istemez. 1944 yılında Devlet Demir Yollarında “mukavvat hamal” olarak işe girse de bir süre sonra işten çıkarılır. 1945 yılında tekrar askere çağrılır. Ve Kilis'te kalan otuz beş günlük askerlik vazifesini tamamlar. Ancak terhis edilmez. Çorum'a sürgün olarak gönderilir. Babasının, dönemin başbakanı Recep Peker'e çektiği telgrafla 26 Ekim 1946 tarihinde serbest bırakılır. Bu süre zarfında yazdığı hikâyeler, dergilerde yayımlansa da kazandığı ücret ailesini geçindirmeye yetmez. Arkadaşının yardımıyla Adana'da Verem Savaş Derneği'nde memur olarak çalışır. Ancak bu işi de uzun sürmez ve tekrar işsiz kalır.

Orhan Kemal, Adana'da iş bulamayınca İstanbul'a göç etmeye karar verir. İstanbul'a gitmesine izin vermeyen babası Abdülkadir Kemali Bey'in ölümüyle de İstanbul'a göç etmesi kaçınılmaz olur. Orhan Kemal, oturduğu evin bütün eşyalarını satarak 17 Nisan 1950 tarihinde İstanbul'a göç eder. İstanbul'da ekmeğini kalemiyle kazanmak ister. Bursa'dan cezaevi arkadaşı İzzet'in evinde üç ay kalırlar. Yazar, hikâyelerini satmak için yayınevi ararken eşi Nuriye Hanım da bir çorap fabrikasında işe girer. Eşinin aldığı ücretin az olması üzerine, Orhan Kemal işi bırakmasını ister. Kendi de yayınevlerine sattığı hikâyelerin parasıyla ailesini geçindirmeye çalışır. Ancak yayınevlerinin hikâyeler için ödediği ücret çok azdır.

Orhan Kemal ekmeğini kalemiyle kazanan yazarlardandır. Ekmeğini kazanmak için sabahlara kadar çalışır. Ve bu sayede çokça eseri çeşitli dergi ve gazetelerde tefrika edilir. Bu eserlerden biri olan “*Arka Sokak*” adlı eseri 1956 yılında yayımlanır ve eser

hakkında soruşturma açılır. Hakim eserlerinin neden hep fakir fukarayı anlattığını, ülkede zengin insanların hiç mi kalmadığını sorduğunda hakime: “Ben gerçekçi bir yazarım. En iyi bildiğim konuları alırım. Varlıklı yurttaşların yaşayışlarını bilmiyorum, nasıl yaşadıklarından haberim yok.” deyip bu davadan beraat eder (Bezirci, 1984, s.29). Bu hikâyesi iki yıl sonra yani 1958’de Sait Faik Hikâye Armağanı ödülünü alır.

Orhan Kemal yazmayı, yazarlığı çok sevmesine ve çokça eser vermesine rağmen geçimini bir türlü yoluna koyamaz. Adeta bir yazı makinesi gibi çalışmasına rağmen kazandığı ücretle, yeni bir perdesü dahi alamaz. Bunu Fikret Otyam’a 18 Ekim 1956’da gönderdiği şu mektupla anlarız:

“...Adana'dan İstanbul'a kapağı attığımız yıllar müstesna, şu içinde bulunduğum aylar, hatta günler kadar suyu çekilmiş değirmene döndüğümü hatırlamıyorum... Sana birkaç misal: Mangırdan yana nanay olduğumuz için, kömür sıramızı kasten kaçırdık. Odun da aynı şekilde oduncuda bekliyor. Ev kirası, vakt-i muayyeninden en az on, on beş gün sonra ödeniyor. Yıldız'a manto borcum öylecene duruyor. Bana gelince, geçen senenin kadrosuyla idare ediyorum. Yeniden bir perdesü bile alamadım. Karı ve çocuklar buna keza...” (Bezirci, 1984, s.29).

Kendi ülkesinde kendi sanatıyla geçinemediğinden yakınan Orhan Kemal, yine de eserlerini yayımlamaya devam eder. 1958 yılında “Eskici ve Oğulları” adlı eserini tefrika eder. 1959’da “Sokakların Çocuğu, Küçücük, Dünya Evi, El Kızı” adlı eserleri yayımlanır. Yine aynı yıl “Gurbet Kuşları, İspanozlar” adlı eserleri oynanmak üzere İstanbul Şehir Tiyatrosu’na verilir. 1962 yılında Eskici ve Oğulları ile Gurbet Kuşları kitap halinde basılır.

Yazdığı bunca esere rağmen Orhan Kemal’in geçim sıkıntısı bir türlü çözülmez. Bu durum 1963 yılında daha da artmaya başlar. Yoksullukla uzun süre mücadele eden yazar, 11 Mart 1963 tarihinde yazdığı bir mektubunda artık umudunu kaybetmek üzere olduğunu şu sözlerle dile getirir:

“Bu satırları sabahın beşinde, buz gibi odamda yazıyorum. Ne odun, ne kömür, ne de hemen odun kömür alacak para var... Borç, borç, borç... Tek iş yok. Ne film senaryosu, ne de roman teklifi... Bu hiç de layık olmadığım yoksul hayata

ne zamana kadar, niçin tahammül edeceğimi bilmiyorum. Gelecek günler hiç de ümit verici değil...” (Otyam, 1973).

Orhan Kemal, 1963 yılının Aralık ayında Dışişleri Bakanlığı’ndan Sovyetler’de yayımlanmış eserlerinin telif haklarının kendisine verilmesi konusunda yardımcı olmasını ister. Bu isteği 1964 yılının Eylül’ünde yerine getirilir. Telif hakkından kazandığı parayla borçlarını öder. Borçlarını ödediği için iyice rahatlayan yazar, bu sefer de küçük kardeşi Sıtkı’nın kanserden ölümüne üzülür.

Orhan Kemal “*Bir Filiz Vardı*” adlı romanında anlattığı Ülkü adındaki bir kıza aşık olur. Ülkü ile aralarındaki otuz yaş farka rağmen birbirlerini çok severler. Yazar, onun çalıştığı yayınevinden neredeyse her gün geçer. İlişkileri günden güne ilerleyen çift bir pansiyon tutup bir süre birlikte yaşarlar. Ancak Nuriye Hanım’ın aralarında ilişkiyi öğrenmesiyle bu ilişki biter. Nuriye Hanım bu olayı duyunca kendini pencerelerden atmaya kalkışır, sürekli ayılıp bayılır. İki evi geçindirmenin zor olması ve eşi Nuriye Hanım’ın bu olaydan olumsuz etkilenmesi Orhan Kemal’in Ülkü’den ayrılmasına sebep olur. Ülkü de 1963 yılının Temmuz ayında başkasıyla evlenir.

“...Akşam, sabah, akşam derken öğleleri de eklendi. Elimde değil gitmemek. Onun çalıştığı kitapevinin yakınlarından geçmemek elimde değil. Dünya bir başka dünya, hava bir başka hava, su bir başka su. Ne aramızdaki otuz, evet tamı tamına otuz yaş farkı, ne gazetelerde kitapevlerinden para koparabilmek sıkıntısı. Gidiyorum, hiç huyum olmadığı halde paldır küldür şakalarla alacağımı istiyor, alıyor, sabahleyin erken tıraş oluyorum. Ayna karşısında saçlarımı tarıyor, tarıyor, tarıyorum... Bir türkü gibi dolaşıyorum kıyı semtin harap değilse bile 'devr-i kadim'den kalma evin içinde...” (Uğurlu, 1973, s.185).

Orhan Kemal, 7 Mart 1966’da komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle, Türkiye İşçi Partisi Fatih İlçe Başkanı Mehmet Şahin ve aynı partiden Mustafa Kutlu’yla birlikte tutuklanır. Polisler tarafından tutuklanan bu üç sanık, Sultanahmet Cezaevi’ne gönderilirler. Türk Edebiyatçılar Birliği, bu durumu sert bir şekilde kınar. Aralarında Melih Cevdet Anday, Yaşar Kemal ve James Baldwin’in de olduğu bir grup sanatçı bu durumu eleştiren konuşmalar yapar. Otuz beş gün cezaevinde kalan Orhan Kemal, 13 Nisan 1966 tarihinde arkadaşlarıyla birlikte tahliye olur.

Orhan Kemal, 1967 yılının Ağustos’unda eşiyle denize giderken kalp krizi geçirir. Arkadaşları tarafından doktora götürülür ve iki gün sonra Cerrahpaşa Hastanesi’ne yatırılır. “Angine de poitrine” hastalığından tedavi gören yazar, bu hastalıktan dolayı dokuz kilo vermiştir. Doktorlar, Orhan Kemal’in evde uzun süre dinlenmesi gerektiğini söylerler:

“...Düştüm yine İstanbul sokaklarına ağır aksak... Cebimde, başta Trinitrine, çeşitli ilaçlar... Hiç acele etmeden, sağı solu kollayarak yürüyorum. Sinirlenmemem, aslında bakarsan daha birkaç ay evde, tam bir dinlenme halinde sırtüstü yatmam gerek... Hele yazı makinemin başına geçebilmem için aylara ihtiyacım var. Var ama nerde?.. Şu ara ne piyango çarptı, ne de Toto’dan yüklüce bir şeyler kazandım... Sağlık kurallarına titizlikle uymak mutluların harcı... Hele yatmanız uzun sürsün de görün... Değil hatır gönül, işlemez hale gelirsiniz... Onun için hastalıktan sonra nekahetimi kısa kesip, yollara düşmek, kapılar çalmak, merdivenler inip, merdivenler çıkmak zorundayım...” (Uğurlu, 1972, s.460-461).

Orhan Kemal, 1968 yılının Şubat ayında rahatsızlanır. Ağır sancılar çekerek Guraba Hastanesine kaldırılır. Mart’ta, fiskülden ameliyat olur. Nisan ayında tekrar hastaneye kaldırılıp tedavi görür. Hastaneden çıktığında iyice zayıflamıştır.

“Ben son günlerde müthiş denmeye seza ameliyatlar geçirdim. Adına 'kist dermoit' diyorlar. Narkozla bayılttılar. Uyandığım zaman her şey bitmiş. Senin anlayacağın, belkemiğimden birtakım hasta kemikler çıkarmışlar, kuyruk sokumumun altındaki kıl torbacığını almışlar, kuyruk sokumumdan cerahatli bir kısmı kesmişler. On beş gün hastanede yattım... Şimdi iyiceyim... Her gün Aşağı Guraba Hastanesi’ne gidip pansuman yaptırıyorum” (Otyam, 1973, s.394-395).

Yazar, 1969 yılına gelindiğinde “Taşikardi ve anfizem” hastalığına yakalanır. Tekrar Cerrahpaşa Hastanesine yatırılır. Kalpte ve ciğerde bir şey bulunmadığı söylenerek taburcu edilir. Yazar, arkadaşı Fikret Otyam’ın yardımıyla 23 Temmuz 1969 tarihinde eşiyle birlikte Moskova’ya gitmek için pasaport alır. Yazarlar Birliği’nin davetiyle Moskova’ya giden yazar, orada kanama geçirir ve hastaneye kaldırılır. Moskova’daki doktorlar beş altı ay kalıp iyice tedavi olması gerektiğini söylese de

yazar, on gün sonra henüz iyileşmeden hastaneden çıkar. Eylül ortalarına doğru Türkiye'ye gelir.

Orhan Kemal, 1970 yılının ilk aylarına gelindiğinde biraz toparlar gibi olur. Ancak nisan ayının sonlarına doğru tekrar kriz geçirir.

“Gece bir uyandım, kalbim ökseye tek ayağından yakalanmış bir serçe kuşu gibi çırpınıyor... Korkunç... Sağlama dedim, gidiyorum. Gidiyorum ya, hiç olmazsa birkaç satır bir şeyler yazayım... Denedim, hayır... Dünya pis pis dönüyo... Yattım. Sabaha kadar sürdü. Uyumuşum. Uyandım. Halim aynı. Kemali baktı, gördü, telaşlandı. Al bir kağıt, tak makinaya dedim. Taktı. Çok zorlukla dikte ettim. Vasiyetimi yazdı ağır ağır. Ama bak, gene paçayı kurtardım” (Otyam, 1973, s.455).

5 Mayıs 1970'te Bulgar Yazarlar Birliği'nin daveti üzerine, eşiyle birlikte Sofya'ya gider. Sofya'da hem tedavi görüp hem de babaannesinin soyunun bulunduğu bölgeleri gezerek “93'ten Bu Yana” adıyla hikâye yazmayı düşünmektedir. Ancak fazla dolaşmadan tekrar kriz geçirir. Sofya Hükümet Hastanesine kaldırılır. Durumu gitgide daha kötüye gider ve 2 Haziran 1970 tarihinde hayatını kaybeder.

4 Haziran 1970'de Bulgar gazete, radyo ve televizyonlarından Orhan Kemal'in hayatını kaybettiği dünyaya duyurulur. 5 Haziran Cuma günü, Orhan Kemal için Bulgar Yazarlar Birliği'nde tören yapılır. Törene eşi Nuriye Hanım ile arkadaşlarından şair Necati Cumalı da katılır. Ertesi gün cenazesi Kapıkule sınır kapısından ülkeye girer. Sınır kapısında Orhan Kemal'in cenazesini Yaşar Kemal ve Kemal Tahir'inde olduğu büyük bir kitle bekler. İşçi sınıfını eserlerinde sıkça anlatan yazarın cenazesini karşılamaya gelen bir işçinin çiçek demetinin bandına yazdığı “Biz işçiler, hatıran önünde saygıyla eğiliriz” (Bezirci, 1984, s.39) ifadesi, yazarın işçi sınıfı tarafından benimsendiğinin kanıtıdır.

1.2. Orhan Kemal'in Eserleri

15 Eylül 2014'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde dünyaya gelen Orhan Kemal, elli altı yıllık yaşamına yirmi yedi roman, on dokuz hikâye kitabı, anı, inceleme, şiir, oyun ve röportaj sığdırmıştır. Adeta bir yazı makinesi gibi çalışan yazar, eserlerini yazarken güçlü ve yetkin gözlemlerinden faydalanmıştır. Edebiyata şiirle başlayan yazar, Bursa

Cezaevi’nde Nazım Hikmet’le tanıştıktan sonra hikâye ve romana yönelmiştir. Orhan Kemal’in eserlerinde sıkıntılarla geçirdiği yaşamından büyük izler vardır. Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, gerçeklik anlayışına uygun olarak genellikle yoksul insanların sıkıntılarını, üzüntülerini, çaresizliklerini, mücadelelerini anlatmıştır.

Orhan Kemal, eserlerinde küçük insan olarak nitelediği işçileri, ırgatları, sokak çocuklarını, bedenini satmak zorunda olan hayat kadınlarını, mahkûmları, gardiyanları, dilencileri, çöpeçileri, işsizleri, ihtiyarları, ezilen, sömürülen tüm insanları anlatmıştır. Onun eserlerinin büyük bir çoğunluğu işçi evlerinde, tarlalarda, gecekonduarda, hapisanelerde, İstanbul ve Adana’nın ikinci sınıf sayılan mekanlarında geçer. Toplumsal mesaj verme kaygısıyla eser veren yazar, biçimden çok içeriğe önem vermiştir.

Orhan Kemal, Kayseri Cezaevi’ndeyken yazdığı ilk şiiri olan “*Duvarlar*”ı 1939 yılında *Yedigün* dergisinde Raşit Kemal imzasıyla yayımlamıştır. Raşit Kemal takma adıyla yazdığı şiirleri *Yedigün* ve *Yeni Mecmua* adlı dergilerde yayımlanmıştır. İlk romanı olan “Babaevi”nin bir bölümünü oluşturan “*Balık*” adlı hikâyesi, 1940 yılında *Yeni Edebiyat* dergisinde yayımlanmıştır. Orhan Kemal adını, ilk kez 1942 yılında *Yürüyüş* dergisinde yayımladığı roman ve hikâyelerinde kullanmıştır. Geçimini sağlamak için adeta bir yazı makinası gibi çalışan yazarın öyküleri *Varlık*, *seçilmiş Hikâyeler*, *Yeditepe* olmak üzere tüm dergilerde yayımlanmıştır.

Orhan Kemal, yaşamına sayısız eser sığdıran üretken yazarlardandır. Roman türünde *Babaevi* (1949), *Avare Yıllar* (1950), *Murtaza* (1952), *Cemile* (1952), *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1954), *Serseri Milyoner* (1954), *Suçlu* (1957), *Devlet Kuşu* (1958), *Vukuat Var* (1958), *El Kızı* (1960), *Hanımın Çiftliği* (1961), *Gurbet Kuşları* (1962), *Eskicinin Oğulları* (1962), *Kanlı Topraklar* (1963), *Sokakların Çocuğu* (1963), *Bir Filiz Vardı* (1965), *Yalancı Dünya* (1966), *Müfettişler Müfettişi* (1966), *Evlerden Biri* (1966), *Arkadaş Islıkları* (1968), *Kötü Yol* (1969) ve *Üç Kağıtçı* (1969) adlı eserleri vermiştir. Hikâye türünde ise *Ekmek Kavgası* (1949), *Sarhoşlar* (1951), *Çamaşırcının Kızı/Küçükçük* (1952), *72. Koğuş* (1954), *Grev* (1954), *Kardeş Payı* (1957), *Önce Ekmek* (1968), *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* (1974), *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* (1974) ve *İstanbul’dan Çizgiler* (1971) adlı eserler onun imzasını taşır. *İspinozlar* (1965) ve *72. Koğuş* (1967) adlı oyunları kaleme alan Orhan Kemal, *Nazım Hikmet’le*

Üç Buçuk Yıl (1965) adlı eseri yayımlamıştır. *Senaryo Tekniği ve Senaryoculuğumuzla ilgili Notlar (1963)* adlı eserleri inceleme türünde kaleme alınmıştır.

1.3. Orhan Kemal'in Hikâyeciliği

Bir ülkenin, bir milletin edebiyat ve sanatının asıl ve bitmez tükenmez kültür kaynağı, yaşadığı hayatı kuran ana damarlardır. Türk hikâyeciliği için de aynı durum geçerlidir. Sözlü ve yazılı dönemlerden başlayarak eski Türk edebiyatındaki savaşlar, düğünler, yağ törenleri, sagular, destanlar öykümüzün ana damarlarını oluşturur (Su, 2016, s.32).

Orhan Kemal, toplumcu gerçekçi bir sanat görüşüne sahiptir. Rusya'da devletin resmi ideolojisinin sonucu olarak ortaya çıkan bu görüş, 1934 yılında toplanan Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk toplantısında kabul edilir. Kongrede Orhan Kemal'in etkisinde kaldığı Maksim Gorki de konuşmuş ve sosyal gerçekçi düşüncenin ne olup ne olmadığı konusunda düşüncelerini dile getirmiştir. Ayrıca Sovyetler'deki sanatçıların benimsemesi gereken sanat anlayışı ile ilgili sorulara da cevap verilmiştir. Toplumcu gerçekçi düşünceye göre sanatın yansıttığı gerçeklik toplum içinde var olan bir gerçekliktir, bu gerçeklik devrimci bir sınıfı içine alan işçi sınıfının gerçekçiliğidir (Moran, 2002, s.53).

Orhan Kemal, 15.01.1966 tarihindeki *Varlık* dergisinde verdiği bir röportajda kendisini materyalist bir yazar olarak tanımladığını söyler. Ancak savunduğu materyalizmin metafizikçi bir yönünün olmadığını diyalektik bir materyalizm olduğunu vurgular. Orhan Kemal'e göre sanatçı, güldürüp ağlatarak aynı zamanda da düşündürmelidir. Yazar, röportajında bireyin gerçek mutluluk veya mutsuzluğunun yaşadığı toplum düzeninden kaynaklandığını söyler. Halkın sömürülüp ezildiğini, bu durumun sona ermesi gerektiğini dile getirir. Orhan Kemal'e göre gerçekçi bir yazar, en iyi bildiği şeyi yazmalıdır. Kendi de eserlerinde bildiklerini, yaşadıklarını yazdığını söyler. Orhan Kemal'e göre sanatçı, sosyal meselelerini sanatı aracılığıyla dile getirmelidir. Sanatçı olması bu hassasiyeti duymasını gerektirir" (Bezirci, 1984).

Orhan Kemal çoğu yazar gibi edebiyat hayatına şiirle başlamıştır. Bir gün şiirlerini Bursa Cezaevi'nden arkadaşı Nazım'a okuyunca Nazım'ın sert eleştirilerine maruz kalır. "Peki kardeşim, bütün bu laf ebeliklerine, hokkabazlıklara, affedin tabirimi, ne lüzum var? Samimiyetle duymadığınız şeyleri niçin yazıyorsunuz? Bakın, aklı

başında bir insansınız... Duyduklarınızı, hiçbir zaman duyamayacağınız tarzda yazıp komikleşmekle kendi kendinize iftira ettiğinizin farkında değil misiniz?” (Bezirci, 1984, s.21).

Zamanla Orhan Kemal’le dost olan Nazım Hikmet; ona Fransızca ekonomi, siyaset, felsefe ve edebiyat dersleri verir. Nazım Hikmet’le tanıştıktan sonra Orhan Kemal’in sanat hayatı gelişir. Kendi yazdığı şiirleri “takur tukur” olarak nitelendiren Orhan Kemal, Nazım Hikmet’in desteğiyle şiirlerindeki fazlalıkları, pürüzleri atar. Yine de Nazım gibi yazamadığını düşünen yazar, Nazım’ı taklit edip onu kızdırdığını söyler. Nazım ise ,Orhan Kemal’in kendine has seslerle kendi şiirini yazmasını ister.

Nazım Hikmet, bir gün Orhan Kemal’in yazdığı romanı okur ve çok beğenir. Bundan sonra Orhan Kemal’in roman ve hikâyeye yönelmesi tavsiyesinde bulunur. “Bırak şiiri, miiri birader, hikâye yaz, roman yaz sen... Şiirle ne uğraşıyorsun?” (Önger, 1970). Hocasının tavsiyesini dinleyen Orhan Kemal, ilk küçük romanını Nazım Hikmet’in yardımıyla yazar. Dil ve şairlik becerisi artınca da hikâyeye döner ve uzun yıllar hikâye yazar. Nazım Hikmet’in tavsiyeleriyle düzyazıya yönelen Orhan Kemal’in ilk düzyazısı, 1940 yılında Yeni Edebiyat gazetesinde basılan “Baba Evi” romanının ilk bölümü olan “Balık” tır.

Orhan Kemal, hikâyelerini 1940-50 yılları arasında yazmaya başlar. Hikâyeleri *Varlık* dergisinin okuyucuları arasında 1949 yılının Ocak ayında birinci seçilir. İlk başarısını böylelikle okuyucularından alır. Yazın hayatında hikâyeleriyle tanınan yazar, hikâyelerini toplumcu gerçekçi anlayışa bağlı olarak yazmıştır. Hikâyelerinde seçtiği kişiler bizzat tanıdığı, gördüğü kişilerdir. “Telefon” adlı hikâyesi dışındaki tüm hikâyelerinde kendi yaşadıklarını anlatmıştır. Hikâyelerinde anlattığı küçük insanlar, toplumda kendisine yer edinememiş, sürekli ekmek kavgası için mücadele veren, tedirgin kişilerdir.

Orhan Kemal, ilk hikâyelerinde Çukurova’da çalışan tarım ve fabrika işçilerine yer vermiş. İstanbul’a taşınmasıyla birlikte de kenar mahallede yaşayan yoksul insanları anlatmaya devam etmiştir. Orhan Kemal’in küçük yaşından itibaren çeşitli işlerde çalışması, ekmek mücadelesi peşinde koşması hikâyelerinde de hissedilir. Hikâyelerinin önemli bir bölümü otobiyografik öğeler taşıyan yazar, yaşamadığı hiçbir şeyi yazmadığını söyler. 1956 yılında yayımladığı “*Arka Sokak*” adlı hikâyesi kovuşturmayla uğrayınca hakim Orhan Kemal’e, konularını neden hep fakir fukaradan seçtiğini, ülkede

zengin insanların hiç mi kalmadığını söylediğinde, hakime: “Ben gerçekçi yazarım. En iyi bildiğim konuları alırım. Varlıklı yurttaşların yaşayışlarını bilmiyorum, nasıl yaşadıklarından haberim yok” (Bezirci, 1984, s.29) demiştir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Orhan Kemal, konularını hep yaşantısından seçmiştir. Hikâyelerinde görmediği, bilmediği, yaşamadığı bir dünyayı anlatmamıştır.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde ekmek peşinde koşan küçük memurlar, çöpçüler, fabrikada zor koşullarda çalışan işçiler, dilenciler, bedenini satmak zorunda kalan kız çocukları, kadınlar, kahyalık yapan çocuklar, hapisanede çalışan gardiyanlar, toplumun alt tabanında yer alan kişiler vardır. Bunların en büyük hayali, karınlarını doyurabilmektir. Ekmek mücadelesi veren bu insanlar, daha da yoksul düşmemek için büyük bir mücadele verirler. Eve ekmek götürememenin, aç çocuklarının karnını doyuramamamın üzüntüsü içerisinde olurlar. Ekmek kavgası için mücadele eden bu insanların yaşadıkları yerler de ekonomik durumlarına uygun olarak verilir. Bunlar genellikle kenar mahallelerde, yoksul mahallerde, tutukevlerinde yaşarlar. Kaldıkları evler genellikle tek odalı ve rutubetlidir.

Orhan Kemal’in Marksist bir ideolojiye sahip olması, bazı yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Bunlardan biri olan Mehmet Kaplan, Orhan Kemal’in eserlerini dar bir ideolojik görüşe bağlı kalarak yazdığını söyler.

“Orhan Kemal’de ne Sait’in o sonsuz sevgisi, her şeye açık ruhu, ne de insana neşe veren pırıl pırıl üslubu var. Orhan Kemal, dünyaya ve insanlara, dar bir ideoloji zaviyesinden bakıyor, kin ve nefret hissediyor. Hâdiseleri ve tipleri, hep aynı doktrine göre adi ve bayağı buluyor. Üslubu da bu görüşe uygun olarak kuru, renksiz, basmakalıp ve aleladedir (Kaplan, 1954; akt. Öğütçü, 2012, s.68).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde biçimden çok içerik ön plandadır. Hemen hemen her hikâyesi yoksulluk ekseninde gelişir. Yoksulluğun en çok etkilediği kesim olan alt tabakanın/işçi sınıfının, birçok hikâyede sermaye sınıfı tarafından sömürülmesi hikâyelerinin içerik yönünden daha çok ilgi görmesine yol açmıştır. Kimi eleştirmenler tarafından bu durum katı bir ideolojinin hikâyeye yansımaları olarak görülmüştür. Orhan Kemal’in hikâyelerinde toplumcu gerçekçi sanat anlayışının etkileri görülse de mensup olduğu dünyanın ideolojik söylemlerine açıktan yer vermez. Onun hikâyelerinde iyilerle kötüler arasında ekmek kavgasından kaynaklı çatışma yaşanır. Yazarın hikâyelerini açık

bir propaganda aracı olarak görmediğini hikâye kişilerinden de anlarız. Hikâye kişileri genellikle eğitimsiz, yoksul ve kültürsüz kişilerdir. Bu kişilerin bulunduğu konum gereği bir ideolojinin savunmasını yapması pek olası değildir. Hikâyelerindeki kişiler öfkelerini, emeklerini sömüren sermaye sınıfına değil de onun atadığı ustabaşına/yöneticilere yönlendirirler.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde küçük insanların gündelik yaşamları, işsizlik, sömürü, açlık, yoksulluk, cinsel sömürü, taciz, fuhuş, sosyal ve ekonomik eşitsizlik, gelir adaletsizliği, eğitimde fırsat eşitsizliği, ekmek kavgası, işçi ve işçi sınıfının sorunları, kadın, çocuk, dilencilik, cezaevindeki çarpık düzen, kıskançlık gibi birçok konu işlenmiştir. Ömer Leksiz'e göre (1998), Orhan Kemal'de küçük insan "...toplum basamaklarındaki yerlerinden kopmuş ya da yerini (bir türlü) bulamamış, kendini boşlukta ve sıkıntıda duyan dayanaksız, ekmek için büyük kentlere göçmüş, tedirginlik içindeki insanımızdır" (s.296). Hikâyelerinde her türlü konuya yer veren yazar, kişilerini genellikle toplumun alt tabakasını oluşturan yoksul insanlardan seçmiştir. Orhan Kemal'in hikâye kişileri, yaşadığı çevrenin mensubu olan işçiler, işsizler, memurlar, dilenciler, hayat kadınları, çocuklar, kimsesizler, köylüler, ırgatlar, sokak serserileri, mahkûmlar yani küçük insanlardır. Hikâyelerinin çoğunda bu insanların hayat karşısındaki yaşam mücadeleleri anlatır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinin çoğunda toplumsal eleştiri vardır. Bu eleştiri kimi hikâyelerde sermaye sınıfına karşı yapılır kimi hikâyelerde de toplumsal adaleti sağlamayan devlet yetkililerine. Verem Savaş Derneği'nde de bir süre çalışan yazar, derneğin ve devlet yetkililerinin veremle etkili bir mücadele edemediğini çoğu hikâyesinde eleştirir. Bu hikâyelerden biri olan "*Arka Sokak*" adlı hikâyede, sokakta doğum yapan yoksul bir kadın üzerinden devlet yetkilileri eleştirilir. Hikâyede kadının çocuğunun ters gelirse sezaryen yapamayacağını, göz göre göre ölüme terk edileceği söylenir. Oysaki bu imkanların devlet yetkilileri tarafından sunulması gerektiği hikâyede açıkça vurgulanır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde biçimden çok özü önemsemiştir. Dönemin sanatçılarının soyut, kapalı ve farklı biçimsel yönelimlerinin aksine, o hep bildiği yalın ve sade anlatımı tercih etmiştir. Edebiyattan/sanattan dışlanan yoksul insanlara hikâyelerinde yer vererek Türk hikâyeciliğinin sokağa açılan penceresi olmuştur (Tosun, 2011, s.43). Yazar, hikâyelerinde anlattığı yoksul insanların dünyasını onların

diliyle, gerçekçi bir söyleyişle anlatmıştır. Günlük konuşma dilinin inceliklerinden yararlanan yazar, hikâyelerinde yer yer argo ve jargona benzeyen anlatımlardan da yararlanmıştır. Hikâye kişilerini, kendi sınıfının diline uygun olarak konuşturur. Hikâyelerinin çoğunda sade, anlaşılır, dolaysız bir dil kullanır. Hikâyelerinde yabancı sözcükler neredeyse hiç yoktur. Hikâye kişilerini genellikle eğitim durumuna uygun olarak, bulunduğu yörenin sözcükleri ve ağzıyla konuşturur.

Orhan Kemal, hikâyelerinde genellikle kısa cümleleri tercih eder. Onun hikâyelerinde sanatkarane söyleyiş pek rastlanmaz. Bu durum hikâye kişilerinin eğitim durumundan da kaynaklanır. İlk hikâyelerinde yöresel söyleyiş hakimdir. Ancak İstanbul'a göç ettikten sonra yazdığı hikâyelerde karakterlerin yöresel söyleyişlerinde azalma görülür. Ancak yine de hikâye kişileri genellikle eğitimsiz ve kültürsüz olduğu için kullandıkları dil, kenar mahallede konuşan yoksul insanların dilidir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde genellikle, hikâyenin yaşandığı çevre ve mekanın kısa hatlarıyla belirtilmesi veya hikâye kişinin kısaca betimlenmesiyle başlar (Lekesiz, 1998, s.299). Yazarın hikâyelerindeki tasvirler gerçekçidir. Daha çok içinde bulunan durumla ilgili yapılan tasvirler kısa cümlelerle ifade edilir. Hikâyelerinin büyük bir çoğunluğu olaya dayalı olduğu için giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Bu durum Ömer Seyfettin hikâyelerini hatırlatsa da hikâyeleri içerik bakımından Sebahattin Ali hikâyelerine daha yakındır.

Orhan Kemal, hikâyelerinin önemli bir bölümünü diyaloglar üzerinden oluşturur. Birkaç cümlelik tasvirden sonra diyaloglar üzerinden oluşan bu kurgu, hikâyenin yapısını oluşturur. Onun hikâyelerinde diyaloglar, genellikle hikâye kişilerinin ruhsal yaşantılarını belirtmeye yöneliktir. Bu yüzden kişilerinin ruhsal durumları kendi ağızlarından öğrenilir. Mehmet Narlı'ya göre (2002), "Orhan Kemal'de diyaloglar, vakaya ritim katma, kolay okunmayı sağlama gibi fonksiyonların yanında, şahısların kendilerini açıklamalarında da önemli fonksiyonlar üstlenirler" (s.33). Orhan Kemal'in olaya dayalı hikâyelerinin çoğunda diyaloglar hikâyedeki gerilimi artırır, okuyucudaki merak duygusunu canlı tutar.

Orhan Kemal'in eserleri ilk okuyuşta, biraz yüzeysel gibi gelebilir. Onun eserlerinde bilgiçlik yoktur, onun eserleri karanlık ve karmaşık değildir. Ancak onun ustalığı da bu yalınlığından gelmektedir. Onun eserlerinde yerel söyleyişten güç alan bir dil vardır (Demirtaş, 1979, s.147).

Sonuç olarak Orhan Kemal, hikâyelerinde sıradan insanın günlük yaşamını, sıkıntılarını, hayat karşısındaki mücadelesini açık ve sade bir anlatımla anlatmıştır. Kalemıyla ekmeğini kazanan yazar sadece gördüğü, bildiği insanları hikâyelerine konu etmiştir. Hapishanede de üretmeye devam eden yazar, hayatı boyunca yazı makinesi gibi çalışmış, 257 hikâye kaleme almıştır. Toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla yazdığı bu hikâyelerde işçilerin, işsizlerin, dilencilerin, fahişelerin, sokak çocuklarının, köylünün, kadınların, çocukların, tutukluların, kenar mahalle kadınlarının, tarlada çalışan ırgatların hayatla mücadele etme sürecinde yaşadığı zorlukları anlatmıştır. Bu da yazarın geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasını sağlamıştır.

1.4. Orhan Kemal'in Hikâye Kitapları

Orhan Kemal'in Everest yayınları tarafından yayımlanmış on tane hikâye kitabı bulunmaktadır. Bu yayımlanan kitapların bir kısmı Orhan Kemal'in vefatından sonra birleştirilerek yayımlanmıştır. Çalışmamızda hikâye kitaplarının Everest yayınları tarafından yayımlanan son baskısı esas alınıp hikâyelerinin tamamı incelenmiştir.

1.4.1. Ekmek Kavgası

Ekmek Kavgası adlı hikâye kitabı yazarın yayımladığı ilk hikâye kitabıdır. Eserin ilk altı baskısı 1949-1976 yılları arasında Varlık Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eserin 7-13. baskısı 1980-2003 yılları arasında Tekin Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eser 14. baskısından (2017) itibaren ise Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2021 yılında yayımlanan 40. baskıdır.

166 sayfadan oluşan kitapta “*Ekmek Kavgası*”, “*Revir Meydancısı Yusuf*”, “*Mahalle Bekçisi Ali*”, “*Köpek Yavrusu*”, “*Ekmek, Sabun Ve Aşk*”, “*Bir Öksüz Kız Etrafında*”, “*Bir Ölüye Dair*”, “*Bir İnsan*”, “*Teber Çelik'in Karısı*”, “*Afaracı Hacı Ali*”, “*Bir Kadın*”, “*Bir Yılbaşı Macerası*”, “*Uyku*”, “*Dönüş*”, “*Kitap Satmaya Dair*”, “*Propagandacı*”, “*Yemişçi*”, “*Çocuk Ali*”, “*Büyücü*”, “*Cünha*”, “*Kirli Pardösü*”, “*İneğin Biri (Babalar ve Oğullar)*”, “*Ali Osman*”, “*Piyango Bileti*” ve “*Necati*” adlı hikâyeler olmak üzere toplamda yirmi beş hikâye bulunmaktadır.

1.4.2. Sarhoşlar

Sarhoşlar adlı hikâye kitabının ilk dört baskısı Varlık Yayınları tarafından 1951-1972 yılları arasında yayımlanmıştır. Eserin 5-9. baskısı 1980-1999 yılları arasında Tekin Yayınları tarafından, 10-11. baskısı 2005-2007 yılları arasında Epsilon Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eser 12. baskısından (2012) itibaren ise Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2017 yılında yayımlanmış 13. baskıdır.

146 sayfadan oluşan kitapta “*Sarhoşlar*”, “*Streptomycine*”, “*Kamyonda*”, “*Ayşe Hoca*”, “*Yaşasın Hürriyet*”, “*Celfin Eti*”, “*Parkta*”, “*Gurbette*”, “*Küçükler ve Büyükler*”, “*Hatice Akdur Vesaire*”, “*Naylon Hikâye*”, “*Av*”, “*Odacı*”, “*İş*”, “*Yabancı*”, “*Sevda, Delikanlı*”, “*Dilekçe*”, “*Delibozuk*”, “*Tokat (Kör Salih)*”, “*Velinimet*”, “*Berduşlar*”, “*İşadamı*” olmak üzere yirmi üç hikâye vardır.

1.4.3. Çamaşırcının Kızı/Küçücük

Çamaşırcının Kızı/Küçücük adlı hikâye kitabının ilk iki baskısı Yeditepe yayınları tarafından 1925-1964 yılları arasında yapılmıştır. Eserin 3-5. baskısı 1984-1998 yılları arasında Tekin Yayınları tarafından, 6-7. baskısı ise 2005 yılları arasında Epsilon Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eser 8. basımından (2010) itibaren Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2020 yılında yayımlanmış 11. baskıdır.

134 sayfadan oluşan kitapta “*Küçücük*”, “*Eski Gardiyan*”, “*Ayşe İle Fatma*”, “*İki Kız*”, “*Recep*”, “*Dilenci*”, “*Şahut’la Karısı*”, “*Çamaşırcının Kızı*”, “*Kötü Kadın*”, “*Duvarcı Celal*”, “*Sevinç*”, “*Çöpçü*” ve “*Mavi Eşarp*” adlı on üç hikâye vardır.

1.4.4.72. Koğuş

Uzun hikâye türünde yazılan bu hikâyenin ilk baskısı 1954 yılında Ekicigil Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eserin 16-17. baskısı 200-2003 yılları arasında Tekin Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eser 18. basımdan (2007) itibaren Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2021 yılında yayımlanmış 44. baskıdır.

1.4.5. Grev

Yazarın beşinci hikâye kitabı olan *Grev* adlı kitabın ilk baskısı 1954 yılında Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları tarafından yayımlanmıştır. Kitabın 2. basımı 1968 yılında Ok Yayınları tarafından, 3.basımı 1975 yılında Bilgi Yayınevi tarafından, 4. basımı 1996 yılında Tekin Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Kitap 5. basımından (2007) itibaren Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2019 yılında yayımlanmış 7. baskıdır.

224 sayfadan oluşan kitapta “*Grev*”, “*Nurettin Şadan Bey*”, “*Dert Dinleme Günü*”, “*Telefon*”, “*Can Sıkıntısı*”, “*Arka Sokak*”, “*Süpürgeci*”, “*Harika Çocuk*”, “*Hamam Anası*”, “*Nermin*”, “*Balon (Mahalle Kavgası)*”, “*Abla (Kömürcü)*”, “*El Kapısı (Pervin)*”, “*Numaracı*”, “*Sıtma (Hacet Kapısı)*”, “*Doğum*”, “*Yandan Çarklı (Kör)*” ve “*Düzeltilmen*” adlı on sekiz hikâye vardır.

1.4.6. Kardeş Payı

Kardeş Payı adlı hikâye kitabının ilk baskısı 1957 yılında Seçilmiş Hikâyeler Dergisi’nde yayımlanmıştır. Eserin 2. basımı 1974 yılında Bilgi Yayınevi tarafından, 3. ve 4. baskısı 1984-1994 yılları arasında Tekin Yayınları tarafından, 5. basımı 2006 yılında Everest Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitap 6. basımdan (2010) itibaren Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2021 yılında yayımlanmış 10. baskıdır.

112 sayfadan oluşan kitapta “*Kardeş Payı*”, “*Yeni Şoför*”, “*Kuduz*”, “*Necati*”, “*Çocuk*”, “*Eczanedeki Kız*”, “*Aslan Tomson*”, “*Çirkin*”, “*Kadın Parmağı*”, “*İzin Günü (Peçete)*”, “*Üç Arkadaş*”, “*Büyükbaba*”, “*Kırmızı Mantolu Kadın*”, “*Korku*”, “*Pırıl Pırıl*”, “*İstidacı*”, “*Motorda*” ve “*Kenar Mahalle*” olmak üzere on sekiz hikâye vardır.

1.4.7. Önce Ekmek

Orhan Kemal’in 1969 yılından “Sait Faik Hikâye Armağanı” ve yine aynı yılda “Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü” alan *Önce Ekmek* adlı kitabının ilk basımı 1968 yılında Yeditepe Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eserin 2-6. basımı 1972-2002 yılları arasında Tekin Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eser 7. basımından (2007)

itibaren Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2020 yılında yayımlanmış 21. baskıdır.

128 sayfadan oluşan kitapta “Önce Ekmek”, “Bir Çocuk”, “Üçüncü”, “Tarzan”, “Coni”, “Mavi Taşlı Küpe”, “Çocuklar”, “Pazartesi”, “Sevmiyordu”, “İncir Çekirdeği”, “Elli Kuruş”, “Sağış”, “Sezai Bey”, “Taş”, “İki Buçuk”, “Biletsiz” ve “Uzman” adlı on yedi hikâye vardır.

1.4.8. Kırmızı Küpeler/ Babil Kulesi

Yazarın vefatından sonra yayımlanan bu kitap “Kırmızı Küpeler” ve “Babil Ülkesi” olmak üzere iki ayrı bölümden oluşur. Kitabın ilk basımı 1974 yılında Bilgi Yayınları tarafından, 2-3. basımı 1982-1996 yılları arasında Tekin Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eser 4.basımdan itibaren Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2007 yılında yayımlanmış dördüncü baskıdır.

370 sayfadan oluşan kitabın “Kırmızı Ülkeler” adlı ilk bölümünde “Kırmızı Küpeler”, “İnci’nin Maceraları”, “Kırk Yaş”, “Ameliyat”, “Anılar”, “Bono”, “Yılbaşı 960-961”, “Hastane Notları”, “Hastaneden Çizgiler I”, “Hastaneden Çizgiler II”, “Hastaneden Çizgiler III”, “Hastaneden Çizgiler IV”, “Maval”, “Delifışek”, “Haysiyet Meselesi (Cigara)”, “Cancığer Dostlar (Kıskanç)”, “Yürü Ya Kulum”, “Yerli Turist”, “Cıvık”, “Bir Dal Gibi”, “Dayı Şoför-Korsan Araba”, “Üç Berduş”, “Bir Başka Korku”, “Dingonun Ahır”, “Ayten”, “Atom”, “Rüya”, “Karaçalı”, “Fare”, “Bilek Saati”, “Tanık”, “Türküler”, “Hırsız”, “Minnacık Dev”, “O Kadın”, “Gâvur”, “Vilispit”, “İyi İnsanlar”, “Saka”, “Kâhya”, “Dümenci (Marsilyalı)”, “Yavru”, “Yaşlı Kadın”, “Aydın Havası (Matrak)”, “Dedeler Ve Torunlar”, “Yedibela”, “Santimci”, “Eski Toprak”, “Vur Abalıya” adlı kırk dokuz hikâye vardır.

Kitabın ikinci bölümü olan “Babil Kulesi” adlı bölümünde ise “Babil Kulesi”, “Delil”, “Adam”, “Enayi”, “Otobüste”, “Berber”, “Dev”, “Von Bock”, “Bestami Efendi”, “Akşamcı”, “O!”, “Cep Tiyatrosu”, “Salata”, “Marilyn (Kız Evlat-Atkuyruğu)”, “Öteki (Şen Dul)”, “Ümit”, “Hemşerim”, “Amir-Memur”, “Fon Müziği”, “Yalancı”, “Çift Kösele”, “Gazete” adlı yirmi iki hikâye vardır.

1.4.9. Yağmur Yüklü Bulutlar/ Dünyada Harp Vardı

Yazarın vefatından sonra yayımlanan bu kitap “*Yağmur Yüklü Bulutlar*” ve “*Dünyada Harp Vardı*” adlı iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk basımı 1974 yılında Bilgi Yayınevi tarafından, 2-3. basımı 1982-1992 yılları arasında Tekin Yayınevi tarafından, 4-5. basımı ise Epsilon Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitap 6. basımdan itibaren Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2017 yılında yayımlanmış 7. baskıdır.

333 sayfadan oluşan kitabın “*Yağmur Yüklü Bulutlar*” adlı ilk bölümünde “*Yağmur Yüklü Bulutlar*”, “*Geç Kalma Erken Gel*”, “*Pisler*”, “*Katil*”, “*Silik*”, “*Boyacı*”, “*Kim Kime*”, “*Boyalı Dudaklar*”, “*İş*”, “*Birtakım İnsanlar*”, “*Garson*”, “*Değişen Dünya*”, “*Haksız*”, “*Ölümler Ve Diriler*”, “*Kart Kedi*”, “*Cılız*”, “*On Beş Kuruş*”, “*Fare Zehiri*”, “*Bir İnsan*”, “*936*”, “*Cigaramın Dumanı*”, “*Ölür Müsün Öldürür Müsün*”, “*Medeniyet Yuları*”, “*Gurbette*”, “*Dilekçe*”, “*Simit*”, “*Sarhoş*”, “*Sigara*”, “*Kurt*”, “*Birisi*”, “*Mezar Taşı*”, “*Hakaret*”, “*Teklif Mi Var?*”, “*Üç Onluk*”, “*Kongre*”, “*Salyangoz*”, “*Kudret Dağdeviren*”, “*Afur Tafur Üzerine*”, “*Beybaba*”, “*İşsiz (Beye Kapıyı Göster)*”, “*Üzüntü*” ve “*Kel Tahir*” adlı kırk iki hikâye vardır.

Kitabın ikinci bölümü olan “*Dünyada Harp Vardı*” adlı bölümünde ise “*Behiye*”, “*Eski Plak*”, “*Çikolata*”, “*Söğüt Yaprağı*”, “*Arı Ölüsü*”, “*Küçük Kovboylar*”, “*Fırlama*”, “*Yırtıcı Kuş*”, “*Ürok Ninile*”, “*Gece Yarısı*” ve “*Dünyada Harp Vardı*” adlı on bir hikâye vardır.

1.4.10. İstanbul’dan Çizgiler

Yazarın vefatından sonra yayımlanan *İstanbul’dan Çizgiler* adlı kitabı üç bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk iki bölümü, Orhan Kemal’in İstanbul’da dolaşırken yaşadıklarını, izlenimlerini, yöre halkıyla sohbetlerinin anlatıldığı bölümdür. Bu bölüm röportaj niteliğindedir. Kitabın üçüncü bölümünde ise “*Mantar Tabancası*”, “*Serseri Mayınlar*”, “*Eskici*”, “*Çarşaflılar*”, “*Kovboylar*”, “*İş Korkusu*”, “*Dümen*”, “*Dolmuşta İki Kişi*”, “*Keriz!*”, “*Beyden Al!*”, “*Burnu Açılmış*”, “*İki Buçuk*”, “*Teknik*”, “*Pardon Ayı!*”, “*Ceza*”, “*İçimizden Biri*”, “*Muhabbetname*” ve “*Dolmuşta*” adlı on sekiz hikâye vardır.

Kitabın ilk basımı 1971 yılında Sinan Yayınları tarafından, 2. basımı 1998 yılında İletişim Yayınları tarafından, 3-5. basımı ise 2005-2006 yılları arasında Epsilon

Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitap 6. basımdan itibaren Everest Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bizim çalışmamızda kullandığımız baskı 2018 yılında yayımlanmış 7. baskıdır.

2. ORHAN KEMAL’İN HİKAYELERİNDE SOSYAL EŞİTSİZLİK

Eşitsizlik, geçmiş toplumlarda da önemli bir sorun olmakla birlikte, günümüz toplumlarında çok daha önemli bir sorun olarak görülmektedir. Her bireyin cins, ırk, etnik köken, aile kökeni gibi farklı özellikleri vardır. Sosyal eşitsizlik, belirli bir toplum veya izole edilmiş bir gruptaki herkesin belli açılardan aynı statüye sahip olmamaları durumu olarak tanımlanır.

Toplumsal ilişkilerin veya topluluklar arası ilişkilerin belirleyici faktörlerinden biri olan toplumsal eşitsizlik, toplumdaki cinsiyet, zenginlik, köken, renk, sınıf, mevki, saygınlık, tabaka, gelir düzeyi, eğitim düzeyi gibi farklılıklarda belirginleşen eşitsizlik durumlarını, başka bir ifadeyle toplumdaki bir grup veya grup içindeki bireyler için eşit olmayan ödül veya fırsatları (Marshall, 1999, s.210) ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

Her toplumda bireyler arasında çeşitli eşitsizliklerin olduğu gerçeği yadsınamaz. Toplum içinde belli roller ve bu rollerle ilişkili farklı gelir, saygınlık, otorite gibi ödüller bulunur. Bu rollerden bazıları yönetilmeyi bazıları da yönetmeyi gerektirir. Toplumda bazı rollerin saygınlığı daha fazladır. Statüye göre saygınlık farklılık gösterir. Örneğin, temizlik işçiliğini saygın bir meslek olarak kabul eden ülke bulmak oldukça güçtür (Tolan, 1993, s.258).

Sosyologlar, sosyal eşitsizlik konusunu farklı açılardan ele almışlardır. Örneğin, işlevselciler toplumu, sınıflardan oluşan birbirine bağlı çıkarlarla birleşmiş, en niteliklilerin önemli mevkileri işgal ettiği ve eşitsizliğin toplumsal sistemin bütün alanlarında işlevsel bir ihtiyaç olduğunu savunurken; Marksist gelenekten gelen sosyologlar ise, toplumsal sınıf anlayışlarının bir gereği olarak sosyal eşitsizliklere karşı olumsuz bir yaklaşım ve radikal bir muhalefet tutumu sergilemişlerdir (Dönmezler, 1990, s.307-308).

Sosyal eşitsizlik, toplumsal bir problemdir. Bunun içindir ki sosyolojide çoğu zaman sosyal adalet ve sosyal bütünleşme kavramı ile birlikte yer almaktadır. En rasyonel toplumlarda bile rollerin dağılımında sadece kişisel yetenekler göz önünde bulundurulmaz. Çoğu toplumda, roller arasındaki farkların büyüklüğü kişilerin sosyal eşitsizliğe maruz kalma durumunu ifade eder. Bu durum toplumun büyük bir bölümü tarafından kabul edilmediği için zamanla sosyal çözümler meydana gelir. Kimi

toplumlarda toplumsal eşitsizlik, birey daha dünyaya gelmeden başlar. Bu durum da toplumsal sınıfları doğurmaktadır.

Çağdaş toplumlarda da roller arasındaki eşitsizlikler tüm toplum tarafından kabul edilen bir durum değildir. Herkes, meşru olarak gördüğü haklarını talep etmekte ve diğer toplumsal sınıfların elde ettiği hakların haklılık ve meşruluğunu tartışma konusu yapabilmektedir (Tolan, 1993, s.259-260).

Toplumsal tabakalar arasında kaynaklara ulaşmadaki eşitsizlik, toplumsal dengeyi bozar. Ancak tüm insanlar, aynı evrensel haklara sahip olmasına rağmen kaynaklara ulaşmada aynı fırsatlara sahip değildir. Toplumdaki tüm bireyler eşit yaşam koşullarına sahip olmadığı için toplumsal eşitsizlik sürekli devam eden bir sorun olarak yaşamımızda yer alır. Ancak bu eşitsizlik durumu kişilerin yaşam haklarına bir müdahaleye, sahip olduğu farklılıktan dolayı toplumsal eşitsizliğe sebep oluyorsa ve bu eşitsizlik durumu kişilerin temel haklarına zarar veriyorsa bu durum insan hakları ihlali ortaya çıkarır.

Sosyal reformcular, toplumdaki farklı gruplara toplum içerisinde eşit davranılması gerektiğini savunurlar. Ancak toplumdaki her birey hakların kullanılmasında eşit olanaklara sahip değildir. Cinsiyet, etnik köken, engellilik gibi nedenlerle daha düşük ücretle çalışmak zorunda kalanlara eşit başlangıç yerine pozitif ayrıcalık sağlanması, sosyal adaletin sağlanmasına daha çok katkı verir (Çoban, 2017, s.254).

Eşitsizlik, tüm dünya toplumlarında önemli ve vazgeçilmez bir sorun olarak görülür. Turner'e göre (2017), eşitsizlik olgusu sadece kapitalist toplumlara özgü bir durum değildir, sosyalist toplumlarda da görülür (s.26). Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, toplumdaki milli gelir ister devlet dışı yapılar aracılığıyla ister devletin kendisi tarafından dağıtılsın sosyal eşitsizlik kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkar.

Toplumsal eşitsizliğin boyutlarından birini de güç kavramı oluşturmaktadır. Servet, güç için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Kapitalist ülkelerde ülke servetini elinde bulunduran sınıflar, toplumsal eşitsizliğin büyümesinde en büyük etkenlerden biridir. Bazı sosyologlar, iktidarın bu sınıfların çıkarlarına hizmet etmesi nedeniyle demokrasinin zayıfladığını ileri sürerler (Slattery, 2008, s.256-257).

Sosyal eşitsizliği etkileyen etmenlerden biri de statüdür. Her toplumda yüksek saygınlığı olan meslek grupları bulunmaktadır. Bu meslek grupları ayrıcalıklı insan kategorisinin oluşmasına sebebiyet verir. Toplumsal saygınlığın dağılımını statü grupları belirler. Statü ise, genellikle mesleki saygınlıkla belirlenir (Grint, 1998, s.124). Modern toplumlarda statüler çoğunlukla kazanılan türden olur ve bu eğitimle kazanılır. Az gelişmiş ülkelerde eğitim olanaklarından faydalanmada erkek olmak, kadın olamaya göre daha büyük bir avantaj sağlar. Yine, eğitimin paralı olduğu ülkelerde zengin olmak, fakir olmaya göre daha fazla avantaj sağlar. Cinsiyet ve gelire birlikte bazı ülkelerde ırk da eğitim hakkının kullanılmasına belirleyici bir faktör olabilmektedir.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinin büyük bir kısmında toplumsal düzende oluşan eşitsizliklere değinmiştir. Hikâyelerinde toplumsal eşitsizlikleri vurgulayan yazar, yoksulluğun yarattığı sorunlara hikâyelerinde sıkça yer verilmiştir. Orhan Kemal'in hikâyelerini sosyal eşitsizlik bağlamında okurken hikâyelerde görülen eşitsizlikler eğitim, beslenme, barınma ve güvenlik, yoksulluk, göç, yerleşim yeri, engelli bireyler, sağlık, köken/ırk, statü, toplumsal ve bireysel özgürlük gibi başlıklara ayrılarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

2.1. Eğitimde Fırsat Eşitsizliği

Eğitimde fırsat eşitliği, kişiye yetenek ve becerilerini geliştirmek için eğitim hizmetlerinden eşit bir şekilde yararlanma fırsatının verilmesidir. Eğitimde fırsat eşitliği, toplumsal geçişliliği kolaylaştırmak için herkesin eğitim kurumlarından eşit bir şekilde faydalanmasını sağlar. Kaynaklara ulaşmak veya kaynakları kullanmak için bireylere eşit fırsatlar sunulmalıdır.

Bireyler eşit bir şekilde dünyaya gelmezler. Her bireyin doğasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bireylerin öğrenme kapasiteleri ve zihinsel süreçleri birbirinden farklıdır. Eğitim sistemi bu farklılıkları göz önünde bulundurarak her çocuğa ulaşmaya çalışmalıdır. Yetenekleri önemszenmeden yapılan tek düze bir eğitim sistemi ile bireyler arasındaki eşitsizlik daha da artmaya devam edecektir. Ve bu da eğitim sisteminin hedeflerine ulaşamamasına neden olacaktır (Çelebi vd, 2014, s.35).

Fırsat ve olanak eşitliği ya da koşulların eşitliği kavramlarıyla anlatılmak istenen eşitlik düşüncesi, kişilerin yarışa başlama şartlarının aynı olmaması sebebiyle onlara sadece imkan yaratmanın yeterli olmayacağı düşüncesiyle ortaya atılan bir kavramdır.

Fırsat eşitliği ile benzer bir kavram olan koşullarda eşitlik düşüncesi, yarışa katılan kişilerin aynı yerden başlamaları gerektiğini ve yarışı benzer engellerle devam ettirmelerini öngören bir yaklaşımdır.

Eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olan birçok faktör vardır. Bunlardan bazıları: sosyoekonomik düzey, ailedeki çocuk sayısı, ebeveyn özellikleri, ana dil, din ve inanç, yerleşim birimi, coğrafi bölge, sahip olunan teknolojik imkânlar, etnik köken, cinsiyet, engel durumu gibi faktörlerdir. Bütün bu faktörlerin etkisini en aza indirerek toplumsal eşitlik sağlanabilir (Gezer ve İlhan, 2018).

Ekonomik koşulları kötü olan ailelerde büyüyen bireylerin, gelir düzeyi düşük olduğu için eğitim giderlerinin tamamını veya büyük bir kısmını karşılayacak maddi imkanının olmaması eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasında büyük bir sorun teşkil eder. Bu durumun olabildiğince iyileştirilmesi için devlet ve sivil toplum kuruluşlarına büyük sorumluluklar düşmektedir.

Orhan Kemal'in eğitim hayatı babasının siyasi sebeplerden dolayı yurt dışına çıkmasıyla yarıda kalır. Henüz on beş on altı yaşlarında olan Orhan Kemal, babası yurt dışına çıktığı için ortaokul son sınıftaki eğitimini yarıda keser ve hayalini kurduğu futbola daha da heveslenir. Ancak ailesinin ekonomik sıkıntılarından dolayı futbolu bırakıp çalışmak zorunda kalır. Kendi hayatını ve gözlemlerini eserlerine yansıtan Orhan Kemal, hikâyelerinin önemli bir bölümünde ekmek parası kazanmak için okulu yarıda bırakıp çalışmak zorunda kalan veya okul ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan çocukları anlatmıştır.

Ekmek kavgası hikâye kitabının “Ekmek, Sabun ve Aşk” adlı hikâyesinde, anlatıcının Galip adlı bir gardiyanla olan arkadaşlığı anlatılır. Galip, kimsesi olmayan yoksul bir gardiyanıdır. Anlatıcının kitap okuması, ona lüzumsuz gelmektedir. Sadece okuma yazma bilecek kadar eğitim görmüş Galip için okumanın anlamı, maddi kazançla ölçülür. Anlatıcı bunu şu şekilde anlatır: “... niçin hala ısrarla kitap okuduğumu sormuştu. Ne lüzumu vardı? Daha uzun seneler yatacaktım. Günün birinde çıksam bile, alımda kocaman bir sabıka damgası taşıyacak olduktan sonra...” (Kemal, 2021a, s31). Anlatıcı, kitap okumanın faydasını anlattıktan sonra Galip'in bu düşünceleri zamanla değişir ve Galip'le anlatıcı ahbab olurlar. “Ona, kitap okumanın, esrar çekip barbut atmak, yahut bıçak kullanmaktan daha faydalı olup olmadığını sorduğum zaman, uzun uzun düşünmüştü...” (Kemal, 2021a, s.31). Kitaplarla ilgili

düşüncesi değişen Galip, hikâye kişisinden aldığı kitapları büyük bir heyecanla okur. Kimsesi olmayan yoksul Galip'in okuma yazma bilecek kadar eğitim görmesi, eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz kaldığını gösterir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde genellikle toplumun alt tabakasını oluşturan yoksul insanları, onların hayata bakış açısını anlatmıştır. Hayat karşısında mücadele eden bu küçük insanların en temel hakları olan eğitim hakkından mahrum kaldıkları görülür. “Önce ekmek” diyerek eğitimini yarıda bırakan bu hikâye kişileriyle sıklıkla karşılaşırız. “Propagandacı” hikâyesinde, engelli taklidi yaparak dilenen bir adamın yoldan geçen dokuz on yaşlarındaki bir çocukla olan tartışması anlatılır. Hikâye başkışisi çocuk yolda dilenen bir gence bakarak etraftakilere laf olsun diye, “para vermeyin” der. Ancak dilencinin çocuğu terslemesiyle iş inada biner. Çocuk, çakıl taşlarıyla dilenciye saldırır. Küçük çocukla baş edemeyen dilenci çareyi oradan uzaklaşmakta bulur. Hikâyede, çocuğun ilkokul üçüncü sınıftan ayrılıp bir kalaycının yanında çırak olarak çalıştığını görürüz. Orhan Kemal'in hikâyelerindeki diğer çocuklar gibi bu çocuk da yoksulluktan dolayı eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalır. “...İlkokulun üçünden ayrılmıştı. Bir kalaycının yanında çıraklık ediyordu...” (Kemal, 2021a, s.105).

Orhan Kemal, hikâyelerinde eğitimde fırsat eşitsizliğinin sebebini yoksullukta, ekonomik eşitsizlikte arar. Onun hikâyelerinde fırsat eşitsizliğine maruz kalan, okuldan ayrılmak zorunda olan çocukların ortak özelliği başarılı ve yoksul olmalarıdır. Çocuklar, ailesini geçindirmek için çalışmak zorundadırlar. Ancak zengin bir toprak ağasının oğlunu anlattığı *Sarhoşlar* hikâye kitabının “Delikanlı” isimli hikâyesinde durum böyle olmaz. Bu hikâyede zengin bir toprak ağası olan adam, oğlunun eğitim görmesi için İstanbul'a gitmesini istemez. Çünkü ona göre oğlunun maddi imkanları iyidir, okumasını gerektirecek bir durum yoktur. Hikâye anlatıcısı, ağanın düşüncesini şu şekilde açıklar:

“...uzun zaman razı olmamıştı oğlunun İstanbul'a gidip yüksek tahsilini yapmasına. Ne lüzum vardı? Kendi okumamış, elifi görse mertek sanırdı da acından mı ölüyordu? Allah dağ taş vermişti. Her yıl kazandıkları değil kendilerine, sülalelerinin sülalelerine de yeter de artardı. Ne yapacaktı okuyup?” (Kemal, 2017a, s.97).

Ağanın eğitimi para kazanma aracı olarak görmesi, oğlunun eğitimine devam etmesini istememesi, ağanın eğitime bakış açısının sonucu olarak görülür. Delikanlının da babasının düşünceleri yüzünden eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz kaldığını görürüz. Ancak bu durumun sebebi diğer hikâyelerde olduğu gibi yoksulluktan değil düşünce farklılığından kaynaklanmaktadır.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, Marksist bir ideolojiye bağlı olduğunu kimi hikâyelerinde hissettirir. Mensup olduğu Marksist dünyanın ideolojik söylemini açıktan olmasa da hikâyelerine yansıtır. “Ayşe Hoca” adlı hikâyede henüz beş yaşında olan bir kız çocuğunun adeta yaşamdan koparılabilecek derecede sıkı bir dini eğitim alması eleştirilmiştir. Hikâye başkışisi Ayşe, çocukluğunu yaşayamadan hocaya gönderilen küçük bir kızdır. Beş yaşındaki Ayşe’nin oyun oynaması hocası tarafından yasaklanır. Çünkü kıza göre, artık o hocadır; çocuk gibi değil, bir yetişkin gibi davranmalıdır. Anlatıcı ile kız çocuğu arasında geçen konuşma şu şekildedir:

“Topun var mı senin?”...

Omuz silkti:

“Hocalayın topu olmaj...”

“İp de mi atlamazsın?”

“Ben atyamam...” (Kemal, 2017a, s.24).

Ayşe’nin yaşından büyük davranışlar sergilemesi, kendisini hoca olarak görmesi aldığı eğitimden kaynaklıdır. Anlatıcının ideolojik söylemlerini yansıttığı hikâyede Ayşe’nin sıkı bir dini eğitim alması, oyun oynamayı, ip atlamayı doğru bulmaması eğitimde fırsat eşitsizliği olarak görülmüştür.

Çamaşırcının Kızı/ Küçücük hikâye kitabının “Recep” adlı hikâyesinde, cinayetten hüküm giymiş on dört yaşındaki Recep adlı bir mahkûmun hikâyesi anlatılmıştır. Hayatın tüm yükünü sırtlayan Recep, çocukluğunu yaşayamayan biridir. Komşusu Hüseyin’i, bir anlık sinirle öldürdüğü için cezaevine girer. Recep, okuma yazma bilmez ancak sürekli gazete ve dergilerin resimlerine bakarak okur gibi yapar. Gazete ve dergideki resimleri çevirince sürekli içini çeker. “Kim bilir ne yazar ne güzel sözler? Ama, nah kafa... Sülemez bize” (Kemal, 2020a, s.89) der. Okuma yazmaya çok hevesli olan Recep’e anlatıcı okuma yazma öğretir. Ancak hikâyedeki diğer mahkûm

çocuklar Recep kadar şanslı değildir. Recep'in en temel hakkı olan eğitim hakkından mahrum bırakılması, eğitimi akranları gibi okulda değil de cezaevindeki yazı işlerine bakan anlatıcıdan alması eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz bırakıldığının kanıtıdır.

Eğitimde fırsat eşitsizliğine sebep olan faktörlerden biri de ailedeki çocuk sayısının fazla olmasıdır. Sosyoekonomik koşulları kötü olan ailelerde çocuk sayısının fazla olması eğitime ayırmaları gereken bütçenin azalmasına sebep olmaktadır. Bunun en iyi örneği Orhan Kemal'in *Grev* hikâye kitabının "Grev" adlı hikâyesinde görülür. Bu hikâyede okulu beşinci sınıfta bırakmak zorunda kalan hikâye kişisi genç, fabrikada garson olarak çalışır. Gencin okulu yarıda bırakmasının sebebi sosyoekonomik koşullarının kötü olması ve ailedeki çocuk sayısının fazla olmasıdır. "...Babam postanede odacıydı. Beş kardeşlik, aldığı para yetmiyordu zati, boğazımıza..." (Kemal, 2019, s.3). Gencin sosyoekonomik nedenlerden dolayı eğitimi yarıda bırakması, eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz kaldığının kanıtıdır.

Orhan Kemal hikâyelerinde okulu bırakmak zorunda kalan çocuklar, genellikle okulda başarılıdır. Başarılı olan bu çocuklar, ailelerinin sosyoekonomik koşullarının kötü olmasından dolayı ya çalışarak okula devam ederler ya da ailesini geçindirmek zorunda oldukları için okulu bırakırlar. İşçi bir ailenin anlatıldığı "Can Sıkıntısı" adlı hikâyede, altı çocuklu bir işçi ailesi üzerinden eğitimdeki fırsat eşitsizliğini vurgulanmıştır. Altı çocuklu bu ailenin mutlu bir yaşantısı vardır. Büyük çocukları Ayhan başarılı bir öğrencidir, sınıftaki başarısından övgüye söz eden matematik öğretmeni Ayhan'a "Sen mutlaka mühendis ol Ayhan" (Kemal, 2019, s.65) der. Ayhan da bunu büyük bir sevinçle babasına anlatır ancak babası bunları duyunca derin bir üzüntü hisseder. Çünkü Ayhan'ın yaşındayken onun da matematiği çok iyidir, o da okulda öğretmeni tarafından övgüyle söz edilen bir öğrencidir. Ancak ekonomik koşullardan dolayı okulu bırakıp babasına destek vermek zorunda kalmıştır. Oğlu Ayhan'ın da aynı durumda kalacağını düşündüğü için üzülür. Babanın eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz kalması, aynı durumun kendi oğlu için de gerçekleşeceği kaygısına kapılmasına sebep olmuştur. "... onun kadarken benim de matematiğim onun gibi kuvvetliydi. Ama attığım taş istediğim kuşu vurmadı. Günün birinde her şeyi bir kenara itip babama omuz vermem gerekti. Ve hala..." (Kemal, 2019, s.68).

Orhan Kemal, küçük bir işçi çocuğunu anlattığı "Harika Çocuk"ta, annesi öldükten sonra iki kardeşine bakmak zorunda kalan on iki yaşındaki bir çocuğu

anlatmıştır. Hikâye başkışisi çocuk, annesi ölmeden önce sabahları okula gider; öğleden sonra da torna atölyesinde çalışırdı. Ancak annesi öldükten sonra kardeşlerine bakmak için okulu ilkokul dördüncü sınıfta bırakmak zorunda kalır. Okumayı çok seven çocuk, Robenson Kruzoe hikâyesinin etkisinde kalır. En büyük hayali gemi kaptanı olmak olan bu çocuk da diğer çocuk yaşıta çalışmak zorunda olan çocuklar gibi eğitimdeki fırsat eşitsizliğine maruz kalmıştır.

“Yandan Çarklı (Kör)” hikâyesinde, on üç çocuğuyla iki odalı bir evde zor şartlarda yaşayan bir sıvacı anlatılır. Geçim sıkıntı yaşayan sıvacı, hayata yine de umutla bakar. Ancak çocuklarını okutamamasından dolayı üzgündür. Eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin temel sebeplerinden biri olan yoksulluk, bu ailede yoğun bir şekilde hissedilir. Ayrıca ailedeki çocuk sayısı da fazla olduğundan bu eşitsizlik daha da artmaktadır. Hikâye başkışisi sıvacı, çocuklarını okutmak istediğini ancak okutamadığını şu sözlerle anlatır:

“Yavrularımı okutmak, adam etmek istemem mi? Elllerinde çantalarıyla okullarına temiz pak gidip gelen halli vakitli çocukları gördükçe kendimden utanıyorum şerefsizim. Ben de babayım ha? Niye başkaları gibi yavrularımı okutamıyorum?..” (Kemal, 2019, s.18).

Okul ihtiyaçlarını alabilmek için çalışmak zorunda olan bir çocuğun hikâyesini Orhan Kemal’in *Kardeş Payı* adlı hikâye kitabındaki “Çocuk” hikâyesinde görürüz. Orhan kemal, bu hikâyede eğitimde fırsat eşitsizliğini karşıt karakter olan “haluk” adlı sınıf arkadaşı üzerinden verir. Haluk, sosyoekonomik olarak iyi şartlarda yaşayan bir ailenin çocuğudur. Okulda başarılı bir öğrenci değildir ancak bütün okul masraflarını kolaylıkla karşılayabilecek bir ailesi vardır. Haluk’un pergeli vardır ancak çocuk adlı karakterin pergeli yoktur. Kartpostalları satıp iyi para kazanırsa pergel alabilecektir. Ancak pergel almadan önce alması gereken daha zorunlu ihtiyaçları vardır. “...pergel takımından önce, çorap, defter, eskicide pençelenmiş para bekleyen ayakkabıları...” (Kemal, 2021c, s.29). Çocuk adlı hikâye başkışisi okulda çok başarılıdır, karnesi çok iyidir. Haluk onun gibi bir karnesi olmasını ister, o da Haluk’un aldığı pergelden almak ister. Karşıt kişiler üzerinden verilen eğitimde fırsat eşitsizliğine dair mesajlar hikâyenin tamamında kendini gösterir.

Orhan Kemal hikâyelerinin çoğunda zor koşullarda geçimini sağlayan aileler yer alır. Bu aile bireylerinin kazandıkları ücretler iyi bir yaşam sürmelerine yetmez. Hatta kazandıkları ücretle, kimi zaman karınlarını bile doyurmakta güçlük çekerler. *Önce Ekmek* adlı hikâyeye kitabındaki “Önce Ekmek” hikâyesinde olduğu gibi ailesini geçindirmekte güçlük çeken baba, kızını çalıştırmak durumunda kalır. Bu hikâyede, okuyup doktor olmak isteyen başarılı bir kız çocuğu olan Ayten’in babasının da ısrarıyla okulu bırakarak triko fabrikasında çalışması anlatılır. Hikâyede, Ayten’in arkadaşlarının da onun yaşındayken okulu bırakıp fabrikada çalışmak zorunda olduğu vurgulanır. Bu durumun sadece Ayten ve ailesine özgü bir durum olmadığını görürüz. Anlatıcının aşağıdaki cümleleri Ayten’in okulu bırakmak zorunda olan çocuklardan sadece biri olduğunu göstermektedir:

“Bir zamanlar ilkokula kuş cıvıltılarını hatırlatarak gidip geldiği mahalle arkadaşlarından pek çoğu gibi, o da artık veda etmeliydi ortaokula. Ortaokula, ardından gelecek liseye, üniversiteye, doktorluğa... İlkokuldan sonra öğrenime sırt dönüp ekmek ardında koşan arkadaşları gibi, oda trikoları çalışacaktı” (Kemal, 2020b, s.10).

Eğitimde fırsat eşitsizliğinin sıkça vurgulandığı bu hikâyede Ayten’in babasının da okuldan ayrılmak zorunda kalıp işportacılık yaptığı görülür.

“Beni düşündüler mi? Benim istikbalimi düşündüler mi? On beşimde yoktum boynuma işporta takılıp sokaklara salıverildiğimde. Benim canım yok muydu? Ben insan değil miydim? Ben okumak istemiyor muydum? Okuyan, birer meslek sahibi olan arkadaşlarıma hala içim yanarak bakmam mı? Kim acıdı bana? Kim çekti benim nazımı?” (Kemal, 2020b, s.11).

Eğitimde fırsat eşitsizliğinin yoğun olarak vurgulandığı hikâyede, Ayten’in babasının arkadaşları da ekonomik koşullardan dolayı çocuklarını okuldan almak zorunda kalmıştır. Ekmeğin okuldan önce geldiği gerçeği hikâye boyunca sürer.

Orhan Kemal, eğitimde fırsat eşitsizliğini hikâyelerinde sıkça işlemiştir. “Çocuklar (Yeni Arkadaş)” adlı hikâyesinde bu eşitsizliği iki farklı çocuk üzerinden vermiştir. Anlatıcı, hikâye kişilerinden birini sokak çocuğu; diğerini ise avukatın oğlu

olarak tanıtır. Avukatın oğlu, ilkokulu pekiyi ile bitirdiği için babası ona karne hediyesi olarak bisiklet almıştır. Bisikletle gezerken önüne birden sokak çocuğu adlı hikâye kişisi çıkar, onu ezmemek için kuvvetli bir fren ve manevra yapar. Daha sonra aralarında bir tartışma başlar ve bu tartışma bir süre sonra arkadaşlığa dönüşür. Orhan Kemal, hikâye boyunca bu iki çocuğun sosyoekonomik olarak farklı ailelerde büyüdüklerini vurgular. Hikâyede, eğitimde fırsat eşitsizliği avukatın oğlunun söylediği şu ifadelerle dile getirilir:

“Beybabam beni hariciyeci yapacak! ...Elçi yani. Bu yıl İlk’i bitirdim, sonra Orta’yı, daha sonra da liseyle Siyasal Bilgileri... Beybam diyor ki, boyuna Avrupa’da gezersin diyor. İnsan hariciyeci oldu mu bütün dünyayı gezermiş. Paris, Newyork, Roma, Berlin, Londra...” (Kemal, 2020b, s.60).

Orhan Kemal, hikâyelerinde çocuk yaşta çalışmak zorunda kalan çocuk işçilere sıkça yer verir. Bu çocukların kimi, ailesindeki bireylerin aldıkları ücret yetmediği için çalışmak zorunda kalır. Kimisi ise, babalarının kötü kadınlarla kaçıp onları terk etmesinden dolayı çalışmak zorunda kalırlar. “Elli Kuruş” hikâyesinde de böyle bir durum söz konusudur. Babası kötü bir kadının peşine takılıp gidince kendisinden ve kendisinden üç yaş küçük olan kardeşinin okul masrafını karşılamak için gazete satıcılığı yapan küçük bir çocuğun hikâyesi anlatılır. Küçük çocuk, okumaya çok heveslidir. “Okumak istiyorum ağabey. İlk’i, sonra Orta’yı, daha sonra da liseyi bitireceğim. Liseyi belki de yatılı sınavını kazanıp parasız okurum. Ama mutlaka okuyacağım. Kardeşim de” (Kemal, 2020b, s.89). Küçük çocuğun hayali doktor olup mahalledeki kör, topal, inlemeli, sızılı hastaları ücretsiz tedavi etmektir. Ancak doktorun yazdığı ilacı dahi alamayacak kadar yoksul olması, çocuğun bu hayalini gerçekleştiremeden yaşamının son bulmasına sebep olmuştur.

Kırmızı Küpeler/ Babil Kulesi hikâye kitabındaki “Bir Dal Gibi” hikâyesinde, orta ikinci sınıfta okulu bırakıp bir kitapçıda çalışmak zorunda kalan bir kız çocuğunun hikâyesi anlatılır. Kız, ortaokulu bitirme imtihanlarına çalışıp aynı zamanda da kitapçıda çalışır. Annesi, anlatıcının “ayı” olarak tabir ettiği bir adamın terzi atölyesinde çalışmaktadır. Kız da okuyup annesine bakmak istediğini şu sözlerle ifade eder: “...Ben asıl okumak istiyorum. Okuyamasam bile, orta diplomamı aldım mı bir bankaya girerim. Annemi el kapısından kurtarırım!” (Kemal, 2007, s.120). Anlatıcının “ayı” diye

tabir ettiği adam, kıza sarkıntılık eder. Eşini boşayıp kıızı alacağını söyler, ancak kıızın en büyük arzusu okulunu bitirmektir. Dışarıdan bitirme imtihanlarına hazırlanıp aynı zamanda da bir kitapçıda çalışan kıız, eğitimde yaşadığı fırsat eşitsizliğine rağmen mücadelesine devam eder.

“Ayten” isimli hikâye “Önce Ekmek” hikâyesinin devamı gibidir. Bu hikâyede ortaokula giden Ayten adlı kıızın babasının işleri bozulduğu için, okulu bırakarak çalışmak zorunda kalması anlatılmıştır. Ayten’in durumu, mahalledeki diğer arkadaşlarından çok farklı değildir. O da diğer arkadaşları gibi okulu bırakıp fabrikada çalışmak zorunda kalır. Hikâyede çocukların en temel hakkı olan eğitimden mahrum bırakılması, yoksulluğun sonucu olarak görülür.

“Onlar gibi!

Onlardan küçük bir farkı olacaktı sadece: Onlar ilkokuldan sonra hemen trikolara başlamış, kazandıkları paralarla evlerinin geçimine yardıma koşmuşlardı. Ayten’se ortaokula yazılmıştı onlardan ayrı olarak, ilk yıl babasının işleri bozulmuş. Bu yıl da artık tamamıyla durmuştu...” (Kemal, 2007, s.145).

“Minnacık Dev” hikâyesinde, gençliğinde mahallede Balzak adıyla tanınan bir adamın hazin dolu hikâyesi anlatılır. Anlatıcı, bu hikâyede eğitimde fırsat eşitsizliğinin nedenini, ekonomik koşulların elverişli olmaması olarak gösterir. Balzak olarak tanınan gencin anne ve babası öldükten sonra kıız kardeşi de evlenir. Balzak da tek başına kalınca okuldan ayrılmak zorunda kalır. “Babası, ardından annesi ölmüşler. Kıız kardeşi kocaya varmış. O da ekmeğini kazanmak için okulu bırakmış” (Kemal, 2007, s.194). Büyük bir yazar olmayı isteyen hikâye kişinin okulu bırakıp çalışmak dışında başka bir şansı kalmamıştır. Ekonomik şartlar elverişli olmadığı için okula devam edemeyen Balzac’ın, eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz kaldığını görürüz.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, okuyup aynı zamanda çalışmak zorunda kalan çocuklarla sıkça karşılaşırız. O çocuklardan biri “Kahya” hikâyesindeki, kahyanın yamaklığını yapan çocuktur. Bu çocuğun babası kötü bir kadınla kaçıp ailesini terk etmiştir. Çocuk da anne ve ablasına yük olmamak, okul masraflarını çıkarmak için kahyanın yamaklığını yapar. “Oysa okuyordu. Hem okuyor hem de kahyaya yamaklık ediyordu, kazandığı paralarla defter, kalem alıyor, yaşlı annesine, tüberkülozlu ablasına

yük olmamaya çalışıyordu” (Kemal, 2007, s.218). Çocuk ailesine yük olmamayı düşünecek olgunluktur. Bütün enerjisini okumaya vermesi gereken çocuğun çalışmak zorunda kalması, eğitimde fırsat eşitsizliğinin sonucu olarak gerçekleşmiştir.

Eğitimde fırsat eşitsizliğinin en yoğun görüldüğü yerleşim yerlerinden biri köylerdir. Orhan Kemal’in *Yağmur Yüklü Bulutlar/ Dünyada Harp Vardı* adlı hikâye kitabındaki “Kongre” hikâyesinde, iktidar partisine tesadüfen üye olan Arap Dahrik’in kongreye çağrılması anlatılmıştır. Oysaki ne Arap Dahrik ne eşi ne de çocukları “kongre” kelimesinin ne anlama geldiğini bilmektedirler. Köyde yaşayan Arap Dahrik ve ailesi okuma yazma bilmez. Okumaya yazma bilmeyen sadece Arap Dahrik ve ailesi değildir, nerdeyse köyde hiç kimse okuma yazma bilmez. Köydeki insanların okuma yazma dahi bilmemesi eğitimden ne kadar uzak kaldıklarını kanıtlar niteliktedir.

“Çocuklar da dahil, oradaki hiç kimse okuma yazma bilmiyordu. Yarım saat sonra okuma bilen bir yolcudan öğrendiklerine göre, mektup yeni kurulan partilerden birinin bucak şubesinden geliyor, Bay Dahrik’i partinin kongresine davet ediyordu” (Kemal, 2017b, s.203).

Eğitim hakkı, insanın en temel haklarından biridir. Bu haklar devletler tarafından güvence altına alınmıştır. Anayasanın 42. Maddesinde “kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün yurttaşlar için zorunludur ve devlet okulları da parasızdır” (Gözler, 2008. S.34). Bu haktan yoksun bırakılan bir çocuğun anlatıldığı “Fırlama” isimli hikâyede, okuyup kaptan olmak isteyen bir çocuğun ekonomik koşullarının yetersizliğinden okula devam edememesi anlatılır. Bu hikâyede, eğitimde fırsat eşitsizliği “Çocuklar (Yeni Arkadaş)” hikâyesinde olduğu gibi ekonomik koşulları iyi olan “Erol” isimli çocuk üzerinden verilmiştir. Erol, ekonomik koşulları iyi olan bir ailede yaşamaktadır. Ekonomik koşulları iyi olduğu için ikinci sınıfa geçebilmiştir. Eğitim hakkından yoksun bırakılan yoksul çocuk ise okul imtihanlarına girebilmek için çalışmak zorundadır. Anlatıcı, eğitim hakkından yoksun bırakılan çocuğun durumunu şu şekilde ifade eder:

“...geçen yıl olduğu gibi ayaz alınmasındı okuldan. Geçen yıl mangırı yetişmediğinden okulun pullu, fotoğraflı kağıtlarını tamamlayamamış, girememiş. Bu yıl girecek, girmesi gerek. Bu yıl da giremezse bir daha hiç giremez. Giremeyince okuyamaz, okuyamayınca kahya, pek pek babası gibi hamal olup kalır. İstemiyor bunları” (Kemal, 2017b, s.289).

Orhan Kemal, hikâyelerinde genellikle toplumun alt tabakasını oluşturan yoksul insanlara yer verir. Bu insanların eğitimde fırsat eşitsizliğine uğraması da kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkar. Hikâyede, fırsat eşitsizliği daha çok yoksulluk üzerinden verilmiştir. Hikâye kişileri, okul masraflarını karşılamak için veya okulu bırakarak ailelerinin geçimine destek olmak için çalışırlar. Hikâyelerde okulu bırakıp çalışmak zorunda kalan yalnızca hikâye başkışileri değildir, hikâye başkışilerinin arkadaşları da okulu bırakıp çalışmak zorunda kalır. Bazı hikâyelerde ise, bu durum zıtlıklar üzerinden verilmiştir. Fakir çocuğun okulu bırakıp çalışmak zorunda kalması, görece maddi durumu ondan daha iyi olan arkadaşının okula devam edebilmesi üzerinden kurgulanmıştır.

2.2. Beslenme Eşitsizliği

Beslenme eşitsizliği, sosyal ve ekonomik düzeydeki eşitsizliklerin neden olduğu en temel sorunlardandır. Bu sorun sadece bazı bölge ve ülkelerin değil dünyanın genelinde oluşan bir sorundur. Bir taraf sadece açlığını giderebilecek kadar besin bulabilmekte, diğer bir taraf temel günlük tüketmesi gereken besin kadarını bulabilmekte, bir başka taraf ise gerekenden fazla besin alabilecek sosyoekonomik koşullarına sahip bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır (Coşkun, 2019, s.12).

Dünyada küreselleşmenin hızlanmasıyla artan eşitsizlikler, günümüzde giderek artmaktadır. Yoksul ve zengin arasındaki bu farkın artması neticesinde yoksul kesimin temel gıda maddelerine ulaşması önemli ölçüde zorlaşmıştır. Zengin olanlarda ise durum tam tersidir. Temel olarak tüketmesi gereken besimi almakta, daha sağlıklı bir yaşam sürmektedirler.

Nüfusun giderek çoğalması, mevcut kaynakların verimli ve etkili kullanılamaması, küreselleşmenin sebep olduğu büyüme ve teknolojinin büyük bir hızla gelişmesi, çeşitli sorunların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu sorunların başında da beslenme eşitsizliği gelmektedir. Bu eşitsizliğin büyümesinde, doğal afetler, gelir adaletsizliği, nüfustaki artış ve gıda maddelerinin bilinçsiz şekilde tüketilmesi sebep olmaktadır.

Dünya açlıkla mücadele edebilmek amacıyla, tarım alanında yenilikler yapılarak endüstrileşmeye yoluna gitmiştir. Tarımda endüstrileşmeye gidilmesinin en önemli sebebi, mevcut besinlerin nüfus artışına yetmemesi ve teknoloji sayesinde daha fazla

besin elde edileceği düşüncesidir. Ancak günümüzde halen yeterli miktarda gıda maddelerine ulaşamadığı için açlıktan hayatını kaybeden insanların olduğu düşünüldüğünde, tarımdaki endüstrileşmenin yeterli olamadığı ve sorunun asıl üretim azlığı ya da besin yetersizliğinden çok gelirin ve gıda maddelerinin dengeli bölüştürülmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla üretim artışının başlı başına dünyadaki açlığı sona erdirecek bir çözüm olmadığı görüşü kabul görmüştür (Bakır, 2019, s.3).

Orhan Kemal'in hikâyelerinde en çok işlenen sosyal eşitsizlik kavramı yoksulluktur. Yoksulluğun doğal sonucu olan beslenme eşitsizliği de hikâyelerde sıkça vurgulanmıştır. Yazarın hikâyelerini anlattığı kişilerin en büyük hayalleri, karınlarını doyurmaktır. Genelde hayatın onlara sunmuş olduklarıyla yetinen bu kişiler, hayatın zorluklarıyla göğüs germek zorunda kalırlar.

Ülkemiz İkinci Dünya Savaşı'na girmediyse de savaşın tüm zor koşullarını yaşamıştır. Savaştan önce var olan beslenme eşitsizliği savaştan sonra daha da artarak devam etmiştir. 1947 yılında yazılan “Ekmek Kavgası” hikâyesinde, savaş zamanı askeri bir birliğin mutfak artıklarıyla karınlarını doyuran yoksul insanların hikâyesi anlatılmıştır. Yoksulluğun savaşla birlikte arttığı dönemlerde, askeri alay mutfağının boş arsaya döktüğü yemek artıklarıyla karnını doyuran insanlar ve köpekler hallerinden oldukça memnundurlar. Alayın yerini küçük bir oto bölüğü alınca alay dönemindeki bolluk kalmaz. Oto bölüğü de kalkınca mutfakta sadece birkaç ere yemek pişer. Artık boş arsaya yemek artığı, neredeyse hiç dökülmez. Birkaç kemik ve ekmek kırıntısı döküldüğü vakit, insanlarla köpekler arasında bir kemik parçası yüzünden kavga çıkar. Yoksulluğun arttığı bu dönemde, insanların çöpteki yemek artıklarıyla beslendiğini görürüz. Beslenme eşitsizliğinin İkinci Dünya Savaşı'yla arttığını anladığımız bu hikâyede anlatıcı, bir kemik parçası yüzünden kavga edecek kadar yoksul olan bu insanları şu şekilde anlatır:

“Bazen bir kemik parçası yüzünden insanlarla köpekler arasında da kavgalar oluyordu. Dumanı tüten yağlı bir kemik parçasını teneke kutusuna sokmaya uğraşan bir kocakarının yanına sinirli bir erkek köpek usullacık sokuluyor, usta bir pençe vuruşuyla kemiği düşürüyor, kocakarı dönene kadar, ağzında kemik parçasıyla fırlıyor, kocakarıysa, dişsiz ağızıyla karanlık karanlık uluyordu:

Allah kahretsin e mi! İki gözün kör olsun e mi!” (Kemal, 2021a, s.10).

Hikâyelerinde, ekonomik koşulları kötü olduğu için yeterince beslenemeyen insanlara yer veren Orhan Kemal, “Teber Çelik’in Karısı” adlı hikâyede açlıktan bir lira karşılığında bedenini satmak zorunda kalan çaresiz bir kadının hikâyesini anlatmıştır. Teber Çelik, aylıklı bir işte çalışan işçidir. Eşi Seyran, eve ekmek getirmediğinden yakınmaktadır. Evde yiyecek hiçbir şey yoktur. Seyran, yağmurlu karanlık bir günde bakkala somun ve tahin helvası almak için gider ancak eşi bakkala borcunu ödemediği için bakkal, Seyran’a istediklerini vermez. Bu durumdan istifade etmek isteyen inşaat bekçisi Durmuş, Seyran’ı inşaatın çimento ambarına doğru çeker. Seyran, karşı koymaya çalışsa da bu iş karşılığında bir lira para vereceğini söyleyen Durmuş’a fazla direnemez. Eve giden Seyran, kapının önünde bekleyen oğlunun “Anam anam, kurban anam...bikirtik epmek vey!” (Kemal, 2021a, s.53). sözüyle karşılaşır ve hemen çarşıya ekmek almaya gider. Yeterince beslenemeyen Seyran ve çocuğunun sadece bir kuru ekmekle karnını doyuracak olması, Seyran’ın inşaat bekçisi Durmuş tarafından sıkıştırıldığı anda anlatıcının söylediği “Kadın, bakkalın tahta saçağı altına çekildi, açlığı bütün kuvvetiyle duymaya başladı” (Kemal, 2021a, s.52) ifadesi karnını doyuramayacak kadar sefalette olduklarının kanıtıdır.

Orhan Kemal, tek başına yaşayan ve geçimini yemiş satarak sağlayan yoksul bir adamın hikâyesini “Yemişçi” adlı hikâyesinde anlatmıştır. Yoksul bir adam olan Yemişçi, satamadığı ezik, çürük meyveleri kendi yer. Yemişçinin yeterince sağlıklı beslenemediğini, beslenme eşitsizliğine maruz kaldığını anlatıcının şu ifadelerinden anlarız:

“...vaktiyle karısının yoğurt sattığı beyaz kaselerden birini alır, birkaç topak şeker, biraz su, şekeri suda eritir, dünden kalma, ekseriya kurumuş ekmek parçalarını şekerli suda yumuşatır, satılmamış, kalmış meyvelerin eziklerinden birkaçını katık yapar, geveleye geveleye yerd” (Kemal, 2021a, s.110).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, memurların ailelerini rahat bir şekilde geçindirebilecek ücreti alamadığını görürüz. Yazarın yoksul insanlar sınıfına dahil ettiği memurlar, hikâyelerde gelir azlığından dolayı yeterince beslenemezler ve genellikle kirada yaşarlar. Bu durumu anlattığı *Sarhoşlar* hikâye kitabının “Sarhoşlar” adlı hikâyesinde, Turgut Şen adında dokuz çocuğu olan küçük bir memurun hiç ummadığı bir yerden gelen on lirayla şaraphanede tanıştığı bir adamla olan sohbeti anlatılmıştır. Turgut Şen, dokuz çocuğa bakmak zorunda olan biridir. Ancak kazandığı ücret ailesini

geçindirecek düzeyde değildir. Yeterince beslenemeyen eşi, bir deri bir kemik kalmıştır. Ailesinin yeterli beslenemediğini Turgut Şen’in ağzından öğreniriz. “Bugün tam on gündür benim evimde tencere kaynamıyor, çoluk çocuğumun midesine bir zırnık sıcak yemek girmedi!” (Kemal, 2017a, s.3).

“Streptomycine” isimli hikâyede, oğlu verem hastası olan bir kadının Veremle Savaş Derneği’ne giderek zorla da olsa aldığı on beş gramlık Streptomycine ilacını dispenserin önünde bekleyen başka bir hastaya yarı fiyatına satması anlatılmıştır. Hikâye başkışisi kadın; sattığı ilacın parasıyla bir buçuk kilo pirzola, bir kilo üzüm, domates, yeşil biber ve patlıcan almıştır. Kadın, verem hastası oğlunun ilacını satacak kadar sefalet içerisinde. Oğlu yeterince beslenemediğinden her geçen gün daha da kötü olmuştur. Aile, bir gün bile olsa karınlarını güzel bir şekilde doyuracak olmanın mutluluğunu yaşarlar. Orhan Kemal’in hikâyelerinde sıkça işlenen verem hastalığı, daha çok yoksullukla ilişkilendirilir. Verem hastalığının ilerlemesi, yetersiz beslenmeden kaynaklıdır. Verem hastalığına yakalanan hikâye kişileri de genellikle yoksul insanlardır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde genellikle sefalet içerisinde olan insanları anlatmıştır. Bu insanların hayalleri de kendileri gibi küçüktür. Karınlarını doyurmak için hayal kurdukları yiyecekler helva ve ekmekten ibarettir çoğu hikâyede. “Yabancı” hikâyesinde, Çukurova’dan İstanbul’a iş bulma umuduyla gelen Mustafa isimli bir gencin iş bulamayışı anlatılmıştır. Parası olmadığı için karnını su içerek doyurmak zorunda olan Mustafa, fırından çıkmış taptaze ekmek ve helvanın hayalini kurar. Sırtını duvara dayamış olan bir gencin ekmek ve helva yediğini görür ve yanına çömelir. Yanına çömeldiği gençle sohbet eder ve genç hemşerisi çıkar. Mustafa, hemşerisine somun ekmek ve helvanın nasıl yenmesi gerektiği gösterir gibi yaparak ekmek ve helvanın yarsını yer ve büyük hayaline kavuşmuş olur: “Dişledi. Sıcak somunla helva dişleri arasında ezilip helvanın şekeri ağzına yayıldıkça gözleri hızla yumuluyor, burun kanatları titriyordu” (Kemal, 2017a, s.87). İşsiz Mustafa’nın İstanbul sokaklarında aç bir şekilde dolaşması, hemşerisinden aldığı yarım ekmek ve helvayla karnını doyurması hikâyedeki beslenme eşitsizliğini görmemiz açısından önemlidir.

“Sevda” adlı hikâyede; sırtı kambur, bir gözü de kör olan Süleyman’ın hikâyesi anlatılmıştır. Arkadaşı Kemal’in evlilik vaadiyle kandırdığı Sevda, bir gün Süleyman’a Kemal’in yerini sorar ve birlikte Kemal’i aramaya koyulurlar. Kemal, yoksul olan

Sevda'yı evlenme vaadiyle kandıran çapkın bir gençtir. Kemal'in gerçek yüzünü arkadaşı Süleyman'dan öğrenen Sevda, Kemal'le olan ilişkisini tamamen keser. Yoksul sevda, iki gözü kör ninesiyle kirada yaşar. Yetersiz beslendiğini öğrendiğimiz Sevda, Süleyman'ın köfte yeme teklifini utana sıkıla kabul eder. Köftenin yarısını evdeki ninesine götürmek için ayırır. “İki gözü kör bir annem var. Ona götüreceğim...” (Kemal, 2017a, s.94). Ev kirasını dahi ödeyemeyen kızın, yetersiz beslenmesi hikâye boyunca vurgulanır. Kemal'in kızın karnını doyurmasına, kirasını ödemesine yardımcı olması yoksul kızın sömürülmesini kolaylaştırmıştır.

Orhan Kemal'in, hikâyelerinde yoksul olarak tanıttığı kişiler; genellikle zayıf, kolları ince, yeterli beslenmediği dış görünüşünden belli olabilen kişilerdir. “Tokat (Kör Salih)” hikâyesinde beslenme eşitsizliği karakterlerin dış görünüşüne bakılarak verilmeye çalışılmıştır. Hikâyenin başkışısı Pazarcı Kör Salih, incecik gömleği, yamalı keten pantolonu ve altları delik pabuçlarıyla tasvir edilmiştir. Karşıt karakter olan diğer hikâye kişisi ise “Herif pehlivan gibiydi. En azından olmalıydı doksan, yüz kilo” (Kemal, 2017a, s.121). denilerek beslenme eşitsizliği, hikâyede dış görünüş üzerinden verilmiştir.

Çamaşırcının Kızı/ Küçücük hikâye kitabındaki “Eski Gardiyan” hikâyesinde, karnını çöpten bulduğu yiyeceklerle doyurmak zorunda olan bir gardiyanın trajik hikâyesi anlatılmıştır. Bir tutukluya afyon getirdiği için hapishane müdürü tarafından istifası istenen gardiyan, cezaevinden ayrıldıktan sonra sefil bir hayat sürer. Orhan Kemal'in hikâyelerinde karın tokluğuna çalışan memurlardan biri de gardiyanlardır. Cezaevinden çıkarken cezaevi bakkalına borç bırakması, dönemin memur maaşlarının ne düzeyde olduğu hakkında ipucu verir. Gardiyan, lokantanın önündeki çöp kutusunun içinden bulduklarıyla karnını doyurmaya çalışır ancak bunu bile ona çok gören garson, çöp kutusunu içeri alır. Yazar, İkinci Dünya Savaşı'na girmememize rağmen ülke olarak bundan etkilendiğimizi hikâyelerinde hissettir. “...İki günden beri kah fırın önlerinde itişe kakışa dirsekleşe, karneyle ekmek almaya çabalayan insanları seyrediyor...” (Kemal, 2020a, s.66). Gardiyan, hastane otomobilinin hızla geçtiğini görünce aklına otomobilin altında kalırsa hastanede sıcak yemek yiyebileceği düşüncesi belirir. “Beni ezseydi! Beni ezseydi kırardı bacaklarımı... Ne, karnımı da deşerdi. Yolun üstünde kor, gider miydi? Gitse bekçi görür, alır götürürdü hastaneye... Yemek altıdan, yatak karyola...” (Kemal, 2020a, s.72). Gardiyan hastanede uzun süre

kalabilmek için kendini yaralar ancak doktor bunu hastanede kalmak için yaptığını anlar ve gardiyanı pansuman yaptıktan sonra taburcu eder. Gardiyanın karnını doyurmak için kendini yaralaması, trajik bir durum olarak karşımıza çıkar. İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük sonuçlarından biri olan beslenme eşitsizliği hikâye boyunca hissedilir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde yeteri kadar beslenemeyen, beslenme eşitsizliğine maruz kalan kadınlarla sıkça karşılaşırız. Bu hikâyelerden biri olan “Kötü Kadın” hikâyesinde işsiz ve yoksul bir kadının karnını doyurmak uğruna bedenini yarım bir simit karşılığı satması anlatılır. İşsiz ve aç olan kadın, bir uyuz kedi olmayı şuan ki haline tercih edecek kadar zor durumdadır. Günlerden beri hiçbir şey yememiştir. Anlatıcı cebindeki son parayla bir simit alır ve yarısını kadına verir. Kadın da yarım simide karşılık kendi bedenini satmayı teklif eder. Maslow'un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi”nin ilk basamağı olan beslenme ihtiyacını bile gideremeyecek kadar yoksul olan bir kadının trajedisi, hikâye boyunca hissedilir. Kadının bir yarım simit karşılığında bedenini satmayı teklif etmesi, acı bir durum olarak hikâyede yer alır.

Orhan Kemal'in uzun hikâye olarak yazdığı “72.Koğuş”ta, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Anadolu'da bir hapishanede yaşananlar anlatılır. Bu koğuş hapishanenin en pis, en yoksul insanların kaldığı bir koğuştur. Soğuk ve açlıkla mücadele etmek zorunda olan bu adembabalar, devletin günde bir tane verdiği tayınla yetinmek zorundadırlar:

“Devlet baba her hükümlü gibi onlara da günde kara birer tayın veriyordu. Bazen kupkuru, bazen fırından yeni çıkmış gibi ama, her zaman çamurdan farksız. Sabahları pis çuvallarla getirilip koğuşun ortasında teker teker dağıtılan bu tayınlar yirmi dört saatlik besinlerdi. Sabah kahvaltısı, öğle, akşam yemekleri bu tayından ibaret olduğu gibi, hamam, tıraş, sigara paraları da bu kara tayının içindeydi. İster yesin, ister satsınlar!” (Kemal, 2021b, s.22).

Adembabaların çoğu devletin verdiği bu tayını, kumarda daha da çok kazanma umuduyla satarlar. Ancak kumarda da kaybedip bütün yılı ekmeksiz, aç geçirirler. Koğuşun en sakın ve en dürüst mahkûmlarından Ahmet Kaptan'a, Rize'deki annesinden bir miktar para gelir. Ahmet kaptan, koğuştakilere bir ziyafet çektirir. Uzun zamandır aç olan karınlarını bir güzel doyururlar. Ancak paranın biteceği korkusu bütün koğuşu

sarar ve Ahmet Kaptan'ı kumar oynamaya ikna ederler. Ahmet Kaptan'ın şansı yaver gider ve uzun süre aç kalan adembabaların karnı doyar. Ancak Ahmet Kaptan'ın kadın mahkûmlardan olan Fatma'ya aşık olması ve aşk acısı çekmesi elindekilerin tamamını kumarda kaybetmesine sebep olur. Bir süre karınları tok yatan adembabalar tekrar eski sefil, aç hallerine geri dönerler. Orhan Kemal'in bu hikâyesinden o dönemin hapishane koşullarının sağlıklı olmadığını, verilen yiyeceklerin özensiz hazırlandığını, mahkûmların karınlarını doyuracak kadar yiyecek yiyemediklerini anlarız. Adembabaların diğer koğuşlardaki ve revirdeki çöplerden buldukları yiyeceklerle karınlarını doyurmaları da beslenme eşitsizliğini vurgular niteliktedir. Hikâyede, her ne kadar hapishane de olsa bazı koğuşlardaki mahkûmların daha iyi koşullarda yaşadıkları görülür. Hayatın her alanında olduğu gibi hapishanede de beslenme eşitsizliği hikâye boyunca vurgulanır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde hapishane yaşamına sıkça yer verir. Kendisi de beş yıl hapis yatan yazar, *Grev* adlı hikâye kitabındaki “Nurettin Şadan Bey” hikâyesinde başka hapishaneden nakledilen Nurettin Şadan Bey isimindeki varlıklı bir mahkûmun hapishane yaşamını anlatmıştır. Yoksulluğun doğal sonucu olan yeterli beslenememe, hayatın her yerinde olduğu gibi hapishanede de görülmektedir. Mahkûmlar arasında oluşan bu eşitsizlik, mahkûmların yattığı yataktan, kıyafetlerinden, yedikleri yemekten de anlaşılmaktadır. Varlıklı bir mahkûm olan Nurettin Şadan Bey, hapishanede de bunu sürdürmeye devam eder. Ancak diğer adembabalar yiyecek ve içecek dahi bulamayacak kadar sefildirler. “Koğuşta bir mahpusun bacağına gördüm, tesadüfen... Lakin ne bacak! Bileğim kalınlığında, kara, kuru, kıllı, iğrenç!” (Kemal, 2019, s.19). Beslenme eşitsizliği bu hikâyede Nurettin Şadan Bey üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Bacakları incecik olan mahkûmların yanında Nurettin Şadan Bey semirmiş biri gibidir.

“Harika Çocuk” hikâyesinde, hayatın bütün zorluklarına katlanmak zorunda kalan bir çocuk işçi anlatılır. Beslenme yetersizliği, boy uzamasını etkileyen en önemli nedenlerden biridir. Anlatıcı hikâyedeki çocuğun “Benim boyum hep böyle kısa mı kalacak?.. Annem ölmeden evvel duvara kuşun kalemiyle çizmiştim, ölçüyorum. Hala aynı yerde. Yoksa cüce mi kalacağım” (Kemal, 2019, s.86) soruları karşısında sessiz kalır. Yoksul bir çocuğun yetersiz beslendiği için boyunun uzamaması, hikâyede acı bir durum olarak yer alır.

Kardeş Payı adlı hikâye kitabındaki “Üç Arkadaş” hikâyesinde yaşları beş, altı ve yedi olan üç arkadaşın karınlarını doyurmak için çocuklardan birinin annesinin çalıştığı konağa gitme çabaları anlatılır. Babaları vefat eden üç çocuğun da annesi çalışmak zorundadır. Çocuklardan ortanca olanı, annesinin çalıştığı konağa gidip güzel yemekler yiyebileceklerini söyler. Yetersiz beslenen bu çocukların hayalleri, güzel yemek yiyerek karınlarını doyurmaktır. Konaktaki kişiler, varlık içinde yaşarlar. Hikâyede beslenme eşitsizliği zıt durumlar üzerinden verilmiştir.

“Onların beyaz beyaz tabakları var. Yemeklerini masada, çatal, bıçak, kaşıkla yiyorlar... Siz de çatalla yiyeceksiniz. Elle yemek ayıp.

–Börekleri de vardır belki, belki de aşureleri!

–Yahut kavunları!

–Pastaları yahut da, değil mi?

...

–Pirzolarları da var mı? (Kemal, 2021c, s.60-61).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde yetersiz beslenen hikâye kişilerin ortak özelliği, sosyoekonomik koşullarının iyi olmamasıdır. Ancak “Büyükbaba” adlı hikâyede durum farklıdır. Bu hikâyede, şeker hastası olan büyükbabanın istediği yiyecekleri yiyememesinden duyduğu rahatsızlık anlatılmıştır. Büyükbaba, her gece güzel yiyeceklerin hayalini kurar. Kendisinin istediği yemekleri yemesine izin vermeyen çocuklarına, gelinlerine, torunlarına kızar. Bu hikâyede beslenme eşitsizliği ekonomik koşullardan değil, büyükbabanın sağlık durumundan kaynaklanır.

Sokaklarda aç ve sefil bir şekilde dolaşan kimsesiz bir çocuğun anlatıldığı *Önce Ekmek* hikâye kitabındaki “Bir Çocuk” hikâyesinde, sıcak yatak ve sıcak yemek bulma ümidiyle hapishaneye girmek isteyen bir çocuk anlatılmıştır. Lokanta vitrininden içeri bakan kimsesiz çocuk, yemekleri görünce iç çeker. Beton ağabey dediği kişiden, hapishanede yaşamının dışarıda yaşamaktan daha rahat olduğunu duymuştur. Soğuk havada kalacak yeri ve yiyecek sıcak yemeği olmadığı için hapishaneyi kurtuluş olarak görür. Bir tarafta lokanta vitrininden yemek yiyenleri seyredip hayaller kuran çocuk, diğer tarafta çocuğun hayallerini kurduğu yiyecekleri yiyenler... Orhan Kemal bu durumu hikâye boyunca sürdürür. “İç çekti. Lokanta vitrinindeki kocaman balık, yaprak dolmaları. Nisan ortalarında kırmızı domates, but but et, böbrek, ciğer, kıvrıcık salata...” (Kemal, 2020b, s.20). Hikâyedeki beslenme eşitsizliği, lokantada dilediğini

yiyeabilen insanlarla lokanta vitrinindeki yemekleri seyreden çocuk üzerinden verilmiştir.

Çaresizliğin ne kadar acı bir durum olduğu, Orhan Kemal hikâyelerinde sıkça görülür. Hatta hikâye kişileri öyle çaresizdirler ki hapishaneye düşmek onlar için bazen kurtuluş olarak görülür. Çaresizliğin hikâye boyunca işlendiği “Üçüncü” hikâyesinde, serseri iki gencin Abdurrahman Bey adındaki bir zengini gasp etme planları anlatılmıştır. Üstlerine giyecek ceketleri dahi olmayan bu gençler, Abdurrahman Bey’in camiden çıkışını beklerken sohbete dalarlar. Serserilerden biri hapishanede olduğu zamanlarda çok mutlu olduğunu, dışarıda soğukta bekleme, aç kalma gibi bir dertlerinin olmadığını anlatır. Hapishanede yemek yapan Keşanlı’nın yemeklerini öve öve bitiremez ancak şimdi açtır ve karnını doyuracak parası da yoktur. Diğer serseri ise, annesinin yaptığı yemekleri övgüyle anlatır. İkisi de karınlarını doyuramamanın üzüntüsü içindedirler. Ancak Abdurrahman Bey hikâyede eşitsizliğin diğer tarafında görülür, dilediğince giyinir dilediğince yer içer. Hikâyede beslenme eşitsizliği, dilediğince yiyeabilen Abdurrahman Bey ve onu gasp etmek isteyen yoksul serseri gençler üzerinden verilmiştir.

“Elli Kuruş” adlı hikâyede, babası kötü bir kadının peşine takılıp gidince kendisinin ve kendisinden üç yaş küçük olan kardeşinin okul masrafını karşılamak için gazete satıcılığı yapan küçük bir çocuğun hikâyesi anlatılır. Küçük çocuk ve kardeşi Şadan yetersiz beslendiği için bilekleri incedir. Küçük çocuğun hikâye kişisine sorduğu soru, beslenme eşitsizliğinin boyutunu görmemiz açısından önemlidir: “Benim de Şadan’ın da bileklerimiz ipince. İnsan bol yemek yemezse, değil mi ağabey?” (Kemal, 2020b, s.90). Çocukların bileklerinin ince olması, yetersiz beslenmesinden kaynaklanmaktadır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde yoksul çocuklara sıkça yer verir. Bu çocuklar yetersiz beslendikleri için boyları yaşlılarına göre daha kısa, aç kalmanın etkisiyle vücutları inceciktir. Bu eşitsizliği, Orhan Kemal hikâyelerinde sıkça görürüz. *Kırmızı Kúpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabında yer alan “Haysiyet Meselesi (Cigara)” isimli hikâyede, zengin bir ailede büyüyen bir çocuğun babası başka bir kadınla evlenir. Babası öldükten sonra, kadın her şeyin üstüne konar, çocuk yerdeki sigara izmaritine dahi muhtaç kalır. Anlatıcı zengin çocuğu betimlerken yeterli beslendiğinden, protein bolluğundan dolayı yaşının büyük görüldüğünü söyler. Hikâyede iyi beslenen çocuğun yaşlılarından daha büyük görünmesi, beslenme eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır.

“Uzaktan on altı yaşında sanmışım. Hayır, bu, varlıklı ailelerin çeşitli vitamin, daha çok da protein bolluğundan erken semirmiş, taş çatlasa on üçünden yukarı olmaması gereken bir apartman çocuğuydu” (Kemal, 2007, s.93-94).

“Hırsız” hikâyesinde uzun bir süredir işsiz olan bir babanın, kızının bayramda biriktirdiği harçlıklarının bir kısmını gizlice çantasından alması anlatılmıştır. Hikâye başkişisi işsiz ve parasız bir adamdır. Kızının bayramda biriktirdiği parayı gizlice alır. Çaresiz kalan adam, bu durumu yaptığına çok üzülür. Hikâyede, ailenin yetersiz beslendiği sıkça vurgulanmıştır. Bunu okuldan eve gelen kızın her gün sadece ekmek ve peynir yiyerek karnını doyurmak zorunda kalmasından anlarız.

“Leyla gene sordu:

– Yiyecek ne var?

– Peynirle ekmek.

– Her gün peynirle ekmek, her gün peynirle ekmek. Hala iş bulamamış mı?”

(Kemal, 2007, s.187).

Orhan Kemal, gençliğinde Balzak olarak tanınan bir adamın hikâyesini “Minnacık Dev” hikâyesinde anlatmıştır. Balzak olarak tanınan adamın kızının ciğerlerinde leke vardır. Yoksul olan bu adam, çocuğunu iyileştirmek için gırtlığa kadar borca girip tedavi ettirmiş ancak hastalık tekrar nüks etmiştir. Hastalığın tekrar başlamasının sebebinin kötü yaşam koşulları ve yetersiz beslenme olduğunu söyleyen Balzak, kızının yeterli beslenemediğini şu sözlerle ifade eder: “Sebepler ortadan kalkmazsa neticeler değişir mi? Tedavi ettiriyorum. O ev, o gıdasızlık, o kötü yaşayış... Yeniden başlıyor hastalık!” (Kemal, 2007, s.194).

Orhan Kemal, hikâyelerinde genellikle toplumun alt tabasında, ekonomik olarak zor durumda olan küçük insanların hayatını anlatmıştır. “İyi İnsanlar” hikâyesinde anlatıcı, geçim sıkıntı yaşayan bir ayakkabı boyacısı ve kahvede çalışan bir ocakçının dertlerini anlatmıştır. İkisi de kazandıkları ücretten dertlidir, kazandıkları ancak ekmek, yoğurt, çay, peynir gibi gıdaları almaya yetmektedir. Elli yaşındaki ayakkabı boyacısının dişlerinin sağlamlığını “...yiyecek bulamadıklarından alıştılar tembelliğe” (Kemal, 2007. s.212) diye yorması, yeterli beslenemediğini gözler önüne serer.

Kendisi de yıllarca hapisshanede yatan Orhan Kemal, hikâyelerinde hapisshanedeki mahkûmlara sıkça yer verir. Hayatın her alanında yoksul, ezilen insanın hayatını eserlerine konu edinen yazar, hapisshanede de ezilen, dövülen, azarlanan mahkûmları anlatmıştır. Bu hikâyelerden biri olan *Yağmur Yüklü Bulutlar/ Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Birtakım İnsanlar” hikâyesinde, çöplükten yemek toplayarak karnını doyurmak zorunda olan Adembaba Emin’in karnında dayanılamayacak derecede sancı oluşması ve Kaya Ali adındaki diğer bir adembabanın onu revire götürme sürecinde yaşadıkları anlatılmıştır. Hapisshanenin en kötü koğuşunda yaşayan Adembaba Emin; çöpten topladığı yiyeceklerle, diğer koğuşlardaki mahkûmların ekmeğini çalarak, zararlı otları yiyerek karnını doyurmaktadır. Yetersiz beslenen bu adembabalar çoğu zaman ya vitaminsizlikten ya da çöplerden buldukları pis yiyeceklerden ölürlür. Adembabalar, revire yatırılmak için çoğu zaman hasta numarası yapar. Çünkü revirde yatarlarsa birkaç günde de olsa sıcak çorba içebileceklerdir. Revirdekiler, Adembaba Emin’in hasta olduğuna inanmazlar ancak hapisshane müdürü “onu revire yatırın” deyince yatırmak durumunda kalırlar. Ancak onu sırtında taşıyarak revire getiren diğer adembaba olan Kaya Ali’yi döverek revirden atarlar. Yoksulluğun ve eşitsizliğin hüküm sürdüğü hapisshanede, karnını doyurmak adembabalar için büyük bir lükstür. Adembabaların maruz kaldığı beslenme eşitsizliğine, anlatıcının kullandığı şu cümlelerde görmek mümkündür:

“Adembabalar hapisshanenin en fakir, en harap, lakin en kurnaz insanlarıdır... Bütün gün hapisshane içinde buldukları her delikten sızar, önlerine çıkar her çöp tenekesinden, karınlarını doyurmaya yarayacak öteberi ararlar; küflü ekmek parçalarından, soğan kabukları, zeytin çekirdekleri, marul, ıspanak, pırasa yapraklarına kadar neye rastlarsa.

Bazen adembabalardan biri, kaynayan bir tencereye usulcacık sokulur. İçi pislik dolu uzun tırnaklı elini yemeğe daldırır yemeği avuçlar ve hızla uzaklaşır.

Adembabalar -vitaminsizlikten- ekseriya bir davul gibi şişerek hapisshane revirinin bir karyolasında mosmor ölürlür” (Kemal, 2017b, s.64).

“Gurbette (Garip)” adlı hikâyede, köylüsü Sarı İbrahim’in iş bulma vaadine inanarak İstanbul’a gelen Mustafa’nın köylüsü tarafından yalnız bırakıldıktan sonra yaşadıkları anlatılmıştır. Gurbette yalnız başına kalan Mustafa iş bulamaz,

ayakkabılarını satmak zorunda kalır. Aç karınla yürüyen Mustafa'nın dikkatini, lokanta vitrinlerinde sergilenen yiyecekler çeker. Hiçbir işe giremeyen Mustafa dilencilik yapar, dilencilikten kazandığı parayla ancak simit alabilmektedir. Kör bir dilencinin daha çok para kazandığını görünce o da kör numarası yapar ancak bunun numara olduğunu anlayan mahalleli tarafından dayak yer. Şehre geldiğine bin pişman olan Mustafa, kendi gibi aç ve zayıf olan sarı bir köpeğin yanına çömelir, kaburgaları görünen köpeğin zayıf karnını okşar. Mustafa, kasapların kemikleri bile sattığı bir düzenin yerleştiği İstanbul'dan nefret eder. Kendisi gibi yetersiz beslenen bir köpekle dertleşir. “Okşayıp seveceğine, kemikten geçtim, bir parça ekmek atsaydı önüne daha makbule geçerdi ya, nerde? Kendi bulabilmiş miydi ki?” (Kemal, 2017b, s.144).

Küçük yaşta hem çalışıp hem okumak zorunda olan bir çocuğun hikâyesinin anlatıldığı “Fırlama”da, anlatıcı çocuğun okul okumak için para biriktirdiğini, temel fizyolojik ihtiyaç olan beslenme ihtiyacından bile feragat ettiğini söyler. Çocuğun bir suya dahi verecek parasının olmaması gerektiğini söylemesi, yetersiz beslendiğinin kanıtıdır.

“Sıcaktan gırtlığı yanmak değil, ölse, limonata, buzlu ayran, şerbet şöyle dursun, bardağı çeyreğe satılan soğuk su bile içmezdi. Ayrana, limonataya, suya verecek parası yoktu. Evet biliyordu, çeyrek çok çok bir şey değildi ama olsun. Parası hiç eksilmemeli...” (Kemal, 2017b, s.289).

Temel fizyolojik ihtiyaç olan beslenme ihtiyacının yeteri kadar karşılanmadığı “Gece yarısı” hikâyesinin kadın kişisi, komşusunu kıskanır. Üç çocuğu ile birlikte kocasının iş bulmasını bekleyen kadın, çocuklarının akşam yemeği yemeden yatmış olması karşısında çok üzülür. Oysa karşı komşusu Hediye'nin Arnavut eşi eve “pirzola, Vita yağı, puro sabunu...” (Kemal, 2017b, s.313) getirir. Gece yarısı yatakta geçen bu konuşmayı duyup uyanır gibi olan ortanca oğlan “Babam pirzola mı getirdi anne” (Kemal, 20217b, s.313) der. Beslenme eşitsizliğinin karşı komşu üzerinden verildiği bu hikâyede, çocukların karnı aç yatması üzüntü vericidir.

İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde hapishanede mahkûm olan Orhan Kemal (1938-1943 yılları) hapishane yaşamını hikâyelerinde anlatmıştır. O hikâyelerden biri olan “Dünyada Harp Vardı” hikâyesinde, savaşın yansımaları hapishanede de görülür. Mahkûmlar hem kendi cezasını hem de savaşın sebep olduğu açlığı hapishanede yaşarlar. “Dünyada harp, cezaevinde ölümü hatırlatarak dolaşan

açlığın çıplak ayakları!” (Kemal, 2017b, s.319) ifadesiyle o dönemdeki hapishane gerçeğiyle karşı karşıya kalırız. Başka bir hapishaneden nakille gelen mahkûmların pişmemiş mısır koçanlarını yemesi, çöp tenekelerinde buldukları yiyeceklerle saldırımları, başgardiyanın düdüğüne rağmen yemeye devam etmeleri açlığın bir insana neler yapabileceğini gösterir:

“Ellerinde mısır koçanları, çöp tenekelerinden kapışılmış kuru ekmek, zeytin çekirdekleriyle sürgünler başgardiyana da, düdüğüne de boş veriyorlardı. Zararlı tırtıllar ya da sürüngenler gibiydiler. Çiğ mısır koçanlarını dişliyor, zeytin çekirdeklerini ağızlarına atıyorlardı” (Kemal, 2017b, s.316).

Nakille gelen diğer mahkûmlar arasında Selahattin Bey adında zengin bir orman memuru da vardır. Selahattin Bey, savaş döneminde karaborsacılık yaparak zengin olmuştur. Anlatıcı, Selahattin Bey üzerinden beslenme eşitsizliğini vurgulamıştır. Selahattin Bey, koğuştaki istediğini yer, içer. Ancak diğer mahkûmlar kuru ekmek bulduğuna şükreder. “Tekel’in Çeşit isimli sigaralarından tellendirir, izmariti bir fiskede hela dışında bekleyen yalın ayaklı adembabalar kalabalığına fırlatırdı” (Kemal, 2017b, s.321).

Orhan Kemal’in hikâyelerini beslenme eşitsizliği bağlamında incelediğimizde hikâye kişilerinin genellikle yoksul kişiler olduğunu görürüz. Bu yoksul insanların yetersiz beslenmesi de kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkar. Yeterli beslenemeyen bu hikâye kişilerinin yanında gerektiğinden fazla beslenen hikâye kişileriyle de karşılaşırız. Hikâyelerin çoğunda beslenme eşitsizliği hikâye kişilerinin dış görünüşü üzerinden verilmiştir. Kiminin bilekleri ve bacakları ipincedir kimi de şişman ve semirmiş gibidir. Hikâyelerde beslenme eşitsizliği genel olarak yoksulluğun sonucu olarak görülür. Ancak “Büyükbaba” hikâyesinde olduğu gibi, ekonomik koşulları iyi ancak hasta olduğu için dilediğince beslenemeyen hikâye kişileriyle de karşılaşırız.

2.3. Barınma ve Güvenlik Eşitsizliği

Türkçede barınmak, “Doğa etkilerinden korunmak için kapalı bir yere sığınmak; yerleşmek, yaşamak için uygun şartlar bularak oturmak; çevresine uyumlu dirlik içinde yaşamak.” (TDK, 1998, s.219-220) demektir. T.C. Anayasasında barınma hakkı Sosyal

ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığının üçüncü bölümünde yer alır ve barınma hakkı ile ilgili şu ifadeler yer verilir: “Herkes temel insani gereksinimlerini karşılayabilecek, insan haysiyetine yakışır biçimde konut ve barınma hakkına sahiptir” (Körfeci, 2017, s.40).

İnsanın barınma ihtiyacı, yalnızca bedensel ihtiyaçlarının giderilmesi değil aynı zaman psikolojik olarak da kendini güvende hissetmesi olarak görülmelidir. İnsanın güven içinde ve huzurlu bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi ancak barınma hakkının yerine getirilmesiyle mümkün olur. İnsanın hayatın içinde aktif olarak yaşamını sürdürebilmesi için temel gereksinimlerinden olan barınma, çalışma, eğitim, sağlık gibi temel bazı koşulların sağlanması gerekmektedir.

“Kişi olmak, insan olmanın getirdiği bir olanaktır; dahası rastlantısal bir durumdur, yani mutlak olarak verilmemiştir ve kaybedilebilir. Son derece iyi eğitim almış bir kişi, barınsız kaldığında ve bu durum süre gittiğinde, zamanla kişi olmaktan uzaklaşabilir. Bu gibi durumlarda yitirilen, yalnızca “saygınlık” değildir; İnsan haklarının talep edilebilmesi için gerekli özne olma durumunun bile şüphe altına girdiği söylenebilir” (Deveci, 2004, s. 43).

Güvenlik, Türkçede “Toplum yaşamında kanuni düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” (TDK, 1998, s.915). olarak tanımlanır. İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olan güvenlik, “insanın tehlikeden uzak olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Kişinin, tehlikelerden ve zararlardan uzak bir ortamda, beden ve ruh bütünlüğü içinde hayatını sürdürmesi anlamına gelen güvenlik, kişinin güven hissinin tatminini sağlamaktadır” (Alper, 2011, s. 160).

İnsan kendi iradesiyle bir yerden başka bir yere güven içinde gitme hakkına sahiptir. Kişinin kendisini güvende hissedebildiği bir toplumda, huzur ve esenliğin bulunduğu kuşkusuzdur. Güvenlik hakkı, devletler tarafından her bireye eşit bir şekilde sağlanması gereken bir haktır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde toplumun içinde bulunduğu bunalımları, yoksulluğu, köyden kente göç eden insanların barınma sorunlarını, işsizliği büyük bir ustalıkla işlemiştir. Hikâyelerinde barınma sorununu, geçim sıkıntısını sıklıkla görürüz. Hikâye kişilerinin evleri, genellikle yaşanılabilir durumda değildir, özellikle kadınların gece bir başına sokağa çıkamamaları, tacize maruz kalmaları olağan olarak görülür.

Ekmek Kavgası hikâye kitabının “Dönüş” adlı hikâyesinde, gece vakti trenden inen ve gidecek yeri olmayan bir ailenin bu durum karşısındaki çaresizliği anlatılmıştır. Birbirine sıkı sıkıya bağlı olan karı koca, biri kız diğeri kırk günlük oğluya gece on ikide trenden inerler. Ancak ne gidecek yerleri ne de barınacak yere verecek paraları vardır. Adam, bu durumdan dolayı kendisini suçlu hisseder. Ancak eşi, kocasını suçlamaz ona destek olur. Barınacak bir yerleri olmadığı için istasyonun bir bankında uzanırlar. Aile, oradan geçen bir adamın “Burası otel değil, kalkın!” (Kemal, 2021a, s.94) demesiyle kalkar ancak gidecek yerleri olmadığı için bu sefer de istasyonun dışındaki betonun üstüne yatarlar. Anlatıcı, ailenin nereden nereye gittiğini, niçin gitmek zorunda olduklarına dair herhangi bir bilgi vermemiştir. Hikâye boyunca evi barkı olmayan yoksul bir ailenin çaresizliği anlatılmıştır. “Ya şimdi buradan da kaldırırlarsa? diye düşündü. Bu takdirde nereye gideceklerdi?” (Kemal, 2021a, s.93).

“Cünha” hikâyesinde, Ömer isimli köylüsüne güvenerek Sivas’ın bir köyünden İstanbul’a göç eden, resmi nikahları olmayan bir karı kocanın hikâyesi anlatılır. Hikâye başkışisi adamın köylüsü Ömer, hikâye başkışisinin resmi nikahlı olmayan karısını zorla kaçıtır. Şehrin ortasında adamın eşinin kaçırılıyor olması o dönem İstanbul’un güvenliğinin ne düzeyde olduğunu gösterir. Çalıştığı iş yerindeki adamın “Bu avlat senin avradınsa nikah kıydır şuna. O zaman Omar kaçıramaz!... Kaçırırsa cünnahı düşer (Kemal, 2021a, s.127) sözüyle adliyeye gider. Adliyede tanıştığı hikâye anlatıcısıyla sohbet eder. Hikâye anlatıcısı nikah için adliyeye değil, nikah memuruna gitmesi gerektiğini söyler. Etrafına bir bakar ki resmi nikahsız eşi Zeliha yoktur, Ömer tekrar kaçırmıştır onu. Ömer’in adamın karısını bir devlet kurumu olan adliyeden güpegündüz kaçırmaya cesaret etmesi, insanların güvende olmadığının kanıtıdır.

Sarhoşlar adlı hikâye kitabının “Yabancı” adlı hikâyesinde, Mersin’den vapurla İstanbul’a iş bulma ümidiyle gelen Mustafa adlı bir genç anlatılmıştır. Anlatıcının “Gidecek yeri, tutacak işi yoktu” (Kemal, 2017a, s.83) dediği Mustafa, İstanbul’a geleliberi iş bulamaz. Barınacak herhangi biri yeri de olmayan Mustafa’nın aklına polisten yiyecek istemek gelir ancak gururu buna müsaade etmez. Polisin iyi maaş aldığını düşünen Mustafa, aradaki eşitsizliği zihninde sorgular. Hikâyede, Mustafa’nın barınma eşitsizliği polis üzerinden verilir.

Kalacak yeri ve harcayacak parası olmadığı için izinlerini hapishanede geçirmek zorunda kalan bir gardiyanın anlatıldığı *Çamaşırcının Kızı/ Küçükük* adlı hikâye kitabının “Eski Gardiyan” hikâyesinde, bir mahkûma uyuşturucu madde temin ettiği için gardiyan istifa etmek zorunda kalır. İşsiz kalan eski gardiyanın gidecek ve yatacak

yeri yoktur. Karnını lokantadaki çöp kutularında kalan yiyecek artıklarıyla doyurur. Barınacak yeri olmayan adam, o kadar çaresizdir ki bir arabanın altında kalıp hastaneye götürüldüğünü hayal eder:

“Beni ezseydi! Beni ezseydi kırardı bacaklarımı... Ne, karnımı dadeşerdi. Yolun üstünde kor, gider miydi? Gitse bile bekçi görür, alır götürürlerdi hastaneye. Yemek altıdan, yatak karyola... Oda da sıcacık... Kırık ayak üç ayda pekişir. Üç ay... Üç ay da epey zaman... Kış geçerci” (Kemal, 2020a, s.72).

Kışın ortasında barınacak yeri olmayan eski gardiyan, kendini yaralayıp bir süre hastanede kalabileceğini düşünür. Ancak kendini bilerek yaraladığını anlayan doktor, pansumancılara dönerek “Yarasını sarar sepetlersiniz!” (Kemal, 2020a, s.72) der ve eski gardiyan tekrar sokaklara dönmek zorunda kalır. Gardiyanın barınacak yer olarak hastaneyi görmesi çaresizliğinin sonucu olarak görülür.

“Çöpçü” hikâyesinde on yıldır mahalle çöpçülüğü yapan Halo’nun işten atılıp yerine temizlik işleri müdürünün alınması anlatılmıştır. Yüksek zümreden ev sakinlerinin bulunduğu mahallede çöpçülük yapan Halo’nun barındığı yer, belediyenin ahırıdır. Kişilerin insan onuruna yaraşır biçimde, sağlıklı bir ortamda, elverişli bir şekilde yaşama hakkı vardır. Ancak, Halo’nun kaldığı yer ne sağlıklıdır ne de elverişlidir. Ancak çöpünü temizlediği mahalledeki insanlar, Halo’dan farklıdır. Sıcak bir evde, sağlıklı bir ortamda yaşarlar. Bu eşitsizliği dile getiren anlatıcı, Halo’nun yaşadığı yerin insanca yaşamaya uygun olmadığını şu ifadelerle dile getirmiştir “...yıllar yılı onu bu harap ağırda unutmuşlardı... Ilık ılık gübre kokan bu ahır şimdi ne müthiş bir hasretle arıyordu!” (Kemal, 2020a, s.124).

Uzun yıllar hapishanede kalan Orhan Kemal, hapishanedeki gözlemlerini anlattığı “72. Koğuş” adlı eserinde, penceresinde camı dahi bulunmayan, barınma koşullarının elverişsiz olduğu hapishanenin en pis koğuşunu anlatır. Yaşam koşullarının çok kötü olduğu bu koğuşta kalanlar, pis çimento torbalarının üzerinde yatarlar. Duvarlarında ezilmiş tahtakurusu bulunan koğuş tozlu ufacık ampulle aydınlanır. Hapishanenin diğer koğuşlarında durum böyle değildir. Hikâyede, Berbat adlı karakterin kumarda para kazanınca bu koğuştan ayrılıp “Beyler Koğuşuna” geçmek istemesi, o koğuştaki yatakların 72. Koğuş’taki gibi çimentodan değil de “yün yatak, yün yorgan, yün yastık... Yatağının altına Sölezli’ninki gibi, kaba tüylü, kaim bir

halı...” (Kemal, 2021b, s.44)’dan oluşması hapishane içindeki koğuşlar arasında da barınma eşitsizliğinin olduğunu gösterir. Ahmet Kaptan’ın annesinden gelen parayla koğuşun kaderi bir an değişir, pencereler onarılır, camlar takılır, soba kurulur. Koğuş insanca yaşamaya uygun halle getirilir. Ahmet Kaptan’ın koğuşun barınma koşullarını iyileştirmesi aslında devletin yapması gereken bu durumdur. Burada devlet organlarının görevini yapmadığı, yazar tarafından eleştirilir. Yaşam koşulları iyileştirilen koğuş, Ahmet Kaptan’ın tüm kazandıklarını kumarda kaybetmesiyle tekrar eski haline döner ve mahkûmların çoğu koğuştaki barınma koşullarının kötü olmasından dolayı donarak hayatını kaybeder.

“O yıl kış her yıldan çok oldu. Başta Beton, Fitol, Tavukçu, İzmirli, tam on adembaba soğuktan donarak öldü... Bir dahaki kara kışta bir sabah gardiyanlar Berbat’la Kaya Ali’yi donmuş buldular” (Kemal, 2021b, s.102).

Son olarak da Ahmet Kaptan donarak ölür. Mahkûmların donarak ölmesi, koğuştaki yaşam koşullarının insan onuruna yakışır olmadığına kanıttır.

Her insanın insan olmasından kaynaklı bazı hakları vardır, bunlardan biri de barınma ve güvenlik hakkıdır. *Önce Ekmek* hikâye kitabının “Bir Çocuk” adlı hikâyesinde, kimsesiz ve sokakta yaşayan bir çocuğun barınacak yer olarak gördüğü hapishaneye girmek istemesi anlatılmıştır. Yalnız sokakta dolaşan çocuk, hikâyenin diğer kişisi olan “Beton” abisi gibi hapishaneye girmek ister. Çünkü Beton abisi hapishanede kaloriferlerin hiç sönmediğini, yemeğin sürekli piştiğini anlatmıştır. Bu düşüncelere dalan çocuk, bir lokantanın vitrininden içeriye seyreder. İçerideki müşterilerden biri, çocuğun lokanta önünden kaldırılmasını ister. Başka bir müşteri ise, buna karşı çıkar. Kavga eden iki müşteri, polisin gelmesiyle karakola götürülür. Çocuğun hapishaneye düşme umudu, polisin onu dışarı çıkarması ile son bulur. Oysaki hapishane çocuk için sıcak bir yuva, güvenli bir ev demektir. Barınacak yeri olmayan sokak çocuğunun hapishaneye girememesi karşısında söylediği söz acı vericidir: “tüh be yahu. Hiç mi kanun kalmadı memlekette? Atın içeri de dalgamıza bakalım bu kış kıyamette” (Kemal, 2020b, s.23).

“Üçüncü” adlı hikâyede, üstlerinde giyecek ceketleri bile olmayan iki serserinin Abdurrahman Bey adındaki bir zengini cami çıkışı gasp etme planları anlatılır. Bu plan üçüncü kişinin gelmesiyle bozulur. Serserilerin ikisinin de kalacak yeri yoktur. Serseriler öyle çaresizlerdir ki biri, geçen yıl hapishanede kaldığı koğuşun sokakta

kalmaktan daha iyi olduğunu söyler. “Gözünü sevdiğimin hapishanesi... Bu saatte soba harıl harıl yanar” (Kemal, 2020b, s.25). Diğer serseri ise, anne ve babasıyla sıcak sobanın önünde yediği yemekleri hatırlar. Barınacak yerleri dahi olmayan bu serseriler, çok zengin olan Abdurrahman Bey’in külçe altınının, evlerinin olduğunu bilirler. Aslında hayat onları hırsızlığa itmiştir, hayalleri barınacakları bir yuvada yaşayabilmektedir, tıpkı Abdurrahman Bey gibi. Hikâyede barınma eşitsizliği zengin olan Abdurrahman Bey üzerinden verilmiştir.

Kırmızı Kúpeler/Babil Kulesi adlı hikâye kitabının “Kırmızı Kúpeler” adlı hikâyesinde, bir konağın hizmetçiliğini yapan on iki yaşındaki bir kızın ev sahipleri tarafından kötü muameleye maruz kalması anlatılır. Evin hizmetçisi Elmas, tavan arasında kocaman farelerin dolaştığı yerde kalmaktadır. Barındığı yer insanca yaşamaya uygun bir yer değildir. Pis, farelerle dolu tavan arasında kalan Elmas, evin babaannesi tarafından kötü muameleye, hakarete maruz kalır. Koca konağın en kötü yerinde kalan Elmas’ın kaldığı yer, barınmada eşitsizliğin ne düzeyde olduğunu gözler önüne serer.

Orhan Kemal’in hikâye kişilerinin çoğu yoksuldur ve barındıkları yer sağlıklı yaşamaya çoğu zaman uygun değildir. Bazı hikâyelerinde ise, kiracı olmanın çevredeki insanlar tarafından ayıplandığı görülür. “Delil” hikâyesinde, adliyede ölen babasının eski dostuyla karşılaşan anlatıcı, vakti zamanında bir kahvede kendisine ahlak dersi verdiğini anımsar. Adam, anlatıcının ölen babasının çocuklarına ev bırakmamasını sert bir şekilde eleştirir. Evi barkı olmayan kişileri zibidilikle, işe yaramazlıkla suçlar. Yaşlı adamın düşünceleri evi olmayan insanların, evi olanlar tarafından nasıl görüldüğünü anlamamız açısından önemlidir. Barınacak yeri olmayan insanların diğerleri tarafından nasıl algılandığı hikâyedeki baba dostu olan adam üzerinden verilir.

Her insanın kendi iradesiyle bir yerden başka bir yere gitmeye hakkı vardır. Ancak bu hakkın sadece erkeklere verildiği toplumlarda güvenlik eşitsizliğinden söz etmek mümkündür. Orhan Kemal’in *Yağmur Yüklü Bulutlar/ Dünyada Harp Vardı* adlı hikâye kitabının “Geç kalma Erken Gel” hikâyesinde, geç saatlere kadar çalıştığı için eve geç gelen kocasını kıskandırmak için gecenin bir vakti dışarı çıkan bir kadının hikâyesi anlatılır. Kadın, kocasının kendisini aldattığını düşünür, eğer eve bir daha geç gelirse kendisini evde bulamayacağını söyleyip tartışır. Saat yine gecenin bir vakti olup kocası eve gelmeyince, süslenip dışarı çıkar ancak o saatte bir kadının tek başına dışarı çıkması güvenli değildir. Kadın, bir arkadaşının evine gitmek için evden çıkar ancak arkadaşı evde değildir. Hava soğuk ve kar yağmaktadır, korkarak eve dönmeye çalışırken önüne sarhoşlar çıkar ve kadını rahatsız ederler. Sarhoş adamların sözlü

tacizlerine maruz kalan kadın, gece dışarı çıktığına pişman olur. Adamın “Namuslu kadının bu saatte burada işi ne?” (Kemal, 2017b, s.28) sözünden gecenin bir vakti bir kadının dışarı çıkmasının güvenli olmadığını anlarız. Hikâyede güvenlik eşitsizliği, kadının gecenin bir vakitte dışarı çıkması üzerinden verilmiştir.

“Gurbette (Garip)” adlı hikâyede köylüsü Sarı İbrahim’in iş bulma vaadine inanarak İstanbul’a gelen Mustafa’nın, köylüsü tarafından yalnız bırakıldıktan sonra yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Mustafa, neredeyse tüm İstanbul’u yürüyüp iş aramasına rağmen iş bulamamıştır. En sonunda bir duvarın dibinde durup dilencilik yapmaya başlamıştır. Kazandığı para ancak bir sabahçı kahvesinde sabahlayıp, simit almasına yetecek kadardır. İstanbul’da yatacak yeri olmayan Mustafa, duvar diplerinde kahvelerde kalır. Şehirdeki insanların bu paraları nereden bulduklarını düşünen Mustafa’nın kalacak yeri bile olmaması, sabahçı kahvesinde barınacak yerleri olmayan insanların kaldığının söylenmesi barınma eşitsizliğinin koca şehirde ne düzeyde olduğunu görmemizi sağlar. Hikâyede, bir tarafta zenginlerin parayı nasıl kazandığı sorgulanırken diğer tarafta ise barınacak yeri dahi olmayan insanların olması eleştirilmiştir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde genellikle toplumun alt tabasını oluşturan yoksul insanlara yer vermiştir. Bu insanlar genellikle kenar mahallelerde barınma ve güvenlikten yoksun yerlerde yaşarlar. Yoksul olan bu hikâye kişilerin kaldıkları evler tek göz odadan oluşur. Hikâyelerde kadınların gecenin bir vakti dışarıda dolaşması doğru karşılanmaz. Çünkü gece dışarıda olmak kadınlar için güvenli değildir. Hikâyelerde, barınma ve güvenlik eşitsizliğinin yoğun olduğu kenar mahalleler anlatıldığı gibi, aynı konakta tavan arasında barınan hizmetçi kızların da yaşadığı anlatılmıştır.

2.4. Yoksulluk

Yoksulluk kavramının tanımını ilk kez 1901 yılında Seeböhm Roventree tarafından yapılmıştır. Seeböhm Roventree yoksulluğu, toplam gelirin, biyolojik varlığın devamı için olması gereken yiyecek, giyim gibi temel ihtiyaçların asgari seviyede karşılanamaması olarak tanımlamıştır. Yoksulluğu sadece temel fizyolojik ihtiyaç olan açlık ya da yeterli gıdaya sahip olamama olarak düşünmek yanlıştır. İnsan sadece beslenme ihtiyacı olan bir canlı değildir. Başta besin olmak üzere giyim, barınma, eğitim, sağlık, altyapı, kültür, ortak yaşam ve buna benzer türlü gereksinimleri

de vardır. Ekonomik ve sosyal problemlerin zirveye ulaştığı geçtiğimiz çeyrek yüzyılda, yoksulluk da azımsanmayacak derecede artmıştır (Dumanlı, 1996, s.2).

Yoksulluk, insanlık tarihi boyunca devam eden ve çözümü bulunamayan bir problemdir. Yoksulluk, ekonomik sorun olması dışında sosyal ve ahlaki boyutları da olan karmaşık bir sorundur. Yoksulluğu ortadan kaldırmak veya azalmasını sağlamak için yapılan uğraşların bir sonuç vermediği bilinen bir gerçektir.

Son elli yılda refahta yaşanan dikkat çekici artışa rağmen maalesef yoksulluk günümüzün en önemli sorunlarından biri olmayı sürdürmektedir. İnsan nüfusunun % 46'sı yani iki milyar beş yüz milyon insan Dünya Bankası tarafından belirlenen günlük iki ABD doları olan yoksulluk sınırının altında yaşarken, bir milyar iki yüz milyon insan ise günlük bir ABD doları olan açlık sınırının altında yaşamını sürdürmeye devam etmektedir. Her yıl yaklaşık 18 milyon insan yoksulluğa bağlı nedenlerden ötürü çok erken yaşta yaşamını kaybetmektedir. Bu sayı toplam insan ölümlerinin üçte birine denk gelir. Her gün 34.000'i beş yaşın altında olan çocuklar olmak üzere 50.000 insan yoksulluğa bağlı nedenlerden ötürü yaşamını kaybetmektedir (Kabaş, 2009, s.1). Yoksulluk, sadece geri kalmış ülkelerde değil; bütün dünya ülkelerinde ciddi bir sorun olarak sürmektedir.

Fiziksel ihtiyaçların yeteri kadar sağlanamaması ile birlikte yoksulluğun sebep olduğu güçsüzlük duygusu, sesini duyuramama, giderek toplumsal yalıtılmışlık ve farklılığa sürüklenme, gibi sonuçlara sebep olmaktadır. Yoksul bireylerin gelirlerinde büyük değişimlerin olması, toplumun geri kalanına göre daha yüksektir. Bu kişiler böyle durumlara çok duyarlıdır. Yoksullar bu yüzden yıkıcı sonuçlarla karşı karşıya kalırlar. Yoksulluk, toplumdaki eşitsizliğin ve kimi grupların dışlanmasının giderek artmasına sebep olmaktadır. Bu dışlanan gruplar zamanla çeşitli suçlara karışarak toplumsal düzenin bozulmasına sebep olurlar.

Yoksulluk, Türk edebiyatında sıkça yer alan bir konudur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte edebiyatımızda roman ve hikâyelerinin en önemli konusu haline gelmiştir. Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı İkinci Dünya Savaşı'na girmesi istenmiş ancak "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesini benimsediği için toprak bütünlüğü tehdit edilmediği sürece savaşa girme teklifini kabul edilmemiştir. Ancak her ne kadar savaşın tarafı olmasa da bu yıllarda büyük sıkıntılara katlanmak durumunda kalmış, özellikle ekonomik açıdan kötü günler yaşamıştır. Yoksulluk, alım gücünün düşmesi, açlık, sefalet dar ve sabit gelirli kişilerin bir kaderi haline gelmiştir. Bu

durumla birlikte salgın hastalıklar artmıştır. Yoksulluğun artmasıyla birlikte ahlaki yozlaşma sorunu da ortaya çıkmıştır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde en çok rastlanan sosyal eşitsizlik, yoksulluktur. Hikâyelerinde yoksul insanlara sıkça yer veren yazar, yoksulluğun ve çaresizliğin bir insana neler yaptırabileceğini gözler önüne serer. Hikâyelerindeki işçilerin, köylülerin, memurların, bedenini satmak zorunda kalan kadınların, mahkûmların, hizmetçilerin, işsizlerin, çocuk işçilerin, dilencilerin ortak özellikleri yoksul olmalarıdır. Orhan Kemal'e göre, İkinci Dünya Savaşı'nın bütün yükünü yoksul insanlar çekmiştir. Hayat, onlara karşı merhametsizdir. Çaresizliğin girdabında kalan bu insanlar, kimi zaman canına kıymış kimi zaman bedenini satmak zorunda kalmış kimi zamansa hırsızlık ve dilencilik yaparak karnını doyurmaya çalışmıştır.

Hayatta kalma mücadelesinin anlatıldığı *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının "Ekmek Kavgası" adlı hikâyesinde, savaş zamanı askeri bir birliğin yemek artıklarıyla beslenen insanların aç kalma korkusu anlatılmıştır. Hikâyede, ekmeğin peşinde giden insanlarla köpekler arasında zaman zaman ekmek kavgası çıkar. "Bazen bir kemik parçası yüzünden insanlarla köpekler arasında da kavgalar oluyordu" (Kemal, 2021a, s.10). Ekmek kavgası sadece insanlarla köpekler arasında değil insanların kendi aralarında da olur. "...bir parça ekmek için bir kocakarı, değneğine dayana dayana giderken, aynı ekmek için yalınayak bir oğlan tarafında da görülmüş oluyordu... Oğlan kocakarının değneğini çekiverince kadın yuvarlanıyor, beriki koşup ekmeği kapıyordu" (Kemal, 2021a, s.11). Savaş başlayınca alay, yerini "oto bölüğü"ne bırakır. Gün gelip oto bölüğü de kalkınca mutfakta sadece birkaç er için yemek pişer. Dolayısıyla dökülen yemek miktarı da azalır. İnsanlar arasında başlayan ekmek kavgası, artarak devam eder. Kadınlar kendi aralarında konuşurken, eskiden çöpten topladıkları yemek artıklarından övgüyle söz ederler. Savaşın en çok etkileyen kesimin yoksullar olduğu hikâye boyunca vurgulanır.

"Kitap Satmaya Dair" adlı hikâyede, kızının karnını doyurmak için kitaplarını satmak zorunda kalan bir adamın hikâyesi anlatılmıştır. Kızın "Bugün satacak artık, değil mi?" (Kemal, 2021a, s.99) diye sorduğu kitapları bırakmak, adam için kolay değildir. Kitapları satmak için evden çıkan adam, okuldan sınıf arkadaşı Necdet'i kitapçıda görünce kitap satmayı gururuna yediremez ve kitap satmaktan vazgeçer. Ancak kızı evde aç beklemektedir, annesi komşudan yarım ekmek borç alır. Kuru

ekmeği yiyen kız, akşam olunca tekrar acıkmaya başlar. Kitap satamadan eve dönen adam, kızı ve eşi aç kaldığı için kendini suçlar. Hikâyede adamın çok sevdiği kitapları satmak zorunda kalması, kızının aç yatması yoksulluğun sonucu olarak görülür.

Atatürk dönemindeki geçen “Kirli Pardösü” hikâyesinde, aldığı maaşla geçinemeyen bir katibin yaşamı anlatılmıştır. Orhan Kemal hikâyelerinde memurların aldıkları maaş, genellikle ailelerini geçindirmeye yetmez. Bu hikâye de katibin aldığı maaş yetmediği için, üstündeki pardösüyü haziran ayında da giymeye devam eder. Havaaların iyice ısındığı haziran ayında pardösü giymeye devam eden küçük katip, fabrikadakiler tarafından alay konusu olur. Bu olay umum müdürünün kulağına kadar gider. Umum müdürü, katibin pardösüsünü çıkarmasını ister. Küçük katibin pardösüsünü çıkardığında ortaya çıkan tablo, yoksulluğun ne kadar ciddi boyutlara ulaştığını gösterir. “Pardösü çıktı: Altta ne gömlek vardı, ne fanila. Daracık, kupkuru, ipince bir vücut, fırlak omuzbaşları ve tahta gibi bir göğüs...” (Kemal, 2021a, s.131). Sıcak havaya rağmen memurun pardösü giymesi, üzerine giyeceği başka kıyafet olmadığı içindir. Bu da dönemin memur maaşlarının yoksulluk sınırının altında olduğunun kanıtıdır.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde vereme yakalanan hastaların çoğu yoksuldur. Verem, yoksulluk ile yakın ilişkisi olan hastalıklardandır. Bu hastalık iyi beslenemeyen kişilerde çok çabuk ilerler ve iyileşmek için ilaç kullanmanın yanı sıra iyi yaşam koşulları ve iyi beslenme gerekmektedir. Verem hastası bir gencin anlatıldığı *Sarhoşlar* hikâye kitabının “Streptomycine” isimli hikâyesinde, oğluna binbir güçlükle aldığı verem ilacını yarı fiyatına satmak zorunda olan yoksul annenin çaresizliği anlatılmıştır. Tüberkülozdan bir deri bir kemik kalan genç, acılar içinde yatmaktadır. Genç, elindeki reçeteyle Veremle Savaş Derneği’ne girerek ilaç almak ister. Ancak Veremle Savaş Derneği’ndeki yetkililer genci geçiştirirler. “İdare heyetinin bu hafta için tayin ettiği miktar doldu. Gelecek hafta uğra, bakalım!” (Kemal, 2017a, s.12). Yumuşak tabiatlı olduğu için fazla ısrar etmeyen genç, eve geri döner. Bu sefer annesi derneğin yolunu tutar. Ne pahasına olursa olsun ilacı almayı kafasına koyan annenin ısrarlarına dayanamayan görevli, reçetede yazılan on beş gram Streptomycine’i kadına verir. Yoksul ve fakir olan anne, bu ilacı dispanserin önündeki bir hastaya yarı fiyatına satar ve o parayla bir buçuk kilo pirzola, bir kilo üzüm, domates, yeşil biber, patlıcan alır. Ölmek üzere olan oğlu için aldığı ilacı satmak zorunda kalan annenin durumu, yoksulluğun çok ileri boyutta olduğunun kanıtıdır. Adı Veremle Savaş Derneği olan bu

kurumun hastalığa karşı yetersiz kaldığı, ilaç almak isteyen hastaların büyük bir çaba gösterdiği görülür. Hikâyede kadının ilacı yarı fiyatına satıp daha önemli ihtiyaç olarak gördüğü yiyeceği alması, yoksulluğun sonucu olarak görülür.

“Kamyonda” hikâyesinde on iki yaşındaki kızından başka kimsesi olmayan verem hastası bir anne anlatılmıştır. Verem hastası kadın, hastalıktan bir deri bir kemik kalmıştır. Doktorun verdiği ilaçları alacak parası dahi yoktur. Kamyonda yolculuk yaparken bir komisyoncu, kızını şehirdeki zengin ailelere hizmetçi olarak verip hayatını kurtarmayı teklif eder. Çaresiz kadın, bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Ancak kızı Selvi, bunu kabul etmez. Büyük bir vefa örneği gösteren Selvi “...Ben gidersem anama kim su verir, altından kim alır , ...anam kurtlanır” (Kemal, 2017a, s.21) diyerek bu teklifi reddeder. Kızının geleceğini düşünen annenin bu teklifi kabul etmesi, yoksulluk ve çaresizlikten kaynaklanır.

Sıkıyönetimce İstanbul’dan sürgün edilen İstinyeli Tevfik ile Berbat Şevket’in hikâyesinin anlatıldığı “Gurbette” hikâyesinde, kalacak yerleri ve paraları olmayan iki arkadaş, yağmurun yoğun bir şekilde yağdığı bir günde insanları ücret karşılığında sırtlarında karşıdan karşıya geçirirler. Kazandıkları paralarla karınlarını bir güzel doyururlar. Yoksulluk, kişileri bu hikâyede görüldüğü gibi insan onuruna yakışmayan davranışlara zorlar.

Yoksulluğu ve yoksunluğu en iyi anlatan yazarlardan olan Orhan Kemal, “Yabancı” hikâyesinde iş bulmak için Mersin’den İstanbul’a göç eden Mustafa’nın hikâyesini anlatmıştır. İstanbul sokaklarında aç dolaşan Mustafa, karnını suyla doyurmak zorunda kalır. Karnı aç olan Mustafa’nın hayali, ekmek ve helvadır. Orhan Kemal’in eserlerindeki yoksul insanların hayalleri bu hikâyede de görüldüğü gibi kendileri gibi küçüktür. Küçük şeyler onları mutlu etmeye yeter. Tesadüf, helva ekmek yiyen bir genci görür ve yanına sokulur. Sohbet ettiği genç, hemşerisi çıkar. Yediği ekmek ve helvadan Mustafa’ya da verir. İştahla ekmek ve helva yiyen Mustafa karnını doyurduğu için mutludur.

“Sevda” adlı hikâyede kirasını bile ödeyemeyecek durumda olan Aysel, kendisini sevdiği yalanını söyleyen Kemal’le evlenmek ister. Ancak Kemal, evlilik vaadiyle kızı oyalar. Yoksul kız da Kemal’in yalanlarına inanmak zorunda kalır. Bir gün Kemal’i sormak için kahveye giden kız, Kemal’i kahvede göremeyince sarsılır. Yoksul kızın hayattan beklentisi, karnını doyuracak sıcak bir yuvaya sahip olmaktır.

Belki de Kemal'in evlilik vaadine kanmasının sebebi bu hayalini gerçekleştirme düşüncesidir. Ancak, Kemal'i kahvede göremeyince tüm hayalleri yıkılır.

“Genç kız sarsıldı. Gitmeyecekti. Yer yerinden oynasa, kıyamet kopsa gene de beklerim demişti. Öyle ihtiyacı vardı ki Kemal'e. Bulmadan gidemezdi. Aksi ev sahibi, evvelki ay yaptığı gibi, eşyalarını sokağa atabilirdi” (Kemal, 2017a, s.92).

Yoksulluk, geçim sıkıntısı, hayat pahalılığı Orhan Kemal'in hikâyelerinin büyük bir bölümünü oluşturur. “Delibozuk” hikâyesinde, işleri bu aralar çok bozuk olan kahvecinin durumu anlatılmıştır. Kahveci, işlerin yokluğundan şikayet eder. Öyle ki radyosunu dahi satmayı düşünmektedir. Mahallenin diğer esnaflarından bakkal ve kasap kahveye gelir. Onlar da işlerin eskisi gibi olmamasından yakınır. Yoksulluğun, geçim sıkıntısının yoğun olarak yaşandığı bir dönemden geçen esnaflar konuşurken kahvede uyuklar gibi görünen hurda demir işçisi sohbete katılır. O da işsizlikten yakınmaktadır. Yazın kavurucu sıcağından dem vuran kasap, hurda demir işçisine “Şöyle püfür püfür bir söğüt gölgesi olsa...” (Kemal, 2017a, s.113). der ancak hurdacının bunu düşünecek durumu yoktur, çünkü onun için ekmek kavgası önce gelmektedir. Hurda demir işçisinin “Adam uykusuz eğlencesiz oluyor amma, ekmeksiz...” (Kemal, 2017a, s.113) ifadesi yoksulluğun kişilerin hayal kurmasına dahi izin vermediğinin kanıtıdır. Yoksul hurda işçisi, hayal kurma hakkını dahi kendinde görmez.

Orhan Kemal'in kimi hikâyelerinde, hikâye kişilerinin dış görünüşünden yoksul olup olmadığını anlarız. “Tokat (Kör Salih)” hikâyesinde, yağmurdan kaçan Pazarcı Kör Salih'in bir kahveye sığındıktan sonra yaşadıkları anlatılmıştır. Yağmurun bardaktan boşalırcasına yağdığı bir günde dışarıda olanlardan parası olanlar kahvelere, lokantalara; olmayanlar, yağmurun vurmadiğı saçak altlarına sığınır. Kör Salih de bir kahveye sığınmış. Anlatıcı Kör Salih'in yoksul olduğunu daha hikâye başında vurgular. “...incecik göleği, kıcı yamalı keten pantolonu, altları delik lastik pabuçlarıyla...” (Kemal, 2017a, s.117). Kahvede oturan Salih, Garson'un kendisine ne içeceğini sormasından korkar, çünkü hiç parası yoktur. Kahveye giren iyi giyimli bir adamın çay içmesini seyreden Kör Salih, kendi durumuna üzülür. Anlatıcı, içecek bir çay parası dahi olmayan yoksul Salih'in durumu ile iyi giyimli pardösülü adam arasındaki eşitsizliği hikâye boyunca vurgular.

Orhan Kemal hikâyelerinde memurların geçim sıkıntısı yaşadığı sıkça vurgulanır. Dönemin memur maaşlarının bir ailenin geçimini sağlamasına yetmediği anlaşılmaktadır. Hikâyelerde memurların da yoksul tabakaya dahil olduğunu görmek mümkündür. *Çamaşırcının Kızı/ Küçük* adlı hikâye kitabının “Eski Gardiyan” hikâyesinde, gardiyanlıktan istifa etmek zorunda kalan bir gardiyanın yoksullukla dolu yaşamı anlatılmıştır. İşsiz kalan gardiyan, bir türlü iş bulamaz. Kalacak yeri ve yiyecek yemeği olmayan gardiyan, bir lokantanın önünde bulunan çöp kutusundaki yemek artıklarıyla karnını doyurur. Ancak bunu bile ona çok gören garson, çöp kovasını içeri alır. Gardiyan, şimşekler çakıp yağmurun başlamasıyla bir kahveye girer, kahvede eski gardiyan arkadaşlarından Hakkı Efendi’yi görür. Hakkı Efendi nasıl olsa çay ısmarlar düşüncesiyle yanına oturur. Hayat koşullarının zorluğundan, geçim sıkıntısından söz ederler. Hakkı Efendi, kendi mahallesindeki üç çocuklu kimsesiz bir kadının işten çıkarıldıktan sonra iş bulamayışını, çocukların evde aç beklediğini, çaresiz kadının sefaletten, çaresizlikten intihar ettiğini anlatır. Kadının ekmek bile alamayacak durumda olması, yokluktan dolayı intihar etmek zorunda kalmasına sebep olur. Hikâyenin devamında gardiyanın da aynı yoksulluğu yaşadığı görülür. Hastane otomobilinin geçtiğini gören gardiyanın aklına bir an otomobilin altında kalma düşüncesi belirir. Çünkü otomobilin altında kalırsa hastaneye yatırılacak, uzun süre aç kalmaktan kurtulacaktır. Bu düşüncesini farklı bir şekilde hayata geçiren gardiyan, bir bıçakla kendini yaralar ve hastaneye kaldırılır. Ancak doktor, kendisini bilerek yaraladığını anlayınca pansuman yaptırıp taburcu eder. Eski gardiyan ve intihar eden kadının yoksulluğa karşı çözümleri hikâyede acı bir durum olarak görülür.

“Şahut’la Karısı” hikâyesinde, çocuklarının doktor olacağı günün hayalini kuran yoksul karı kocanın hayalleri anlatılır. Anlatıcı, henüz hikâyenin başında ailenin yoksul olduğunu vurgulamıştır. “...yedinci çocuğunun gömleğine kim bilir kaçınıcı yamayı vuruyordu” (Kemal, 2020a, s.97). Doktor babası olmanın hayalini kuran Şahut, yoksulluktan kurtulacağı için içi içine sığmaz: “...Bizim de bir konağımız olur, temiz bir elbisem... Löküs bir kahvede bacak bacak üstüne atıp nargile fokurdatmak...Rahat döşeğinde de adam adam ölürüz, cenazemiz rezil olmaz” (Kemal, 2020a, s.97-98). Şahut ve karısının çocuklarının doktor olmasını istemesinin sebebi de yoksulluktan kurtulmaktır.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, yoksulluk teması büyük bir yer kaplar. Onun hikâyelerinde yoksulluktan dolayı bedenini satmak zorunda kalan kadın hikâye

kişileriyle sıkça karşılaşırız. Bu hikâyelerden biri olan “Kötü Kadın” hikâyesinde, iş bulamayan bir kadının bedenini yarım simit karşılığında satması anlatılır. Hikâye başkışisi kadın, bir parkta oturan anlatıcıya yaklaşıp onunla sohbet etmeye çalışır. Yaşadığı zorlukları anlatan kadın günlerdir hiçbir yemeğini söyler. Yoksulluk, kadına intihar etmeyi bile düşündürür ancak intihar etmeye cesaret edemez. Anlatıcı, cebindeki son parayla aldığı simidin yarısını kadına verir. Kadın simidi bir solukta yer ve bunun karşılığında bedenini satarak ödeşmeyi teklif eder. Hikâyede kadının bir simit karşılığında bedenini satmayı teklif etmesi, yoksulluğun sonucu olarak görülür.

1938-1943 yılları arasında mahkûm olan Orhan Kemal, hapisanedeki mahkûmların zorlu yaşam mücadelesini anlattığı “72.Koğuş”, hapisane yaşamını anlatan en iyi eserlerden biri olarak görülür. Bu hikâyede İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir hapisanenin en pis koğuşunda yaşananlar anlatılmıştır. Bu koğuş adembaba denilen yoksul mahkûmların kaldığı bir koğuştur. Koğuşlar arasındaki yaşam standartlarının farklı olduğunu anlatıcının “72. Koğuş, bütün cezaevlerinde olduğu gibi cezaevinin en yoksul, yoksul olduğu için de en pis koğuşuydu” (Kemal, 2021b, s.22) ifadesinden anlarız. Yaşam koşullarının çok zor olduğu koğuşta; devlet, yemesi için mahkûmlara yirmi dört saatte sadece birer tayı vermektedir. Bu koğuşta kalan mahkûmların çoğu yoksul olduğu için genellikle bu tayı satarlar. Sattıkları tayıların parasıyla da kumar oynarlar. Bu koğuştaki mahkûmlar öyle yoksuldurlar ki çimento torbalarından yaptıkları yataklarda uyurlar, koğuşun penceresi dahi yoktur. Soğuk kış aylarında penceresiz koğuşta yaşamak zorundadırlar. Çöpten topladıkları yiyecek artıklarıyla beslenen mahkûmlar, diğer koğuştakiler tarafından pis solucanlar olarak görülürler. Ahmet Kaptan adındaki hikâye kişisine annesinden bir miktar para gelince koğuşun kaderi bir süreliğine değişir, pencereler onarılır, herkese yatak alınır, sıcak yemek pişer ancak hikâyenin sonlarına doğru Ahmet Kaptan’ın aşık olup elindekileri kaybetmesiyle koğuş tekrar o eski yoksul günlerine geri döner. Mahkûmlar yoksulluktan yataklarını, koğuştaki sobayı, kıyafetlerini hatta koğuştaki pencereyi dahi satarlar. Yoksulluğun en iyi işlendiği hikâyelerden biri olan bu hikâyede, dönemin cezaevi koşullarının yaşamaya uygun olmadığı görülür. Mahkûmlar ve koğuşlar arasındaki eşitsizlik hikâye boyunca vurgulanır.

Grev hikâye kitabındaki “Balon (Mahalle Kavgası)” hikâyesinde, bir dairede katip olarak çalışan Ali Rıza Bey adındaki hikâye kişinin dördüncü çocuğuna hamile olan karısının kürtaj parasını denkleştirme sürecinde yaşadıkları anlatılmıştır. Ali Rıza

Bey, yoksul bir katiptir. Aldığı maaş, üç çocuğunu geçindirmeye yetmez. Karısının dördüncü çocuğuna hamile olduğunu öğrenince çok üzülür. “Ben küçücük bir memurum kiraya, boğaza zor yetişiyorum” (Kemal, 2019, s.99). Kürtaj yaptırmak için doktora gider. Ancak hükümet, o dönem kürtaj yapılmasına izin vermediği için doktorlar kürtaj yapmaya çekinirler, çekindikleri için de fazla para isterler. Hikâyenin devamında doktorun istediği doksan lirayı denkleştirmeye çalışan katibin yaşadıkları anlatılmıştır. Doktorun muayene yeri, yoksul insanların çoğunlukta yaşadığı bir yerdedir. Doktor da aynı işi yapmasına rağmen meslektaşlarının daha pahalıya yaptığını söyleyerek adaletsizlikten yakınır. Hikâyede, çocuğuna bakamadığı için kürtaj yapmak zorunda kalan adamın ve karısının durumu yoksulluğun sonucu olarak görülür.

Yoksul bir ailenin anlatıldığı “Yandan Çarklı (Kör)” hikâyesinde, ilk karısından dokuz, ikincisinden dört olmak üzere on üç çocuğu olan bir adamın iki odalı bir evde yoksullukla verdiği mücadele anlatılır. Yoksulluktan on kişinin aynı odada kaldığını söyleyen adam, hayat koşullarının çok zor olduğundan yakınmaktadır. Aldığı ücretle ayrı bir eve çıkamayan yoksul damadının durumu ise içler acısıdır.

“Güveyle kızımın başlarının çaresine bakmaları lazım. Nasıl bakacaklar? O da benim gibi bir işçi, badanacı. Ev kiralariysa biliyorsunuz, ateş pahası. Nereye gidecekler, nerde ev bulacaklar? Buldular diyelim, avuç dolusu parayı nasıl verecekler? Avuç dolu harcamak için avuç dolu kazanmak lazım...” (Kemal, 2019, s.215).

Kardeş Payı hikâye kitabının “İstidacı” adlı hikâyesinde, iş kazası sonucu sakatlanan yoksul bir adamın tazminat verilmeden işten çıkarılması anlatılır. Türkçesi bozuk bir Rumeli şivesiyle konuşan adam, bir istidacıya gidip tazminat dilekçesi yazdırmak ister. Ancak cebindeki paranın tamamını verirse başka parası kalmayacaktır. İstidacı, ailenin durumunu anlar ve verdikleri parayı almaz. Ailenin bir dilekçe parası veremeyecek kadar yoksul olması, hikâye boyunca hissedilir.

Orhan Kemal hikâyelerinde, hikâye kişileri yoksullukla mücadele etmek için bütün önceliklerini bir kenara bırakıp önce ekmek demek zorunda kalırlar. *Önce Ekmek* hikâye kitabının “Önce Ekmek” hikâyesinde, okuyup doktor olmak isteyen Ayten’in geçim sıkıntısından dolayı okulu bırakıp çalışmak zorunda olması anlatılır. Ayten’in okulu bırakıp çalışmak zorunda olması yalnız Ayten’e özgü bir durum değildir. “İlkokuldan sonra öğrenime sırt dönüp ekmek ardında koşan arkadaşları gibi, o da

trikolarda çalışacaktı” (Kemal, 2020b, s.10) ifadesinde de görüldüğü gibi, mahalledeki diğer arkadaşları da yoksulluktan okulu bırakıp çalışmak zorunda kalırlar. Hikâyede, henüz okul çağında olan çocukların ailelerine destek vermek için çalışmak zorunda olmaları yoksulluğun sonucu olarak görülür.

Yoksulluğun en çok etkilediği grubun başında çocuklar gelmektedir. Bu hikâyelerden biri olan “Bir Çocuk” isimli hikâyede, kimsesiz yoksul bir çocuğun sıcak yatak ve yemek umuduyla hapishaneye girmek istemesi anlatılmıştır. Yalınayak ve çöpten bulduğu kıyafetleriyle İstanbul’un zengin caddelerinde dolaşan çocuğun karnı açtır. Yoksulluğun bütün vücudunu sardığı çocuğu anlatıcı şu cümlelerde anlatmaktadır:

“Bir çocuk yürüyordu caddenin sağ kaldırımında, Taksime doğru. Ayakları yalındı, kınnapla sımsıkı bağlanmış pantolonunun parçaları lime lime. Yine böyle yazdan kalma bir kış günü, Harbiye’deki bir apartmanın çöplüğünde bulmuş, bacağına geçirmiş, bacağındaki parça parça kısa pantolonunu da atmıştı çöplüğe. Gömlek adına kirden muşambaya dönmüş, yer yer yırtıklarından esmer etinin gözüktüğü birtakım paçavralar. Saçları uzamıştı kirli kirli” (Kemal, 2020b, s.17).

Hikâyenin başlığından da anlaşılacağı üzere hikâyedeki çocuk herhangi bir çocuktur, onun gibi hayat yaşayan birçok yoksul çocuk vardır. Sokak çocuğun çöpten bulduğu kıyafetleri giymesi, hapishanede olmayı dışarıda olmaya tercih etmesi yoksul ve çaresiz olmasından kaynaklanır.

Yoksulluk toplumsal düzenin işleyişine zarar verir, yoksul kalan bireyler toplumsal dışlanmaya maruz kalabilir bunun sonucunda da hırsızlık, gasp gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkabilir. Orhan Kemal’in “Üçüncü” adlı hikâyesinde, üstlerine giyecek ceketleri bile olmayan yoksul iki serserinin Abdurrahman Bey adında zengin bir adamı gasp etme planları anlatılır. Anlatıcı, bu iki serserinin eski günlerine özlem duyduğunu anlatır. O kadar çaresizdirler ki, hapishanede geçirdikleri günlere özlem duyarlar. Çünkü hapishanede soba harıl harıl yanar, artan yemeklerle de olsa bir şekilde karınları doyar ancak şimdi soğuk havada ceketsiz durmak zorundadırlar. Yoksulluk, gasp planı yapan gençlerin hapishane günlerine özlem duymasına sebep olur.

Yoksulluğun en çok çocukları etkilediğini anlatan hikâyelerden biri olan “Elli Kuruş” hikâyesinde, babası tarafından terk edilen çocuğun, ailesine destek olmak için gazete satıcılığı yapması anlatılır. Hikâye başkışisi, yoksul bir çocuktur. En büyük hayali, doktor olmaktır. Yoksulluk, çocuğun yeterli beslenememesine sebep olmuştur. “Benim de, Şadan’ın da bileklerimiz ipince. İnsan bol yemek yemezse, değil mi ağabey?” (Kemal, 2020b, s.90) ifadesi, çocuğun yoksulluğunu görmemiz açısından önemlidir. Çocuğun doktorun yazdığı ilacı alacak parası dahi olmaması ve bunun sonucunda yaşamını yitirmesi, yoksulluğun insanın yaşam süresine ne denli etki ettiğinin kanıtıdır.

Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi hikâye kitabının “Hırsız” hikâyesinde, uzun süredir işsiz olan bir babanın kızının bayram harçlığını gizlice almak zorunda kalması anlatılır. Hikâye başkışisi adam, sınıf arkadaşlarından daha çalışkan olmasına rağmen iş bulamadığından yakınır. Okuldan gelen küçük kızı açtır ancak her gün ekmek ve peynirle karnını doyurmak zorunda kalır. Bayram sabahı, adamın arkadaşı bayramlaşmaya gelir, ancak ona verecek bayram şekeri dahi yoktur. Arkadaşı onu gezmeye davet etse de adam, parasız olduğu için bayram gezmesine çıkmak istemez. En acı olan sahne ise, hikâyenin sonunda adamın küçük kızının bayram harçlığının bir kısmını gizlice almak durumunda kalmasıdır. Küçük kızın parasını çalan kişiye ettiği beddualar yoksulluğun bir babayı ne duruma düşürdüğünü gözler önüne serer. “Üç defa saydım, babaannemlerde de saymıştım. On liraydı, şimdi yedi buçuk lira var. İki buçuk liram kayıp, çalmışlar. Kim çaldıysa Allah ateş etsin, ciğerine bassın!” (Kemal, 2007, s.190-191). Hikâyede babanın, kızının bayram harçlığının bir kısmını gizlice almak durumunda kalması, yoksulluğun ve çaresizliğin sonucu olarak görülür.

Bir babanın çaresizliğinin anlatıldığı “Minnacık Dev” hikâyesinde, gençliğinde mahallede Balzak olarak tanınan adamın evlendikten sonraki hazin öyküsü anlatılmıştır. Balzak olarak tanınan adamın kızı kötü bir hastalığa yakalanmıştır, elinden gelen tüm maddi imkanları kızı için kullanan adam yine de çare olamamıştır. Kızının tedavi masraflarını karşılamakta güçlük çeken Balzak, bunun gıdasızlık ve kötü yaşayıştan kaynaklandığını söyler. Genelde yoksul ailelerde görülen bu hastalıklar, kötü yaşam koşullarıyla yakından ilişkilidir. Yazmayı bıraktığını söyleyen Balzak, “Yazmak için huzur ister, masa ister, kağıt kalem, yazmayı düşünebilecek kafa ister” (Kemal, 2007, s.195). diyerek yazmak için maddi rahatlığın olması gerektiğini söyler. Balzak olarak tanınan adamın yoksul bir hayat yaşaması üretkenliğini de olumsuz etkilenmiştir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde küçük insanların geçim sıkıntısına yer verir. Bu hikâyelerden biri olan “İyi İnsanlar” hikâyesinde, bir kahveye giren anlatıcının ayakkabı boyacısı ve ocakçı ile olan sohbeti anlatılır. Ayakkabı boyacısı ve ocakçı geçim derdinden yakınır, kazandıkları ücretin ailelerini geçinmeye yetmediğini söylerler. Ocakçının durumu daha kötüdür, yoksul olan ayakkabı boyacısına bile borçlanmış. “Bu zavallı adama bile borcum var. Bilirim kalabalık başı, havalar yağmurlu, işler kesat, bilirim ama ne yapayım yahu? Alırsın günde beş liracık. Oturursun Beykoz’da. Yersin içersin. Yiyip, içtiğin de ne? Yarım ekmek, yoğurt, peynir, çay...” (Kemal, 2007, s.213). Küçük insanların sorunlarının anlatıldığı bu hikâyede, diğer çoğu hikâyede olduğu gibi temel izlek yoksulluktur.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, babaların kötü kadınlarla kaçıp ailesini sefalet içinde kaderlerine terk ettiklerini sıkça görürüz. Bu hikâyelerden biri olan “Kahya” adlı hikâyede, babası kötü bir kadınla kaçan küçük bir çocuğun ailesine yük olmamak için bir kahyanın yamaklığını yapması anlatılır. Büyüdüğünde kaptan olmayı isteyen çocuk, çalışıp yaşlı annesine ve tüberkülozlu ablasına yük olmak istemez. Yoldan geçen anlatıcı, çocuğun futbol oynayanları izlediğini görür. Kendisinin neden futbol oynamadığını sorduğunda ayakkabım yok, cevabını alır. Oysaki futbol oynayan diğer çocukların da çoğu ayakkabısızdır. Çocuk: “Ayakkabısız ama ayakları sakatlanınca, doktora götürecek babaları var onların!” (Kemal, 2007, s.218) diyerek acı durumunu gözler önüne serer. Hikâyede görüldüğü gibi yoksul olan sadece hikâye kişisi değildir, mahalledeki diğer çocuklar da yoksuldur. Ancak onların hikâye kişisinden farkı, babaları tarafından terk edilmemiş olmalarıdır.

Yoksulluk, kimi zaman insanı sevmediği biriyle evlenmek zorunda da bırakabilir. Böyle bir olayın yaşandığı “Yedibela” hikâyesinde, yedibela lakabıyla tanınan yoksul bir delikanlının ailesinin maddi sıkıntılarına son vermek için zengin amcasının çirkin kızıyla evlenmeyi kabul etmesi anlatılır. Amcasının dediği gibi biri olmak zorunda olan delikanlı, annesini sefaletten kurtarmak için sevmediği biriyle evlenmeyi kabul eder. Delikanlının sefaletten kurtulmak için seçtiği yol, yoksulluğun bir insana neler yaptırabileceğini gösterir.

Bedenini satmak zorunda kalan yoksul bir kadının anlatıldığı *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Yağmur yüklü Bulutlar” hikâyesinde, şehrin sokaklarının birinde çocuğuyla dilenen bir kadının para karşılığı erkeklerle

birlikte olması anlatılmıştır. Hikâye başkışisi kadının eşi, yedi yıl önce kaynanası öldüğü için köye gitmiş ancak o günden beridir gelmemiştir. Çocuğunun karnını doyurmak için bedenini satan kadın, işi bittikten sonra tekrar dilenmeye devam eder. Hikâyede kadının bedenini satmak durumunda kalması, yoksulluğun sonucu olarak görülür.

“Boyacı” adlı hikâyede, geçimini boyacılık yaparak sağlayan elli yaşındaki bir adamın hikâyesi anlatılır. Yoksul olan boyacının ceket alacak parası dahi yoktur, üzerindeki yamalı ceket bir armatör vermiştir. Boyacının en büyük hayali, küçük bir radyoya sahip olmaktır. Ancak kazandığı paranın ailesini geçindirmeye yetmediğini söyleyen boyacı, yoksulluktan yakınmaktadır. “Lakin çıksın gözü paranın. Artmaz ki boğazdan alıp şenletesin evini!” (Kemal, 2017b, s.46). Yoksul boyacının hayali de kendisi gibi küçüktür.

Yoksulluk yüzünden evlenmek istemeyen bir adamın hayat hikâyesinin anlatıldığı “Garson” hikâyesinde, anlatıcı garsonun dış görünüşünden onun yoksul biri olduğunu anlar: “...kulaklarına geçmiş kirli fötrü, omuzları apoletli kirli haki gömleği, kirli pantolonu, yenleri patlak yamalı postalları...” (Kemal, 2017b, s.73). Anlatıcı kahvede otururken çay getiren garsona bahşiş verir, ancak garson bahşişi sadakayla bir tuttuğu için kabul etmez. Garsonu daha iyi tanımak isteyen anlatıcı, garsonun bu yoklukta evlenmeyi doğru bulmadığını için evlenmediğini öğrenir. “Çoluk çocuk insanın belini bükür, düşmanına avuç açtırır” (Kemal, 2017b, s.73). Hikâyede garsonun evlenmek istememesinin sebebi, yoksulluktan kaynaklanmaktadır.

İş bulamadığı için dilenmek zorunda kalan bir adamın hikâyesinin anlatıldığı “Gurbette (Garip)” hikâyesinde; hikâye başkışisi Mustafa, köylüsünün iş vaadine kanarak İstanbul’a gelir. İşsiz, güçsüz kalan hikâye başkışisi yalın ayak ve ceketsiz bir şekilde İstanbul’u bir baştan bir başa iş bulma ümidiyle dolaşır. Lakin iş bulamaz, kalacak yeri de olmayan hikâye başkışisi dilenmek zorunda kalır. Büyükşehirdeki insanların çok gaddar olduğunu düşünen Mustafa, şehre geldiğine bin pişman olur. Orhan Kemal’in hikâyelerinde yoksulluktan kurtulmak için büyükşehre göç eden hikâye kişileri, genellikle büyükşehirde umduklarını bulamazlar. Bu hikâyede de Mustafa’nın büyükşehre göç etmesinin sebebi, yoksulluktan kurtulmaktır. Ancak olaylar beklediği gibi gelişmemiştir.

Orhan Kemal hikâyelerinde, babası tarafından terk edilen ailelerde ahlaksal çöküşün yaşandığını görürüz. “Behiye”de, erkekler tarafından kandırılıp istismar edilen on dört yaşındaki Behiye’nin hikâyesi anlatılmıştır. Behiye’nin yaşı küçük olduğu için fabrikada çalışmasına izin verilmez. Sefalet içinde yaşayan Behiye’yi Çeçen Hakkı “Sana yüksek topuklu alacağım, üst baş alacağım, para vereceğim” (Kemal, 2017b, s.249) diyerek kandırır. Çeçen hakkı kızı istismar etmekle kalmaz, Cemal Bey denilen zengin bir adama da pazarlar. Cemal Bey kendisini Beyoğlu’na götüreceğini, çeşit çeşit kıyafetler alacağını söyleyerek o da kızın yoksulluğunu kullanarak istismar eder. Hikâyede de görüldüğü gibi yoksulluk, insanların daha kolay istismar edilmesine sebep olur.

Orhan Kemal’in yürek burkan hikâyelerinden biri olan “Çikolata” hikâyesinde, yoksul bir kızın arkadaşları tarafından yere atılan çikolata kağıdının bulaşıklarını yalaması anlatılmıştır. Hikâye başkışisi yoğurtçunun kızı, annesi öldükten sonra daha da yoksullaşmıştır. Kızın babası içkici ve kumarcı biridir. Fabrikada çalışan ablalarının işten eve gelirken eli boş dönmeleri, küçük kızı üzer. Hikâyenin diğer kişileri olan abla ve kardeş, paralarını birleştirip çikolata almak isterler. Ancak yoğurtçunun kızının bunu görmesini istemezler, çünkü görürse ona da vermek zorunda kalacaklardır. Verirlerse de kendilerine bir şey kalmaz, diye düşünürler. Yoğurtçunun kızı gururludur, istesem ben de alırım diyerek gurur yapar. Oysaki kız yoksuldur, cebinde çikolata alacak parası dahi yoktur. Kız ve kardeşi paralarını birleştirip çikolata alırlar ve yedikleri çikolatanın kabuğunu yere atıp oradan uzaklaşırlar. Yoğurtçunun kızı da uzaklaştıklarından emin olduktan sonra çikolata kağıdını alır ve kimsenin onu görmediğine emin olduğu bir sokakta kağıttaki çikolata bulaşıklarını yalar. Anlatıcının, hikâyede geçen üç çocuğa da isim vermediğini görürüz. Kişileri abla, kardeş, tobaç gibi oğlan, yoğurtçunun kızı, baba olarak tanıtmaması bu yoksulluk sorununun kişilere değil, topluma, genele yönelik bir durum olduğunu ortaya koymak içindir (Antakyalı, 2020, s.139). Hikâyede, küçük çocukların çikolata kağıdının kabuğunu yalaması yoksulluğun çocukları ne düzeyde etkilediğinin kanıtıdır.

“Fırlama” adlı hikâyede, babası tarafından bir kadın uğruna terk edilen bir çocuğun ailesiyle yaşama tutunması anlatılmıştır. Anlatıcı, yoksul olan çocuğun yoksulluğunu zengin bir karakter olarak tanıttığı diğer hikâye kişisi Erol adlı çocuk üzerinden vermeye çalışır. Erol’un ailesi zengin olduğu için fırlama adlı çocuk gibi çalışmak zorunda kalmaz. Erol’un eğitim masrafları ailesi tarafından karşılandığı için

ikinci sınıfa geçebilmiştir. Ancak fırlama adlı çocuk çalışmak zorunda kaldığından eğitimine devam edememiştir. Fırlama adlı çocuğun eğitimine devam edememesi yoksulluktan kaynaklanmaktadır.

“Gece yarısı” hikâyesinde, üç çocuğuyla kocasının eve ekmek getirmesini bekleyen kadın, kocası eve eli boş dönünce karşı komşusu Hediye gibi bir kocası olmasını arzu eder. Çocuklarının akşam da bir şey yemeden yattığına üzülen kadın, kocasının “Aldırma” cevabına kızar. Kadın; kocasının, komşusu Hediye’nin Arnavut kocası gibi olmamasından yakınır. Çünkü Arnavut, her gün eve “Pirzola, Vita yağ, Puro sabunu...” (Kemal, 20217b, s.313) getirir. Adam da komşusu Hediye gibi karısı olmasını ister. Komşuları gibi eşleri olmasını isteyen karı koca, onlarla birlikte olduklarını hayal ederler. Hikâyede, yoksulluğun ahlaksal çöküşe sebep olduğunu görürüz.

“Dünyada Harp Vardı” hikâyesinde, İkinci Dünya Savaşı’na katılmasa da etkisinin sürdüğü ülkemizde, bir hapishanede yaşananlar anlatılmıştır. Savaşın etkisiyle artan yoksulluk, dışarıda olduğu gibi hapishaneye de yansır. “Dünyada harp vardı, tutuklar evinde açlık, savrulan kamalar yarım somun için cana kıyıyormuş...” (Kemal, 2017b, s.320). Başka bir hapishaneden sürgün olarak gönderilen mahkûmların durumu içler acısıdır. Üstleri başları yırtık, yalınayaklarıyla, aç bir kalabalık halinde hapishaneye girerler. Cezaevi avlusunda ekili mısır koçanlarına, çöp tenekelerden buldukları yiyecek artıklarına saldırırlar. Savaşın etkisiyle daha da artan yoksulluk ve karaborsacılık dışarıda olduğu gibi hapishanenin içinde de korkunç bir şekilde artmıştır. Bir tarafta savaşın tüm sefaletini çeken insanlar, diğer tarafta karaborsacılıkla servetine servet kazan bir yığın insan... “İş, bilen kılıç kuşananlar yüz bin yüz bin kazanıyorlardı” (Kemal, 2017b, s.328). Selahattin Bey de bunlardan biriydi. Hapishanede yoksulluk çeken bir yığın insan arasında o bambaşkaydı. Temiz kıyafetler, güzel ayakkabılar giyer. “Kamyon” lakaplı yardımcısı et istediğinde et, süt istediğinde süt getirirdi. Dışarıda olduğu gibi hapishanenin içinde de eşitsizlikleri görmemiz açısından Selahattin Bey karakteri önemlidir. Savaş döneminde karaborsacılık yaparak zengin olan Selahattin Bey, hikâyenin sonunda tüm parasını kumarda kaybeder. Yazarın tüm servetini kaybettirerek cezalandırdığı Selahattin Bey, haksız servet sahiplerinin başına gelebileceklerinin örneklemini sunar (Seferoğlu, 2020, s.352).

Bir bayram sabahı sokakta mantar tabancasıyla oynayan çocukların anlatıldığı *İstanbul'dan Çizgiler* hikâye kitabındaki “Mantar Tabancası” hikâyesinde, mantar tabancasıyla oynayan çocuklara imrenerek bakan yoksul bir çocuğun durumu anlatılır. Hikâye başkışisi yoksul çocuk, mantar tabancasıyla kovboyculuk oynayan çocukları izler. Oyuna girmek istese de arkadaşları onu ya duymaz ya da duymazlıktan gelir. Oradan geçen anlatıcı, yoksul çocuğa mantar tabancası alır ancak çocuk gururludur bunu kabul etmez. Yoksul çocuğun kovboyculuk oynayan arkadaşlarına “Ne olursun Altan Ağabey, ver, ver bir tane de ben sıkayım!” (Kemal, 2018, s.163) demesi yoksulluğun boyutlarını görmemiz açısından önemlidir.

Orhan Kemal’in “Dümen” hikâyesinde, insanların dini duygularını sömüren bir dilenci ve dümencisi anlatılmıştır. Anlatıcı, genelevde çalışan kadınların da dilencilerin de bir çeşit tüccar olduğunu söyler. Fırıncı ekmeğini, kahveci çayını, kunduracı ayakkabısını satar. Yoksul insanların ise satacak sadece bedenleri ve fakirliği vardır. İşte dilenci de fakirliğini, yoksulluğunu satar. Anlatıcı, insanın dini duygularını sömüren dilencinin değil onu buna mecbur eden sistemin suçlu olduğunu söylemektedir. Yoksulluğun sebebinin sistemden kaynaklandığını düşünen anlatıcı, kişilerin suç olarak nitelendirilen şeyleri yapmaya mecbur bırakıldıklarını söyler.

Orhan Kemal, hikâyelerinde toplumun alt tabasını oluşturan yoksul insanların hayatlarını onların bakış açısıyla, duygu ve düşünce dünyalarıyla, dilleriyle gerçekçi bir şekilde vermiştir. Onun hemen hemen her hikâyesi yoksulluk ekseninde gelişir. Yoksulların sömürülmesi, ezilmesi hikâyelerinin odak noktasını oluşturur. Hikâye kişileri de bulundukları çevreden yani yoksul insanlardan seçilmiştir. Bu yoksul hikâye kişileri çoğu hikâyede sömürülür ve ezilir. Ekmek kavgası veren bu kişiler hikâyelerde sınıfsal bilince sahip değildir. Toplumcu gerçekçi yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinin arka planında mensup olduğu dünyanın ideolojik söylemlerine yer vermiş gibi görünse de hikâye kişileri genellikle ideolojik söylemde bulunmazlar. Bunda hikâye kişilerinin entelektüel çevrelerden seçilmemesi, daha çok eğitimsiz ve yoksul insanlardan seçilmiş olması etkilidir. Yoksul bu hikâye kişileri hikâye boyunca sürekli çalışan, ekmeğin peşinde koşan, ezilip sömürülmelerine rağmen birlikte hareket edemeyen kişiler olarak görülürler.

2.5. Göç

Göç kelimesi TDK Türkçe sözlükte, “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret.” (TDK, 1998, s.863) olarak tanımlanır. İnsanlar çeşitli nedenlerle bulundukları köyü, kasabayı, şehri terk etmişler veya terk etmek durumunda kalmışlardır. Göçün en önemli sebepleri işsizlik, yoksulluk, ticaret gibi ekonomik sıkıntılardan kaynaklanır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde tanıdığı kişileri genellikle kendi yaşamından hareketle yazmıştır. Hikâyelerde gözlemlerini anlatan yazarın kendi de ekonomik ve siyasi nedenlerle göç etmek durumunda kalmıştır. Orhan Kemal’in babası Abdülkadir Kemali Bey, uzun yıllar Türk siyasetinde etkin bir rol oynamıştır. Uzun yıllar milletvekilliği yapan Abdülkadir Kemali Bey o dönemde muhalif bir politika izleyerek Halk Fırkası’nı sert bir dille eleştirir.

“Abdülkadir Kemali Bey ve parti içerisindeki arkadaşları siyasi düşüncelerini partinin yayın organı olan Ahali gazetesinde yayımlamaktadır. Ahali gazetesinde son dönemlerde Mustafa Kemal aleyhine yayımlamış oldukları yazılardan sonra partiye ve gazeteye karşı soruşturma başlatılmıştır. Bu durumun ardından gazete sahibi olan Abdülkadir Kemali Bey ve arkadaşı Suriye’ye kaçmıştır” (Pınar, 2016, s.354).

Bu sebeple Abdülkadir Kemali Bey Beyrut’a göç etmek zorunda kalır, daha sonra da ailesini yanına alır. Orhan Kemal’in Adana’dan ilk defa göç etmesi babasının siyasi durumundan ötürü gerçekleşir.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, göç etmek zorunda olan kişilerle sıkça karşılaşırız. Göç, genellikle iş bulma amacıyla Adana’dan İstanbul’a veya köyden şehre şeklinde gerçekleşir. Ancak gerçekleşen bu göçler büyük bir hayal kırıklığı ile son bulur. Gittikleri yere adapte olamayan insanlar gittikleri yerlere yabancı kalırlar, çoğu zaman da iş bulamazlar.

Yaşamı boyunca ekmek mücadelesi veren yazar, eserlerinde de özellikle ekmek kavgası veren kişileri anlatmıştır. Ekmek için memleketlerini terk eden köylüler, işçiler, onun eserlerinde önemli yer kaplar. Eserlerinde yakından tanıdığı kişilere yer veren

yazar, Çukurova bölgesini anlattığı eserlerinde genellikle köylüleri; İstanbul’u anlattığı eserlerinde ise ekmek için mücadele veren işçileri anlatmıştır (Çokdan, 2019, s.141).

Ekmek Kavgası hikâye kitabının “Bir kadın” adlı hikâyede, henüz on altı yaşındayken çok sevdiği parlak bir oğlanın peşine takılan kadının, aldatıldıktan sonra kötü yola sürüklenişi anlatılır. Kadın, sevdiği adam için her şeyi yapar. Adama öyle bağlıdır ki kazandığı paranın tamamını ona verir. Ancak bir gün bu parlak oğlan, onu Ferho Üzeyir’in kızıyla aldatıp gider. Kadın kocasını bulmak için köyden Çukurova’ya göç eder. “Kadın işi gücü bıraktı, bulurum ümidiyle, yayan yapıldak, tuttu şehrin yolunu” (Kemal, 2021a, s.61). Şehirde erkeklerin tacizlerine, fiziksel şiddetine maruz kalır. Bir süre sonra esrar satıcılığı da yapar, onu aldatan parlak oğlanı bulmak için geldiği şehirde bambaşka bir kadın olur. Sevdiği adamı bulmak için Çukurova’ya göç eden kadın şehirdeki erkeklerin tacizlerine, hakaret ve şiddetine maruz kalır. O da şehirdeki düzene ayak uydurmak için tıpkı bir erkek gibi davranır. Hikâyede kadının göç serüveni, olumsuzluklarla devam eder. Ve sevdiği adamı bulamaz.

Yoksulluğu, çaresizliği hikâyelerinde en iyi yansıtan yazarlardan olan Orhan Kemal, “Dönüş”te gecenin on ikisinden sonra trenden inen dört kişilik bir ailenin çaresizliğini anlatmıştır. Anlatıcı, hikâyede bu kişilerin nereden nereye göç ettiklerine yer vermemiştir. Ancak hikâyede geçen “Hıncahınç trenlerde üç günden beri, karısıyla çocuklarını rahat ettirebilmek için uğraşmış, didinmiş...” (Kemal, 2021a, s.93) ifadesinden ailenin göç ettiğini anlarız. Geldikleri yerde gidecek kimseleri yoktur, indikleri tren istasyonunda bir süre kalırlar ancak orada yatmanın yasak olduğunu söyleyen bir adam tarafından istasyondan çıkarılırlar. Göç eden bu ailenin gidecek yeri ve parası olmadığı için istasyonun betonunda çaresizce beklerler.

Orhan Kemal hikâyelerinde, köyden kente iş bulmak için göç eden hikâye kişileriyle sıkça karşılaşırız. 1950’lerden sonra tarımda makineleşme artmış, birçok çiftçi traktör sahibi olmuştur. Tarımda makineleşmenin artmasıyla da birçok kişi işsiz kalıp iş bulma umuduyla şehirlere göç etmiştir. Şehirlere göç eden bu insanlar çoğu, hikâyenin kahramanı olmuştur. Bu hikâyelerden biri olan “Cünha”da, Sivas’tan İstanbul’a göç eden bir karı kocanın resmi nikah için gittikleri adliyede yaşadıkları anlatılmıştır. Ömer adlı köylüsüne uyarak İstanbul’a göç eden hikâye başkışisi, arkadaşı Ömer’in eşi Zeliha’yı defalarca kaçırmamasından bıkmış, usanmıştır. Ekonomik sebeplerden dolayı İstanbul’a göç eden hikâye başkışisi, iş bulamamıştır. İş bulamadığı

yetmezmiş gibi bir de eşi, köylüsü tarafından defalarca kaçırılmıştır. Göç ettiği İstanbul'da umduğunu bulamayan adam hayal kırıklığına uğramıştır.

“Biz esas Suvaz’ın köylüğünden oluruk. Omar’ın sözüne uyduk, geldik İstanbul’a. Siftah. Omar her yıl gelir. Hadi biz de varak dedik n’olacağısa. Lakin pek muzmahil olduk efendi. İş bulamadık bir, bir de Omar!.. İt oğlu it. İş bulup giderken benim avradı bile götürdü!” (Kemal, 2021a, s.126).

Ülkemizde gerçekleşen göçlerin önemli bir bölümü, ekonomik sebeplerden dolayı gerçekleşir. Gurbete çalışmaya giden on yedi yaşındaki bir gencin anlatıldığı “Ali Osman” adlı hikâyede; köyden İstanbul’a göç eden İsmail’i, babası daha önce sıkça gurbete çalışmaya giden Ali Osman’a emanet eder. İstanbul’a çalışmaya gelen İsmail’in aklı kadın ve eğlencededir. Şehir hayatının etkisinde kalan İsmail’in dikkatini köyde olmayan sinema, genelevler, şehirlilerin giydiği ayakkabılar çeker. Para kazanmak için İstanbul’a göç eden İsmail’in para biriktiremediğini görürüz. “Harçlığımız da yok hey Ali Osman Emmi...” (Kemal, 2021a, s.146). Bu hikâyede de çoğu hikâyede olduğu gibi ekonomik sebeplerle yapılan göç, amacına ulaşmamıştır.

Orhan Kemal’in babası Abdülkadir Kemali Bey, muhalif kimliğinden dolayı Beyrut’a göç etmek zorunda kalmıştır. Orhan Kemal de bir süre sonra babasının yanına göç etmiştir. Siyasi sebeplerle gerçekleşen bir göçün anlatıldığı *Sarhoşlar* hikâye kitabının “Gurbette” hikâyesinde, sıkıyönetimce İstanbul’dan sürgün olarak gönderilen İstinyeli Tefik ile Berbat Şevket’in hikâyesi anlatılır. Sürgün edildikleri günden beridir perişan halde olan bu iki arkadaş, yağmurun bardaktan boşalıncasına yağmasıyla insanları sırtlarında karşıdan karşıya geçirerek bir miktar para kazanırlar ve kazandıkları bu parayla karınlarını doyururlar. Sürgün edildikleri şehre bir daha dönmeme ihtimalini düşünmek bile onları üzer. “...burda gurbette ölmek... Ha? Ne dersin?” (Kemal, 2017a, s.43). Hikâyede siyasi nedenlerle yapılan bu göçün mağdurları olan iki arkadaş, gurbette ölme ihtimallerini düşünmek dahi istemezler.

“Yabancı” adlı hikâyede, iş ve aş umuduyla köyden Çukurova’ya daha sonra Mersin’den vapurla İstanbul’a göç eden Mustafa isimli bir köylünün hikâyesi anlatılır. Mustafa, göç etmeden önce İstanbul’da kazanacağı paranın hayalini kurar: “...Gavurun serptiği paralardan iyi bir devşirdi mi peşin zorlu bir lacivert takım alacak, sonra içlik müçlük, anasına yemeni mümeni... paranın gerisini de iyi bir düğümleyip köy yerine varacaktı...” (Kemal, 2017a, s.85). Ancak işler Mustafa’nın hayal ettiği gibi gitmez.

Mustafa iş bulamaz. İşsiz ve aç bir şekilde İstanbul'da dolanır durur. Orhan Kemal'in hikâyelerinin çoğunda olduğu gibi bu hikâyede de Mustafa'nın gerçekleştirdiği göç, hayal edildiği gibi gerçekleşmez.

Küçük bir mahkûmun anlatıldığı *Çamaşırcının Kızı/Küçücük* hikâye kitabının "Recep" adlı hikâyesinde, ailesi Rumeli'den Türkiye'ye göç eden Recep adındaki bir çocuğun hikâyesi anlatılır. "Asıl maciriz biz... Gelmiş bubamlar Urumelinden, ben te bukağmışım..." (Kemal, 2020a, s.87). Hikâyede Recep ve ailesinin Rumeli'den neden göç ettikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak Muhacir Recep'in hikâye boyunca geldiği memleketin yani Rumeli'nin ağız özelliklerine göre konuştuğu görülür. "Ne işceyizi... Olasın koskoca bir müdür bey... Helbet uydurursunuz zatınız..." (Kemal, 2020a, s.87). Hikâyede, gerçekleştirilen göçün sebebi üzerinde durulmamıştır.

"Çöpçü" adlı hikâyede, on yıldır mahalle çöpçülüğü yapan Halo'nun işten çıkarılıp yerine temizlik işleri müdürünün adamının alınması anlatılmıştır. Belediyenin ahırında yaşayan Halo'nun üç çocuğu geçim sıkıntısından dolayı gurbete göç etmek zorunda kalır. Göç eden çocukları, Halo'yu yaşadığı harap ağırd a yalnız bırakırlar. Halo'nun çocukları, ekonomik sebeplerden dolayı göç etmiştir. "Üç oğlunun üçü de böyle kışlarda onu belediyenin ahırında bırakıp gurbete, ekmek peşine düşmüşler, yıllar yılı bu harap ağırd a unutmuşlardı." (Kemal, 2020a, s.123-124). Hikâyede, çocuklarının ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleştirdiği göçün sonuçlarına yer verilmemiştir.

Tarımda makineleşmenin artması sonucu köylerde iş gücüne olan ihtiyaç azalmış, bu da köylerden şehirlere kitleler halinde göçe sebep olmuştur. Bu göçlerden birinin anlatıldığı *Grev* hikâye kitabının "Süpürgeci" hikâyesinde, altı ay önce köyden İstanbul'a göç edip dört aydan beridir belediye temizlik işlerinde süpürgecilik yapan bir adamın hikâyesi anlatılmıştır. Süpürgeci, şehirde yaşadıkları olayları köydeki benzer olaylarla ilişkilendirir. Muhtarın oğlu Zeynel Ağa'nın giydiği kıyafetlerden almak isteyen süpürgeci, dört aydır çalışıyor olmasına rağmen hala alamamıştır. Ekonomik sebeplerle göç ettiğini anladığımız süpürgeci, İstanbul'da umduğunu bulamamıştır. Yoldaki at pisliğini temizlemeye çalışırken arabanın altında kalır ve hastaneye kaldırılır. Hikâyede ekonomik sebeplerden dolayı göç eden süpürgecinin dört aylık kazancıyla istediği kıyafeti alamaması, aldığı ücretin yetersiz olduğunun kanıtıdır. Bu da göç eden hikâye kişinin ekonomik olarak sömürüldüğünü gösterir.

Köyden şehre yapılan göçün anlatıldığı “Sıtma (Hacet Kapısı)” hikâyesinde, eşini zehirli sıtmadan kaybeden Emeti Kadın’ın toprağını ve ufak tefek eşyalarını satarak şehre göç etmesi anlatılmıştır. Köylüler fabrikayı, başta gavur icadı olarak görürler. Ancak köy yerindeki ücretlere göre fabrikada dolgun maaş verilmesi, köylülerin gavur icadı düşüncesini değiştirir. Köylülerin bu düşüncesinin değişmesiyle de köyden kente göçler hızlanır. Şehirde ekonomik ve sağlık koşullarının iyi olduğu düşüncesi, Emeti Kadın’ı göçe zorlayan sebeplerdendir. “Allah geçinden versin, dost istemez amma, hasta musta olur, yatağa matağa düşersen öksüzlerine kim bakar? Şehirde doktorlar var. İğne miğne hap yuttururlar...” (Kemal, 2019, s.201). Emeti Kadın’ın kocasının sıtmadan ölmesi, köydeki sağlık koşullarının yetersiz olduğunu gösterir. Köyde çocuklarını geçindiremeyeceği düşüncesiyle ve hikâyenin başında söylendiği gibi köy yerlerindeki düşük ücret sebebiyle Emeti Kadın şehre göç eder. Emeti Kadın bütün uğraşlarına rağmen oğluna şehirde bir türlü iş bulamaz. Köyden kente yapılan bir göç daha hayal kırıklığına uğramıştır.

Orhan Kemal’in babası Abdülkadir Kemali Bey, muhalif kimliğinden dolayı yurt dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Beyrut’a göç eden Abdülkadir Kemali Bey, daha sonra ailesini yanına almıştır. Yurt dışında bir süre kalan Orhan Kemal’i memleket hasreti sarmıştır. Yurt dışına yapılan bir göçün anlatıldığı hikâyelerden olan *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabının “Anılar” hikâyesinde, kardeşi siroz hastalığına yakalanan anlatıcının, kardeşiyle geçirdiği eski günler anlatılmıştır. Anlatıcının, yurt dışına kaçak yollarla giden kardeşinin hayatı zorluklar içinde geçmiştir. “Yaşamadı fukara be! Yıllarca işportayla kaçak çalıştı Beyrut, Hama, Humus, Kudüs caddelerinde. Tramvaylara kaçamak bindi, yakalanacağını anlayınca atladi, tekerlendi, dizleri kan içinde kalktı yerden” (Kemal, 2007, s.25). Göç eden kardeşinin gözlerinde memleket hasreti tüter. Göç ettiği ülkede, kendisine zorluklar çıkartılmıştır. “Çelme taktılar, yeniden tekerlendi, yeniden kalkıp kaçtı. Yaşamadı, yaşamadı fukara.” (Kemal, 2007, s.25). Bir haftalık ömrü kalan kardeşinin yanı başında olan anlatıcı, onunla yaşadığı günleri anımsar. Çoğu hikâyede olduğu gibi bu hikâyede de hikâye kişisi, göç ettiği yerde zorluklar çeker.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde köydeki iş olanaklarının azlığı ve düşük ücret, köyden kente göçün en önemli sebebidir. Köyden kente göç eden hikâye kişileri genellikle umduğunu bulamaz ve hayal kırıklığı yaşarlar. Ancak “Yürü ya Kulum”da durum çok farklıdır. Bu hikâyede, köyde fakir bir hayat süren Kavak Halil ve annesinin

şehre göç edip Kavakzade Halil Ağa oluşu anlatılır. Kavak Halil ve annesi köyde kazandıkları ücretin karınlarını zor doyurduğundan yakınmaktadır. “Sanki yaşıyorlar mıydı? Sabahlardan akşamlara dek çalış Allah çalış. Boğazları zor doyuyordu. Oysa şehre varıp iyi kötü birtakım işlerin kuyruğundan tutanlar köy yerine pantolon, sako, kasket, yeni ayakkabılarıyla geliyor, köylüye çaka satıyorlardı” (Kemal, 2007, s.102). Bu sebeplerden ötürü, şehre göç etmeye karar verirler. Şehirde bir süre sıkıntı çeken Kavak Halil, fabrikatör bir pamuk tüccarının yanında gündelikçi olarak çalışır. Annesi de fabrikatörün evinin temizliğini yapar. Zamanla Kavak Halil, fabrikatör ağanın güvenini kazanır. Allah da ona yürü ya kulum der ve Kaval Halil Kavakzade Halil Ağa olur. Orhan Kemal’in hikâyelerinde çok az rastladığımız bu durum, köyden kente göç eden bir ailenin zengin oluşuyla sona erer.

“Hemşerim” adlı hikâyede, doğduğu memleketinde işsiz kaldığı için büyükşehir göç etmek zorunda kalan bir adamın hikâyesi anlatılmıştır. Gittiği büyükşehirde de iş bulamayan adam, iş bulma ümidiyle tabanları delik ayakkabısıyla kilometrelerce yol yürür. Hikâyede büyükşehirde de iş olanaklarının azalması, büyükşehirde olan göçlerin hayal kırıklığıyla sonuçlanmasına sebep olmuştur. Hikâye kişisi buna rağmen umudunu yitirmez.

“...Büyük şehrin beton, asfalt ihtişamını gözlerim görmüyor, tabanları delik pabuçlarımla her gün kilometreler tepiyordum. Ama ne dünyadan, ne de insanlardan ümidimi kesmemiştim, kesemiyordum. Bir gün kötü şartların düzeleceğine, hiç olmazsa şartlarımı kendim düzenlemenin yolunu bulacağıma inanıyordum” (Kemal, 2007, s.343).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, yaşantısından izler buluruz. Çalıştığı dernekteki işine iktidara gelen Demokrat Partili yetkililer tarafından son verilince yazar İstanbul’a göç etmek zorunda kalır. 17 Nisan 1950’de eşi ve çocuklarıyla birlikte İstanbul’a göç eder (Bezirci, 2003, s.33). Yazarın otobiyografik izler taşıyan *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “On Beş Kuruş” hikâyesinde, Çukurova’dan İstanbul’a göç etmek zorunda kalan ve uzun süre iş bulamayan bir adamın hikâyesi anlatılmıştır. Eşi ve üç çocuğuyla birlikte İstanbul’a göç eden adamın cebinde çok az bir para vardır. Bir süre Kasımpaşa’daki bir arkadaşın evinde kalır. Uzun süre iş bulamayan adam, hemşerisi tarafından dolandırılır. Büyükşehir göç

edenlerinin sayısının her geçen gün arttığını anladığımız hikâyede, büyükşehirlerde de işsizliğin başladığı görülür.

Balkanlardan Türkiye'ye göç eden bir ailenin anlatıldığı “Fare Zehiri” adlı hikâyede, bir eczacının kasiyerliğini yapan küçük bir kızın tecavüze uğradıktan sonra fare zehri içerek intihar etmesi anlatılmıştır. Küçük kız, “Bulgaristan’ın Plevne yakını Türklerinden...” (Kemal, 2017b, s.106)’dir. Ailesiyle Türkiye'ye göç etmiştir. Ailesi, yoksulluk içinde yaşamaktadır. Babası felçli, annesi verem olan küçük kızın yedi kardeşi vardır. Kızın güzelliğinden etkilenen dört genç, kıza tecavüz ederler. Kız da bu duruma dayanamaz ve fare zehri içerek intihar eder. Orhan Kemal’in hikâyelerinde Balkanlardan ülkemize göç eden Türklerin de maddi sıkıntılar içerisinde olduklarını görürüz.

“Gurbette (Garip)” hikâyesinde köylüsü Sarı İbrahim’in aklına uyarak köyden İstanbul’a göç eden Mustafa’nın yaşadığı sıkıntılar anlatılmıştır. Mustafa, Sarı İbrahim’in iş bulma vaadine güvenerek İstanbul’a göç eder ancak İbrahim, Levent’te buluşacakları inşaata gelmez. Koca şehirde işsiz ve ekmeksiz kalan Mustafa, dilenmek zorunda kalır. Büyük umutlarla geldiği İstanbul, onun için hayal kırıklığı olur. Büyükşehir göçlerin yoğun olduğunu anladığımız dönemde İstanbul’a göç eden Mustafa, iş bulamamasını işin olmamasına değil kendisinin iş bulma usulünü bilmediğine yorar.

“İşe kıran girmişti besbelli. Ya da hayır , işe kıran girmemişti de o usulünü bilmiyordu. Yoksa kör değildi. Kendi gibiler sabah sabah toplanıyorlardı küme küme. Takılıyorlardı iş başlarının ardına, basıp basıp gidiyorlardı. Nereye? Kesin bir şey bilmiyordu ama herhalde gittikleri yerde bir ‘işin kulpuna’ yapışıyor olmalıydılar” (Kemal, 2017b, s.141).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde gerçekleşen göçlerin önemli bir bölümü, ekonomik sıkıntılardan kaynaklıdır. “Simit” hikâyesinde ise, durum farklıdır. Bir bankadan aldığı yüksek krediyle yaşamı değişen hikâye başkışisi, bulunduğu yerdeki eğlencelerin kendisine monoton gelmeye başlaması üzerine hep görmek istediği masal diyarı İstanbul’a göç eder. Zengin arkadaşlarıyla birlikte İstanbul’da gittikleri Beyoğlu pavyonlarının birinde hesap ödeme yüzünden aralarında tartışma çıkar. “Benim olduğum masada kimse hesap ödeyemez!” (Kemal, 2017b, s.154) diyen hikâye başkışisi, arkadaşıyla tartışır ve hesap ödeyen arkadaşının kafasında sandalye patlatıp

hapishanelik olur. Sahip olduğu bütün varlıkları kaybederek bir simide muhtaç hale gelir. Hikâyede yazarın, eline para geçtikten sonra har vurup harman savuran, insanlara tepeden bakan hikâye başkişisini bir simide muhtaç ettirerek cezalandırdığını görürüz.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, eserlerinde göç olgusuna geniş yer vermiştir. Hikâyelerde gerçekleşen göçlerin en büyük sebebi, ekonomiktir. Ekonomik sebeplerle daha çok köyden büyükşehre şeklinde gerçekleşen göçler, beklenildiği gibi sonuçlanmamıştır. Büyük umutlarla göç eden hikâye kişileri şehirde iş bulamamış, şehrin kültürüne ayak uydurmakta zorluklar yaşamıştır. Ekmeğinin peşinden koşarak göç eden hikâye kişileri şehirde sömürölüp, ezilmiştir. Hikâyede siyasi sebeplerle gerçekleşen göçleri de görmek mümkündür. Bunda Orhan Kemal'in babası Abdulkadir Kemali Bey'in siyasi sebeplerle sürgüne gönderilmesinin etkisi büyüktür.

2.6. Yerleşim Yeri Bağlamında Eşitsizlik

İnsanlık tarihinin en büyük gelişmelerinden biri insanların yerleşik hayata geçmeleridir. “Medeni Kanun m. 19/f.1’de yerleşim yeri, bir kimsenin sürekli kalma niyeti ile oturduğu yer olarak tanımlanmıştır” (Vardar, 2008, s.4).

Orhan Kemal'in hikâyelerini incelediğimizde yerleşim bağlamında eşitsizlikler göze çarpar. Orhan Kemal'in hikâye kişileri; çoğunlukla gecekonduarda, işçi mahallelerinde, tek göz odalı evlerde yaşarlar. Bu evler bakımsızdır, kışın evin önü çamurlarla doludur. Çocuklar bu çamurlu sokaklarda koştururlar, oynarlar. Yazar, hikâyelerinde yerleşim yeri ve olayları bütünleştirerek anlatmayı ustalikle yapar. Yazar, hikâye kişilerinin içinde bulundukları sınıfa göre yerleşim yeri belirler.

Orhan Kemal'in hikâye kişileri genellikle yoksul insanlardır. Yaşadıkları yerleşim yeri de yoksul insanların yaşadığı işçi mahalleleri, gecekonduardır. *Ekmeğin Kavgası* hikâye kitabının “Bir Ölüye Dair” adlı hikâyesinde, geçim sıkıntısı çeken üç çocuklu Zehra'nın intihar ettikten sonra savcının olayı çözmek için mahalleliyi sorgulaması anlatılmıştır. Zehra'nın yaşadığı mahalle amele mahallesidir. “Bu mahalle, amele mahallesi beyim... Amele milleti karıncaya benzer... Bugün burada oturur, yarın bakarsın öbür avluya taşınmış...” (Kemal, 2021a, s.42). Hikâyede amele mahallesinin varlığı, kişilerin bulundukları sınıfa uygun bir mahallede kaldıklarını gösterir. Zehra'nın tek odalı küçük bir yerde kalması bu durumu pekiştirir. Zehra'nın amele mahallesindeki tek odalı küçük bir yerde kalması, içinde bulunduğu sınıfa uygun olarak belirlenmiştir.

“Ali Osman” hikâyesinde, havanın kapalı olmasından dolayı amele çavuşu, işin paydos edildiğini söyler. Ali Osman ve İsmail isimli işçiler “Sirkeci’deki amele kahvesinin yolunu tuttular.” (Kemal, 2021a, s.147). Ali Osman, yağmur inmeden kahveye yetişmek için hızlanmaları gerektiğini söyler. İsmail ise yağmur yağarsa başka bir yerde otururuz, der. Lakin Ali Osman, amele kahvesinde çayın daha ucuz olduğunu bildiği için başka kahvelere gitmek istemez. Hikâyede görüldüğü üzere, kişilerin gittikleri kahvelerin ekonomik koşullarına göre olduğu anlaşılmaktadır. Amelelerin kendi gibi insanların gittikleri amele kahvesini tercih etmeleri, içinde bulundukları sınıfın özelliklerine göre hareket ettiklerinin kanıtıdır.

Sarhoşlar hikâye kitabının “Av” hikâyesinde, ava giden üç arkadaşın maceraları anlatılmıştır. Bu üç arkadaşın traktörle av yerine giderken geçtikleri yollar, kişilerin kaldıkları yerleşim yeriyle uyumlu bir şekilde tasvir edilmiştir. “...kenar mahallenin tozlu yollarına düşüldü. Paslı teneke yığınlarından ibaret işçi evlerinin aralarındaki dar sokaklardan geçilirken, ayakları yalın, gözleri trahomlu, donsuz çocuklar, fakir fukara çocukları neşeli çığlıklarla peşlerine takılınca...” (Kemal, 2021a, s.61). Yoksul insanların kaldığı kenar mahalle ve işçi mahalleleri ifadesi sınıf ayrımını, eşitsizliği pekiştirmiştir.

“Dilekçe” adlı hikâyede, fakir bir tellağın sebepsiz yere işten atıldıktan sonra bir arzuhaleciye giderek işe dönmek için dilekçe yazdırması anlatılmıştır. Tellak, hamamda yiyip içtiği, yatıp kalktığı için karısı haftadan haftaya gelir haftalığının tümünü alırdı. Ailenin kaldığı evin tek odalı bir ev olması, yaşantılarına uygun bir yer olarak verilmiştir. “...Süleymaniye’deki Arap mahallesinde, tek gözden ibaret evinin duvarlarına sırtını dayayıp...” (Kemal, 2017a, s.104).

Orhan Kemal’in hikâye kişileri genellikle yoksul kişilerdir. Bunlar çoğunlukla kenar mahallerde, tek odalı karanlık evlerde otururlar. “Tokat (Kör Salih)” hikâyesinde, işsiz ve yoksul olan Kör Salih’in yağmurdan korunmak için bir kahveye sığındıktan sonra yaşadıkları anlatılmış. Kör Salih, “...kıçı yamalı yeten pantolonu, altları delik lastik pabuçlarıyla sıırıksıklamdı, titriyordu.” (Kemal, 2017a, s.117). Annesiyle yaşayan Kör Salih’in kaldığı ev, yoksul insanların çoğunlukta yaşadığı bir semttedir. “Cıbalı Tütün Fabrikası’nda, Balat’taki tek gözden ibaret evin yüz lira aylığını verir.” (Kemal, 2017a, s.117). Kör Salih’in tütün fabrikasının bulunduğu tek göz odalı evde kalması, ekonomik koşullarıyla uyumlu olarak verilmiştir.

Çamaşırcının Kızı/Küçücük hikâye kitabının, “Küçücük” hikâyesinde, on dört on beş yaşlarında Ayten isimli bir küçük kızın fuhşa sürüklenişi anlatılır. Yoksul bir kız

olan Ayten, anne ve babası vefat ettiği için teyzesiyle birlikte yaşar. Ayten, Erol adındaki bir delikanlıyı sever. Ancak Erol, Ayten'in sevgisini kullanarak ondan para koparmanın peşindedir. Erol, annesiyle birlikte kenar mahallede tek odalı bir evde yaşar. “Karanlık, yarı karanlık sokakları, harap arsaları yeni baştan geçip arkalardaki çok daha karanlık, çok daha berbat sokaklara daldılar.” (Kemal, 2020a, s.48). Oturdıkları evin kirasını bile ödeyemeyen Erol, Ayten'in kendisine aşık olmasından faydalanarak ondan para ister. Ayten de Erol'un kaldığı gibi bir evde oturur, ancak fuhşa sürüklenip kazancı artınca apartman dairesine yerleşirler. “Neydi o eski mahalle... Herkesin gözü üstümde. Yeni bir şey giyemezsin, birisiyle konuşamazsın. Ama şimdi? Apartman. Bir katta oturan öbür kattakileri tanımıyor. Sabahleyin bir çıkıyorum, ta sabaha karşı...” (Kemal, 2020a, s.41). Gecekonududan apartmana geçen Ayten'in teyzesinin, Erol'un annesine dudak bükmesi toplumsal tabakalaşmada üst sınıfa yükseldiğini gösterir. Anlatıcı, ayrıca apartmandaki sosyal ilişkilerin de büyük ölçüde zayıfladığını vurgulamıştır. Yoksul Ayten müşterisiyle Boğazda bir otele giderken yolda gördüğü İstanbul manzarasına şaşırır, çünkü onun bildiği yerleşim yerleri hep fakir işçi mahalleleridir. Taksinin penceresinden lüks yerleşim yerlerine şaşkınlıkla bakar: “...yan yana , sıra sıra, yüksek yapıların arasından hiç bilmediği, şimdiye kadar hiç görmediği bir İstanbul'a çıktılar. Sonra başka, daha sonra daha başka bir İstanbul.” (Kemal, 2020a, s.23). Ayten'in fakir işçi mahallesinde yaşayıp ekonomik durumu iyileşince apartman dairesine geçmesi, sınıf atladığını gösterir. Tek odalı evden apartman dairesine geçilmesi, yerleşim bağlamında eşitsizlik olarak değerlendirilebilir.

“Eski Gardiyan” adlı hikâyede, bir tutukluya afyon getirirken yakalanan ve istifa etmek zorunda kalan bir gardiyanın sefil yaşamı anlatılmıştır. Gardiyan, istifa ettikten sonra hapishaneden simsiyah olmuş yastığı ve yorganıyla çarşının içindeki “Pekmez Hanı” denilen yerde kalır. Han, soğuk olduğu için gardiyan hana gitmek istemez. Hana giden yoldaki bir kahvede, çay ısmarlayacak tanıdık birini arar. “Hana gidecekti. Soldaki kahvenin önünden geçerken durdu. Buğulu camların arkasındakilere imrenerek baktı. Az sonra gideceği hanın soğuk odasını, paçavra yığınının benzeyen yatağını düşündü, içini çekti” (Kemal, 2020a, s.67). Gardiyanın kaldığı yerleşim yerinin yaşamaya uygun olmaması, soğuk olması yerleşim yeri bağlamında eşitsizliği gösterir.

Kimsesiz ve yoksul bir kadının anlatıldığı “Kötü Kadın” adlı hikâyede, kadının bir yarım simit karşılığında bedenini satması anlatılmıştır. Günlerden beridir hiçbir şey yemeyen yoksul kadının yaşadığı yer de maddi durumuyla uyumlu olarak verilmiştir: “Bir Ermeni karısı var, bodrumunda barınıyorum” (Kemal, 2020a, s.111). Yoksul

kadının yerleşim yeri olarak insan yaşamına uygun olmayan basık ve havasız bodrum katında kalması, ekonomik koşullarından kaynaklanmaktadır.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde toplumun en alt tabakasından insanlara yer vermiştir. Hikâyesini anlattığı insanlar kenar mahallede, gecekondularda, tek odalı evlerde yaşarlar. Bu insanlar buralarda yaşamaktan şikayetçi değildirler, kanaatkardırlar bununla da mutlu olabilen kişilerdir. Bu hikâyelerden biri olan *Grev* hikâye kitabındaki “Can Sıkıntısı” hikâyesinde, yoksul ama mutlu olan altı çocuklu bir ailenin yaşamı anlatılmıştır. Gecekonduda yaşayan ailenin mutlu bir evlilikleri vardır “Yan yana iki oda, bir mutfaktan ibaret ev, derme çatma bir gecekonduydu ama pekala da yetiyordu (Kemal, 2019,s. 62). Evin büyük çocuğunun mahalledeki arkadaşlarıyla toprak sahada futbol oynuyor olması, gecekondu gibi yerleşim birimlerinde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde görülen kanaatkar, elindekiyle yetinen bu hikâye kişileri için gecekonduda yaşamak kötü bir durum olarak görülmez.

“Mahalle Kavgası (Balon)” hikâyesinde, geçimini sağlamakta güçlük çeken Ali Rıza Bey adındaki küçük bir memurun doğmasını istemediği dördüncü çocuğu için kürtaj yaptırma sürecinde yaşadıkları anlatılmıştır. Ali Rıza Bey, kıt kanaat geçinen bir memurdur. Doğmasını istemediği dördüncü çocuğunu kürtajla aldirmek için doktora gider. Gittiği doktor, yerleşim yerinden yakındır. Aynı işi yapan doktor arkadaşları Beyoğlu’ndaki apartmanlarda oturur, ancak o pis bir semtin kenar mahallesinin harap bir konağında. Doktorlar arasındaki bu karşılaştırma, yerleşim bağlamından eşitsizliği vurgulama açısından önemlidir.

“Onlar da tıp fakültesi mezunu, ben de. Onların bildiğini ben de biliyorum. Ben de onlar kadar zekiyim, öyle olduğu halde onlar neden Beyoğlu’nda, niçin apartmanlardalar da ben bu pis semtte, harap konağın altındayım?” (Kemal, 2019, s.105).

Yoksul bir ailenin anlatıldığı “Yandan Çarklı (Kör)” adlı hikâyede, on üç çocuğu ve damadıyla iki odalı bir evde yaşayan sıvacının zorlu ama geleceğe umutla bakan yaşamı anlatılmıştır. Sıvacı, kötü koşullarda yaşamasına rağmen şikayet etmez. En büyük hayali çocuklarının karnını doyurmaktır. Anlatıcı sıvacının kaldığı yerin yaşama elverişli olmadığını, rutubetli, iki odada on altı kişinin yaşamak zorunda olduğu bir ev olduğunu şu sözlerle vurgular:

“Bir buçuk metre eninde, bir buçuk metre boyunda, basık tavanlı, içeri içeri kamburlaşmış, sıvaları dökük duvarlarıyla kutuyu hatırlatan bir oda. Sokağa açılan yan yana iki pencerenin dörderden sekiz camından yedisi kartonlarla kapatılmış. Yama yama üstüne yorganlar, yatak, yastıklar. Yataklar sıra sıra serili. İncecik incecik” (Kemal, 2019, s.214).

Hikâyede sıvacının ev sahibi ve “...şu karşıki sokaktaki apartmanın genç sahibi. Herifte böyle dört apartman daha var” (Kemal, 2019, s.217) dediği kişi apartmanda kalırlar. Yerleşim yerlerindeki eşitsizliği vurgulayan anlatıcı, buna rağmen sıvacının halinden şikayetçi olmamasına şaşırır.

Kardeş Payı hikâye kitabındaki “Kenar Mahalle” adlı hikâyede, İstanbul’un kenar mahallerinden birinde yaşayan kadınlar arasındaki kıskançlığın eşleri arasında kavga edecek boyuta gelmesi anlatılmıştır. Hikâyeye, kenar mahallede geçmektedir. Burada yaşayan kadınlardan bakkalın eşi, kocasının temiz bir mahallede iyi bir apartman katı bulup bu mahalleden kurtulalım dediği yalanını söyler. Oysaki bakkalın bundan haberi bile yoktur. Bu dedikodu etrafta yayılınca, mahallenin bakkalı ve şoförü yumruk yumruğa kavga ederler. Kenar mahalle diye adlandırılan bu mahallede, maddi olanakları kısıtlı ailelerin yaşadığı görülür. Bu aileler refaha ulaştığında, daha iyi mahallelerin apartman katlarında oturmak isterler.

Önce Ekmek hikâye kitabındaki “Önce Ekmek” hikâyesinde, yoksul bir kız olan Ayten’in çok sevdiği okulu bırakıp bir triko fabrikasında çalışmak zorunda kalması anlatılmıştır. Ayten’in okuldan alınıp triko fabrikasında çalışmak zorunda kalması, Ayten’e özgü bir durum değildir. Ayten’in bulunduğu yerleşim yerindeki yani mahalledeki diğer tüm arkadaşları da Ayten’le aynı kaderi yaşarlar. “Bir zamanlar ilkokula kuş cıvıltılarını hatırlatarak gidip geldiği mahalle arkadaşlarının çoğu gibi, o da artık veda etmeliydi ortaokula” (Kemal,2020b, s.10). Bu mahallede, ekonomik koşulları kısıtlı ailelerin oturduğunu görürüz.

Orhan Kemal’in hikâye kişileri yerleşim yeri olarak genellikle kenar mahallelerde/fakir işçi mahallelerinde yaşarlar. *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabındaki “Tanık” hikâyesinde; kahvecinin oğlu, kendisine yüz vermeyen Sarı Kadın’ın kızı Aynur’a iftira atar. Hikâyede, bu olayın adliyede görüşülmesi anlatılır. Hikâyeye kişileri, fakir bir mahallede yaşarlar. Aynur, fakir bir mahallede yaşadığı için mahallesinden biriyle evlenmek istemez. Bu hikâyede de görüldüğü gibi yazar, hikâyeye kişilerini ekonomik koşullarına uygun yerleşim yerlerinde anlatır.

“Salyangoz” hikâyesinde, hikâye kişisi gazetede Fransa’nın Türkiye’den salyangoz ithal edeceği haberini okur ve bu işi kendisinin yapabileceğini düşünür. Zihninde bu işten kazanacağı parayla yapacakları canlanır. Kıyı semtindeki kiralık bir gecekonduda yaşayan adam, bu işten kazanacağı parayla güzel bir apartman dairesinde yaşadığını hayal eder. “Şimdi oturmakta olduğu kıyı semtindeki kiralık gecekonduyu yerini çoktan dev gibi apartmana bırakmıştır” (Kemal, 2017b, s.210). Gecekondumahallesinden apartmanların bulunduğu mahalleye geçme hayali, yerleşim yeri bağlamında eşitsizliğin kanıtıdır.

Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı hikâye kitabındaki “Fırlama” adlı hikâyede, babası tarafından bir kadın uğruna terk edilen bir çocuğun ailesiyle yaşama tutunmaya çabası anlatılmıştır. Yoksul çocuk, ailesiyle birlikte kırk odası bulunan bir konağın küçücük bir odasında yaşamaktadır. Ev sahibi, kaldıkları küçücük odanın kirasını sürekli arttırma peşindedir. Küçük odada yaşamak zorunda kalan aile, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Hikâyede ailenin yerleşim yeri ekonomik durumu ile uyumlu bir şekilde verilmiştir. Hikâyede Erol adlı hikâye kişinin babası, kırk odalı konakta yaşayan insanlara “mikrop” der. Mikrop demesinin sebebi, kaldıkları yerleşim yerinin insan yaşamına uygun olmamasından kaynaklanır.

Orhan Kemal’in hikâyeleri yerleşim yeri bağlamında değerlendirildiğinde, hikâye kişileri genellikle yoksul insanlardan seçildiği için kaldıkları yerleşim yeri de bununda uyumlu bir şekilde verilmiştir. Hikâye kişileri daha çok kenar mahallelerde, tek göz odalı evlerde yaşarlar. İşçi mahallelerinde yaşayan hikâye kişileri, genellikle bu durumdan şikayet etmezler. Onların en büyük hayali, karınlarını doyurabilmektir. Ancak bazı hikâye kişilerinin ekonomik olarak refaha kavuştuktan sonra gecekondumahallelerinden apartman dairelerinin olduğu mahallelere geçtikleri veya bunu hayal ettikleri görülür.

2.7. Engelli Bireyler

Engellilik kavramı, sözlük anlamı olarak bedensel, zihinsel ve ruhsal bir rahatsızlık nedeniyle duyuları veya işlevlerini yapamayan veya yapmada kısıtlılık yaşama durumudur. Engellilik doğuştan gelebildiği gibi, çevresel faktörlerden dolayı sonradan da ortaya çıkabilir.

Modern toplumun üretim kapsamına göre tanımladığı sınıfsal yapı içerisinde engelli bireylerin, engelli olmayanlara göre daha az verim vereceklerine dair yanlış bir

düşünce vardır. Bu yüzden engelli bireyler daha düşük mevkilerde konumlandırılırlar. Toplumu oluşturan tabakanın en alt kısımlarından birini engelli bireyler oluşturur. Toplum içerisinde bulunan hastalar, yaşlılar, çocuklar vb. gruplardan da belli bir seviyede verim beklenilmesine de engellilere yönelik dışlanma hiç grupta olmadığı kadar vardır (Özgökçeler, 2006, s.201). Bu açıdan bakıldığında engelli bireylere statü verilmemesinin, engelli bireyleri toplumdan dışlanmaya itecekler.

Toplumda engelliler her karakterle ilişkili bir davranış örüntüsü bilgisine ve yaşantılar sonrası oluşan kimlik oluşumu sürecinin farkındadırlar. Bu durum toplumsal beklentilerle birleşerek engellilerin kimlik bulma sürecini biçimlendirir. Bir taraftan bedensel durum toplumsal sınıflamadaki yeriyle sınıfsal beğenin nesneleştirilmesine sebep olur, (Kara, 2011, s.28) diğer taraftan ise geçmişteki deneyimlerinin etkisiyle günün koşullarına uygun davranılmasını sağlar.

Engellilerin karşılaştığı eşitsizlikler özellikle işe erişim, eğitim, barınma, ulaşım, istihdam, sosyal ve kültürel hayat, kamusal alan ile kamu hizmetlerine eşit düzeyde erişim dikkat çekmektedir. Engelli bireylere yapılan eşitsizlik uzun bir geçmişe sahiptir. Doğrudan yapılan ayrımcılığın yanı sıra, eğitim olanaklarından mahrum kalma, sosyal ve fiziksel engellere maruz kalma, sosyal dışlanma gibi dolaylı olarak görülen ayrımcılık biçimleri de bulunmaktadır (Uyar, 2006, s.157-158). Bazen yapılan bu ayrımcılık gözden kaçmakta bazen de ayrımcılık yapanlar tarafından reddedilmektedir. Dolayısıyla yaşadıkları toplumda ihtiyaçlarımızı karşılamaya yönelik kararlar alındığında engelliler, her zaman sonraya bırakılmaktadır. Bu da engelli bireylerin kendilerini toplumdan soyutlamalarına sebep olmaktadır.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde toplumda hor görülen kişilere, yoksullara, fakirlere, işçilere, işsizlere, engelli bireylere sıkça yer vermiştir. Bu hikâyelerden biri olan *Sarhoşlar* hikâye kitabındaki “Sevda” adlı hikâyede, kambur ve gözleri kör olan Süleyman’ın hikâyesi anlatılır. Süleyman, arkadaşı Kemal’le ortaklaşa pazarcılık yaparak geçimini sağlar. Kemal, çapkın biridir. Evlilik vaadiyle kızları tavlayarak onlarla birlikte olur. Süleyman, Kemal’e özense de sırtındaki kambur ve gözündeki engelden dolayı cesaret edemez. Süleyman’a, Kemal gibi neden kızlarla dolaşmadığı sorulduğunda Süleyman: “Karılar bize boş veriyor.” (Kemal, 2017a, s.91). der. Süleyman’ın engeli, özgüveninin düşmesine sebep olmuştur. Kemal’in evlilik vaadiyle kandırdığı Aysel, Süleyman’ın yanına gelerek Kemal’i sorar. Süleyman, Kemal’in yerini bilmediğini ancak kendisiyle birlikte Kemal’i arayabileceğini söyler. Süleyman’la birlikte Kemal’i ararlar, ancak bulamazlar. Bir

köftecide yemek yerken, Süleyman Kemal'in nasıl bir adam olduğunu Aysel'e anlatır. Aysel, Kemal'in nasıl biri olduğunu öğrenir öğrenmez onunla olmaktan vazgeçer. Süleyman'ın samimiyetinden etkilenerek Süleyman'la evlenmek ister. Aysel'in bütün kusurlarına rağmen kendisiyle evlenmek istiyor olması, onu çok mutlu eder. Hikâyedeki diğer engelli kişi, Aysel'in iki gözü görmeyen annesidir. Anlatıcı çapkın ve yakışıklı olan Kemal'i hikâye sonunda cezalandırır. Engelli birey olarak hikâyede yer alan Süleyman ise, Aysel'in onunla evlenmek istemesiyle hiç olmadığı kadar mutlu olmuştur. Sıcak bir yuva, iyi bir eş ve çocuk hayalini kuran Süleyman; hikâye sonunda hayallerine kavuşacak olmanın sevinci içerisinde. Hikâyede garsonun Süleyman'a "Ne haber Kambur felek?" (Kemal, 2017a, s.91) ifadesi, toplumdaki bireylerin engellilere bakış açısının yansıması olarak görülür.

"Tokat (Kör Salih)" hikâyesinde bir gözü kör olan yoksul Salih'in yağmurlu bir günde sığındığı kahvede yaşadıkları anlatılmıştır. Kör Salih, iri taneli yağmurların şiddetli yağdığı bir günde yağmurdan korunmak için kahveye sığınır. Anlatıcı kör Salih'in tek gözünün gördüğünü, bunun ona dezavantaj sağladığını "Sağlam gözüyle camdan dışarı baktı." (Kemal, 2017a, s.117) ifadesiyle vermiştir. Salih'in dışarıda yağın yağmuru tek gözüyle seyretmek zorunda kalması, anlatıcı tarafından bilinçli olarak vurgulanmıştır. Aynı vurguyu Salih'in karşı masada oturan kerli ferli bir adamın sigara dumanının gözleri yakmasında da görürüz. "Duman, Salih'ten yana yayıldı, kapladı. Kaplayınca da Salih'in sağlam gözü bir an mestlikle yumuldu... Sağlam gözü adama kaydı" (Kemal, 2017a, s.118-119). Anlatıcı, bilinçli olarak hikâye boyunca "Salih'in sağlam gözü" ifadesine vurgu yapmıştır. Hikâyenin başlığından da anlaşılabileceği üzere, toplumda engelli bireylerin engelleriyle birlikte isimlendirildiğini görürüz.

Engelli olma durumu doğuştan gelebildiği gibi çevresel faktörlerin etkisiyle sonradan da ortaya çıkabilir. *Çamaşırcının Kızı/Küçük* hikâye kitabındaki "Küçük" hikâyesinde, çevresel faktörlerin etkisiyle sonradan ortaya çıkan bir engel söz konusudur. Eski kulübüne karşı futbol oynayan Erol'un maçta ayağı kırılır. Yoksul olan Erol ve annesinin taksiye verecek parası dahi olmadığı için bir kocakarı çağırırlar. Ayağı kocakarı tarafından sarılan Erol, acı içinde kıvrılır. Erol'un ayağının kırılması, mahalledeki arkadaşları tarafından alay konusu olur. "E Topal Ağa, söyle bakalım binin yarısı kaç?" (Kemal, 2020a, s.52). Erol'un engeli yüzünden arkadaşlarının onunla dalga geçmesi, engelinin yüzüne vurulması toplum tarafından engellilere saygı duyulmadığını, onlara hassasiyetle yaklaşmadığını gösterir. Erol'un sakat bacağından dolayı kimsenin kendisine iş vermeyeceğini düşünmesi, engelli bireylerin iş kaygısı

yaşadığının kanıtıdır. Bu kaygıyı yaşayan Erol yoksul annesini düşünür, annesinin çalışıp kendisine bakmak zorunda olmasından da üzüntü duyar.

“Dilenci” adlı hikâyede, oğluna PTT aracılığıyla gönderdiği paranın memur tarafından gönderilmediğini düşünen Kör Nasrullah’ın PTT müdürü ile olan diyalogu anlatılmıştır. Gözünü, “Kütülamare” savaşında kaybettiğini söyleyen Kör Nasrullah ve bacağı Gazze’de kaybettiğini söyleyen arkadaşı Şeyh İmadettin dilencilik yapar. Engeli yüzünden iş verilmediğini düşündüğümüz bu hikâye kişileri, dilencilik yapmak zorunda kalırlar. Engelli bireylerin dilencilik yapmak zorunda kalması, dönemin engelli birey istihdamı konusunda yetersiz kaldığının kanıtıdır.

Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi hikâye kitabındaki “Çift Kösele” hikâyesinde, tramvayda yolculuk yapan hikâye kişinin en önde oturan belden aşağısı tutmayan, kör bir adam hakkındaki düşüncelerinden utanç duyması anlatılmıştır. Hikâye başkışisi; Harbiye-Fatih tramvayında yolculuk yaparken en ön koltukta oturan adamın, kucağında çocuğu elinde de içi tıka basa dolu file olan orta yaşlı, şişman kadına yer vermediğini görür. Hikâye başkışisi, ayakkabılara uzun süredir ilgi duyduğu için kadına yer vermeyen adamı “çift kösele” olarak adlandırır. Çift kösele olarak adlandırdığı adam, kılık kıyafeti düzgün, gövdesi ve vücudu iri biridir. Hikâye başkışisi, çift kösele dediği engelli adamı tramvayın arkasından gözetler. Adamın hiçbir şey olmamış gibi koltukta oturması canını sıkır. Tramvaydaki yolculardan biri de engelli adam hakkında “Şu ön koltukta oturan yarmaya bak!” (Kemal, 2007, s.365) der. Engelli adamın belden aşağısının tutmadığını ve gözünün görmediğini bulundukları yerden anlayamazlar. Hikâye başkışisi, engelli adama yerinizi kadına verin, der gibi olur ama olumsuz tepki verir diye korkar. En son durakta herkes iner, vatmanla biletçi engelli adamı kollarından tutup indirirler. Hikâye başkışisi, bu olayı gördükten sonra engelli adam hakkındaki düşüncelerinden pişmanlık duyar. Bu hikâyede engelli bireylerin yaşadıkları güçlükleri görürüz. Hikâye kişinin engelli birey hakkındaki düşüncelerinden pişmanlık duyması önemlidir.

Engelli bireylerin yaşadığı en önemli eşitsizliklerden biri istihdamdır. Engelli bireylerin istihdam sorunu, yüzyıllar boyunca süregelen bir durumdur. “Gurbette (Garip)” hikâyesinde hemşerisi Sarı İbrahim’e güvenerek İstanbul’a gelen Mustafa’nın koca şehirde işsiz ve ekmeksiz kalışı anlatılmıştır. Mustafa, işsiz dolaştığı İstanbul sokaklarında iş bulamadığı için dilenmek zorunda kalır. Ancak dilencilik yaparak kazandığı para, karnını doyurmaya bile yetmemektedir. Herhangi bir engeli olmayan Mustafa’nın “Ah çolak, yahut kör olsam... Çolaklarla körler paranın anasını

belliyorlardı. Adam bu İstanbul gurbetinde ya çolak ya da kör olmalıydı. Çolak kör oldun mu yaşadın. Sapasağlam adama ise acıymıyorlardı ne hikmetse” (Kemal, 2017b, s.142) sözleri, engelli bireyleri avantajlı konumda gibi gösterse de aslında durum böyle değildir. Çünkü, engelli bireylere acındığı için para verilmiştir. Oysaki o bireylere eşit fırsatlar yaratılmış olsa, böyle bir durumla karşılaşılmayacaktı. Hikâyenin devamında, kör numarası yapan Mustafa'nın önüne koyduğu mendildeki paralar artmaya başlar. Kör olduğunu düşünen mahallenin çocukları, mendildeki paraları avuçlamaya başlarlar. Engelli birinin engelinden faydalanmak isteyen çocuklar, toplumun engellilere yaklaşımını resmeder. Çocuklar üzerinden verilmek istenen bu mesaj, engelli bireylerin yaşadıkları zorlukları görmemiz açısından önemlidir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde toplumun bütün kesimlerine yer vermiştir. Engelli bireyleri anlattığı hikâyelerde, toplumun engellilere yeteri kadar saygı göstermediğini görürüz. Hatta öyle ki bazı hikâyelerde, hikâye kişileri engellilerin engelinden dahi faydalanmak ister. Engelli bireylerin hikâyelerde iş bulma kaygısı yaşadığı, toplum tarafından dışlandığı, engelleriyle alay edildiği görülür.

2.8. Sağlık

Sağlık, geleneksel anlayışta sadece hastalık ve sakatlığın olmaması olarak kabul edilir ve tanımlanır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlık kavramını, “Yalnızca hastalık veya sakatlığın yokluğu değil, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali” şeklinde tanımlamaktadır (DSÖ, 1948). Bu tanımda iyilik kavramını açıklamak ve tam olma durumunu ölçmek zordur. Öte yandan, sağlığı bir durum olarak ele almak, onun görev ve sorumluluklarını durağan bir duruma indirgemektedir. Bu eksikliklerine rağmen tanımdaki sosyal iyilik kavramı önemli bir gelişmedir (Tengelimoğlu, Işık, Akbolat, 2011). Rootman ve Raeburn DSÖ'nün tanımını açarak sağlığı şu şekilde açıklamıştır. “Sağlık; psikolojik, toplumsal, kültürel ve politik boyutlarıyla birlikte değerlendirilen; insanların, bedensel, zihinsel ve sosyal yaşam kalitesi ile ilgili bir kavramdır.” (Cannon, 2008; akt. Aba, 2014, s.5-6).

Yasal düzenlemelere bağlı kalınarak, kişilerin ihtiyaç duyduğu anda kaliteli ve aktif sağlık hizmetlerine ulaşmasını engelleyen, dezavantaj yaratan faktörlerin ortadan kaldırılması “Sağlıkta eşitsizlik” olarak tanımlanabilir (Tekingündüz, Kurtuldu, Işık Erer, 2016, s.33). Sağlıkta eşitsizlik, farklı nüfus grupları arasında sağlık belirleyicilerinin veya sağlık durumundaki farklılıkların dağılımı olarak tanımlanır

(Royal College of Nursing, 2012). Başka bir tanım ise, toplumun diğer bir toplum üzerinde veya bir grubun başka bir grup üzerinde oluşturduğu baskı veya engellenebilir nitelikteki sosyo-ekonomik sebeplerle avantajlı olmayan grubun sağlık hizmetlerine erişiminde önüne engel konulmasıdır (Saraçoğlu, 2014, s. 32).

Sağlık hizmetlerindeki eşitsizliğin çeşitli nedenleri vardır. Bunlar yoksulluk, göç, işsizlik, eğitimsizlik, yanlış gelenekler/inançlar, açlık, sağlıksız gıda, konutsuzluk, savaş, terör, iş kazaları ve meslek hastalıkları gösterilebilir. Bu sebeplerden yoksulluk ve göç gibi sorunlar gelir dağılımında eşitsizlikten kaynaklanır. Bu sebeplerin çıkış noktasının kapitalist üretim ilişkileri ve toplumun ayrıcalıklı yapısından kaynaklandığı söylenebilir. Sosyoekonomik eşitsizliğin sağlık üzerindeki etkisi kadın, çocuk ve yaşlı gibi risk altındaki gruplarda daha belli olmakla beraber, bütün toplumun sağlığını olumsuz etkiler (Koçoğlu ve Akın, 2009).

Orhan Kemal hikâyelerinde, kötü yaşam koşullarında yaşayan hikâyeye kişilerinin o dönemde sık görülen verem, sıtma gibi hastalıklara yakalandığı görülür. Bu hastalığa yakalanan kişilerin çoğu yoksuldur, ilaç alacak paraları dahi yoktur. Yetersiz beslenen, kötü yaşam koşullarında yaşayan bu hasta kişilerin hastalığı gün geçtikçe ağırlaşır ve acı içinde hayatlarını kaybetmeyi beklerler.

Hayatta kalma mücadelesinin anlatıldığı *Ekmek Kavgası* hikâyeye kitabındaki “Ekmek Kavgası” hikâyesinde, bir askeri birliğin mutfağından artan yemeklerle karınlarını doyuran yoksul insanlarla hayvanların ekmek kavgası anlatılır. Kötü sağlık koşullarında yaşayan bu insanlar, askeri birliğin arsaya döktüğü yemek artıklarıyla beslenirler. Karınlarını yere dökülen yiyecek artıklarıyla da olsa doyurdukları için mutludurlar. Askeri birlik taşınıp geriye birkaç asker kalınca dökülen yemeklerin miktarı günden güne azalır. “Nöbetçi birkaç er için küçük tencerelerde pişiyor, arsaya hemen hemen hiçbir şey dökülmüyor, pek pek, birkaç kemik, biraz ekmek içi falan...” (Kemal, 2021a, s.10). Kötü yaşam koşulları ile mücadele etmek zorunda kalan bu insanların ağzında diş bile yok denecek kadar azdır. Ağzında diş kalmayan bu insanların hayvanlarla ekmek kavgasına girmeleri, acı vericidir. Hikâyede yemek artıklarıyla beslenen insanların, sağlıklı bir yaşam sürmesi beklenmez. İkinci Dünya Savaşı’nın etkisi, hikâyeye boyunca hissettirir kendini.

“Uyku” adlı hikâyede, fabrikada çalışan çoğunluğunun çocukların oluşturduğu işçilerin bir gece mesaisinde yaşadığı zorluklar anlatılmıştır. Çalışma koşullarının kötü olduğu fabrikada, İş Kanunu’na göre işçiler saat birde paydos etmesi gerekirken patronun isteği üzerine gece mesaisine kalırlar.. Fabrikanın gürültüsü dışarıdan işitilir

de İş Dairesi'nin kulağına gider diye, ustabaşının emriyle fabrikanın bütün pencereleri, tavandaki yuvarlak deliklere varana kadar kapatılır. Her yerin kapanmasıyla havasız kalan fabrika, sağlık koşulları bakımından daha da elverişsiz duruma gelir. Sermaye sınıfını temsil eden patron için işçilerin sağlığı önemli değildir. Yazın bunaltıcı sıcağında havasız kalan fabrikada, yorucu bir gece mesaisi başlar. Fabrikanın zorlu koşullarında çalışan Çocuk Sami'nin sırtına, tavandan düşen örümcek ağı yapışır ve vücudunu yakmaya başlar. Vücudunu kaşıya kaşıya, vücudunun derisi kabarır. Sağlık koşullarının yetersiz olduğu fabrikada, Çocuk Sami'nin kendince bulduğu çözümle vücudundaki yanma azalır. “Tükürük sürdü, avuçlarını döşeme tahtalarının tozuyla bulayarak pudraladı. Yanma azaldı...” (Kemal, 2021a, s.85). Bir süre sonra fabrikanın arka makinelerinden birinde bir çığlık kopar, on sekizinci presin işçisi Çocuk Haydar düşmüş, kafasını kırmıştır. Kafası kırıldığı için ustanın kendisine kızacağını düşünen Haydar, etrafını saran çocuk işçilerden ses çıkarmamasını ister. Ustabaşı, Çocuk Haydar'ı kendi odasına götürür. Odasındaki ecza dolabından oksijen, tentürdiyot, pamuk, sargı bezi çıkarır ve yarayı silip sıkı sıkı sarar. Haydar korkudan ses çıkarmaz. Kafası kırılan Çocuk Haydar'ın bir sağlık kuruluşuna götürülmeyip ustabaşı tarafından yaranın sarılması, işçilerin sağlık koşullarının sermaye sınıfını temsil eden patron tarafından önemsenmediğinin kanıtıdır. Belki de yere düşen Çocuk Haydar'ın kafasında daha ciddi hasarlar oluşmuştur. Kafası sargı beziyle sarılıp tekrar işine gönderilen Çocuk Haydar'ın sağlığı, kimsenin umurunda değildir. Patron için önemli olan, İş Dairesi'nden ceza almadan gece mesaisini sorunsuz bitirmektir.

Orhan Kemal, hikâye kişileri aracılığıyla sağlık kuruluşlarının yetersiz kaldığını dile getirmiştir. Yazıldığı dönemde salgın olan verem, sıtma vb. hastalıklara devlet yetkililerinin ve derneklerin yetersiz kaldığını sıkça vurgulamıştır. *Sarhoşlar* hikâye kitabının “Streptomycine” adlı hikâyesinde, verem hastası bir gencin Veremle Savaş Derneği'nden ilaç alamaması anlatılmıştır. Verem hastası genç, Veremle Savaş Derneği'ne gider. Çok hasta olduğunu, artık dayanacak gücünün kalmadığını ve ilaç almak istediğini söyler. Ancak yetkililer “İdare heyetinin bu hafta için tayin ettiği miktar doldu. Gelecek hafta uğra” (Kemal, 2017a, s.12) diyerek yumuşak huylu genci geçirirler. Gencin ilaç almadan eve gelmesine sinirlenen annesi, Veremle Savaş Derneği'ne gider. Annesini geçiştiremeyeceklerini anlayan yetkililer, bir kereye mahsus olduğunu söyleyerek kadına on beş gramlık Streptomycine ilacı verirler. Çaresiz, yoksul kadın ilacı dispanserin önündeki bir verem hastasına yarı fiyatına satarak o parayla eve yiyecek alır. Orhan Kemal'in diğer hikâyelerinde olduğu gibi yoksul hikâye kişinin

verem hastalığına yakalanması, bilinçli yapılan bir durumdur. Verem yoksullukla ilişkili bir hastalıktır. Genel olarak iyi beslenemeyen, yaşam koşulları kötü olan kişilerde ilerler. Kadının bin bir zorlukla ilaç almayı başarması ve dispanserin önünde ilaç bekleyenlerin birikmesi, sağlıkta eşitsizliği vurgular niteliktedir. Kadının, yoksul olduğu için ilacını satıyor olması da sağlıkta eşitsizliğin boyutlarını görmemiz açısından önemlidir. Verem hastası gencin ilaç alamadığı için yatakta acıdan kıvrınması dönemin sağlık koşullarının yetersizliği hakkında bilgi verir. “Tüberkülozdan bir deri bir kemik yatmakta olan yirmi beş yaşındaki oğul, soluk mavi yüzü yamalı, incecik yatağında istemeye istemeye doğruldu” (Kemal, 2017a, s.11).

“Kamyonda” adlı hikâyede, verem hastası yoksul bir annenin çaresizlikten kızını zengin bir adamın almasına rıza göstermesi anlatılır. Verem hastası kadın, on bir yaşındaki kızı Selvi’yle kamyonda hastaneye girmek üzere yolculuk yapar. Kimsesi olmayan kadına, verem teşhisi konulur. Ancak kadının ilaç alacak parası dahi yoktur. Verem cemiyetine ilaç almak için daha önce dilekçe yazmış, ancak henüz ilaçtan bir haber yoktur. Yoksul kadının tek çare olarak gördüğü Verem Cemiyeti’nden bir haber alamaması, derneğin en büyük amacı olan veremle yeteri kadar mücadele edemediğini gösterir. Ekonomik koşulları iyi olmadığı için sağlık hizmetlerinden yeteri kadar faydalanamayan kadının hastalığı ise günden güne artar. Kadının hastalığının günden güne artıyor olması, sağlıkta eşitsizliği gözler önüne serer.

“...bir deri bir kemik, ufacık bir baş meydana çıktı. Baş sıranın üzerinde duruyordu, gövde aşağıya kaymıştı. Göz namına, donuk, siyah iki yuvarlak, mosmor çukurlarına korkunç şekilde gömülmüştü. Fırlak elmacıkkemikleri, sivri burnu, derisi buruş buruş sarı yüzü bulantı veriyordu” (Kemal, 2017a, s.18).

Sağlıktaki eşitsizliğin sebeplerinden biri de yanlış inançlardan/geleneklerden kaynaklanmaktadır. “Celfin Eti” hikâyesinde, ağır bir hastalığa yakalanan kocasına mahalle kadınlarının verdiği akla güvenerek şifa bulması için köpek yavrusunun etini yedirmeye çalışması anlatılır. Kadının ve mahalledeki diğer kadınların sağlıkla ilgili yanlış düşünceleri, kocasının sağlık imkanlarından eşit olarak faydalanmasını engellemiştir. Kadınların doktora gitmeyi para tuzağı olarak görmeleri, adamın ilkel yollarla tedavi edilmesine sebep olmuştur. “Doktorun da gözü çıksın. Hepsi para tuzağı” (Kemal, 2017a, s.31).

“Neler içirmedim ki biçareye... şeftali yaprağını kaynat, sabahleyin aç karnına içir dediler, içirdim; itin pisliğini yedir yediler, yedirdim; yüz bir dene nünüğü suda kaynat, sarmısaklı yoğurt dök ver dediler, ettim; tosbağayı boğazla, kanını sıcak sıcak içir dediler, içirdim” (Kemal, 2017a, s.30).

Kadın tüm bunları yapıp işe yaramadığını görmesine rağmen komşusunun “...şu Hediye’nin kiracısına git, itleri kunnadı, at eve giriver, o dediğimden al birini, boğazla; yüz, temizle, kızart” (Kemal, 2017a, s.31) sözüne inanarak kocasına, köpek eti yedirmeye çalışır. Kocasına etin, celfin eti (piliç eti) olduğunu söyleyen kadın, onu inandırmak için bir parça ısırır. Kocasını eti iştahla yemeğe koyulunca kadın çiğnediği eti atmak için komşusunun lavabosuna kendisini zor atar, öğürtüyle kusar. Anlatıcı, yanlış inançlara sahip mahalle kadınlarının cahilliğini anlattığı bu hikâyede, o dönemde doktorlarla ilgili yanlış düşüncelerin yoğun olduğunu görürüz. Kadının doktora değil de duyduğu yanlış söylemlere inanması kocasının hastalığının ilerlemesine sebep olmuştur. Çok sevdiği kocası, kadının batıl inançlarından dolayı sağlıkta eşitsizliğe maruz kalmıştır.

“Hatice Akdur Vesaire”de, yoksul bir kadın olan Hatice Akdur’un verem hastalığına yakalandıktan sonra yaşadıkları anlatılmıştır. Verem hastalığı teşhisi koyan doktor, Hatice’ye ilaç yazar. Ancak kadının değil ilaç almak, ekmek alacak parası dahi yoktur. Doktor, mahalle muhtarından yokluk kağıdı çıkarıp Verem Cemiyeti’ne giderse ilaç alabileceğini söyler. Kadın, Verem Cemiyeti’ne gider, ancak dernek katibi reçetede yazan ilacın verem ilacı olmadığını söyler. “Burda verem ilacı yok, bunlar kuvvet ilacı... Biz verem ilacından başka ilaç veremeyiz. Mevzuatımız müsait değil. Belediyeye git!” (Kemal, 2017a, s.49). Bunun üzerine kadın tekrar belediyeye gider, belediye onu tekrar Verem Cemiyetine gönderir derken bu döngü böyle devam eder. Belediye ve dernek arasında gidip gelen Hatice ilaç alamaz. İlaç alamayan Hatice Akdur, devlet dairelerindeki yozlaşmanın kurbanı olur.

Çamaşırcının Kızı/Küçücük hikâye kitabının “Küçücük” adlı hikâyesinde, eski takımına karşı futbol oynayan Erol’un maçta ayağı kırılır. Yoksul annesinin taksiye verecek parası olmadığı için mahalleden bir kocakarı, Erol’un kırılan ayağını sarar. Ayağının kocakarı tarafından sarılması, Erol’un yoksulluktan dolayı sağlıkta eşitsizliğe uğradığının kanıtıdır. Erol’un kırılan ayağı dayanılmayacak şekilde ağrıyınca hastaneye gitmek yerine, çömelip ağrısının dinmesini beklemek zorunda olması, sağlık konusunda yaşadıkları zorlukları gözler önüne serer. Hikâyede Erol maddi imkanların elverişsiz

olmasından dolayı, hastaneye gidemez. Bu da Erol'un sağlık imkanlarından eşit bir şekilde faydalanmasını engeller.

Orhan Kemal'in hikâyelerini incelediğimizde, dönemin sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğunu görürüz. Hastaneye yatırılmayı bekleyen hastalar, yatak sayısı yetersiz olduğu için ölümle baş başa kalırlar. “Eski Gardiyan” isimli hikâyede, görevinden istifa etmek zorunda kalan bir gardiyanın hastanede yatmak için gösterdiği yoğun çaba anlatılmıştır. Eski gardiyan, çöpten topladığı yemek artıklarıyla karnını doyurur. Hastanede kalmanın kendi için daha iyi olacağını düşünür. Çünkü hastanede karnını doyuracak sıcak yemek ve ısınacak yatak vardır. Çaresiz gardiyan kendini bıçaklayarak hastanede uzun süre kalabileceğini düşünür. Ancak o dönemde hastaneler doludur, çok acil bir durum olmadığı sürece hastaların hastanede kalmasına izin verilmez. Eski gardiyanın hastanenin önündeki bir köylüyle konuşması, sağlıktaki yetersizliği görmemiz açısından önemlidir:

“Köylü, doktora söverek anlatıyordu: Karnı şiş avradını köy odasında koyup gelmiş, bir haftadır böyle ayaküstü nöbet beklediği halde, kendine bir türlü sıra gelmiyormuş, sabahleyin şurda, şu dineldiği yerde avradın iki çocuğunun ikisi de ardı ardına ölü ölüvermişler” (Kemal, 2020a, s.74).

Köylüyle konuşan gardiyan, birden köylünün elindeki bıçağı alarak kaba etine batırır. Gardiyanı muayene eden doktor, onun numaradan kendini yaraladığını anlar ve pansuman yaptıktan sonra onu hastaneden çıkarmalarını söyler. Dönemin sağlık koşullarının yetersiz kaldığı, hikâye boyunca vurgulanır.

Grev hikâye kitabındaki “Arka Sokak” hikâyesinde, yoksul ve kocası olmayan bir kadının arka sokakların birinde mahalle halkı ve ebe sayesinde doğum yapması anlatılır. Hikâye başkışisi kadının sancıları artınca sesini duyan mahalleli kadınlar, ebeye haber verirler. Ebe'nin gelişiyi birlikte kadınlar kendi aralarında “Ya ters gelirse?” (Kemal, 2019, s.72) diye telaşlanırlar. Kadının fakir olduğunu, bebek ters gelirse sezaryen olacak parasının olmadığını söylerler. Mahalleli kadınlardan birinin “Sezaryen yapmak lazım. Bizim akrabaların gelinine yaptırdı... Ama onlar çok zengin.” (Kemal, 2019, s.72) ifadesi sağlıktaki eşitsizliği vurgular niteliktedir. Anlatıcı mahalleli kadınlar üzerinden sağlıktaki eşitsizliğe çözüm önerileri sunar: “Fakir fukarayı da hükmet düşünmeli kardeş! Parası yok diye göz göre göre ölmesi revayı hak mı?.. Hükümetin bir yeri olmalı, böylelerini orda doğurtmalı” (Kemal, 2019, s.72-73). Anlatıcı, hikâye kişileri aracılığıyla sağlıktaki eşitsizliği vurgular. Bunun çözümü için de devlet yetkililerine öneriler sunar.

Önce *Ekmek* hikâye kitabındaki “Elli Kuruş” hikâyesinde, babası tarafından terk edildikten sonra gazete satıcılığı yapan çocuğun kısa süren hayatı anlatılmıştır. Hikâye başkışisi çocuğun en büyük hayali, doktor olmaktır. Çocuk, gazete satarak ailesinin geçimine katkıda bulunur. Hikâye başkışisi çocuk, anlatıcının evine her gün gazete getirir. Anlatıcı, bir gün gazete satan çocuğun öksürdüğünü görür. Çocuk, doktorun yazdığı öksürük ilacının beş yüz otuz kuruş olduğu için alamadığını söyler. Çocuğun ilaç alacak parasının olmaması, acı bir durumdur. Anlatıcı, çocuğa ilaç alması için para teklif eder. Ancak çocuk gururludur, bunu borç olarak verirse kabul edeceğini söyler. Çocuk, anlatıcıya olan borcunu gazete vererek öder ve borcu elli kuruş borcu kalınca gelmemeye başlar. Anlatıcının çok sonra karşısına çıkan kardeşi, abisinin kalan elli kuruş borcunu öder ve abisi için “Dün Edirne Kapı’ya gömdük...” diyerek soğukkanlılıkla oradan uzaklaşır. Hikâyede çocuğun ölümü etkileyici bir son olarak karşımıza çıkar. Çocuğun ilaç alamayacak kadar yoksul olması ve hikâye sonunda hayatını kaybettiğinin söylenmesi, yeterli sağlık koşullarının sağlanmadığını düşündürür.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde verem olan hastaların ortak özelliği, yoksul olmalarıdır. Yazar, bu durumu bilinçli bir şekilde okurun karşısına çıkarır. Çünkü verem yoksulluk ile ilişkili bir hastalıktır. İyi beslenemeyen, yaşam koşulları kötü olan kişilerde hızlı bir şekilde ilerler. Bu hastalıkla mücadele etmeye çalışan hikâye kişileri “Streptomycine” ve “Kamyonda” adlı hikâyelerde olduğu gibi Veremle Savaş Derneği’ne giderler ancak bekledikleri desteği alamazlar. Orhan Kemal’in verem hastalığına yakalanan hikâye kişilerinin tamamı, dernekten yeteri kadar destek alamamaktan şikayetçidir. Bu hikâyelerden biri olan *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabındaki “Minnacık Dev” hikâyesinde, gençliğinde “Balzak” olarak tanınan hikâye kişinin kızının hastalığı karşısında çaresiz kalışı anlatılmıştır. Anlatıcı ile bir kahvede oturan Balzak lakaplı adam, eski günlerden söz eder. Balzak, kızının ciğerinde leke olduğunu söyler. Elinden gelen her şeyi yaptığını, gırtlığa kadar da borca girdiğini söyler ancak bu kızının iyileşmesine yetmemiştir. Çaresiz adam, “Ölürsem ailem on bin lira alabilir!..” (Kemal, 2007, s.194) diyerek kaza süsü verip bir taksinin altına kalmayı bile düşünmüştür. Kızının yavaş yavaş sönmesini görmek, Balzak için acı vericidir. Kızının hastalığının geçmemesinin sebebini, kötü yaşam koşullarına bağlar. “O ev, o gıdasızlık, o kötü yaşayış...Yeniden başlıyor hastalık!” (Kemal, 2007, s.194). Hikâye başkışisi Balzak, kızı için elinden gelen her şeyi yapmış ancak ekonomik koşulları iyi

bir sağlık hizmeti almasına yetmediği için her geçen gün kızının snmesini görmek zorunda kalmıştır.

“Kahya” adlı hikâyede, babası kötü bir kadınla kaçan çocuğun acı hikâyesi anlatılmıştır. Annesi ve tüberkülozlu ablasıyla birlikte yaşayan ocuk, ailesine yk olmamak için bir kahyanın yanında çalışır. Küçük kahya, sokakta futbol oynayan çocukları hayranlıkla izler. Anlatıcı, neden oynamadığını sorduğunda “...ayakları sakatlanınca onları götürecek babaları var onların!” (Kemal, 2007, s.218) diyerek sakatlanma korkusundan futbol oynamadığını söyler. Çünkü sakatlanırsa onu hastaneye götürecek babası yoktur. Annesinin olduğunu soran anlatıcıya da, annesinin patronunun asi biri olduğunu, işten çıkıp gelirse bir daha işe almayabileceğini söyler. Çocuğun ablasının tüberkülozlu olmasına rağmen fabrikada çalışıyor olması da yazarın diğer hikâyelerinde olduğu gibi verem hastalarının yoksul hikâye kişilerinden seçildiğinin kanıtı gibidir. “Ablam kendi hastalığını bile tedavi ettiremiyor!” (Kemal, 2007, s.218). Hikâye boyunca ailenin yoksulluğundan dolayı iyi bir sağlık hizmeti alamadığını görürüz.

Hayatın her alanı gibi hapishaneler de eşitsizliğin olduğu yerlerdir. Orhan Kemal *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Birtakım İnsanlar” hikâyesinde, çöpe atılan yemek artıklarından beslendiği için rahatsızlanan Adembaba Emin’in revire gitmesi sürecinde yaşadığı sıkıntıları anlatmıştır. Adembabalar, hapishanenin en pis, en fakir mahkmlarıdır. pten buldukları yiyeceklerle beslenirler ve genellikle vitaminsizlikten ölürler. Adembaba Emin de bunlardan biridir. Bir gün yediği pteki yiyeceklerden dolayı karnı feci şekilde ağrır, sancı midesini öyle burkar ki dayanamaz toprağa boylu boyunca uzanır. Adembaba Emin’i görenler numara yaptığını düşünürler. Koğuştan arkadaşı Adembaba Kaya Ali, Emin’i revire götürür. Ancak, adembabalar hapishanede iyi bir şöhrete sahip olmadıkları için onları revire almak istenmezler. Emin’in bir adembaba olmasından dolayı revire alınmak istenmemesi, mahkûmlar arasındaki eşitsizliği gözler önüne serer. Adembaba Emin’i revire almak istemeyen revir aşçısının adembabalarla ilgili “...Bu serserilerin ölmesi hep pislikten... Geberdikleri bir şey değil, ilatı, şuydu buydu boşuna bir sürü masraf oluyor” (Kemal, 2017b, s.69) sözleri, insanın en tabii hakkı olan yaşama hakkını önemsemediğini gösterir. Ayrıca adembabalara verilen ilacın gereksiz olduğunun düşünülmesi, mahkûmların hapishanede yoğun bir şekilde sağlık eşitsizliğine maruz kaldığını gösterir niteliktedir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde genellikle toplumun alt tabasından insanlara yer verir. Onun hikâyeleri sağlıkta eşitsizlik bağlamında değerlendirildiğinde, yoksul olan hikâye kişilerinin iyi bir sağlık hizmeti alamadığı görülür. Kötü yaşam koşullarında hayatlarını sürdüren bu insanlar o dönem sıkça görülen verem, sıtma gibi hastalıklara yakalanırlar. Bu hastalıklara yakalanan hikâye kişileri sağlık kuruluşlarından yeterli desteği alamazlar. Sosyoekonomik koşulları iyi bir sağlık hizmeti almaya elverişli olmayan hikâye kişilerinin hastalığı gün geçtikçe ağırlaşır ve acı içinde hayatlarını kaybetmeyi beklerler. Yazar, hikâyelerinde sağlık koşullarının iyileştirilmesi için devlet kurumlarının üzerine düşen görevi yapmadığı eleştirisini yapar. Hastanelerdeki yatak sayısının az olması da dönemin sağlık koşullarının yetersizliğinin kanıtıdır.

2.9. Etnik Köken

Günümüzde Batı Avrupa dillerinde kullanılan “etnich” kelimesinin kökeni, Eski Yunanca ve Latince’ye dayanır. Antik Yunan dilinde kullanılan “ethnos” kelimesi, kavramın kökeni olduğu söylenir. John Hutchinson ve Anthony Smith, “ethnos” teriminin Antik Yunan dilindeki farklı kullanımlarıyla ilgili şunları söyler:

“Antik Yunanlılar ethnos terimini değişik şekillerde kullandılar. Homeros’da ethnos hetarion, bir grup arkadaş, ethnos Lukion, Likyalı bir kavim ve ethnos Melisson veya Orniton, bir arı veya kuş sürüsüne karşılık gelir. Aeschylus, Perslileri bir ethnos olarak görmekte Pindar kadınlar veya erkeklerden bahsederken ethnos aneron veya gunakiyon, Herodot Medyan halkından bahsederken Medikon ethnos, Platon ise bir mübaşir kastı hakkında konuşurken ethnos Kerukiyon demektedir” (Akıllı, 2003, s.34).

Bu örneklerden yola çıkarak “ethnos” kavramının kabile, doğum yeri, ortak köken, kavimler veya bunların yaşadıkları yeri adlandırmak için kullandıklarını düşünebiliriz.

Max Weber, etnik köken kavramını inceleyen ilk sosyal bilimcidir. 1922’de basılan ancak 1914’ten önce kaleme alınan eserlerinde etnik grubu şu şekilde tanımlamıştır: “fiziksel tip veya geleneklerin veya her ikisinin benzerlikleri veya kolonileşme ve göç hatıraları sebebiyle ortak bir kökene dair öznel bir inanç taşıyan insan gruplarıdır” (Weber, 1922; akt. Özdi, 2018, s.11). Max Weber’e göre etnik gruba üye olabilecek için kan bağına gerek yoktur.

Orhan Kemal'in *Ekmek Kavgası* hikâye kitabındaki “Mahalle Bekçisi Ali” hikâyesinde, hikâye başkışısı Ali fabrikada işçi olarak çalışır. Ancak sık sık hastalanan Ali, doktorun “Zafiyet! Dolayısıyla işe tahammül edemez” (Kemal, 2021a, s.20). raporuyla fabrikadaki işinden çıkarılır. Fabrikadaki işinden çıkarılınca mahalle bekçiliğine yazılır. Ve bir süre sonra Ali, kendi fabrikasının bulunduğu mahalleye bekçi olur. Fabrika kapıcısı Arnavut Recep’le önceki bekçinin ahbablık etmesine hep imrenen Ali, şimdi fabrika kapıcısıyla ahbablık edeceği için mutludur. Bu hikâyede, fabrika kapıcısı Arnavut Recep, hikâye kişisi Ali’nin gözünde statü sahibi bir kişidir. Hikâyede, Arnavut kelimesi bir etnik kimlik olarak değil, bir lakap olarak geçer.

“Bir Ölüye Dair”de, çalıştığı fabrikadan kovulan yoksul Zehra’nın intihar etmesi üzerine gelen savcının mahalleliyi sorgulaması anlatılmıştır. Mahallede Kürt, Arnavut, Laz gibi etnik kökenli hikâye kişilerine ver verilmiştir. Zehra’nın intihar etmesi üzerine Arnavut Nuri’nin kiralık odalarında ve Kürtlerin kerpiç huğlarındaki insanlar, Zehra’nın intihar ettiği odaların bulunduğu avluya gelirler. Arnavut Nuri, zengin bir kişi olarak hikâyede yer edinir. Etnik köken olarak Kürtlerin kerpiç huğlarda yaşaması, alt gelir sınıfında olduğunu gösterir. Laz Bakkal da diğer etnik kökenli hikâye kişisidir. Hikâyede Laz’la ilgili fazla bilgi verilmemiştir. Hikâyedeki etnik köken unsurları, bir eşitsizlik aracı olarak verilmemiştir. Bu kişiler, farklı etnik kökenlerin bir arada huzurlu bir şekilde yaşayabileceğini göstermek için hikâyede verilmiştir.

“Bir Kadın” hikâyesinde, sevdiği adam tarafından terk edildikten sonra kötü yola düşen bir kadının hikâyesi anlatılır. Kadın, eşini bulmak için şehre gider. Şehirdeki erkekler tarafından cinsel obje olarak kullanılır. Karşısına çıkan erkeklerle nehre doğru giden kadın, Arnavut bir adamın fabrikasına bakar. “Arnavut’un fabrikasına baka baka şekerkamışını somurdular” (Kemal, 2021a, s.63). Hikâyede etnik köken olarak sadece fabrikatör bir Arnavut’a yer verilmiştir. Bu hikâyede de görüldüğü gibi yazar, etnik kökenleri eşitsizlik aracı olarak değil, kültür zenginliği olarak vermiştir.

Sarhoşlar hikâye kitabındaki “Dilekçe” hikâyesinde, fakir bir tellağın sebepsiz yere işten atıldıktan sonra işe dönmek için dilekçe yazdırması anlatılmıştır. Geceleri çalıştığı hamamda yatan tellak ve eşinin en büyük hayali, beşinci sınıfta okuyan oğullarının subay olmasıdır. Tellağın eşi, Arap mahallesinde yaşar. “Arap mahallesinde, tek gözden ibaret evinin duvarlarına sırtını dayayıp güneşlendiği ikindi üzerleri aynı şeyleri heyecanla düşünürdü” (Kemal,2017a, s.104). Etnik köken olarak sadece Arapların yoğun olarak yaşadığı “Arap mahallesi” ifadesi kullanılmıştır. Kadının fakir ve tek odalı evde yaşıyor olması, bu mahallede yaşayan Arapların da maddi olarak

kötü durumda olduğunu düşündürür. Hikâyede etnik olarak Arapların yaşadıkları mahallenin fakir bir mahalle olması, ekonomik eşitsizliğe vurgudur.

Çamaşırcının Kızı/Küçük hikâye kitabındaki “Küçük” adlı hikâyede, anlatıcının küçük olarak nitelendirdiği Ayten isimli bir kızın kötü yola sürüklenişi anlatılır. Fuhşa sürüklenen Ayten, sevgilisi Erol’un kendisini bu işi yaparken gördüğünde çok kötü şeyler yapacağını düşünür. Daha sonra tanıdık kimseye rastlamadığını, rastlasa da mahalledeki “Arnavut Sabahat gibi birine” (Kemal, 2020a, s.24). rastlayabileceğini düşünür. Hikâyede etnik köken olarak kullanılan “Arnavut Sabahat” adlı hikâye kişisi, Beyoğlu’nda randevu evlerine girip çıkan kadınlardandır. Arnavut Sabahat, etnik kökeninden dolayı hikâyede eşitsizliğe uğramaz. Hikâyedeki eşitsizlik, sermaye sınıfını temsil eden Kuruyemişi ile henüz on üç on dört yaşında fuhşa sürüklenen Ayten arasındaki eşitsizliktir.

Grev hikâye kitabındaki “Grev” adlı hikâyede, İş Kanunu’na göre sekiz saat çalışması gereken işçileri on iki saat çalıştırılıp sekiz saatlik ücret verilir. Bunun sonucunda greve giden işçilerin yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâye kişilerinden dokuma şefi Arap, dokuma işçilerinden olan Resul ise Kürt’tür. Hikâyedeki etnik kimlikler bir eşitsizlik aracı olarak verilmemiştir. Buradaki eşitsizlik, Sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi ile işçiler arasındaki eşitsizliktir.

“Nurettin Şadan Bey”de, Türklüğe hakaret suçundan hüküm giyen Nurettin Şadan Bey isimli bir mahkûmun hapishanedeki serüvenleri anlatılmıştır. Nureddin Şadan Bey “...beş bin liraya karısını teslim etmeyecek tek memur yoktur” (Kemal, 2019, s.17) dediği için Türklüğe hakaret suçundan mahkûm olur. Nureddin Şadan Bey’in düşünceleri etnik köken eşitsizliğinin boyutlarını görmemiz açısından önemlidir:

“Aleyhimde şهادette bulunanlardan birisi Kürt, öteki Arap, üçüncüsü Çingene. Tasavvur buyurun... Bir Türk, Türklüğe hakaret ediyor, bir sözüm ona Türk savcısı bir Kürt’ün, bir Arap’ın ve bir Çingene’nin ifadeleriyle bir Türk’ü mahkûm ettirmeye çalışıyor!” (Kemal, 2019, s.18-19).

Hikâyede, Nureddin Şadan Bey’i devletin savcısının tasvip etmediğini, savcının etnik kökene göre karar vermediğini, etnik kimlikler arasında ayırım yapmadığını görürüz. Şımarık ve kibirli olan hikâye başkışisi Nureddin Şadan Bey hikâye sonunda doktor, savcı ve cezaevi müdürünün elini öperek anlatıcı tarafından cezalandırılır. Anlatıcı, etnik ayrımcılık yapan Nurettin Şadan Bey’i böylelikle hikâye sonunda cezalandırır.

Altı ay önce köyden şehre göç eden bir süpürgecinin anlatıldığı “Süpürgeci” hikâyesinde, süpürgecinin at pisiği temizlerken yoldan geçen bir aracın altında kalışı anlatılmıştır. Süpürgeci, dört aydır belediyede temizlik işçisi olarak çalışan saf bir adamdır. Seyit Çavuş ve Onbaşı Muzaffer Efendi’nin dün gece çöpçüler koğuşunda verdiği eğlencede çalgı çalan Arnavut Mestan Ağa’nın çalgı işini çok iyi yaptığını düşünür. Hatta köydeki Topal Kadri’den bile daha iyi çaldığını söyler. “Topal Kadri’nin üstüne yok derlerdi bir de. Gelsinler de Mestan Ağa’yı görsünler!” (Kemal, 2019, s.76). Bu hikâyede etnik köken olarak kullanılan “Arnavut Mestan Ağa” adlı hikâye kişinin olumlu özelliklerine vurgu yapılmıştır. Kökeninden dolayı bir eşitsizliğe uğramaz.

“Hamam Anası” hikâyesinde, anlatıcının her sabah aynı yerde oturan yaşlı bir Arap kadın huzurunda, yüzyıllar boyu haksızlığa uğramış tüm insanlar anlatılmıştır. Hikâyedeki Arap kadının etnik kökenden etkilenen anlatıcı, Mısır piramitlerinde çalışan işçilerin çalışma şartlarından, Osmanlı’ya, Fatih’e kadar zorlu koşullarda çalışan işçilerle yakınlık kurar. Ezilenlerle yakınlık kuran anlatıcının bir gün adaletin yerini bulacağına ve bu kişilerin hükümdarlardan hakkını alacağına olan inancı vardır. Hikâyede etnik köken olarak kullanılan “Arap Kadını” ezilenleri simgeler, ezilenleri simgeleyen bu Arap kadına anlatıcıya göre bir gün mutlaka hakkını ezenden alacaktır.

“Abla (Kömürcü)” adlı hikâyede, sakız adasından göçen bir Rum kızının hazin öyküsü anlatılmıştır. Göç sırasında anne ve babasını kaybeden Rum kızı, tiyatrolarda sahne almaya başlar. Bir Osmanlı hikâyesi özelliği taşıyan bu hikâyede, Rum kızı Klara’nın gösterisine “Bir yanda Fellahlar (Araplar), bir yanda Rumlar, Ermeniler, öte yanda Türkler...” (Kemal, 2019, s.181) katılmıştır. Hikâyedeki etnik kökenli kişiler Osmanlı dönemini yansıtır. Osmanlı devleti dil, din, ırk ayrımı yapmadan yüzyıllar boyu ayakta kalmıştır. Bu hikâyede gördüğümüz etnik kökenli kişiler arasında da etnik kökenden kaynaklı bir eşitsizlik olmadığını görürüz. Klara adlı Rum kızının, Kara Hacı isimli bir Türk’e aşık olması bunu destekler niteliktedir.

“Doğum”da, tarlada tek başına doğum yapmak zorunda kalan Kürt Gülizar’ın hikâyesi anlatılmıştır. Hikâyede Ferho Üzeyir, eşi Gülizar’a karşı merhametsiz ve gaddardır. Ancak dört kızıdan sonra doğan bebeğinin erkek olması, Ferho Üzeyir’i sevince boğar. Hikâyede, etnik köken bağlamında bir eşitsizlik görülmez. Eşitsizlik Ferho Üzeyir’in kadınlar hakkındaki yanlış inançlarıdır. “Gebe kadının sesini namahreme duyurması hem çok ayıptı, hem de günah. Karısının böğrüne okkalı bir tekme atan Ferho Üzeyir, korkunç bir küfür savurdu” (Kemal, 2019, s.208).

“Yandan Çarklı (Kör)” hikâyesinde, iki odalı bir evde on üç çocuğuyla yaşayan ancak geleceğe umutla bakan bir sıva işçisi anlatılmıştır. Sıva işçisinin iş yapamadığı, soğğun yoğun olduğu bir dönemde karşısına Ermeni bir kadın çıkar. Kadın, Kadıköy’deki akrabalarının badana işi olduğu söyler. İş bulduğuna çok sevinen adam, etnik köken veya dinin önemli olmadığını, önemli olanın insan olmak olduğunu söyler. Yazarın da savunduğu düşünce budur. “İnsanın gavuru, Müslüman’ı olmuyor arkadaş. İnsanın insanı insan oluyor!” (Kemal, 2019, s.219). Anlatıcıya göre etnik köken veya din bir eşitsizlik aracı değildir. Asıl eşitsizlik sermaye sınıfını temsil eden patron ile işçiler arasındadır. Anlatıcıya göre, işçiler etnik köken veya dine karşı değil sermaye sınıfına karşı birleşmelidir.

Yağmur Yüklü Bulutlar/ Dünyada Harp Vardı hikâye kitabının “936” adlı hikâyesinde, fabrika sahibinin birbirini çok seven Boşnak Feride ile Fellah (Arap) Hasan Korkmaz’ı fabrikadan kovması anlatılmıştır. Ustabaşı Şükrü, evli olmasına rağmen fabrikadaki kızlarla birlikte olmayı isteyen biridir. Boşnak Feride’yle de ilişki yaşamak istemiş ancak iffetli Feride bunu reddetmiştir. İplikhanedeki Bankocu Karakız’la ilişkiye giren ustabaşı Şükrü’nün fabrikada çalışan kızların hayatlarını kararttığını, Karakız’dan öğreniriz. “Ulan, Girit’li Hacer’i gebe kodun, Arnavut Zekiye’yi erinden ayırttın, Kürt Güllü’yü yek ekmeğe muhtaç ettin, İstanbullu Fitnat’ı, buna keza, ben dersen...” (Kemal, 2017b, s.115). Hikâyede etnik köken olarak yer verilen Boşnak, Kürt, Arnavut hikâye kişilerinin ustabaşı şükrü tarafından istismar edildiğini görürüz. Ancak bu istismar etnik kökenlerinden kaynaklı değildir. Anlatıcı etnik kökenleri, hikâye kişilerini tanıtmak amacıyla kullanmıştır.

“Kongre”de, tesadüfen üyesi olduğu parti iktidara gelen Arap Dahrik’in partinin kongresine çağrılması anlatılmıştır. Köyde yaşayan Arap Dahrik ve ailesi o güne kadar siyasetten ve politikadan uzak durmuştur. Yanlışlıkla üyesi olduğu parti iktidara gelmiştir. Ancak Arap Dahrik, Kongre kelimesini bile bilmeyecek kadar politikadan uzaktır. Etnik köken olarak Arapların yoğun olduğu bir köyde yaşayan Arap Dahrik’e, postacı tarafından kongreye davet mektubu gelir. Ancak köyde kimse okuma yazma bilmediği için mektupta yazılanları, Arap Dahrik okuma yazma bilen bir yolcudan öğrenir. Köydeki çocuklar, Türkçeyi az bildikleri için köye gelen postacıyla iletişim kurmakta güçlük çekmişlerdir. Etnik köken olarak bir eşitsizliğin olmadığı hikâyede, eşitsizlik şehirle iletişimi zayıf bir köyde yaşamalarından kaynaklanmaktadır.

“Ürök Ninile” adlı hikâyede, hikâye başkışisinin duyduğu eşek anırması sesi vesilesiyle otuz yıl öncesinde yaşadığı bir olay anlatılır. Kardeşiyle ilgilenmediği için

babasından şiddet gören hikâye başkışisi, “beyaz gecelikli adam” dediği babasını hiç sevmez. Babası; kardeşiyle ilgilenmesini, onunla arkadaş olmasını ister ancak kardeşiyle arkadaş olmak istemediği için babası tarafından azarlanır. Babasından azar işitmesinin sebebini kardeşine bağlayan hikâye başkışisi, kardeşini suçlar. Kardeşini “kömürcünün oğlu o” (Kemal, 2017b, s.303) diye nitelendirir. Babasının yanında kardeşinden söz ederken “Çingenelerden aldık onu!.. Arap... Çingene maşası” (Kemal, 2017b, s.303) dediği için babası onu daha da azarlar. Hikâye başkışisinin bir etnik köken olan Çingene ve Araplarla ilgili hakaret edici ifadeleri, etnik köken eşitsizliği olarak değerlendirilebilir. Orhan Kemal’in hikâyelerinde alışık olmadığımız bu durum hikâyenin başkışisi aracılığıyla verilmiştir. Günümüzde de özellikle “çingene” ifadesinin etnik köken eşitsizliği olarak ne yazık ki kullanılmaya devam edildiğini görürüz.

“Gece Yarısı” hikâyesinde, üç çocuklu fakir bir ailenin komşusuna özenmesi anlatılmıştır. Kendisinden yirmi yaş büyük, bir gözü kör adamla evlenen kadın, eşini fiziksel özelliklerinden dolayı beğenmez. Kocasının eve eli boş gelmesi ve yoksul olmasından dolayı komşusu Hediye’ye özenir. Komşusu Hediye’nin Arnavut kocası eve “Pirzola Vita yağı, Puro sabunu...” (Kemal, 2017b, s.313) alır. Ancak kendi kocasının bunları alacak maddi imkanı yoktur. Kadın, komşusu Hediye’nin Arnavut kocasını fiziksel yönden beğenir. Bu beğenme cinsel arzuya dönüşür.

“Oda soğuktan soğuk olmasına, donmasına donmasa bile üşümüyor da değildi ama Hediye’nin Arnavut’u olmalıydı. Girmeliydiler yatağa, sarılmalıydılar sıkı sıkı. Yüz yüze de olurdu, adama sırtını dönse de. Dönse daha iyiydi, sırtı ısınırdı hazır. Arnavut’un bilekleri de bilekti hani, yumrukları yumruk. Sımsıkı sarardı ihtimal, uyutmazdı sabaha kadar” (Kemal, 2017b, s.310).

Hikâyede etnik köken olarak kullanılan komşu Hediye’nin kocası “Arnavut” etnik bir eşitsizliğe maruz kalmaz. Bilakis, komşusu tarafından evini iyi geçindirmesi ve fiziksel özellikleri nedeniyle özenilen bir karakter olarak resmedilir.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, farklı etnik kökenlere mensup hikâye kişilerine sıkça yer verildiği görülür. Etnik kökenlerini verdiği hikâye kişilerinin olaylar karşısında maruz kaldığı eşitsizlik, etnik kimliklerinden kaynaklı değildir. Orhan Kemal’e göre asıl eşitsizlik, sermaye sahipleri ile işçiler arasındadır. Orhan Kemal’in sadece “Ürök Ninile” adlı hikâyesinde etnik eşitsizliğin olduğu görülmektedir. Bu hikâyede, hikâye başkışisi sevmediği kardeşi için “Çingene, Arap” ifadelerini kullanmıştır. Diğer hikâyelerde farklı etnik kökendeki kişilerin bir arada huzurlu bir şekilde

yaşayabildikleri mesajı verilmiştir. Etnik kökenler, hikâyelerde genellikle kişileri tanıtmak için verilmiştir. Bir eşitsizlik aracı olarak verilmemiş bilakis etnik çeşitlilik olarak hikâyelere zenginlik katmıştır.

2.10. Statü

Statü kelimesi TDK Türkçe sözlükte, “Bir topluluk veya bir toplum içinde bir kimsenin durumu veya kazandığı saygınlık. Kadro bakımından bağlı olduğu durum, pozisyon.” (TDK, 1998, 2032) olarak tanımlanmıştır.

Toplumsal sistemin temel unsuru olan statü, mevki, makam, pozisyon anlamlarına gelir. Bireyin veya bir grubun toplumdaki konumunu, duruşunu belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Sosyal statü de bireyin sosyal yapı içinde işgal ettiği konum için kullanılan bir ifadedir. Bu yapıyı belirleyen toplumun kendisidir (Tezcan, 1995, s.51). Statü bir anlamda bir toplumun üyelerine karşı yaptığı, onlara anlam ve değer yüklediği konumudur. Dolayısıyla statü, bir bireyin veya bir grup insanın toplumun bir üyesi olarak algılanması ve anlamıdır. Statü, mevki sahibinin kendi hakkındaki düşüncelerini temsil etmez, içinde bulunduğu toplumun kendisi hakkındaki görüşünü temsil eder. Yani kişinin kendisi hakkındaki sübjektif görüşü statü değildir. Statü, toplumun diğer üyeleri tarafından belirli bir kişi veya gruba atfedilen sosyal onur veya prestijdir (Giddens, 2000, s.620).

İnsanların statüsü, toplum içerisindeki saygınlıklarıyla belirlenir. Marx’a göre, sanayi öncesi toplumlar toprak sahipleri ve toprağı işleyen üreticiler olarak ikiye ayrılırken, sanayileşmenin artmasıyla birlikte toplumlar üretim araçlarına sahip olan ve olmayan olarak yani sermaye sahipleri ile işçi sınıfı olarak ayrıışmışlardır. Marx’a göre sınıf oluşumunun temel nedeni, ekonomidir. Weber bunun sebebini Marx’tan daha geniş perspektiften yaklaşır. Ona göre sınıf oluşumunun sebebini sadece ekonomik sebepler olarak söylemek eksik kalır, sınıf oluşumunun nedenini ekonominin yanı sıra çok karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya bağlar. Weber için sosyal tabakalaşma sadece bir sınıf meselesi değildir. Tabakalaşmanın sınıf, statü ve parti olmak üzere üç faktörden oluştuğunu ve bu faktörlerin toplumda birçok konum yarattığını savunur (Özgüven, 2021, s.10).

Ekmek Kavgası hikâye kitabının “Köpek Yavrusu” hikâyesinde, kenar mahallede yaşayan çocukların bir köpek yavrusuna işkence yapmaları anlatılmıştır. Çevredeki insanların da çocuklara “aferin” demesiyle çocuklar köpeğin canını daha çok yakarlar.

Bunu gören Hamal Mehmet Bey adındaki hikâye başkışisi, çocukları engellemeye çalışır. Çocukların fiziksel ve sözlü saldırılarına maruz kalan Hamal Mehmet Bey, dayanamaz ve çocuklardan karga yüzölü olanını tokatlamaya başlar. Bekçi ve polisin gelmesiyle “bir çocuğu cadde ortasında tokatlamak suçundan” (Kemal, 2021a, s.29) karakola sevk edilir. Çocukların, onları engellemeye çalışan Hamal Mehmet Bey’i statüsünden dolayı küçümsemesi, çocuklar tarafından statü eşitsizliğine maruz kaldığını gösterir. “Sen bir hambal adamsın... get yükünü taşı... Senden akıl alacak deelik a!” (Kemal, 2021a, s.28). Hamal Mehmet Bey’in mesleğinden dolayı esnafın da çocuklardan yana tavır alması, hikâye boyunca hamallığın hikâye kişileri tarafından küçümsemediğinin kanıtıdır.

Sarhoşlar hikâye kitabının “Kamyonda” adlı hikâyesinde, on altı kişilik bir kamyona yirmi beş kişinin sığdırılıp şehre doğru yolculuk yapmaları anlatılmıştır. Kamyonda; komisyoncu, hikâye anlatıcı, küçük toprak sahipleri ve köylüler vardır. Komisyoncu, “dazlak kafalı”, “ablak suratlı”, kravatlı biridir. Hikâyede sosyal sömürü tiplerinden olan komisyoncu, patron sınıfını temsil eder. Köylüler ise, tarım için gerekli malzemeleri almak veya hastaneye gitmek için şehre yolculuk yapan köylü sınıfını temsil eden kişilerdir. Komisyoncu, kazandıracağı maddi kazanç için on on bir yaşlarındaki küçük kız Selvi’yi şehirdeki zenginlerden birinin konağına hizmetçi olarak götürmeyi düşünür. Ancak küçük kız Selvi, gitmek istemez. Bunun üzerine köylü delikanlının söylediği şu söz, köylülerin kendilerini şehirlilerden alt statüde gördüklerinin kanıtıdır. “Nefsini tüketme efendi... Köylü kısmı malum a... Şehir ekmeğiyle karınları doymaz, içtikleri su yosunsu yosunsu kokmadı mı kanmazlar. Bilmez deelsin a...” (Kemal, 2017a, s.17). Selvi komisyoncunun teklifini kabul etmeyince, patron sınıfını temsil eden komisyoncunun köylüleri kastederek “Boklar... iyilikten ne anlar bunlar!” (Kemal, 20217a, s.21) demesi, köylüleri alt statü olarak gördüğünü gösterir.

Devlet dairelerindeki bürokratik yozlaşmanın anlatıldığı hikâyelerden biri de “Hatice Akdur Vesaire” hikâyesidir. Hatice Akdur, Elbistan’ın bir köyünden kocasıyla birlikte geldikleri şehirde çırçır fabrikasında çalışır. Eşi, evini satmak bahanesiyle köye gider ancak bir daha dönmez. Hatice Akdur’un yaşadığı sıkıntı ve acılar onun vereme yakalanmasına sebep olur. Vereme yakalanan kadının ilaç alacak parası olmadığı için, gittiği belediye doktoru tarafından Verem Savaş Derneği’ne yönlendirir. Verem Savaş Derneğindeki doktor, ilacı belediye doktorunun vereceğini söyler. Belediyedeki doktorla Verem Savaş Derneğindeki doktor birbirlerini acımasızca eleştirirler. Veremle

Savaş Derneği doktorunun haksız kazançla apartman diktiğini söyleyen Belediye doktoruna karşı söylediği sözler, doktorlar arasındaki statü eşitsizliğinin boyutlarını görmemiz açısından önemlidir: “Ben mütehassızım bugüne bugün, açsın gözünü... Onun gibi basit bir pratisyen değilim. Apartmanı alnımın teriyle diktim. Açtırmamın ağzımı... Ben onun gibi kırk kişiden artakalmış basit bir hastabakıcıyla da evlenmedim!” (Kemal, 2017a, s.51). Hikâyede doktorlar arasında da statü eşitsizliği olduğunu görürüz. Üst statüdeki doktorun alt statüdeki doktoru aşağılaması bu durumun kanıtıdır.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, mevki makam sahibi kişilere verilen saygının statüden kaynaklandığı görülür. Bu hikâyelerden biri olan “Odacı”da, bir resmi daireyi teftişe gelen müfettişin umum müdürünün odacısı ile olan konuşması anlatılmıştır. Müfettişin iş aramaya gelenlerden biri olduğunu düşünen odacı, onun önemsiz biri olduğunu düşündüğü için ona değer vermez. Statüsünden dolayı değer vermediğini anladığımız müfettiş hakkındaki “İş istemeye gelenlerden biri olmalıydı. Bu ufak tefek, sünepe, üstelik çiçek bozuğu suratlı adamdan müteahhit, tüccar ya da daha başa biri olamazdı ya!” (Kemal, 2017a, s.69) ifadesi, kişileri statüsüne göre sınıflandırdığını gösterir. Ufak tefek adamın gerçek kimliği, umum müdürü gelince ortaya çıkar. Odacının hikâye boyunca kişileri statülerine göre değerlendirdiği görülür. Umum müdürüne karşı yumuşak tavrı, müdür statüsünde olmasından kaynaklanmaktadır. Anlatıcı hikâye sonunda, ufak tefek adamı müfettiş olarak odacının karşısına çıkarması kişileri statüsüne göre değerlendirmenin doğru olmadığı mesajını vermeye yöneliktir.

Sebepsiz yere işten çıkarılan bir tellağın anlatıldığı “Dilekçe” adlı hikâyede, tellak hakkını aramak için yoğun mücadele verir. Patronu Kocabıyık tarafından işten kovulan adam, sebebini sorduğunda “Keyfimin kahyası değilsin ya!.. Hamam benim. Seni atar, canımın istediğini alırım!” (Kemal, 2017a, s.105) cevabını alır. Kocabıyık, statüsünü kötüye kullanarak işçisi tellağı ezer. Tellak, işinden kovulduktan sonra işe tekrar dönmek için dilekçe yazdırır. Patronun, işçisi tellağı alt statüde görmesi, onu istediği zaman işten atabileceğini düşünmesi statü eşitsizliğini gösterir.

Çamaşırcının Kızı/Küçücük hikâye kitabının “Eski Gardiyan” hikâyesinde, işten istifa etmek zorunda kalan eski bir gardiyanın yaşadığı sıkıntılar anlatılmıştır. İşsiz kalan gardiyan, çöp kutularından topladığı yiyeceklerle karnını doyurur. Sıcak bir yer ve yemek hayali kuran gardiyan, hastanede kalmayı hayal eder. Ancak liyakatsizliğin yaygın olduğunu anladığımız o dönemde, hastanede yatabilmek için bile hatırı sayılır

statüdeki kişilerin olması gereklidir. Eski gardiyanın sözlerinden hastanedeki liyakatsizliğin, statüye göre davranmanın yaygın olduğunu görürüz.

“Yarın gene hastaneye başvurmalı... O gözlüklü doktor ordaysa, hava. Adamın arkasında vali olmalı ki... Vali arkam olsa, bir pusula yazsa, yahut açsa telefonu, dese böyle böyle, hem yatıracaksın, hem de ardından yiyecek. Allaaaah. Gözlüklü doktor erkekse yatırmasın. Hatırlı adamın hali başka. Bankacı Süleyman Bey de hatırlı adam. Herif hem mahpus, hem de hatırlı. Hatırlı oldun mu, mahpusluk bile fos...” (Kemal, 2020a, s.72).

Orhan Kemal hikâyelerinde, alt statüdeki hikâye kişilerinin kendini yetersiz hissettiği görülür. Bu durum “Dilenci” hikâyesinde yoğun bir şekilde hissedilir. Hikâyede, Kör Nasrullah adındaki bir dilencinin posta müdürüyle olan diyalogu anlatılır. Kör Nasrullah, PTT aracılığıyla gönderdiği iki buçuk liranın oğluna gitmediğini düşünür. Bununla ilgili şikayetini dile getirmek için postaneye gitmeye hazırlanırken arkadaşı Şeyh İmarettin’in “Koskoca posta müdürü be... İki buçuk lira için... Hem sen kaç paralık adamsın ki...” (Kemal, 2020a, s.93) sözü, statü olarak kendilerinden üstün biriyle konuşmanın uygun olmadığı inancında olduklarını gösterir. Şeyh İmarettin’in kendisini alt statüde görmesi, toplum tarafından kişilerin statülerine göre sınıflandırıldığının kanıtıdır.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde alt statü grubundaki hikâye kişileri, üst gruptaki kişileri kendinden üstün görür. Statü farklılıkları hikâye kişileri tarafından doğal karşılanır, itiraz söz konusu değildir. Ancak *Grev* hikâye kitabındaki “Nureddin Şadan Bey” hikâyesinde, durum böyle değildir. Türklüğe hakaret suçundan hüküm giyen Nureddin Şadan Bey diğer mahkûmlar gibi değildir. Kendini beğenmiş, kibirli, Almanya’da hukuk alanında doktora yapmış, mahkûmdan çok vali veya savcıya benzeyen bir kişidir. Nureddin Şadan Bey’in sabahın erken saatlerinde koğuştaki yüksek sesle spor yapıp diğer mahkûmları önemsememesi karşısında, mahkûmlardan ihtiyar bir köylü tepkisini şu şekilde dile getirir: “Evendiyse bana ne onun evendiliğinden?.. Allah evendiyi evendi yaratmış, köylüyü köylü... Evendi diye benim irahatımı bozmaya mecbur değil a!” (Kemal, 2019, s.23). İhtiyar köylünün bu tepkisi statü eşitsizliğine karşı bir başkaldırı niteliğindedir. Üst statü sınıfını temsil eden Nureddin Şadan Bey içinse bunun hiçbir önemi yoktur. O, herkesin kendi statüsüne göre hareket etmesi gerektiğini savunur.

“Geldiğim hapishanede bilhassa şu şayanı esef manzaraya şahit oldum ki, halk, yani aşağı tabaka, politika, hem de yüksek politikayla meşgul oluyor. Tasavvur buyurun, halk ve yüksek politika! Bakkal, çakkal, fırıncı, garson, kundura boyacısı şu bu ve yüksek politika! Bu cahiller güruhu, ahvali hazır ve bilhassa gelecek hakkında yorumlar beyan ediyor, sizi de bütün bilgi, gördü ve bilhassa geniş araştırmacı hususiyetlerinize rağmen, kendisiyle aynı seviyede görerek, kendi fikirleriyle hemfikir kılmaya çalışıyor!” (Kemal, 2019, s.17).

“Dert Dinleme Günü” adlı hikâyede, Ankara’dan gelecek milletvekillerinin halkevinde yapacağı dert dinleme toplantısı için fabrika, temsilci seçecektir. Fabrika sahibi, seçeceği temsilcilerin fabrikada her şeyden memnun olduklarını söylemesini ister. Seçilen temsilciler, umum müdürünün odasındaki toplantıya çağılır. Umum müdürünün odasına giren kişilerin statüsüne göre odaya girdiklerini görürüz: “Fabrika sahibi, fabrika sahibinin oğlu, umum müdür, muhasebeci, en geriden de başmakini, odaya girdiler.” (Kemal, 2019, s.37). Umum müdürünün “Memleketimizin, büyük tüccarları, büyük çiftçileri, büyük fabrikatörleri de orada bulunacak...” (Kemal, 2019, s.37) sözü sonrası söz alan fabrika müdürünün sözleri, kişilerin statüsüne göre söz alması gerektiğini vurgular niteliktedir. Ona göre alt sınıfı temsil eden işçilerin söz almaya hakkı yoktur, onların ihtiyaçlarını bile üst statüyü temsil eden tüccarlar, fabrikatörler, büyük çiftçiler bilir. “Onlar varken size söz düşmez! Çünkü onlar memleketin ihtiyaçlarını daha iyi bilir, daha iyi takdir ederler...” (Kemal, 2019, s.37). Fabrika sahibinin tüccarlar, fabrikatörler, büyük çiftçiler varken işçilere söz düşmeyeceğini söylemesi, statü eşitsizliğinin kanıtıdır.

“Süpürgeci” hikâyesinde, altı ay önce köyden İstanbul’a göç ederek belediyede temizlik işinde çalışan bir süpürgecinin hikâyesi anlatılmıştır. Süpürgeci; iyi niyetli, çalışmayı seven, amirlerine karşı saygıda kusur etmeyen bir kişidir. Gece, Seyit Çavuş ve Onbaşı Muzaffer efendinin verdiği eğlencede herkes içip kafayı çekmiş ancak süpürgeci içmemiştir. İçmemesinin sebebi, içkinin günah olmasını düşündüğünden değildir, statüdendir. O, amirlerinin yanında yani statü olarak kendisinden üstte olanların yanında içki içmeyi uygun görmez. “Çavuşunun, onbaşısının yanında kendi ne adam oluyordu da rakı içsin!” (Kemal, 2019, s.76). Toplumdaki bu genel kanı, Orhan Kemal hikâyelerinde yoğun bir şekilde hissedilir. Hikâye kişileri, insanları genellikle statüsüne göre değerlendirir. Kendini alt statüde değerlendiren süpürgecinin, üst statüdeki amirlerinin yanında içki içmeyi doğru bulmaması bunun kanıtıdır.

Önce *Ekmek* hikâye kitabının “Pazartesi” adlı hikâyesinde, aksi bir yayınevi müdürünün sahip olduğu maddi güç ve statü ile kendisinden daha eğitilmiş çalışanını ezmesi anlatılır. Yayınevi müdürü, pazar gecesi kaçamak yapmıştır. Çok yorgun ve asabi bir şekilde yayınevine girer. Bütün yorgunluk ve sinirini yanında çalışan muhasebeciden çıkarmaya çalışır. Alt statü grubunu temsil eden muhasebeci ise, işini kaybetmemek için bu duruma katlanmak zorundadır. Yayınevinin sahibi, maddi gücünü ve statüsünü kullanarak kendisinden daha eğitilmiş ve donanımlı olan muhasebecisini aşağılamaya çalışır. Yayınevi sahibi, statünün maddi güçle sağlandığını, okumakla fazla bir şeyin değişmeyeceği görüşündedir.

“Evet İlk’ın dördünden ayrıl, al karşına liseyi bitirmişleri, aka kara, karaya ak, sonra yine dön yeni baştan aka kara dedirt. İstese güzele çirkin, çirkine güzel de dedirtebilirdi. Hatta sıcağa soğuk, soğuğa sıcak, kokmuşa taze, tazeye kokmuş...” (Kemal,2020b, s.69).

“Biletsiz” hikâyesinde, otobüslere bilet parası vermediği için övünen Sabahattin adlı bir adamın öyküsü anlatılır. Dediğim dedik bir karaktere sahip olan Sabahattin, biletini soran biletçiyle tartışınca otobüsteki diğer yolcular da bu tartışmaya dahil olur. Kravatlı olan Sabahattin, biletçiye statüsünden dolayı aşağılar. “Canım, senin vazifene müdahale eden kim? Hem nihayet bir biletçilik!” (Kemal, 2020b, s.118). Toplumda statünün simgesi haline gelen kravat, otobüste de tartışma konusu olur. Kravatlı beyefendiler Sabahattin’den yana olurken, kravatsız esnaf ise biletçiden yana olur. Kravatlı beyefendilerin kendilerini diğerlerinden statü olarak üstün görmesi, eşit muamelenin kendilerine haksızlık olacağını düşünmesi statü eşitsizliğini gözler önüne serer. “Kravatlı beyefendilere göre, kravatsızlar elbette uluorta fikir beyan etmemeliydiler. İçlerinde daha da ileri gidenler, ortalıktaki betin bereketin kaçıp kaybolmasında bu saygısızlığın olduğunu ileri sürdüler” (Kemal, 2020b, s.18).

Kırmızı Kıpçaklar/Babil Kulesi hikâye kitabının “Eski Toprak” hikâyesinde, Milli mücadele yıllarında Gazi Mustafa Kemal ile birlikte savaşmış, sonrasında milletvekilliği de yapan hikâye kişisi eski statüsünün kalmadığından yakınıdır. Önemli devlet kadrolarında bulunmuş yetmiş yaşındaki bu adamı; kimsenin tanımaması, saygı göstermemesi onun asabi biri olmasına sebep olmuştur. Kendini etraftaki diğer insanlardan daha üstün gören adam, statüsünün insanlar tarafından bilinmemesine de içlerimektedir.

“Bunlar, buradakiler, bunların topu Mustafa Kemal Paşa’yı tarihlerden, fotoğraflardan tanırırlar. Ben? Ben onunla omuz omuza dövüşmüş, birlikte yemek yemiş, kahve içmiş, yarenlikler etmiş insanım. Nasıl farkına varılmaz? Bu alçaklıktır, kepazeliktir!” (Kemal, 2007, s.261).

Önünden çalımla geçen istasyon memurlarının onu tanımadan geçmesine kızan ihtiyar adam, eskiden memurların önünde eğildiğini saygıda kusur etmediğini düşündükçe daha da sinirlenir. Kendini statü olarak diğer insanlardan üstün gören ihtiyar adam, önünden geçen istasyon memurlarıyla ilgili “Ulan sen değil, senin umum müdürlerinin kaderi iki dudağımın arasındaydı!” (Kemal, 2007, s.260) ifadesi statü olarak kendisini üstün gördüğünün kanıtıdır.

Orhan Kemal yaşadığı olayları, gözlemlerini ustalıkla hikâyelerine yansıtmıştır. “Babil Kulesi”nde, iyi giyimli hikâye başkişisini üst statüdeki bir yetkili sanan şaraphanedeki kişilerin ona saygı göstermesi anlatılır. Toplumumuzda iyi giyimli kişilerin statü sahibi kişiler olduğu düşüncesi yaygındır. Hikâyede de görüldüğü gibi, girdiği şaraphanede üst düzey yetkili sanılan adam, oradaki kişiler tarafından saygıyla karşılanır. Herkes o gelince kısık sesle konuşmaya başlar. Oysaki hikâye kişisi üst düzey bir yetkili değildir, evden kaçan eşini bulmak için İstanbul’a gelen biridir.

Kişiler toplumdaki statülerine göre saygınlık kazanırlar. Toplumda alt statüdeki bireylerin üst statüdeki kişilere karşı tavrı ile kendi statüsündeki kişilere olan tavırları aynı değildir. *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Birtakım İnsanlar” hikâyesinde, bir adembaba olan Emin’in revire gitme sürecinde yaşadığı zorluklar anlatılır. Adembaba Emin, hapishanenin en kötü koğuşunda kalan, çöpten topladığı yiyeceklerle karnını doyuran biridir. Sağlıksız beslendiği için karnında dayanılamayacak derecede ağrılar oluşan Adembaba Emin’i gören diğer adembaba Kaya Ali, onu revire götürmek ister. Adembabaların namı pek iyi olmadığı için, onları revire almak istemezler. Revire, Adembaba Emin’in acı içinde bağırmalarını duyan başgardıyan gelir. Aşçı, kendinden üst statüdeki başgardıyanı görünce küçülerek olayı anlatır. “...az evvel kendi önünde el ovalayan Mustafa gibi küçülerek gardıyana durumu anlattı” (Kemal, 2017b, s.69-70). Daha sonra hapishane müdürünün gelmesiyle, başgardıyan statüsünden dolayı hapishane müdürüne zoraki saygıyla olayı anlatır. “Bu sefer başgardıyan, revir aşçısının az evvel kendi önünde düştüğü durumu hatırlatan, zorla bir saygı içinde ‘mesele’ yi anlattı.” (Kemal, 2017b, s.70). Hikâyede Mustafa, revir aşçısı ve başgardıyanın kendilerinden zayıf olanlar karşısındaki tutumu ile kendilerinden güçlü statüde olanlar karşısındaki tutumunun eşit olmadığını görürüz.

“936” adlı hikâyede, bir iplik fabrikasında çalışan Hasan ve Feride birbirini seven iki gençtir. Feride’nin kendisine yüz vermediği fabrika ustası Şükrü, gençlerin yakınlaşmalarını fabrika sahibine bildirir. Fabrika sahibi, iyi niyetiyle gençlerin bu yakınlaşmasını evlilikle neticelendirmek ister. Ancak Hasan’ın sert tavrı karşısında bundan vazgeçer. Ustabaşı Şükrü’ye “Al götür, defet diyorum sana hayvan herif!” (Kemal, 2017b, s.117) diyerek iki genci fabrikadan kovar. Üst statü grubunu temsil eden fabrika sahibinin statüsünü, gücünü kullanarak iki genci dilediği gibi işten atması ve ustabaşına “hayvan herif” demesi, statü eşitsizliğinin boyutlarını görmemiz açısından önemlidir. Statüyü ve gücü elinde bulunduran patron, dilediğince hakaret etme hakkını kendinde görür.

Orhan Kemal’in hikâyelerini statü bağlamında incelediğimizde, kravatın statü göstergesi olduğunu görürüz. Hikâye kişileri kravat takanları görünce zoraki saygıda bulunma ihtiyacı hissederler. Toplumda oluşan bu kanıyı yazar, hikâye kişileri aracılığıyla dile getirmiştir. “Medeniyet Yuları!” hikâyesinde, arkadaşıyla hamama giden hikâye kişinin hamamdaki tellağı sınaması anlatılmıştır. Yediği meyve kabuğunu hamamdaki kurnanın yanına koyan hikâye başkışisi, iri yapılı tellağın sert uyarısına maruz kalır. Tellağın bu sert tavrı, onun hoşuna gider, bunu demokrasinin halka kadar inmesi ve toplumun bilinçlenmesi olarak görür. Tellağı sınamak isteyen hikâye başkışisi, önemli statüdeki biriymiş gibi davranır. Tellağın az önceki tavrının hikâye başkışisinin kravat takmasıyla birlikte değiştiğini görürüz. Tellağ, hikâye başkışisinin önemli mevkide olduğundan dolayı kravat taktığını düşünür. Az önceki kaba davranışından dolayı ondan özür diler. Hikâye kişinin “...fakir fukaranın nedense çok ürküttüğü kravatı...” (Kemal, 2017b, s.136) takmasıyla tellağın tavrının değişmesi, kişilerin statüsüne göre davranıldığını gösterir. Anlatıcının, tellağın bu düşüncesini hikâye sonunda değiştirerek, statüye göre davranmanın yanlış olduğu mesajını vermesi önemlidir. “Bu da senin benim gibi... Boynundaki yulara kulağasma! (Kemal, 2017b, s.139).

“Simit” adlı hikâyede, bankadan yüksek miktarda aldığı krediyle hayatı değişen bir adamın hazin sonu anlatılır. Zenginliğin statü göstergesi olduğunu düşünen hikâye başkışisi, zengin olduktan sonra eski arkadaşlarıyla olan ilişkisini bitirir. Eski arkadaşları hakkında “...kırk yıllık arkadaşları, sokak satıcılarıyla küçük memurlar gözüne pire kadar gözükmeye başladı...bu beceriksizlerle bir vakitler nasıl olup canciğer arkadaşlık ettiğine şaşırıyor, kendini ayıplıyordu.” (Kemal, 2017b, s.151) söylediği bu sözler, arkadaşlarını alt statüde gördüğünün kanıtıdır. Kendi gibi zengin

kişilerle arkadaşlık kurmaya başlayan hikâye başkışisi, hikâye sonunda anlatıcı tarafından bir simide muhtaç edilerek cezalandırılır.

Sınıf farklılıklarının hissedildiğini *İstanbul'dan Çizgiler* hikâye kitabının “Ceza” hikâyesinde, karısı tarafından evin bahçıvanıyla aldatılan yetmiş yaşındaki zengin bir adamın hikâyesi anlatılmıştır. Zengin adam, evlendiği genç kızı fakirken bulup evlenmiştir. Ancak kadın, zengin adama göre statüsü düşük olan bahçıvanla kaçıp onu terk etmiştir. Zengin adamın bahçıvanı alt statüde görmesi, zenginliğin bir statü göstergesi olarak görüldüğünün kanıtıdır. “Gidiyor, bahçevanla beyefendi... Adi, kaba saba, koca burunlu, kocaman elli ayaklı, kıl içinde bir bahçevan parçasıyla ecdat yadigarı sahilsarayının bahçesini telvis ediyor!” (Kemal, 2018, s.226). Hikâyede zengin adam, eşinin kendisini aldatmasından çok, statüsü düşük bir bahçıvanla aldatmasından yakınır.

Orhan Kemal, hikâye kişilerini genellikle alt statü gruplarından seçmiştir. Alt statüde bulunan bu hikâye kişileri, üst statüde bulunanlar tarafından sömürülür. Üst statü grubunu temsil eden patronların da statüsünü kullanarak alt statü grubunu temsil eden işçiler üzerinde hakimiyet sağladığı görülür. Kimi hikâyelerde bu durum, sebepsiz yere işten çıkarılmaya kadar gider. Hikâyelerde kravatın bir statü göstergesi olması sıkça işlenir. Kravatlı hikâye kişilerinin önemli mevkilerde olduğu düşünülür. Kimi hikâyelerde, bu durum yazar tarafından açık bir şekilde eleştirilir. Hikâye kişileri tarafından caydırıcı bir güç olarak kullanılan statü eşitsizliği, çoğu hikâyede alt statü grubundaki kişilerin ezilmesine sebep olur. Hamallık gibi bazı mesleklerinin toplumdaki insanlar tarafından küçümsenmesi de yazar tarafından eleştirilir. Düşük statü grubunda görülen hamalın hikâye kişileri tarafından aşağılanması bunun kanıtıdır.

2.11. Din

Din, etimolojik olarak “bir şeye hükmetmek, sahip olmak, boyun eğmek; bir kimse karşısında borçlu ve zelil olmak; şariat, galebe, kahr, hesap, verâ, melik ve mülk.” (Sağlam, 2018, s.130) anlamlarına gelir. Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde din olgusunu anlatırken mensup olduğu dünyanın ideolojik söylemlerine açıktan olmasa da yer verdiği görülür.

Sosyal gerçekçi bir sanat anlayışına sahip Orhan Kemal, eserlerinde ekonomik eşitsizliklerin sebep olduğu yoksulluk, işsizlik, sömürü düzenini anlatırken kimi

hikâyelerinde bunun sebebi olarak dinin kullanılmasını göstermiştir. Orhan Kemal'in hikâyelerinde günlük hayatta karşılaştığımız insanların uğradığı haksızlıklar ve bu haksızlıklar karşısında ezilen insanlar vardır. Kendi sanat anlayışını; aksayan toplum düzenini olduğu gibi hikâyeye yansıtmak değil, bu aksayan yönleri ortadan kaldırmak için çaba harcamak olarak açıklar. “Asıl gerçekçilik, asıl yurt severlik, içinde yaşadığı toplumun bozuk düzenini görmek, bozukluğun nereden geldiğine akıl erdirmek, sonra da bu bozuklukları ortadan kaldırmaya çalışmaktır” (Uğurlu, 1972, s.42-43).

Orhan Kemal'in bazı hikâyelerinde, hikâye kişileri din olgusunu kendi menfaatleri için kullanarak başkalarını sömürürler. Hikâyelerde dini duyguları sömürülen bu insanların ruhen rahatladıkları, kendilerini daha iyi hissettikleri görülür. İnsanların dini duygularını istismar eden bir adamın hikâyesinin anlatıldığı *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının “Büyücü” hikâyesinde, hikâye başkışisi İsmail bir devlet dairesinde posta seyyahlığı yapan, ölen sorgu yargıcı babasıyla övünen bir adamdır. Bir gün postanedeki aksi şefle tartışınca işten kovulur. İşten kovulsa da postaneye gitmeye devam eder. Postanedeki memurlarla şakalaşır, kendini ve ölen sorgu yargıcı babasını övüp postanedekileri küçümser. Bir gün meyhanede tanıştığı medrese kaçkını bir adamdan rakı parasına Arapça harflerle yazılmış “Şemsül Maarif'i Kübra Kenzullah” adlı kitabı alır. Bu kitapla birlikte şöhrete kavuşur. Falcılık yapar, muska yazar. Onun kerametine inananlar, tüm dertlerinin onun yazacağı muskayla sona ereceğini düşünürler. İnsanların bir polis baskınında yakalanan hikâye başkışisi İsmail'i, polisin elinden kurtarması bu durumun kanıtıdır. Mahalleli tarafından kurtarılan hikâye başkışisi, bu durumu bile manevi gücüne bağlayarak, insanların dini duygularını istismar etmeye devam eder. “Ufaktan bir esma çektim... O kadar. Ya kafam kızsda da iza zilzületi azimesini çekeydim, şerefsizim taş taş üstünde kalmazdı küre-i arzda! Allah'ın bin bir ismi hakkı için, dağlar taşlar hallaç pamuğu gibi atılırdı!” (Kemal, 2021a, s.124). İnsanların dini duygularını istismar eden İsmail, bu işten de oldukça iyi para kazanır. “Başını işten kaldıramaz oldu. Para olluk gibi akıyordu” (Kemal, 2021a, s.123). Anlatıcı, hikâyede medresede yetişmiş bir adamın meyhaneye gitmesi ve hikâye başkışisi İsmail'in çoğu zaman sarhoş dolaşması üzerinden din eleştirisi yapmıştır.

“Afaracı Hacı Ali” adlı hikâyede, köyde afaracı olarak çalışan Hacı Ali'nin yaşamından bir kesit anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Hacı Ali, köyde afaracı (Harman yerlerindeki hububat döküntülerini toplayan kişi) olarak çalışarak ailesinin geçimini sağlayan bir adamdır. Köyün büyük toprak sahiplerinden Ağzıbüyükler, tarlalarına

girdiği gerekçesiyle Hacı Ali'nin ineğinin ayağını kırar. Bunun üzerine Hacı Ali, bütün öfkesini Ağzıbüyüklerin ortanca oğluna kusar. Hacı Ali'nin, toplumda dindar insanları çağrıştıran “hacı” sıfatına sahip olmasına rağmen, büyük küfürler etmesi, dini değerlere hakaretler savurması dikkat çeken bir durumdur. Bununla birlikte büyük toprak sahibi Ağzıbüyüklerin dini ibadetlerini yapmalarına rağmen, Hacı Ali'nin hakkını gasp etmesi de dini eleştiri olarak dikkat çeken başka bir durum olarak hikâyede yer alır. Hikâyede Hacı Ali ve eşi Kör Hürü arasında geçen konuşmalar, bunun kanıtıdır:

“Allah kitap karıştırırsan, dinden imandan çıkacan... karıştırmayıp yutsan maldan oluyon, kısasa kısas deyip sen de onların malının kışını vurup kırsan suçlu düşecen, arkaları böyüğe dayalı... Sizin tuttuğunuz orucun da, kıldığımız namazın da...

Kör Hürü, ‘Töbe di herif,’ diye çıkıştı, ‘boyunla bile günaha girdin zabahınan, töbe di!

‘Günahının da, sevabının da, inisinin de, cinsinin de...’ (Kemal, 2021a, s.57).

Geçimini sağlamak için insanların merhamet duygusunu istismar eden bir dilencinin anlatıldığı “Propagandacı” hikâyesinde, hikâye başkışisi sağlıklı olmasına rağmen “Allah rıza için...” diyerek insanların dini duygularını istismar eden on altı yaşlarındaki bir dilencidir. Yoldan geçen bir çocuk laf olsun diye dilencinin yalan söylediğini, ona para vermemeleri gerektiğini söyler. Dilenci, çocuğu tersleyince iş inada biner ve çocuk yoldan geçen herkese dilencinin yalan söylediği propagandasını yapar. Bununla da yetinmez; eline geçen kamış sormukları, portakal kabukları ve çakıl taşları ne bulduysa fırlatır. Dilenci susması için para verse de yine onu rahatsız etmeye devam eder. Dilenci, propagandacı çocuğu ikna etmek için dini duyguları kullanmaya çalışır, ancak çocuk oralı bile olmaz. Hikâyede yaratıcının bir ceza verme aracı olarak görülmesi, insanların kendi çıkarları için dini kullanması dikkat çeken bir durumdur. Bunu dilenci ve propagandacı çocuğun şu ifadelerinden anlarız:

“Gözün kör olur, benim gibi olursun...”

‘De kalk lan... Çocuk mu kandırıyon?’

‘Vallaha kör olun, billaha kör olun...’

‘Hadi oliyim bakalım... Niye olmuyorum?’

‘Tabi Allah’ın eli kolu yok ki aniden yapsın...’

(...)

‘...hırpo beni mi kandıracaktın? İstedğin kadar yemin iç, Allah bir şey yapamaz ki adama!’ (Kemal, 2021a, s.108).

Orhan Kemal, hikâyelerinde mensup olduğu ideolojik dünyanın söylemlerine uygun olarak din olgusunun aileler tarafından çocuğu terbiye etme ve yönlendirmede bir baskı aracı olarak kullanıldığı mesajını verir. “Ayşe Hoca” hikâyesinde, dini eğitim almak zorunda olduğu için çocukluğunu yaşayamayan Ayşe adlı, beş yaşındaki bir kız çocuğunun hikâyesi anlatılır. Ayşe, çocukluğunu yaşayamayan kendisinden beklenilmeyen olgunlukta davranan bir kız çocuğudur. Kendisine rol model olarak gördüğü Elif hocasına özenir. Ailesi tarafından küçük yaşta dini eğitim almak için hocaya gönderilen Ayşe, çocukluğunu yaşayamaz. Kendisini hoca olarak gören kız, hocaların top oynamadığını, sinemaya gitmediğini, hoplayıp zıplamadığını söyler. Babası, kızının bu şekilde düşünmesinden gurur duyar. Ayşe, misafir olarak gittikleri evin çocuklarıyla kaynaşır ve onlarla oyunlar oynar. İp atar, saklambaç ve top oynar... Kızının oyuna dalmasını fırsat bilen baba, anlatıcıyla içkili lokantaya gider. Hikâyede babanın, içkili lokantaya gitmesi ile kızına katı bir dini eğitim aldırması arasındaki çelişki dikkat çeker. Aynı zamanda anlatıcının Ayşe’ye okuduğu surenin Türkçesini sorması ve kızın “Ne bileyim ben?” cevabını vermesi de anlatıcı tarafından bilinçli bir şekilde vurgulanmak istenmiştir.

Sarhoşlar hikâye kitabının “Celfin Eti” adlı hikâyesinde, ağır hastalığa yakalanan eşinin iyileşmesi için elinden gelen her şeyi yapan bir kadın anlatılmıştır. Hikâye başkışisi kadın, eşinin iyileşmesi için tüm ilkel tedavi yöntemlerini denese de eşi bir türlü eski sağlığına kavuşamamıştır. “şeftali yaprağını kaynat, sabahleyin aç karnına içir dediler, içirdim; itin pisliğini yedir dediler, yedirdim; yüz dene nünüğü suda kaynat, sarmısaklı yoğurt dök dediler, ettim; tosbağayı boğazla, kanını sıcak sıcak içir dediler, içirdim.” (Kemal, 2017a, s.30). Kocası bu hastalığa yakalanmasını ve bir türlü iyileşememesinin sorumlusu olarak yaratıcıyı gösterir. “...Ulan Allah, ulan ne kötülük ettim sana? Yol mu kestim, cana mı kıydım? Ne tükenmez gazabın varmış. Al canımı diyorum, almıyorsun. Avrada avrat ettin beni, düşmanlarıma avuç açtırdın. Bu sana sığar mı ulan, sığar mı senin adaletine bu?” (Kemal, 2017a, s.31). Adam her ne kadar olanların sorumlusu olarak yaratıcıyı görse de hikâyenin devamında, alışlageldik dini

duaları yapmayı da ihmal etmez. “Avrat, Allah razı olsun senden, Allah seni iki cihanda aziz etsin. Beni bu perişan halimde bırakmadın. Taş deydi tuttuğunu altın etsin Allah...” (Kemal, 2017a, s.33). Hikâyede dini değerlere hakaret eden adamın aslında bunu bir anlık sinirle söylediğini anlarız. Adam, Orhan Kemal’in diğer hikâyelerindeki hikâye kişileri gibi din ve dini değerler hakkında yeterli bilgiye sahip değildir.

Orhan Kemal, 1966 yılında *Varlık* dergisinde verdiği bir röportajda kendisini materyalist bir yazar olarak tanımladığını söyler. Bu dünya görüşüne sahip olan yazarın, hikâyelerinde de bunun yansımalarını görürüz. “Tokat (Kör Salih)” hikâyesinde, Kör Salih adındaki işsiz bir adamın yağmurdan kaçmak için sığındığı kahvede yaşadıkları anlatılmıştır. Kör Salih, hayatının neredeyse tamamını çalışarak geçirmiş bir adamdır. Yağmurun ortalığı sele vurduğu bir günde, yağmurdan kaçınmak için bir kahveye sığınır. Cebinde beş kuruş parası dahi olmayan Kör Salih, garsonun kendisinden bir şey isteyip istemediğini sormasından korkar. Kör Salih, gökyüzüne bakıp düşüncelere dalarken dünyanın adaletsizliği anlatıcı tarafından şu ifadelerle vurgulanır:

“Herkesin paltosu, pardösüsü, tabanları sağlam iskarpinleri, ceplerinde mangırları vardı. Evet, çalışıp, ya da çalıştırıp kazanmışlardı ama her çalışan ve çalıştırmanın kazandığı kaide değildi. Örneği, kendisi! Kır beş yılın hiç değilse otuz yılı çeşitli işlerde çalışmakla geçmişti. Ne fabrikası kalmıştı, ne kasanı, ne bakkal çıraklığı, ne de garsonluğu!” (Kemal, 2017a, s.118).

Anlatıcı, Kör Salih’in yoksulluğunu vurgularken aynı zamanda din olgusunu da eleştirir. Adaletin yaratıcı tarafından sağlanmadığı düşüncesi, Kör Salih’in tüm öfkesini din kavramına yönlendirmesine sebep olur. “...meteliğe kurşun attığı zamanlar dinden imandan çıktığı çok olurdu. Açlık neyse, ille sigarasız kaldığı günler dinden imandan sık sık çıkar” (Kemal, 2017a, s.118). Kör Salih dünyanın adaletsizliğini anlatırken din olgusunu sorgulaması, Orhan Kemal’in hayat görüşüyle uygun bir şekilde hikâyede yer alır.

Zengin olmak için tüm ahlaki değerleri geri plana atan bir adamın hikâyesinin anlatıldığı “İş Adamı” hikâyesinde, hikâyenin başkışisi İsmail, önceden varlıklı bir adamken sonradan yoksul olan bir İzmirli komisyoncudur. Tekrar eski günlerine dönmek ister. Bunu başarabilmek için de ahlak dışı yollara başvurur. Anlatıcıyla tesadüfen tanışan komisyoncu, Allah’a ve kadere inanmadığını söyler. “Allah’a bile inanmıyorum. Ama bu sözüm kati değil. Ağımı kurar, bol sinek düşürmeye başlarsam, o

zaman Allah işime yarayacak” (Kemal, 2017a, s.141). Komisyoncu, varlıklı insanların yoksul insanların yanında Allah’ı inkar etmesinin tezatlık olduğunu düşünür. Çünkü ona göre Allah, varlıklı insana vermesi gerekeni vermiştir. Komisyoncu, günaha ve Allah’a inanmadığını Papa’nın sözleriyle vurgular: “Papa bilmem kaçınıcı Pius da, ağızda lokma varken konuşmak günahdır buyurmuş. Ağızda lokma olmayınca konuşmak günah değil şu halde? Ağzımdan lokmamı düşürdüm dostum, bundan dolayı, ne Allaaah, ne de günah!” (Kemal, 2017a, s.142). Din olgusunu çıkarlarını gerçekleştirmek için bir basamak olarak gören komisyoncu, hikâye sonunda hayal ettiği zenginliğe ulaşır. Hikâye boyunca komisyoncunun dini, zengin olmak için bir araç olarak kullandığı görülür.

Orhan Kemal’in eserleri üzerine değerlendirme yapan Mehmet Narlı, eserlerdeki kahramanlar aracılığıyla ortaya çıkan çelişkiyi şu cümlelerle ifade eder.

“Din, namus gibi değerler hep çözülmeler, sapmalar, yozlaşmalar içinde yansır. Eserlerde, dindar görünenler namussuzca işler yaparlar. Şahısların çoğu ya savruldukları ekmek kavgasında, ya tutuldukları sınıf atlama mücadelesinde bu iki değerle sağlıklı bir ilişki kuramazlar. Bozuk ekonomik yapı, bu değerleri yozlaştırmış veya kendi sistemini oturtmak için kullanmıştır” (Narlı, 2002, s.344).

Çamaşırcının Kızı/ Küçük hikâye kitabının “Küçük” adlı hikâyesinde de böyle bir durumla karşılaşırız. Hikâye kişilerinden Sarı Erol’un kumarda kaybederken Allah’a, dine küfür etmesi kahveci Hasan’ı çok sinirlendirir. Öyle ki kahveci, Sarı Erol’un sövülmedik yerini bırakmamakla birlikte elinin tersiyle bir de burnuna yumruk vurur. “Sarı Erol’un sövülmedik yerini bırakmadıktan sonra, hızını alamadı, elinin tersiyle delikanlının burnuna vurdu” (Kemal, 2020a, s.10). Bununla da yetinmeyip Sarı Erol’u kahveden bir daha gelmemek üzere kovar. Dine, Allah’a bu kadar bağlı gibi görünen kahveci Hasan’ın harama yeltenmesi, hırsızlık yapması, adam öldürmesi, uyuşturucu kullanması bir tezat olarak hikâyede yer alır. Anlatıcı, dindar görünen kahvecinin ahlaksız işler yapmasını şu sözlerle eleştirir:

“Hasan Ağabey’in içeri girmiş çıkmış, vurmuş vurulmuşluğunu biliyordu. Sonra gene biliyordu ki harama uçkur çözer, denk getirdi mi çalar çırpır, esrar, afyon, eroin satar, kullanırdı ama dinine Allah’ına küfredildiği zamanki öfkesi,

gözlerinin önünde karısına sataşıldığı zaman duyacağı öfkeden aşağı olmazdı” (Kemal, 2020a, s.10).

“Dilenci” hikâyesinde, sokakta dilenen iki arkadaş arasında geçen diyalog anlatılmıştır. Sokakta dilenen Kör Nasrullah ve Şeyh İmadettin arasında geçen konuşmadan Şeyh İmadettin’in zampara olduğunu anlarız. Dine ait bir kavram olan “şeyh” sıfatına sahip olan birinin zamparalık yapması hikâyede dikkat çeken önemli bir çelişki olarak göze çarpar. Bunu Şeyh İmadettin ve Kör Nasrullah arasındaki konuşmadan anlarız:

“Kıs kıs gülen Şeyh İmadettin, ‘Görüyorum,’ dedi. ‘Kütülamare’de vermiştin hani...’

‘Kütülamare’de vermiştim ya, ne zannettin! Sen neredeydin o zaman?’

‘Ben mi? Ben de Gazze’deydim hani... Bak... Ben de bu bacağı verdim!’

‘Sen ha? Sen değil bacak, günahını bile vermezsin. Sen o bacağı zamparalık uğruna verdin. Çakarsın ya...’ (Kemal, 2020a, s.94).

Grev hikâye kitabındaki “Balon (Mahalle Kavgası)” adlı hikâyede, geçimini güçlkle sağlayan Ali Rıza Bey adındaki küçük memurun doğmasını istemediği dördüncü çocuğu için kürtaj yaptırma sürecinde yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Ali Rıza Bey, eczaneden aldığı prezervatifin bozuk çıkmasından dolayı eşi hamile kalır. Ancak geçim sıkıntısı çektiği için, doğacak dördüncü çocuğu istemez. Bunu eşine anlatmaya çalışırken tartışır. Eşi, prezervatifin sağlamını almadığı için kocasını suçlu bulur. Komşusu terzilerin on yıldır prezervatif kullandığını ancak hiçbir zaman yırtılmadığını söyler. Bu durum karşısında daha da sinirlenen adam, en kolay yolu seçerek suçu din olgusuna yönlendirip bir süre rahatlar.

“Şu Allah’ın işine de akıl sır ermez. Şurda, verdiği kanaat eder, etliye sütlüye karışmam, öyle olduğu halde şey’in çürüğünü bana, sağlamını terzilere... İtlık onda, uğursuzluk onda, içki, zina, haram her şey onda. Öyle olduğu halde Allah’a benden daha yakın. Onu koruyor da beni korumuyor!” (Kemal, 2019, s.100).

Çocuk istismarının yaşandığı “El Kapısı (Pervin)” hikâyesinde, sürekli ahlaki değerlerin öneminden söz eden evin beyinin, iki oğluyla birlikte evin hizmetçi kızını

Pervin'i istismar etmesi anlatılmıştır. Hikâye başkışisi, dışarıdan bakıldığında giyimi, sakalı ve konuşmasından ahlaki değerlere önem veren dindar bir kişi olarak görünür.

“Son zamanların modasına uyarak ‘sünnet-i şerif’ üzere kapkara bir sakal bırakmış, bıyık koyuvermişti. Akşam işinden döndü mü, ‘Bıktım şu kafir icadından da!’ diye kaldırıp bir kıyıya fırlattığı halis Borsalino şapkasının yerine ince sırınmış takkesini geçirir, şark üslubunca döşeli odasının köşe minderine kendini bırakır, eline doksan dokuzluk tespihini alır, patırdayan dudakları, yarı örtük gözleriyle murakabeye varırdı” (Kemal, 2019, s.187).

Hikâyede evin beyi, sürekli dini değerlerden söz ederek gençliğin dini değerlerden uzaklaştığından yakınır. “Gençliğin yüreğinden Allah korkusunu söküp attılar! Zındıklar! Dini esasa dayanmayan, temelinde Allah korkusu bulunmayan ahlakın...” (Kemal, 2019, s.187). Hikâyede dindar gibi görünen evin beyi, evin hizmetçi kızı Pervin’in çaresizliğinden istifade ederek onunla birlikte olur. Karısının onu Pervin’in odasından çıkarken görmesi üzerine, bir yalan uydurarak kızı evden kovdurur. Dini değerleri kullanan ev sahibinin evin hizmetçisini taciz etmesiyle bu çelişkiyi gözler önüne serilir. Dini değerler konusunda hassasmış gibi davranan evin sahibi, anlatıcı tarafından hikâye boyunca eleştirilir.

“Sıtma (Hacet Kapısı)” adlı hikâyede, eşini zehirli sıtmadan kaybeden Emeti Kadın’ın toprağını ve eşyalarını satarak şehre göç etmesi anlatılmıştır. Köylüler, fabrika yeni kurulduğunda, fabrikayı gavur icadı olarak gördükleri için başta fabrikada çalışmak istemezler. Ancak köy yerindeki düşük ücretlere göre fabrikada dolgun maaş verilmesi, köylülerin gavur icadı düşüncesini değiştirmiştir. “Fabrikaya ‘gavur icadı’ gözüyle bakıldığı, ‘neüzü-b-illah’la söz edildiği için pek yanaşılmıyor, işçi sıkıntısı çekiliyordu. Sonraları, köy yerlerindeki düşük ücretlere bakılarak, ne de olsa dolgun ücret ‘gavur icadı’nı da sildi, ‘neüzü-b-illah’ları da” (Kemal, 2019, s.200). Anlatıcı, hikâyede fabrikanın açılmasının “gavur icadı” olarak görülmesini eleştirmiştir.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, hikâye kişileri din konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Dini, kulaktan dolma bilgilerle öğrenirler. Neyin günah, neyin haram olduğunu bu geleneksel kurallar belirler. “Doğum” hikâyesinde, tarlada ırgat olarak çalışan Gülizar’ın doğumu anlatılmıştır. Güneşin elli elli beş dereceyi bulduğu tarlada doğum sancısı tutan Kürt Gülizar, artan sancıya dayanamayıp inlemeye başlar. Eşi Ferho Üzeyir ise, kadının sesini namahreme duyurmasının günah olduğunu düşünerek

karısına okkalı bir tekme atar. “Gebe kadının sesini namahreme duyurması hem çok ayıptı hem de günah. Karısının böğrüne okkalı bir tekme atan Ferho Üzeyir, korkunç bir küfür savurdu” (Kemal, 2019, s.208). Ferho Üzeyir’in karısı Gülizar’a tekme atmasının sebebi, yanlış dinsel inançlardan kaynaklanmaktadır. Gülizar’ın doğum sancısı artınca elinde olmadan inlemeye başlamıştır. Hikâyede, Ferho Üzeyir’in yanlış dinsel inançları ve cehaleti anlatıcı tarafından eleştirilmiştir.

Kırmızı Küpeler/ Babil Kulesi hikâye kitabının “Cıvık” hikâyesinde, içkili bir lokantaya giden anlatıcının lokantanın müşterilerini gözlemlerken eski günlerini anımsaması anlatılmıştır. Anlatıcı, bir gün içkili bir lokantaya gider. Lokantada on sekiz yaşlarındaki iki gencin içki içmesini izlerken gençlik yıllarını anımsar. Anlatıcı, on sekiz yaşındayken gittiği Şafak Gazinosunda ilk kez rakı içmiştir. Babasının korkusuna, kutsal kitapta yazılan “Damlasına bile basan kafır olur!” (Kemal, 2007, s.114) yasağına rağmen rakıyı içtiğini söyler. Babasına ve dini yasaklara rağmen içki içen anlatıcının dini konularda duyarsız olduğu görülür.

Geçimini ayakkabı boyacılığı yaparak sağlayan elli yaşındaki bir adamın anlatıldığı *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Boyacı” adlı hikâyesinde, hikâyenin başkışisi boyacı elli yaşlarında ufak tefek işini dürüst bir şekilde yapan bir adamdır. Ceket alacak parası dahi olmayan boyacı yine de inancı gereği bu durumdan şikayet etmez ve Rabbine şükreder. Anlatıcının olumladığı bir hikâye kişisi olan boyacı, inancı gereği esrar içmediğini söyler. “Allah sormaz bana oni. Diyil içmek, içenle bile etmem merhaba! Neden? Çünkü esrar içenin soluku bilem insanı çarpar!” (Kemal, 2017b, s.46). Hikâyede, dini değerlerine bağlı bir kişi olan boyacının anlatıcı tarafından takdir edilmesi önemlidir. Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal’in bu hikâyede, salt mensup olduğu dünyanın ideolojik söylemlerine göre hakaret etmediğini görürüz.

Sosyal gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde insanların din konusundaki yanlış düşüncelerini eleştirmiştir. Bu hikâyelerden biri olan “Ölüler ve Diriler” hikâyesinde, intihar ederek ölen bir kadının cenazesinde yaşananlar anlatılmıştır. İntihar eden kadının cenazesi, camiye getirilir. Ancak kadın intihar ettiği için, kimse onun cenazesinin yıkanmasını istemez. “Eceliyle değil, intiharla yoluyla ölmüş. Bundan ötürü, Rabbilalemine asilik etmiş. Böyle asi bir ölüye yardım etmekle zülcelale karşı ‘günah-ı kebair’ işleyemezlermiş...” (Kemal, 2017b, s.83). Sadece uzun

boyu zayıf bir gassal, bunun İslam'da yeri olmadığını söyleyerek cenazeyi tek başına omuzlayıp yıkar. Bu sefer de ölen kadının kız kardeşi, ablasının cenazesinin bir erkek tarafından yıkanmasına sinirlenerek gassala hakaretler yağdırır. “Çık, çık dışarı terbiyesiz adam! Çırlçılık ablamın cenazesinin yanında ne işin var? Çık diyorum. Fazla konuşma, çıık!!!” (Kemal, 2017b, s.84). Kadın, ablasının cenazesini kaldırmak ister ancak hiç kimse cenazeye el sürmek istemez. Tabutun başında ağlayan kadına, yine hakaretler yağdırdığı gassal yardım eder ve cenazeyi arabaya taşırlar. Hikâyede, yazar insanların yanlış dini inançlarını intihar eden kadın üzerinden verir.

“Dilekçe” adlı hikâyede, imam nikahlı eşi tarafından evliliklerinin henüz dördüncü gününde parası çalınan kadının şikayet dilekçesi vermek için gittiği adliyede yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâye başkışisi otuz yaşını geçmiş, çekingen bir kadındır. İmam nikahla evlendiği ikinci kocası, evliliklerinin henüz dördüncü gününde parasını çalmıştır. Ancak kadın, eşinin parasını çalmasını iyi bir nedene yorarak şikayet etmekten vazgeçer. Nikahı kıyan imam, kadının hükümet nikahı kıymak istemesini gereksiz bulur. “Bu yaştan sonra ne yapacaksınız hükümet nikahına” (Kemal, 2017b, s.148) diyerek resmi nikah yapmak istemesini geçiştirir. Ayrıca imamın yüz lira almadan nikah kıymaması, dini niteliği ön planda olan imamın hikâyede kötü bir karakter olarak görünmesine sebep olmuştur. “...imam, gözü çıkasica, nikahı kıymadıydı yüz liramı almadan. Zaten bu herifi başıma çıkaran da o ya!” (Kemal, 2017b, s.148). Adamı, kadınla tanıştıranın da imam olması hikâyede çalınan para da imamın da parmağı olduğu düşüncesini akıllara getirir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde dindar görünen hikâye kişilerinin dinin gereği olan ibadetlerini yapmakla birlikte ahlaksız davranışlarda bulundukları da görülür. Kendi ideolojik dünyasının yansıması olarak gördüğümüz bu hikâyelerde, toplumsal bir eleştiri unsuru olarak din ele alınır. “Behiye”de, mahalledeki erkekler tarafından istismar edilen on üç yaşındaki Behiye'nin hikâyesi anlatılır. Hikâye başkışisi Behiye, on üç on dört yaşlarında tütünde çalışan annesi ve ayakkabı boyacılığı yapan kardeşiyle birlikte yaşayan bir kızdır. Mahalledeki erkekler, Behiye'nin yoksulluğundan istifade ederek kızı istismar ederler. Kızı istismar edenlerden biri de mahalle bakkalı Nuri'dir. Nuri, evli ve dört çocuk babasıdır. Sigara içmez, rakı şarap içmez. “...cuma namazlarını kaçırmamakla Allah'ın cennetindeki uygun köşeyi sağladığına inanan” (Kemal, 2017b, s.249) bir adamdır. Behiye dükkana geldiğinde, dükkanda kimse yoksa kızın bacaklarına aç kurtlar gibi bakarak “...Sana yüksek topuklu alacağım, üst baş alacağım,

para vereceğim” (Kemal, 2017, s.249) diyerek kızı kandırır ve yatsı namazından çıktıktan sonra mescidin arkasındaki ahırda Behiye’yi istismar eder. Hikâyede cuma namazını kaçırmayan, yatsı namazını camide kılan, içki sigara içmeyen Nuri’nin aynı zamanda kızı istismar etmesi bir dini çelişki olarak göze çarpar.

“Dünyada Harp Vardı” hikâyesinde, İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda karaborsacılık yaparak zengin olan orman memuru Selahattin Bey’in tartışma sonucu bir Yahudi’yi öldürerek hapishaneye düşmesi ve hapishanede yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Selahattin Bey, savaş yıllarında karaborsacılık yaparak zengin olmuş bir orman memurudur. Hikâyede, dini ibadetlerini harfiyen yerine getiren bir karakter olarak anlatılır. Bunu anlatıcının şu ifadelerinden anlarız: “Sarı, sırma saçaklarıyla ipek seccade kibleye doğru serilir, namaza dururdu. Sabah namazı dört rekat mı? Hayır, on dört, belki de yirmi dört rekat kılar. Sonra seccadeye usulünce oturur, avuçlarını açar, ağlayarak kim bilir neler isterdi fizikötesinden?” (Kemal, 2017b, s.323). Dindar bir karakter olarak hikâyede yer edinen Selahattin Bey, Nazi’lerin Yahudileri fırında yaktıkları dönemde barda bir Yahudi’yi öldürerek ömür boyu hapis cezasına çarptırılır. Selahattin Bey’in henüz adet görmemiş on dört yaşındaki Gürcü kızıyla evlenmesi de anlatıcı tarafından eleştirilir. Anlatıcı dini ibadetlerini yerine getiren, her gece Kuran okuyan Selahattin Bey’i hikâye sonunda beş parasız bırakarak cezalandırır. Hikâye sonunda kumara, esrara, eroine bulaşan Selahattin Bey, karaborsacılıktan kazandığı tüm servetini kaybeder. Orhan Kemal, Selahattin Bey’in namazdan sonra yaratıcıya dua etmesini fizikötesinden bir şey istemek olarak görür. Bu da mensup olduğu ideolojik dünyanın söylemine uygundur. Hikâyede dini ibadetlerini harfiyen yerine getiren Selahattin Bey’in hikâye sonunda esrara, eroine, kumara bulaşması da bir çelişki olarak görülür.

İstanbul’dan Çizgiler hikâye kitabındaki “Çarşaflılar” adlı hikâyede, anlatıcı İstanbul semtlerinden birinde gezerken semtte yoğun bir şekilde görülen kara çarşafli kadınları anlatmıştır. Anlatıcı, İstanbul’un göbeği olarak tabir ettiği semtte dolaşırken bir kara çarşafli tanıdığına rastlar. Yanında üç kızı vardır, onlar da çarşaf giymişlerdir. Anlatıcı, annelerinin kara çarşafı ihtiyarlığını/çirkinliğini gizlemek için giydiğini söyler ancak diğer iki kızın neden çarşaf giydiğine bir türlü anlam veremez.

“Fatmahanım Teyze, ahretlik arkadaşı, çenesinden beyaz kıllar fışkırmış Dudu Teyze filan ihtiyarlıklarını kara çarşaflarının gerici karanlığına saklamakta

haklıydılar ama, Nurcan’a ne oluyordu? Haydi diyelim ki, Nurcan yirmi dördünde olduğu halde hala kocaya varamamış, yani bir erkeği, beş erkeği ardından koşturamamış olmanın ayıbından korunmak için kara çarşafa sığınıyordu, ya Yıldız’a, Gülten’e ne oluyordu? On beş-on altıların baharını kara çarşafın karanlığına saklamaya ne hakları vardı?” (Kemal, 2018, s.175).

Anlatıcı, kara çarşafli bu kadınların kocaları tarafından aldatıldıklarını söyler. Gemilerde çalışan bu adamlar, gittikleri seferde yaptıkları çapkınlıkları tüm kahvedeki erkeklere ballandıra ballandıra anlatır. “Kadınlar vardı dünyada kadınlar! Nefesleri karanfil, tarçın kokulu, gül kokulu kadınlar. Yatmanın çeşitlerini erkeklere öğreten, erkeklerin gözünü açan, erkekleri genç kızlar gibi kızartan usta kadınlar!” (Kemal, 2018, s.174). Anlatıcı, kocaları tarafından aldatılan bu çarşafli kadınları yobaz olarak nitelendirir. Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, bu hikâyesinde hikâye boyunca mensup olduğu dünyanın ideolojik söylemlerine açık bir şekilde yer vermiştir. Çarşafli kadınları ve din konusundaki düşüncelerini sert bir şekilde eleştirmiştir. “Kara çarşafli, tarikata girmekle birbirleriyle yarış eden çaptan düşmüş kadınların mahallesi. Çarşafa girmeyi dinin şaşmaz gerekçesi sayan ‘din’ adına bildikleri salt hurafelere dayanan, feci şekilde aldatılmış kadınların mahallesi” (Kemal, 2018, s.174). Hikâyede, çarşafli kadınların kocalarının gemilerle gittikleri seferlerde çapkınlık yapmaları da bir çelişki unsuru olarak göze çarpar.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, hikâye kişilerinin dini konularda yeterli bilgiye sahip olmadığı görülür. Bu insanlar genellikle dini kulaktan dolma bilgilerle öğrenmişlerdir. Hikâyelerde “imam, hacı, şeyh” gibi hikâye kişilerinin genellikle dini ibadetlerini yapmakla birlikte, ahlaksızca davranışlar sergiledikleri görülür. Bazı hikâyelerde aileler çocuklarını terbiye etmek için “din” olgusunu baskı ve korku aracı olarak kullanırlar. Hikâyede yaşanan bu durumun çocukları olumsuz etkilediği anlatıcı tarafından vurgulanır. Bazı hikâyelerde ise, dindar olarak resmedilen hikâye kişilerinin küçük kızları istismar etmesi eleştirilir. Hikâyelerde dini simgeleyen kişilerin davranışları arasındaki tutarsızlık da, dikkat çekici bir durum olarak göze çarpar.

2.12. Toplumsal ve Bireysel Özgürlük

Özgürlük kavramı, sadece insanlara özgü değil bütün canlılar için kullanılan bir kavramdır. İnsan, toplum içinde yaşayan bir varlıktır. İnsanın özgür olabilmesi,

toplumun özgür olmasıyla mümkündür. Bu da insan var olduğu sürece özgürlüğün de süreceği anlamına gelir. Özgürlük kavramı her tanımlandığında farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Bu da özgürlük kavramının tek bir tanımla anlatmanın mümkün olmayacağı düşüncesini meydana getirir. Yaygın bir tanımıyla özgürlük, kişinin kendisini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren her konuda her türlü baskıdan kurtularak ve önüne çıkan tüm engellere direnerek karar vermesidir. Yani kişinin bir otoriteye bağlı kalarak hareket etmemesidir özgürlük.

Bireysel Özgürlük, bireyin kendi düşünce dünyası oluşturma sürecinde ve davranışlarını kendi kararlarıyla belirleme aşamasında başkalarının müdahalesine, zorlamasına ve baskısına maruz kalmama durumu olarak tanımlanabilir. Toplumsal Özgürlük ise, toplumdaki bireylerin bir grup veya otorite tarafından baskı ve zorlamaya maruz kalmadan, düşüncelerini açık bir şekilde ifade edebilmesidir. Toplum özgür olmadan kişiler özgür olmaz. O yüzden bireysel özgürlüğün ön koşulu toplumun özgür olabilmesidir.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde küçük insanın gündelik hayatta karşılaştığı, yoksulluk, eşitsizlik, sömürü, hapislik, işsizlik, umut, göç, fuhuş gibi birçok konuyu ele almıştır. Hikâyelerinde toplumun alt tabakasını oluşturan yoksul insanların hayatını, onların bakış açısıyla anlatır. Kendisi de beş yıl hapse mahkûm olan yazar, mahkûmların hapishanede karşılaştıkları zorlukları gerçekçi bir bakış açısıyla anlatmıştır. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının “Revir Meydancısı Yusuf” hikâyesinde, koyun çalmaya gelen bir hırsız öldürmekten on sekiz yıl hapse mahkûm olan bir gencin hikâyesi anlatılır. Hikâye başkışisi Yusuf, Trakya’nın kıraç köyündendir. Bir gece koyun çalmaya gelen hırsız öldürdüğü için, on sekiz yıl hapse mahkûm edilmiştir. Özgürlüğü kısıtlanan Yusuf, hapishanede özgür olduğu günleri anımsayarak iç çeker. “Hapishaneye düştükten sonra sık sık memleketini hatırlar, iri çoban köpeklerinin gürler gibi havlayarak dolaştığı koyun sürülerini, tarlalara yiyecek götüren kadınları, mavi göklerde kıpkırmızı akan bulutları görür gibi olur, garip garip içini çekerti” (Kemal, 2021a, s.13). Bir süre sonra, revir meydancısı olarak hapishanenin revirinde görev alır. Yusuf’un gözüne tavandaki tahtakuruları ilişir. Gece boyunca vücudunun kaşınmasına sebep olan bu tahtakurularını temizlemek ister. Tahtakurularını temizlemeye başlarken aklına özgürce çobanlık yaptığı günler gelir ve o günlere dönmek ister. “Çobanlıkta ne tahta kurusu olur, ne bir şey... Ah çobanlık, şimdi olmalı ki...” (Kemal, 2021a, s.14). Yatağının üstündeki tahtakurularını temizlemeye bir

türlü fırsat bulamaz, her defasında birileri çağırır. Hikâye sonunda Yusuf, başgardiyanın revir kapısını çaldığını duymayınca başgardiyana tarafından revirden atılır. Koşullara nazaran daha iyi bir yer olan revirden kovulan Yusuf, tekrar eski koğuşuna gönderilir. Yusuf'un görece daha rahat hareket ettiği revirden kovulmasıyla, özgürlüğü daha da kısıtlanmış olur.

“Ekmek, Sabun ve Aşk” adlı hikâyede, Galip adındaki bir gardiyanın hapishanede mahkûm bir kadınla yaşadığı aşk anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Galip, annesini on sene önce veremden kaybetmiş, babasını hiç tanımamış bir gençtir. Hapishanedeki gardiyanların mahkûmlardan bir farkı olmadığını söyleyen Galip, onlar gibi özgürlüğünün kısıtlandığını düşünür. “Biz de insan mıyız?.. Otuz beş lira maaş ve koca bir ay mahpusluk! Sizinle aramızdaki fark ne? Bizim bu işin gönüllüsü olduğumuz mu?” (Kemal, 2021a, s.31). Bir süre sonra hapishanedeki bir kadın mahkûma aşık olur. Bu kadın, on dört yaşında zorla evlendirilip on beş yaşında zina işlediği için evden kovulan ve bir süre elden ele düştükten sonra üç aylık cezaya mahkûm edilen bir kadındır. Galip’in sevdiği mahkûm kadının da bireysel özgürlüğünün kısıtlandığını, kendi düşüncesine başvurulmadan zorla evlendirildiğini görürüz. Galip, çok sevdiği bu kadın mahkûmla hapisten çıktıktan sonra evlenir. Gardiyan Galip’in mahkûmlar gibi hapishanede kalması, özgürlüğünün bir maaş uğruna kısıtlandığını gösterir. Galip’in sevdiği kadının cezası bittikten sonra hapisten çıkması yani özgürlüğüne kavuşması, Galip’in ise bu işi yapmaya devam etmesi bireysel özgürlüğünün kısıtlanmaya devam edileceğinin kanıtıdır.

“Çocuk Ali”de, özgürlüğü kısıtlanan on iki yaşındaki Çocuk Ali’nin işlemediği bir suçtan iki gün hapis cezası alması ve hapiste yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâyenin başkışı Ali, on iki yaşında bir çocuktur. Dağ köylerinin birinde, köylüler kömür yakarken ateş ormana sıçrar. Orman, epeyce yandıktan sonra söndürülür. Jandarmanın ormanı asıl yakanları bulmasından korkan köylüler, suçu Dul Ayşe’nin on iki yaşındaki oğlu Ali’ye atarlar. “...korucularla sözbirliği edildi, suçu asıl yapanlar, dul Ayşe’yi birkaç kuruşla kandırarak Ayşe’nin on iki yaşındaki oğlu Ali’yi tutanakla suçlu gösterdiler” (Kemal, 2021a, s.114). Jandarmaya teslim edilen Çocuk Ali, yargılanır ve iki gün hapis cezasına çarptırılır. Hikâyenin devamında, işlemediği bir suçtan dolayı hapis cezası alan çocuğun hapishanede geçirdiği iki gün anlatılır. Çocuk Ali’nin işlemediği bir suçtan dolayı, bireysel özgürlüğü kısıtlanır. Hapishanede evini, annesini, köyünü, tarlasını özler ancak iki gün daha beklemesi gerekmektedir. Bu bekleyişe başta

anlam veremese de bir süre sonra alışır. İki gün özgürlüğünün kısıtlanması ona çok uzun bir süre gibi görünür.

Anlatıcının küçücük olarak nitelendirdiği “Ayten” adındaki bir kızın kötü yola sürüklenişinin anlatıldığı *Çamaşırcının Kızı/Küçücük* hikâye kitabının “Küçücük” hikâyesinde, hikâye başkışisi on üç on dört yaşlarında olan yoksul bir kızdır. Ayten, para kazanmak için fuhuş yapar. Sevgilisi Erol’un bu işi yaparken gördüğünde, çok kızacağını düşünür. Bireysel özgürlüğünün sevgilisi Erol tarafından kısıtlanması, Ayten’in tıpkı mahalle baskısına uğrayan Arnavut Sabahat gibi yalan söylemesine sebep olacaktır. “...mahalledeki Arnavut Sabahat gibi birine rastlasalardı... Sabahat için neler diyorlardı... Beyoğlu’nda, bilmem ne sokağındaki bir randevuevine girip çıktığını görmüşler de inkardan gelmiş, Kuran’a el basmıştı yalan diye. Madem Kuran’a el basmakla bitiyordu iş, o da basardı gerekirse. Hem de iki elini birden” (Kemal, 2020a, s.24). Ayten’in fuhuş yaptığını düşünen mahalleli, Ayten hakkında türlü dedikodular yaparlar. Ayten de bu durumdan bir nebze olsun kurtulmak için teyzesiyle birlikte başka bir mahalleye taşınırlar. “Neydi o eski mahalle... Herkesin gözü üstümde. Yeni bir şey giyemezsin, birisiyle konuşamazsın. Ama şimdi? Apartman. Bir katta oturan öbür kattakini tanımıyor. Sabahleyin bir çıkıyorum, ta sabaha karşı...” (Kemal, 2021a, s.41). Daha önce kenar mahallede istediği gibi hareket edemeyen Ayten’in, yeni mahalleye ve apartmana taşınmasıyla daha özgür hareket ettiği görülür.

Grev hikâye kitabının “Dert Dinleme Günü” adlı hikâyesinde, bireysel özgürlüğü kısıtlanan işçilerin çalıştığı bir fabrikada yaşananlar anlatılmıştır. Ankara’dan gelecek milletvekilleri halkın, işçinin sorunlarını dinlemek için Halkevi’nde bir toplantı yapacaktır. Bu toplantıya fabrikadan da işçiler katılacaktır. Fabrika sahibi bunları belirlemek için Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz adlı işçileri başmakivist aracılığıyla odasına çağırır. Atölye şefi ve diğer işçiler Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz’ın bir suç işlediği için odasına çağrıldıklarını düşünürler. “Sendikaya filan mi girdiniz?.. İş müdürlüğüne şikayet mikayet?” (Kemal, 2019, s.34). Fabrikada bireysel özgürlüğü kısıtlanan işçiler en ufak bir şikayet veya sendikaya üye olduklarında fabrika sahibi tarafından işten çıkarılacaklarını bilirler. O yüzden fabrikada çıkan yemeklerin kötü olduğunu bile söylemeye korkarlar. “Ulan neyine gerek senin yemeğin kurdu, ekmeğin çiğliği, hey gömleksiz Salih! Ya şimdi tebligat yaparlar da başınızın çaresine bakın derlerse?” (Kemal, 2019, s.36). Fabrikada otoriteyi sağlayan, işçilerin bireysel özgürlüklerini kısıtlatan fabrika sahibi, milletvekillerinin şikayetlerini sorduğunda ne

cevap vermeleri gerektiğini dahi söyler. “Memnunuz deyin, hiçbir şikayetimiz yok deyin...” (Kemal, 2019, s.39). Hatta fabrika sahibi o kadar ileri gider ki toplantıya katılacak büyük tüccarlar, büyük çiftçiler, büyük fabrikatörler varken işçilere söz düşmeyeceğini söyler. “Onlar varken size söz düşmez! Çünkü onlar memleketin ihtiyaçlarını daha iyi bilirler, daha iyi takdir ederler...” (Kemal, 2019, s.37).

Kardeş Payı hikâye kitabının “Kırmızı Mantolu Kadın” hikâyesinde, bireysel özgürlüğü kısıtlanan mahkûmların İş Kanunu’ndan faydalanarak dışarı çıkmaları anlatılmıştır. Anlatıcı ve arkadaşı Necati, İş Kanunu’ndan faydalanarak Gelir Müdürlüğü’nün mahzeninde çalışırlar. Sabahın erken saatlerinden akşam on ikiye kadar çalışmalarına rağmen, bunun hapiste tutsak olmaktan daha iyi olduğunu düşünürler.

“Sabahın erken saatlerinden akşama kadar on iki saat çalışıyorduk. Ellerimiz, yüzlerimiz, ille saçlarımız tozdan çamur içinde kalıyordu ama, seviyorduk bu türlü çalışmayı. Öylesine ki, yaptığımız iş karşılığı para bile almayabilirdik. Çünkü bıkmış usanmıştık yıllar yılı, taşı, toprağı, duvarları ezberlenmiş hapishaneden” (Kemal, 2021c, s.69-70).

İkişer saat arayla dışarı çıkıp gezebilen mahkûmlar, bu süreyi en iyi şekilde değerlendirmek için ellerini, yüzlerini yıkadıkları zamanın bile hesabını yaparlar. “Koşardık musluklara. Ellerimizi, yüzlerimizi, tozdan keçeye dönen saçlarımızı bol su, sabunla öyle müthiş bir heyecanla yıkardık ki Necati’nin koyu yeşil gözleri alev almış gibi parlar, yanakları al al olur, ‘Çabuk!’ derdi. ‘Çabuk kardeş! Bütün bu işler üç dakikayı geçmemeli!’” (Kemal, 2021c, s.70). Anlatıcı jandarmasız, kelepçesiz, gardiyansız dolaştığı bu zamanlarda havanın bile daha temiz olduğunu düşünür. Hikâyede mahkûmların kısa bir süreliğine dahi olsa hür bir şekilde dışarıda dolaşmaları, onları çok mutlu eder. Gardiyansız, kelepçesiz sokaklarda “Ooooh hürüz!” diye bağırmaları bunun kanıtıdır.

27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri, 1950 yılından beri iktidarda olan Demokrat Parti hükümetini devirerek yönetime el koymuştur. 1960 darbesinden sonra halk, darbeden sonra yaşananlar konusunda çekinerek düşüncelerini ifade etmişlerdir. Her darbede olduğu gibi bu darbede de toplumsal özgürlük kısıtlanmıştır. Bu durum Orhan Kemal’in hikâyelerine de yansımıştır. *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabının “Dayı Şoför-Korsan Araba” hikâyesinde, 1960 darbesinin halkta uyandırdığı etki bir minibüs yolculuğu sırasında minibüsteki farklı kesimleri simgeleyen

memur, kabzımal, tüccar üzerinden verilmiştir. Hikâye kişileri minibüs şoförü ve yolculardır. Yolculardan kabzımallla sohbet eden minibüs şoförü, 1960 darbesi hakkındaki düşünceleri sorar. Dertli kabzımal darbeyi yapanları eleştirir, çünkü eski hükümetin kimsenin kazancına karışmadığını söyler. Bunu söylerken düşüncelerinden dolayı hapse atılacağı korkusu da taşır. “Vallaha istersen beni ihbar et. Ben kendi işimi bilir, söylerim. Devrilenlerin suistimalleri yok değildi ama hiç olmazsa milletin kârına, havadan kazanmışlığına karışmazlardı!” (Kemal, 2007, s.112). Kabzımallla sohbet etmeye devam eden şoför, ona ezanın Türkçe okunması ve Yassıada’da bulunanlar hakkında sorular sormaya başlayınca adam şüphelenir ve arabadan iner. Darbeden sonra eski hükümeti savunan kabzımalın rahat bir şekilde görüşlerini açıklayamaması, darbe döneminde toplumsal özgürlüğün kesintiye uğradığının kanıtıdır.

“Bestami Efendi” adlı hikâyede, nüfus memurluğundan emekli olan Bestami Efendi’nin özgürlüğünü kısıtlayan karısı Hürmüş Hanım öldükten sonra daha mutlu bir hayat sürmesi anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Bestami Efendi, nüfus memurluğundan emekli olmuş güler yüzlü bir kişidir. Ancak karısı Hürmüş Hanım, otuz altı yıl boyunca kocasının özgürlüğü kısıtlayarak güler yüzünü soldurmuştur. Eşinin emekli maaşına bile el koyan kadın, kocasına maaşından metelik vermez. “...Bestami Efendi’nin maaşına ama kadın bırakır mı? Adamcağız marangoz aletlerine filan harcamasın, kahveye dadanmasın, evden dışarı çıkmasın, dizinin dibinden ayrılmasın diye elinden çeker alır, metelik vermezdi” (Kemal, 2007, s.311). Karısı Hürmüş Hanım öldükten sonra, Bestami Efendi’nin gözlerinin içi gülmeye başlar hatta o kadar ki karısı öldüğü için sevinçten göbek bile atar. “Gözlerinin içi güldü ilkin, sonra başladı şıkıdık şıkıdık göbek atmaya” (Kemal, 2007, s.311). Karısı öldükten sonra Bestami Efendi, başına buyruk hareket eder, dilediği gibi dolaşır, evde kuzu besler, torunuyla oynar. Artık özgür olan Bestami Efendi hobileriyle meşgul olur, tekrar eski hayat dolu günlerine döner.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, 1938 yılında “yabancı rejimler lehinde propaganda ve isyana muharrik” suçundan beş yıl hapis cezasına çarptırılır. İyi bir gözlem gücü olan yazar, hikâyelerinde hapishane yıllarında özgürlükten mahkûm kaldığı dönemde yaşadıklarını anlatmıştır. Bu hikâyelerden biri olan *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Dünyada Harp Vardı” hikâyesinde, İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda karaborsacılık yaparak zengin olan orman memuru Selahattin Bey’in tartışma sonucu bir Yahudi’yi öldürerek hapishaneye

düşmesi ve hapishanede yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Selahattin Bey, savaş yıllarında karaborsacılık yaparak zengin olmuş bir orman memurudur. Nakledildiği hapishaneye bilekleri kelepçesiz gelir. Zengin olan Selahattin Bey’e, diğer mahkûmlardan farklı davranılır. O, hapishanede de olsa diğer mahkûmlara göre daha özgür hareket eder. Hapishanedeki mahkûmlardan Necati, Beyoğlu gişesinde kazandığı paralarla Berlin olimpiyatlarına gitmeyi tasarlar ancak hapishaneye düşünce bu hayali suya düşer. Bireysel özgürlüğü kısıtlandığı için gitmeyi çok istediği olimpiyatlara gidemez. “Beyoğlu’ndaki sinema gişesinden uçlanacakları paralarla 936 Berlin olimpiyatlarına gitmeyi kurduğu halde felek yar olmayan Necati...” (Kemal, 2017b, s.317). Anlatıcı, mahkûmların demir parmaklıklar ardında özgürlüklerinden mahrum bir şekilde yaşamalarını şu sözlerle ifade eder:

“Çoğu sabahların erken saatlerinde, koğuşlar açıldıktan az sonra, beton koridorlarda koşuşan kabaralı postalların keskin düdükleri tek mil mahpusları demir parmaklıkları artlarına yığiverirdi. Kat kat bölümlerin demir parmaklıkların ardındaki meraklı bakışları dibe, ta dipteki dört köşe betona dikilmişti... Gardiyan düdükleri, derinden derine yansıyarak yaklaşan jandarma kubaraları, demir parmaklıklar ardındaki dalgalı birer orman gibi uğuldayan mahkûmlar.

Orhan Kemal, hikâyelerinde bireysel özgürlüğü kısıtlanan mahkûmlara sıkça yer verir. Kendi de uzun yıllar mahkûm olan yazar, bireysel özgürlüğünün kısıtlandığı dönemde yaşadıklarını hikâyelerine yansıtmıştır. Hikâyelerde, bireysel özgürlüğü kısıtlanan sadece mahkûmlar değildir. Fabrikalarda çalışan işçilerin de bireysel özgürlüklerinin kısıtlandığı görülür. Sendikaya üye olmalarına, fabrikadaki yemeklerin iyi olmadığını söylemelerine, çalışma saatlerine itiraz etmelerine izin verilmez. Bunu söyleyen işçiler işten çıkarılır. Ayrıca hikâyelerde 1960 darbesinden sonra toplumsal özgürlüğünün kısıtlandığını, yaşanan darbe hakkında kişilerin düşüncelerini rahatça ifade edemediklerini görürüz.

3. ORHAN KEMAL’İN HİKAYELERİNDE EKONOMİK EŞİTSİZLİK

Eşitsizlik, eski toplumlarda önemli bir sorun olmakla beraber, günümüz toplumlarında daha önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu eşitsizlik durumlarının en önemlisi sayılan ekonomik eşitsizlik, bir gruptaki bireylerin, grupların ya da ülkelerin arasındaki ekonomik refah düzeyinde farklılıklar bulunması durumudur. Ekonomik Eşitsizlik, insanlık tarihinde devamlı olan ve çözümü beklenen bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki, bu sorunun sadece ekonomik bir sorun olmaması, sosyal ve ahlaki boyutları da olan karmaşık bir sorun olarak ortaya çıkması, zamanla bu sorunu bitirmek ya da azaltabilmek için harcanan çabaların farklı boyutlar almasına sebep olmuştur.

Ekonomi politikalarının en nihai amacı, toplumu meydana getiren bütün bireylerin ekonomik refahını yükseltmektir. Ekonomi büyürken toplumdaki bireyler arasındaki eşitsizliğin de azalması hedeflenir. Bu hedefe ne düzeyde ulaşıldığını görebilmemiz için gelir dağılımında oluşan değişimi görmek gerekir. Büyüme hızı ve kişi başına düşen gelirdeki artışlar toplumdaki bireyler arasında adaletli bir şekilde paylaştırılmalıdır (Çalışkan, 2010, s.90-91).

1980’li yıllarda tüm dünyada liberal devlet anlayışının güçlenmiş olması sosyal devlet anlayışını zayıflatmış ve ekonomik eşitsizlik sorununun büyümesine yol açmıştır. Günümüzde ekonomik eşitsizlik, toplumsal huzuru tehdit eden ve acil çözüm bekleyen problemler arasında yerini alır. Toplumsal adaleti sağlayacak sosyal politikalara ağırlık vermek, ekonomik eşitsizliği bir nebze olsun azaltır.

Ekonomik eşitsizlik ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği gibi ülke içinde bir bölgeden diğerine de farklılık gösterir. Bu fark ülkelerin gelişmişlik durumlarıyla da yakından ilgilidir. Gelişmiş ülkelerde bu fark gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelere göre daha azdır. Gelir dağılımındaki bu eşitsizlik toplumsal sorunlara sebebiyet verebilmekte, ülkedeki suç oranlarını arttırmaktadır.

Eşitsizliğin artması sadece ekonomik bir sorunun habercisinden öte asayiş ve düzen sorunlarının da artacağını gösterir. Bu sorunun toplumun refahı için inkar edilemeyecek derecede önemli olduğunu bilmek gerekir. Ekonomik eşitsizlik, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığını, yaşam kalitesini, siyasal hayata katılımın gidişatını da etkilemektedir. Bireyler arasındaki ekonomik eşitsizlik, beraberinde toplumsal

masasının gerisine siner, sabahleyin evden getirdiği peynir ekmeğini mit mit yiyerek...” (Kemal, 2021a, s.129). Üzerindeki kirli pardösüyü çıkarmayan hikâye başkışisi, arkadaşları tarafından alay konusu olur. Umum müdürünün kirli pardösüyü çıkarmama nedenini öğrendiğinde yaşadığı pişmanlık, hikâyeyi hüznle sonlandırır. Giyecek başka kıyafeti olmadığı için haziran ayında bile kirli pardösüyle işe gelmek durumunda kalan hikâye başkışisinin iş arkadaşları; işe atlet, fanilayla işe gelirler. Aynı iş yerinde çalışanlar arasında bile ekonomik eşitsizliğin bu seviyelerde olması, ekonomik eşitsizliğin boyutlarını görmemiz açısından önemlidir.

Sarhoşlar hikâye kitabının “Streptomycine” adlı hikâyesinde, verem hastası oğlu için zorlukla aldığı on beş gramlık “Streptomycine” adlı verem ilacını Verem Dispanseri’nin önündeki bir hastaya satıp yiyecek alan bir annenin hikâyesi anlatılır. Tüberküloz hastası genç, Veremle Savaş Derneği’ne gider ancak Veremle Savaş Derneği’ndeki yetkili “İdare heyetinin bu hafta için tayin ettiği miktar doldu. Gelecek hafta uğra (Kemal, 2017a, s.12) diyerek yumuşak tabiatlı genci geçirir. Bunun üzerine annesi derneğe gider, annesinin ısrarına dayanamayan yetkili on beş gramlık “Streptomycine” ilacını verir. Ancak yoksul kadın, ilacı Verem Dispanseri’nin önündeki hastaya yarı fiyatına satıp evine yiyecek alır. Orhan Kemal hikâyelerinde, verem hastalığına yakalanan kişilerin ortak özelliği yoksul olmalarıdır. Kadının, hastalığı ileri düzeyde olan oğlunun ilacını satmak durumunda kalması acı vericidir. Kadının yiyecek aldıktan sonra eve geçtiği yolda gördükleri kişiler ile kadın arasında da ekonomik eşitsizlik söz konusudur.

“Bir kilo üzüm, domates, yeşil biber, patlıcan, iki de somun alıp pirzolaıyla beraber hepsini şefkat, heyecan ve iştahla kucaklayıp, yoluna devam etti. Yol boyunca şık baylar, bayanlar, her biri binler, on binlerce lira değerinde muhteşem mağazalar, apartmanlar, lüks otomobiller falan...” (Kemal, 2017a, s.15).

Hikâyelerinde ekonomik eşitsizliği büyük bir sorun olarak gören Orhan Kemal, hikâyelerinin çoğunda bu soruna değinir. “Tokat (Kör Salih)” hikâyesinde, yağmurdan kaçıp bir kahveye sığınan kör Salih’in kahvede yaşadıkları anlatılmıştır. Pazarcı olan Kör Salih, maddi sıkıntılar yaşayan işsiz ve beş parasız biridir. Yağmurun fırtınayla birlikte şiddetlendiği bir günde kahvelerden birine sığınır. Anlatıcı, “Ceplerinde paraları olanlar kahvelere, lokantalara; olmayanlar, yağmurun vurmadığı saçak altlarına

sığmıyorlardı.” (Kemal, 2017a, s.116) ifadesiyle parası olan ve olmayanlar arasındaki ekonomik eşitsizliği ustalıkla dile getirir. Kör Salih de kahvelerden birine sığınır, ancak bir şey içecek parası yoktur. Garsonun bir şeyler içip içmediğini sormasından korkar. Kör Salih’in iç konuşmasıyla ekonomik eşitsizliğin bir kez daha vurgulandığını görürüz.

“Herkesin paltosu, pardösüsü, tabanları sağlam iskarpinleri, ceplerinde mangırları vardı. Evet, çalışıp ya da çalıştırıp kazanmışlardı, ama her çalışan ya da çalıştırılanın kazandığı kaide değildi. Örneği, kendisi! Kırk beş yılın hiç değilse otuz yılı çeşitli işlerde çalışmakla geçmişti. Ne fabrikası kalmıştı, ne kasabı, ne bakkal çıraklığı, ne de garsonluğu!” (Kemal, 2017a, s.118).

Kahveye zengin, hali vakti yerinde şişman bir adam girer. Kör Salih, zengin adamın üst üste çay içip kendisine ikram etmemesinden dolayı adama öfke duyar. Aslında burada anlatıcının, zengin adama öfke duyduğunu görürüz. Kör Salih ile zengin adam arasındaki ekonomik eşitsizlik, hikâye boyunca vurgulanmaya çalışılır.

“Velinimet” hikâyesinde, hikâye başkişisinin sokakta karşılaştığı yaşlı bir adamla ilgili düşünceleri anlatılmıştır. Yaşlı adam, kızının köpeğini yürüyüşe çıkarır. Onları uzaktan gören hikâye başkişisi, yaşlı adamın köpeğe bir insan gibi davrandığını görür. Hikâyenin devamında köpeğin bir insan gibi eğitim aldığını öğreniriz. Ekonomik koşulları iyi olan bu yaşlı adamın köpeği de, çoğu insandan yaşam koşulları bakımından daha iyidir. İnsanlardan daha iyi koşullarda yaşayan bu köpek, yolda sokak köpeğiyle karşılaşır. Sokak köpeğiyle koklaşıp konuşmak ister ancak yaşlı adam tarafından engellenir. Ekonomik eşitsizliğin hayvanlar üzerinden verildiği hikâyede, toplumdaki adaletsizlik bu sefer de hayvanlar üzerinden verilir.

“Zinciri çekti, çekti ama, küçüğün inadı inattı. Koklaşıp konuşmak istiyordu. Belki de, tüyleri dökülmüş, uyuz hayvana acımış, yahut pırıl pırıl tüylerinden utanmıştı da özür dilemek, dünyanın adaletsizliğinden bahsetmek geçmişti içinden” (Kemal, 2017a, s.128).

Çamaşırcının Kızı/Küçücük hikâye kitabının “Eski Gardiyan” adlı hikâyesinde, işten ayrıldıktan sonra ekonomik olarak zor günler geçiren bir gardiyanın yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâye başkişisi, bir tutukluya afyon getirdiği için işinden istifa etmek zorunda kalan bir gardiyanıdır. Bir gün kahvede, gardiyan arkadaşı Hakkı Efendi’ye rastlar. Hakkı Efendi’nin yanında bir de arkadaşı vardır. Eski gardiyan işsiz olduğunu,

karnını doyuracak parasının olmadığını söyler. Hakkı efendinin arkadaşı, bunun sebebini İkinci Dünya Savaşı'na bağlar. Savaşla birlikte “ekmek, et, bulgur, pirinç” (Kemal, 2020a, s.69) fiyatlarının çok arttığını, savaşa girmememize rağmen bu durumdan yüksek derecede etkilendiğimizi söyler. Savaşın etkisiyle karaborsacılığın arttığını, gıda ürünlerinden bazılarının yasa dışı yollarla ülkeye geldiğini söyler. Kaçak yollarla şeker getiren zenginlerin mallarına, hükümetin el koyduğunu ancak zenginlerin bir yolunu bulup işin işinden çıktıklarını söyler. Zenginlerin, savaştan olumsuz etkilendiğini bilakis mallarına mal kattıklarını anlatan Hakkı Efendi'nin arkadaşı, bu savaşın tüm yükünü yoksulların çektiğini söyler. Hikâyede İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik eşitsizliği zenginlerin lehine daha da arttırdığını görürüz. Zenginlerin malları yakalansa bile, bir yolunu bulup hapse girmedikleri gerçeğine de hikâyede vurgu yapılır.

Hapishanede uzun yıllar kalan Orhan Kemal, hikâyelerinde hapishane yaşamına sıkça yer vermiştir. Küçük insanın yaşadığı ekonomik sıkıntıları hikâyelerine ustalıkla yansıtan yazar, cezaevinde de hapishanenin en kötü koşusunda yaşayan mahkûmları anlatmıştır. “72. Koğuştan”, cezaevinin en kötü koşusu olan yetmiş ikinci koğuştaki mahkûmların yaşamı anlatılmıştır. Hapishanedeki yaşamın hayatın diğer alanlarından çok farklı olmadığını gördüğümüz hikâyede; anlatıcı, hapishanedeki koşulların mahkûmların ekonomik koşullarına göre belirlendiğini vurgular. Bu koşu da kalan Ahmet Kaptan ismindeki bir mahkûmun annesinden gelen yüz elli lirayla, koğuşun kaderi geçici bir süreliğine de olsa değişir. Ahmet Kaptan'ın meydancısı olarak seçtiği Kaya Ali, bu yoksul insanların yaşadığı koğuştan çıkacaklarını düşünür. Ancak Ahmet Kaptan, “Hayır. Kalacağız burada!” (Kemal, 2021b, s.25) der. Ahmet Kaptan'ın parası olduğu için bu koğuştan çıkabilmesi, koşullar arasındaki ekonomik eşitsizliğin kanıtıdır. Hapishanenin iyi şartlara sahip bir koğuşunda kalan Sölezli'nin koğuşu ile yetmiş ikinci koğuştaki ekonomik eşitsizlik anlatıcı tarafından hikâye boyunca vurgulanır. “Sölezli, deve tüyü renkli güzel bir tiftik battaniyeyle örtülü yataklarına sırtını dayamış” (Kemal, 2021b, s.52). Hikâyede, ekonomik eşitsizliğin hayatın her alanında olduğu gibi, cezaevinde de olduğu vurgulanır.

Ekonomik eşitsizliği büyük bir sorun olarak gören yazar, bu sorunun çözümü ile ilgili önerileri hikâye kişileri aracılığıyla dile getirir. *Grev* hikâye kitabının “Arka Sokak” hikâyesinde, yoksul bir mahallede yaşayan bir kadının ikinci çocuğunu doğururken yaşadığı sıkıntılar anlatılmıştır. Eşi olmayan kadın, birden sancılanır.

Mahalleli kadınlar, ebeye haber verirler. Dedikoduya dalan mahallenin kadınları, kendi doğumlarını düşünürler. Bakkalın eşinin “Ya ters gelirse?” sorusu, kadınlar arasında tartışma konusu olur. Yoksul olan kadının parası olmadığı için sezaryen de olamayacağını düşünürler. Hikâyede, ekonomik eşitsizliğin sonuçlarından biri olan sağlık hizmetlerine eşit bir şekilde erişememe sorunuyla karşılaşırız. Kadınlardan birinin “Fakir fukarayı hükümet düşünmeli kardeş! Parası yok diye göz göre göre ölmesi revayı hak mı?” (Kemal, 2019, s.72) diyerek, ekonomik eşitsizliğin hükümet tarafından çözülmesi gerektiği vurgulanır. Anlatıcının da düşüncesi bu yöndedir. Sezaryeni sadece ekonomik durumu iyi olanların yapabildiğini gördüğümüz hikâyede, dönemin sağlık hizmetlerinin de yetersiz olduğunu anlarız. “Sezaryen yapmak lazım. Bizim akrabaların gelini yaptırdılar... Ama onlar çok zengin.” (Kemal, 2019, s.72). Hikâyede kişiler arasındaki ekonomik eşitsizliğin, sağlık hizmetlerine de yansıdığı görülür.

“Süpürgeci” adlı hikâyede, altı ay önce köyden İstanbul’a göç edip belediyede temizlik işçisi olarak çalışan bir süpürgecinin hikâyesi anlatılmıştır. Köyden İstanbul’a göç eden Süpürgeci, köy muhtarın oğlu Zeynel Ağa’yla kendini kıyaslar. Zeynel Ağa’nın ekonomik koşullarının çok iyi olduğunu vurgulayan Süpürgeci, aralarındaki ekonomik eşitsizliği şu cümlelerle vurgular:

“Şuraya geleli altı ay olmuştu, dört aydır da şu işteydi, lakin... Hala Zeynel Ağa’nın düğünde giydiği yemenilerden alamamıştı. Zeynel Ağa’daysa yemeni dedin mi çifte çifte. Külot, pantol, içlik miçlik buna keza. Herif atına atladı mı, yallah. İstese İstanbul’a bile gelebilir. “Gelebilir a, iş tutmaya değil, para yemeye!” (Kemal,2019, s.76).

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde insanların asgari düzeyde de olsa geçimini sağlayabilecek ekonomik koşullarının olmasını savunur. Hikâye kişileri aracılığıyla bu mesajı vermeye çalışan yazar, yönetenlerin her insanın insanca yaşaması için gerekli koşulları sağlanması gerektiğine inanmaktadır. “Numaracı” hikâyesinde, kızının verem hastası olduğu yalanını söyleyerek dilenen yaşlı bir adamın hikâyesi anlatılmıştır. Yoksul olan yaşlı adam, aç karnını doyurmak için kızının verem olduğu yalanını söyler. Anlatıcının da bir zamanlar bu yaşlı adam gibi yoksulluk çektiğini ancak zamanla çalışarak bu yoksulluğun üstesinden geldiğini görürüz. Anlatıcı, yaşlı adama başta öfke duysa da hikâyenin sonunda adamın bu yalanı

söylemek zorunda kalmasına üzülr. Ekonomik sıkıntıların yaşlı adamın yalan söylemesine sebep olduğunu düşünen anlatıcı, insanlar arasındaki ekonomik eşitsizliğin asgari düzeye indirilmesi gerektiğini savunur.

“...pek pek bir tabak kuru fasulyeye kavuşmak için elli, belki de altmış yaşındaki bir insanın numara yapmak zorunda kalışı acı değil miydi?.. Topluma karşı olan ödevini yerine getirmiş bir insan huzuruyla hiç kimsenin karşısında küçülmeden sıcak yemek, zevkle içilen içki, rahat bir döşek bulmak, insanlığın hakkı olmamalı mıydı?” (Kemal, 2019, s.198).

“Yandan Çarklı (Kör)” adlı hikâyede, on üç çocukla iki odalı bir evde zor şartlarda yaşayan bir sıva işçisi anlatılmıştır. Hayatındaki tüm güçlüklerle rağmen yine de mutlu olmaya çalışan sıva işçisi, ev sahibinin kirasını haksız yere arttırdığından yakınır. Ev kirasını bile zor denkleştiren sıvacı, kendisinin mesleği gereği sürekli iş bulamamasından şikayetçidir. Ev sahibi ile sıvacı arasındaki ekonomik eşitsizliğin vurgulandığı hikâyede; ev sahibinin Şişli’de koca bir apartmanı, Heybeli’de köşkü, dükkanları ve konakları vardır. Hikâyenin iki zıt kişisi olan sıvacı ile ev sahibi arasındaki taraf tutmak gerekirse, anlatıcı sıvacıdan taraf olmuştur. Sıvacı her şeye rağmen mutlu olabilen bir karakter iken ev sahibi ise doyumsuz, aç gözlü olarak hikâyede yer edinmiştir.

Kardeş Payı hikâye kitabının “Yeni Şoför” hikâyesinde, kamyon şoförünün; kamyon sahibi ve muavinle yaptığı bir yolculukta yaşadıkları anlatılmıştır. Kamyon şoförü, koca İstanbul’da yetmiş beş kuruşla kendisini bırakıp üç gün gelmeyen kamyon sahibinden yakınır. Buna tepki olsun diye de kamyonu dağ başında bırakıp gider. Kamyon sahibi, son derece şık giyimli, parmaklarında kıymetli yüzükler olan zengin biridir. Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde olduğu gibi burada da zenginlik, hikâye kişinin fiziksel özelliklerinden kendini belli eder. Kamyon sahibi, şoförü ikna etmek için muavini gönderir ve şoföre otuz lira vererek tekrar yola koyulurlar. Şoförün üç gün koca İstanbul’da yetmiş kuruşla beklemesi ve bu sürede kamyon sahibinin “Barlarda, gazinolarda, karılarla...” (Kemal, 2021c, s.11) eğlenmesi aralarındaki ekonomik eşitsizliği gözler önüne serer. Şoför muavininin, önünden geçen taksilere bakarak onlar gibi bir hayat sürmediği için annesine kızması da muavinin ekonomik eşitsizliği eleştirdiğinin kanıtıdır. “Babam gibi bir zırtapoza varacağına, hali vakitli birine varamaz mıydın?” (Kemal, 2021c, s.10).

Orhan Kemal hikâyelerinde, hayatın tüm zorluklarıyla baş etmek zorunda kalan kimsesiz çocuklar da vardır. Bu hikâyelerden biri olan *Önce Ekmek* hikâye kitabındaki “Bir Çocuk” hikâyesinde, sokakta yaşayan kimsesiz bir çocuğun zorluklarla dolu yaşamı anlatılmıştır. Yalın ayaklı, pantolonunun paçaları lime lime olmuş kimsesiz çocuğun İstanbul’un en lüks yerlerinde dolaşıyor olması, anlatıcı tarafından ekonomik eşitsizliği vurgulamak için mekan ögesinden yararlandığını gösterir. “Beyoğlu, İstiklal Caddesi, durmamacasına akıp giden dolmuşlarla, trolleybüsler, kaldırımlarda omuz omuza kalabalık” (Kemal, 2020b, s.17). Karnı aç olan çocuğun büyük bir lokantanın vitrininden içerideki yemeklere bakması, hikâyenin duygu yoğunluğunu artırır. Lokantanın vitrininden içeri bakan çocuğun, içerideki müşterilerle arasındaki ekonomik eşitsizlik anlatıcı tarafından vurgulanır. “İç çekti. Lokanta vitrinindeki kocaman balık, yaprak dolmaları. Nisan ortalarında kırmızı domates, but but et, böbrek, ciğer, kıvrıcık salata...” (Kemal, 2020b, s.20). Hikâyede, mekan ögesinden ve lokantada vitrinindeki yemeklerden yararlanılarak ekonomik eşitsizlik vurgulanmıştır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde ekonomik eşitsizliği önemli bir sorun olarak görür. Öyle ki bazen ekonomik eşitsizliğe maruz kalan gaspçıdan yana bir tavır alıyormuş görüntüsü bile verir. “Üçüncü” adlı hikâyede, üstlerinde giyecek ceketleri dahi olmayan iki gencin ihtiyar bir zengini gasp etme planları anlatılmıştır. Sulusepken karın altında titreyen bu iki genç, sokaklardan birinin başında gasp etmeyi planladıkları Abdurrahman Bey’i beklerler. Gençlerin birinin, giyecek ceketi bile yoktur. Oysaki Abdurrahman Bey’in “...kim bilir hangi Beyoğlu mağazasından alınıp gene kim bilir hangi Beyoğlu terzisine özenile bezenile diktirilmiş lacivert paltosu...” (Kemal, 2020b, s.26) vardır. Gasp planı yapan iki delikanlı ile Abdurrahman Bey arasındaki ekonomik eşitsizlik, suçlu da olsalar anlatıcıyı gaspçılardan yana tavır almasına sebep olur. Abdurrahman Bey’in zengin ve iyi biri olması da anlatıcıya göre gaspçılarla arasındaki ekonomik eşitsizliği azaltan bir unsur değildir. “Abdurrahman Bey’in iyiliği mahalle bakkalına yüz dirhem peynir verdirmiyordu!” (Kemal, 2020b, s.28).

“Coni”de, bir film yapımcısının yanında figüranlık yapan, kendi fiziksel özelliklerini beğenmeyen Coni lakaplı bir adamın gündelik hayatından bir kesit anlatılmıştır. Coni; ufak tefek, kara kuru, fiziksel özelliklerini beğenmeyen biridir. Görev yaptığı film şirketinin prodüktörü, onu Çemberlitaş Sineması’na yaptığı işin karşılığı olan parayı almak için gönderir. Patronunun hemen git gel sözüne sinirlenen Coni, cebinde beş kuruş paranın olmadığını Beyoğlu’ndan Çemberlitaş’a gitmenin de

uzun süreceğini bilir. Patronu için bu durumun hiç önemi yoktur, o kadınlarla eğlenmenin tadını çıkarır. Coni ile patronu arasındaki ekonomik eşitsizliğinin vurgulandığı hikâyede, Coni onca yol yürümesine rağmen parayı alamaz ve patronu tarafından beceriksizlikle suçlanır.

“Çocuklar (Yeni Arkadaş)” hikâyesinde, ekonomik koşulları birbirinden farklı olan iki çocuğun tesadüfen tanışıp dost olmaları anlatılmıştır. Zengin çocuk, ilkokulu pekiyiyle bitirdiği için babası karne hediyesi olarak bisiklet alır. Bisikletiyle dolaşan zengin çocuk, önüne aniden çıkan sokak çocuğunu ezmek için manevra yapar. Bisikletten inen çocukla, sokak çocuğu arasında tartışma başlar. Tartışmayla birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulan çocuklardan zengin olanının babası avukattır. Sokak çocuğunun babasının olup olmadığı ise şüphelidir. Avukat babasıyla övünen zengin çocuğa karşılık, sokak çocuğu ise mahallede kızların beğendiği Süleyman Ağabey’le övünür. Zengin çocuğun “Beybam beni hariciyeci yapacak!” (Kemal, 2020b, s.60). sözünü geçiştiren sokak çocuğu, Süleyman Ağabey’le övünmeye devam eder. Sosyoekonomik koşulları farklı olan çocukların yaşamdan beklentileri de farklıdır. Hikâye sonunda arkadaş olan iki çocuk gazozcunun önünde dururlar. Ekonomik eşitsizliğin sıkça vurgulandığı hikâyede, gazoz alacak parası dahi olmayan sokak çocuğunun bunu dile getirmesi hikâyenin duygu yoğunluğunu artırır.

“Avukatın oğlu:

Bize iki gazoz ver!

Bende mangır yok ama, dedi beriki.

Bende var.” (Kemal, 2020b, s.61).

“Pazartesi” adlı hikâyede, sahip olduğu maddi gücü çalışanlarını ezmek için kullanan bir yayınevi sahibi ile muhasebecisi arasında pazartesi günü gerçekleşen olay anlatılmıştır. Yayınevi sahibi, pazar günü yaptığı kaçamaktan dolayı düşünceli ve yorgundur. Bütün sinirini yanında çalışan muhasebeciden çıkarmaya çalışır. Muhasebeci ise liseyi bitirmiş, işini layıkıyla yapmaya çalışan biridir. İşten kovulmamak için yayınevi sahibinin haksız muamelelerine katlanmak zorunda kalır. İlkokul dördü bitirmiş olan yayınevi sahibinin, lise mezunu muhasebeciyle dalga geçmesi ekonomik eşitsizliğin eğitimle giderilmediğini gösterir. Bir parti lokalinde konuşan yayınevi sahibi, eğitimle ekonomik eşitsizliğin bitmeyeceğini söyler. “Memleketi ve halkı yakından, çok iyi tanımak lazım. Tahsil, bilgi, görgü fazla bir şey

vermiyor halka. Bırakın okusunlar. Sonunda hiçbir şey değişmeyecektir. Akli başında konuşmasını bilen, bilhassa zeki bir iş adamıysanız...” (Kemal, 2020b, s.69). Yayınevi sahibi ile muhasebeci arasındaki ekonomik eşitsizlik hikâye boyunca vurgulanır.

Tarımda makineleşmenin artmasıyla insan gücüne olan ihtiyaç azalmış ve köyden kente göçler başlamıştır. Köyde işsizliğin artmasıyla başlayan bu göç dalgası, hikâye kişilerinin umduğu gibi gerçekleşmez. Orhan Kemal’in hikâyelerinde sıkça karşılaştığımız bu durum *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabındaki “Yürü ya Kulum” hikâyesinde, tam tersi şeklinde gelişmiştir. Kavak Halil ve annesi köyde zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir. Köyde sabahtan akşama kadar çalışıp karınlarını zor doyuran Kavak Halil ve annesi şehre göç etmeyi düşünür. Köyden şehre giden köylüleri “köy yerine pantolon, sako, kasket, yeni ayakkabılarıyla” (Kemal, 2007, s.102) gelip köylüye caka satarlar. Şehirdeki ekonomik koşulların köyden çok daha iyi olduğunu dile getiren Kavak Halil ve annesi, köy ile şehir arasındaki ekonomik eşitsizliği vurgular. Hikâye sonunda Kavak Halil’in zengin olması da köy ile şehir arasındaki ekonomik eşitsizliğin sonucu olarak görülür.

“Adam” adlı hikâyede, kömür sırasına giren küçük insanların gelecekle ilgili hayalleri anlatılmıştır. Kömür sırasına giren anlatıcı, birbirinden farklı hayalleri olan kişilerle sohbet eder. Hepsinin de ortak yönü, ekonomik sıkıntı çekmeleridir. Kömür satış memurları geldiği sırada pırıl pırıl ayakkabıları, kolalı yakası, yepyeni lacivert kostümü, kalın çerçeveli gözlüğüyle bir adam gelir. Vali veya mebusa benzetilen bu adam, kömür satış memurların yanına gidip elindeki ordiyonu uzatarak işinin hemen görülmesini ister. “Beklemeye tahammülüm yok memur bey, benim işimi görüverin de...” (Kemal, 2007, s.284). Ancak memur bu işlemin sıraya göre yapıldığını, kendisinin de sıraya girmesi gerektiğini söyler. Sıradaki insanların da memura destek vermesiyle adam, elleri titreyerek sıraya geçer. Kravatlı adamın sıraya girmek istemeyip, sıradaki kastederek “Bütün bunlardan sonra mı alacam?” (Kemal, 2007, s.285) demesi, sıradakilerle eşit olmadığı düşüncesinde olduğunu gösterir. Kömür satış memurunun herkese eşit davranması, anlatıcının hayalindeki toplumsal düzenin oluşturulmaya çalışıldığını gösterir.

Zengin bir kadınla röportaj yapan iki gazetecinin röportaj sırasında yaşadıklarının anlatıldığı “Salata” hikâyesinde, iki gazeteci de maddi anlamda sıkıntı çekerler. Birinin elektrik borcunu ödemesi, diğerrinin ise yaklaşan ev kirasını ödemesi

gerekmektedir. Röportaj yaptıkları zengin kadının ise, tek derdi köpeğine Avrupa maması bulamamaktır. Aralarındaki ekonomik eşitsizliğin vurgulandığı hikâyede gazetecilerden birinin “Bunların tuvalet masrafı, senin benim altı aylık kazancımızdır.” (Kemal, 2007, s.327) ifadesi de kadınla aralarındaki ekonomik eşitsizliği anlamamız açısından önemlidir. Kadının zengin olduğu kadar kültürsüz olması, gazetecilerin onunla dalga geçtiğini dahi anlayamaması aslında anlatıcının bilinçli bir şekilde fakirden taraf tuttuğunu gösterir.

Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı hikâye kitabındaki “Kim Kime” adlı hikâyede, aynı mahallede doğup büyüyen ve futbolcu olma hayali kuran üç arkadaşın hikâyesi anlatılır. Sigara içecek paraları dahi olmayan bu üç arkadaş, akrabaları ile kendileri arasındaki ekonomik eşitsizlikten yakınırırlar.

“Santrafor Oktay, ‘Yedek parçadan her yıl milyon vuruyor benim amcam!’ der

Soliç Erdal’ın kara kaş, kara gözleri öfkeden ağarır:

‘Ya benim karaborsacı dayı?’

Duru beyaz yüzü sivilcelerle kaplı sağış Metin onlardan geri kalmaz:

‘Benim teyzemin apartmanları, mağazaları, hamamı bilem var’ (Kemal, 2017b, s.48)

Hikâye sonunda, bu üç gencin iki sevgiliyi ağacın etrafında sevişerek görmesi üzerine sevgililerden erkek olanı “Vardı, vardı zengin akrabaları. Babaannesi vardı, evleri vardı, dükkanları vardı. Vardı ama babasına, yani öz oğluna iki odalık bir ahşap katı vermemişti be inek karı!” (Kemal, 2017b, s.52) diyerek, babaannesi ile kendisi arasındaki ekonomik eşitsizliği vurgular. Hikâyede, ekonomik eşitsizlik iki farklı durum üzerinden verilmiştir.

Orhan Kemal hikâyelerinde, hikâye kişileri genellikle ekonomik eşitsizliğin sebebini sorgulamaz. Yoksul olan hikâye kişilerin öncelikli amacı, kendi karnını doyurmaktır. “Gurbette (Garip)” hikâyesinde, hemşerisi Sarı İbrahim’e güvenerek iş bulma umuduyla İstanbul’a gelen Mustafa’nın öyküsü anlatılmıştır. Koca şehirde işsiz kalan Mustafa’nın ayağına giyecek ayakkabısı dahi yoktur. Yabancı olduğu şehirde tek başına kalan Mustafa, şehirlielerin parayı nasıl bulduklarına akıl erdirmeye çalışır. Orhan Kemal’in hikâyelerinde alışık olmadığımız bir durum gerçekleşir. Hikâye

başkışisi Mustafa, köylü ile şehirli arasındaki ekonomik eşitsizliği sorgular. Köydeki uzun imamın bunun sebebini “Allah’ın takdirine” bağlaması üzerine, kendi de “Allah’ın kulu değil miydi ki vermiyordu?” (Kemal, 2017b, s.144) diyerek, derin bir düşünceye dalar. Daha sonra şehirli gibi yaşamasa da iyi kötü bir işinin olmasını yeterli görür. Ancak hikâye boyunca iş bulamaz ve şehre geldiğine pişman olur.

“Behiye”de, mahallede evlendirme vaadiyle kandırılıp istismar edilen on dört yaşındaki bir kızın hikâyesi anlatılır. Yaşı küçük olduğu için fabrikada çalışamayan Behiye, fabrikada çalışan annesi ve boyacı kardeşi ile birlikte yaşamaktadır. Yoksul Behiye, komşusunun eski kıyafetlerini giyer. Ekonomik eşitsizliğin aynı mahallede bile olduğunu vurgulayan anlatıcı, Behiye’nin karnını ekmek ve zeytinle doyururken mahalle bakkalı Nuri’nin “Sabahleyin, bal, tereyağı, süt; öğleyin komşu kasaptan aldığı bol yağlı etlerle yakın fırına verdiği vıcık vıcık güveci sıcacık kocaman bir somunla nefes nefese” (Kemal, 2017b, s.249) yediğini söyler. Behiye’nin komşunun eskilerini giymesi, karnını ekmek ve zeytinle doyurmak durumunda kalması, bakkalın ise bal ve tereyağısız gün geçirmemesi, aralarında ekonomik eşitsizliğin kanıtıdır.

Adliyede arzuhalcilik yapan Haşmet Efendi’nin hikâyesinin anlatıldığı “Eski Plak (Dost)” hikâyesinde, konakta büyüyen Haşmet Efendi, Osmanlı Dönemi’nde gerçekleşen Balkan Savaşı, 31 Mart Olayı’nı görmüş kuşaktır. Osmanlı Devleti yıkılınca, konağı satılıp kirada kalmak zorunda kalan bir Osmanlı paşası, bunu gururuna yediremez. Onlar koskoca Osmanlı paşasıydılar, kendileri ile halk arasında ekonomik eşitsizliğin doğal olduğunu düşünürler. Rahmetli bir paşanın söyledikleri ekonomik eşitsizliğin boyutlarını görmemiz açısından önemlidir:

“‘Ayaktakımı’ denilen ‘kul tayfası’nı, ‘zillulah-ı filalem’e karşı ayaklandıracak ne vardı? Gül gibi, misler gibi geçinip gidiyordu. Zengin zenginliğini biliyor, fakirlerse Cenab-ı Allah’ın alınlarına yazdığı yazıya razı.. Sonra, beş parmağın beşi de bir miydi? ‘Sen ağa ben ağa bu inekleri kim sağa?’” (Kemal, 2017b, s.259).

Ekonomik eşitsizliğin yansımalarını çocuklar üzerinden gördüğümüz “Çikolata” adlı hikâyede, yoksul bir aileden gelen yoğurtçunun kızının çikolata yiyen çocuk ve ablasının attıkları çikolata kağıdının bulaşıklarını yalaması anlatılmıştır. Yoğurtçunun kızı, annesi öldükten sonra kumarcı babası ve dört ablasıyla yoksul hayat sürer. Şekercinin vitrini önünde duran arkadaşı ve arkadaşının kardeşine yoksul olduğunu

hissettirmemek için kendisinin de isterse çikolata alabileceğini söyler. Ancak gerçekler çok farklıdır. Hikâyenin zengini olan abla ve kardeş, dükkandan çikolata alarak çıkarlar. Çikolatayı yiyerek kağıdını yere atan abla ve kardeşin uzaklaştığından emin olan yoğurtçunun kızı, yere attıkları çikolatanın bulaşıklarını yalamaya başlar. Yoğurtçunun kızıyla, hikâyenin zengini olan abla ve kardeş arasındaki ekonomik eşitsizlik hikâye boyunca sürer. Anlatıcının hikâye kişilerine isim vermemesi, ekonomik eşitsizlik sorunun bir kişiye özgü değil toplumun geneline yönelik olduğu mesajını vermeye yöneliktir.

Hayatın her alanında ekonomik eşitsizlik olduğu gibi, hapishanedeki mahkûmlar arasında da vardır. “Dünyada Harp Vardı” hikâyesinde, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, savaşa katılmasa da etkisinin sürdüğü ölkemizde bir hapishane yaşananlar anlatılmıştır. Başka ilden nakledilen mahkûmlardan biri olan Selahattin Bey, İkinci Dünya Savaşı yıllarında karaborsacılık yaparak zengin olmuş bir orman memurudur. Selahattin Bey hapishaneye gelirken “Bilekleri kelepçesizdi, ötekiler gibi zincire vurulmamıştı” (Kemal, 2017b, s.317). Ekonomik koşulları iyi olan Selahattin Bey’e, hapishanede ayrıcalıklı davranıldığını görürüz. Selahattin Bey’in “Kamyon” lakaplı yardımcısı, Selahattin Bey helaya girmeden önce helayı gıcır gıcır temizler. Selahattin Bey heladan çıktıktan sonra, helada bekleyen adembabalar kalabalığına sigara izmaritini fırlatması aralarındaki ekonomik eşitsizliği görmemiz açısından önemlidir.

“İzmarit havada kapılır, sonra da birbirlerinin üstlerine atılarak, betonda boğuşılmaya başlanırdı. Onlar boğuşa, bir izmarit için gırtlaklaşa dursunlar, ‘sayın bay’ çeşit kutusundan alınmış kahverengi kağıtlı bir Esmer, ucu yaldızlı bir Sipahi ya da en azından zarif bir Yenice’yi ateşlemiş, betonda alt alta üst üste boğuşanların kıyısından, ipek pijamalarıyla koğuşa dönerdi” (Kemal, 2017b, s.321).

Hikâyede, Selahattin Bey’in diğer mahkûmlarla arasındaki ekonomik eşitsizlik sıkça vurgulanır. Anlatıcı hikâye sonunda İkinci Dünya Savaşı yıllarında karaborsacılık yaparak zenginleşen Selahattin Bey’i, kumar ve esrar bataklığına saptırarak cezalandırır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde küçük insanların gündelik yaşamına, yoksulluk, açlık ve ekmek kavgası karşısındaki mücadelesine yer verir. Hikâyelerini anlattığı kişiler, genellikle toplumun alt tabasını oluşturan yoksul insanlardır. Bu insanlar neredeyse çoğu hikâyede, ekonomik eşitsizliğe uğrar. Eğitimde, sağlıkta, hapishanede

yaşamın her alanında ekonomik eşitsizliğe uğrayan bu kişiler hikâyelerde ezilen sınıfı temsil ederler. Hikâyelerde ekonomik eşitsizliğin İkinci Dünya Savaşı yıllarında arttığı görülür. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye katılmamış olsa da savaşın etkisini hisseder. Yazar, ekonomik eşitsizliği en büyük sorun olarak görür. Kimi hikâyesinde, hikâye kişileri aracılığıyla bu sorunun çözümü için devlet yetkililerine önerilerde de bulunur.

3.1. Gelir Adaletsizliği

Gelir adaletsizliği, toplumdaki en yüksek gelire ve en düşük gelire sahip toplumsal sınıfların toplam gelirden aldıkları payların adil bir şekilde dağıtılmaması durumudur. Gelirin toplum içinde ya da toplumlar arasında adil dağıtılması mutluluk ve barış adına önemli yer tutar. Gelir dağılımındaki adaletsizliği önlemek için toplumun her alanında adalet, eşitlik gibi kavram yer almalı, yapılacak düzenlemelerde bu kavramlar hakim olmalıdır.

Gelir eşitsizliği sorunu, her dönemde toplumların gündeminde olmasına karşın Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkan sanayi kapitalizmi döneminde özel bir önem kazanmıştır (Çelik, 2004, s.53). Sanayi devriminden sonra burjuvazinin karları uç noktalara çıktığından ücretlerin artmaması, hatta azalması, gelir eşitsizliği sorununu gündeme getirmiştir. Bu durum sanayi toplumlarında huzursuzluklara ve şiddetli ideolojik mücadelelere yol açmıştır (Aksu, 1993, s.1).

İkinci Dünya Savaşı sonrası hakim olan sosyal devlet anlayışına kadar ekonomi teorisi, daha çok sermaye birikimi ve büyüme gibi uzun dönemde ekonomik sorunları ele almış ve ekonomik eşitsizlik sorununun gelir eşitsizliği olduğu ve bunun eninde sonunda çözüleceği tartışılmıştır. Ancak ekonomik büyüme hızına rağmen, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, gelir dağılımının giderek bozulması ve artan yoksulluk, gelir eşitsizliğinin önemli bir ekonomik ve sosyal sorun olarak görülmesine neden olmuştur.

Refah devleti anlayışının yaygınlaşmasıyla, toplumun en alt tabakasında yer alan yoksul ve düşük gelirli vatandaşların sosyal refah büyümesinden en düşük seviyede dahi yararlanabilmeleri için sosyal politikalar ön plana çıkmıştır. Sosyal devlet anlayışı bir yandan kalkınmayı, diğer yandan da kalkınmanın kazanımlarından tüm vatandaşların eşit şekilde faydalanmasını amaçlar (Şenses, 1991, s.51).

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde hapishane yaşamına sıkça yer vermiştir. Hikâyelerinde, zor koşullarda çalışan gardiyanların aldıkları ücretin az olduğu görülür. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabındaki “Ekmek, Sabun ve Aşk” hikâyesinde, gardiyan Galip’in bir mahkûm kadınla yaşadığı aşk anlatılmıştır. Annesi on sene önce veremden ölen, babasını hiç tanımayan Galip okumaya meraklı temiz kalpli biridir. Anlatıcıya, yaşam koşullarının kötü olduğunu, aldığı maaşın yetersiz olduğunu söyler. Gelir adaletsizliğinden yakından Galip, insanca bir hayat yaşamadığını dile getirir. “Otuz beş lira maaş ve koca bir ay mahpusluk! Sizinle aramızdaki fark ne? Bizim bu işin gönüllüsü olduğumuz mu?” (Kemal, 2021a, s.31). Anlatıcı, hikâyede Galip’in nezdinde gardiyanların gelir adaletsizliğe uğradığı sorununa yer verir.

“Bir Yıl Baş Macerası” adlı hikâyede, fabrikanın bu yılki kazancının dışarıya sızdırılması üzerine fabrika sahibinin bilgiyi dışarı sızdırdığını düşündüğü memuru işten kovması anlatılmıştır. Fabrikanın yıl sonu bilançosunu hazırlayan Muhiddin ve Nuri, gece yarılara kadar çalışırlar. Nuri, on iki seneden beridir bu fabrika muhasebesinde çalışan bir memurdur. Aldığı seksen lira aylığın yetmediğini düşünmektedir. Muhiddin ise iyi giyinmesini bilen, bolluk ve varlık içinde yaşamış eski bir zengin çocuğudur. Babası iflas edince çalışmak zorunda kalan Muhiddin, babasının eski arkadaşı Hurşit Ağa’nın fabrikasına çalışmaya başlar. Babası, eski bir ahabası olduğu için Muhiddin, Hurşit Ağa tarafından kollanır. Ağa, yılbaşındaki ikramiyelerin çoğunu ona verir, maaş zamlarında ilk onu düşünür. Patronun gelir adaletini sağlayamadığı fabrikada Nuri ve diğer çalışanlar bundan rahatsızdır ancak fabrika sahibi Hurşit Ağa’ya bir şey diyemedikleri için bunun sorumlusu olarak gördükleri Muhiddin’e çatarlar.

“Arkasından Nuri ‘it’ dedi. ‘Suratını görmüyor muyum, tekmil cinlerim başıma toplanıyor! Ukala... Bütün gün elinde aynayla tarak... Bir de anası ağlıyormuş... Yarın biz buluruz yedi kuruşu, ikramiyenin çoğu ona çarpar” (Kemal, 2021a, s.69).

Muhiddin ile tartışan Malzeme Yedek Ambarı Katibi Himmet de her defasında Hurşit Ağa’nın Muhiddin’i kayırdığını, ikramiyenin çoğunu ona vereceği söyleyerek gelir adaletsizliği karşısındaki tepkisini dile getirir. Sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi Hurşid Ağa’ya bir şey diyemeyen çalışanlar, öfkelerini Hurşid Ağa’yı savunan Muhiddin’e yöneltirler.

“Sersem sersem konuşmasana be! Saat kaç şimdi? Gece ayrısını geçiyor... ne yaptık bu saate kadar? Göbek mi attık? Mamafih, yüz lira maaş, ikramiye... Tabi... Ben de olsam, ben de bedavaya avukatlığını yapardım Hurşid Ağa’nın...” (Kemal, 2021a, s.72).

Orhan Kemal, hikâyelerinde sanayileşmeyle birlikte artan gelir adaletsizliği sorununa sıkça yer vermiştir. Kocası tarafından terk ettikten sonra vereme yakalanan bir kadının hikâyesinin anlatıldığı *Sarhoşlar* hikâye kitabındaki “Hatice Akdur Vesaire” hikâyesinde, hikâye başkışisi Hatice Akdur kocasıyla birlikte Elbistan’ın bir köyünden çıırır fabrikalarının olduğu bir şehre gelir. Kocasıyla birlikte bir süre fabrikada çalıştıktan sonra, kocası evini satmak bahanesiyle ortadan kaybolur. Tek başına kalan Hatice, çıırır fabrikasında işçi olarak çalışmaya devam eder. Ancak kazandığı ücret karnını doyurmaya bile yetmemektedir. “Hatice, gene çıırırlara gidip geliyor, yüz kuruşla yarı aç yarı tok, herifi pek de aramıyordu” (Kemal, 2017a, s.48). Çıırır fabrikasındaki iş de bitince hepten aç kalan Hatice, bir de vereme yakalandığını öğrenir. Verem ilacı almak için Belediye doktoru tarafından Verem Savaş Derneği’ne gönderilen Hatice, bürokrasi engeline takılır. Doktorlar arasında gidip gelen Hatice, bir türlü ilaç alamaz. Belediye doktorunun, Verem Savaş Derneği doktorunun yolsuzluk yaptığını ima edip “Daha on sene olmadı, apartman dikti” (Kemal, 2017a, s.51) sözüne karşı, Verem Savaş Derneği doktorunun “Ben mütehassısım bugüne bugün, açsın gözünü... Onun gibi basit bir pratisyen değilim.” (Kemal, 2017a, s.51) ifadesi doktorlar arasında da gelir adaletinin sağlanmadığının kanıtıdır.

Orhan Kemal, kimi hikâyesinde düşük gelire çalışan işçi ve memurların ailesinin geçimini sağlayabilmek için rüşvet almak zorunda kalmasını anlatılır. Bu durum her ne kadar etik olarak görülme de, hikâye kişileri ailelerini geçindirmek için bunları yapmak zorunda olduklarını düşünürler. Hikâyede, anlatıcının düşüncesinin de bu yönde olduğunu anlarız. “Odacı” adlı hikâyede, resmi daireyi teftiş için gelen bir müfettişin umum müdürünün odacısıyla yaşadıkları anlatılmıştır. Umum müdürünü teftişe gelen müfettişin iş arayan bir adam olduğunu düşünen odacı, onu önemsemez. Umum müdürünün şuan meşgul olduğunu söyleyerek sonra gelmesini ister. Müfettiş ise bozuntuya vermez, odacının ağzından laf almaya çalışır. Müfettişin: “yedi kişilik bir ailesiniz, geçinebiliyor musunuz?” sorusuna, odacının “Üç yüz otuz lirayla koskoca bir aile geçinebilir mi?” (Kemal, 2017a, s.71) cevabı, memur maaşlarında gelir adaletinin sağlanmadığını gösterir. Hikâyenin devamında, odacının ailesini rüşvet alarak

geçindirebildiğini görürüz. Gelir adaletsizliğini dile getiren odacının aldığı rüşvet, anlatıcı tarafından yadırganmaz. Müfettiş de odacıyı rüşvet aldığı için eleştirilmez. Hikâyede, o dönemde yaygın olan rüşvetin gelir azlığından kaynaklandığı vurgulanır.

“Tokat (Kör Salih)” adlı hikâyede, yağmurdan kaçıp bir kahveye sığınan Kör Salih’in kahvede yaşadıkları anlatılmıştır. Yoksul olan Kör Salih, hayatının büyük bir bölümünü çalışarak geçirmesine rağmen aç ve beş parasızdır. Kör Salih, insanlar arasındaki gelir eşitsizliğini sorgular. Anlatıcının bilinçli olarak yaptığı bu durum Kör Salih adlı hikâye başkışisi tarafından dile getirilir.

“Herkesin paltosu, pardösüsü, tabanları sağlam iskarpinleri, ceplerinde mangırları vardı. Evet, çalışıp ya da çalıştırıp kazanmışlardı, ama her çalışan ya da çalıştırılanın kazandığı kaide değildi. Örneği, kendisi! Kırk beş yılın hiç değilse otuz yılı çeşitli işlerde çalışmakla geçmişti. Ne fabrikası kalmıştı, ne kasabı, ne bakkal çıraklığı, ne de garsonluğu!” (Kemal, 2017a, s.118).

Sosyal gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde toplumun bütün kesimlerine yer vermiştir. Gardiyanların aldıkları ücretin yetersiz olduğunu çoğu hikâyesinde dile getirmiştir. Bu hikâyelerden biri olan *Çamaşırcının Kızı/Küçük* hikâye kitabının “Eski Gardiyan” hikâyesinde, bir tutukluya afyon getirdiği için istifa etmek zorunda kalan bir gardiyanın sefaletle dolu yaşamı anlatılmıştır. “Ekmek, Sabun ve Aşk” adlı hikâyede olduğu gibi bu hikâyede de gardiyanların gelir adaletsizliğine uğradığını görürüz. Eski gardiyan, cezaevinden ayrılırken cebinde sadece on üç kuruş vardır. “...cezaevinden ayrılırken cebinde tam on üç kuruşu vardı. Yarıdan çoğu mısır, esmer bir cezaevi tayının seksek kuruşa satıldığı bir dünyada ...” (Kemal, 2020a, s.65). Eski gardiyanın haftadan haftaya verilen yirmi dört saatlik izinlerini zengin koşullarında geçirmesi, hapisane dışında kalacak yerinin olmaması gardiyan maaşlarında adaletin sağlanmadığının kanıtıdır.

Grev hikâye kitabının “Harika Çocuk” hikâyesinde, hayatın tüm zorluklarıyla başa çıkmak zorunda olan on iki yaşındaki bir çocuğun zorlu yaşam mücadelesi anlatılmıştır. Torna tesviye atölyesinde çalışan on iki yaşındaki çocuk, annesi ölüp babası da kendilerini terk edince okulu bırakıp iki kardeşine bakmak zorunda kalır. Sabahın erken saatlerinde kalkmak zorunda olan çocuk önce kardeşlerinin karnını doyurur, daha sonra da torna atölyesine gider. Hikâyede, çocuğun aldığı ücretin diğer

atölyelerde çalışan çocuklara göre daha az olduğu görülür. Gelir eşitsizliğine uğrayan çocuk, kazandığı ücretin yetmediğinden yakınır.

“Kaç lira kazanıyorsun tesviyecilikten?

On lira haftada.

Yetiyor mu?

Bu pahalılıkta yeter mi? Başka atölyelerden yirmi beş lira veriyorlar ama gidemiyorum?” (Kemal, 2019, s.84-85).

“Nermin” adlı hikâyede, kocası işten çıkarılınca bir fabrikada çalışmaya başlayan ancak haftalığını aldıktan sonra hayal kırıklığına uğrayan bir kadının hikâyesi anlatılmıştır. Kocasını çok seven Nermin, kocası işsiz kalınca ona destek olmak için bir çorap atölyesinde çalışır. Haftalığını alınca öderim, düşüncesiyle bakkala borç yazdırır. Alacağı haftalık ücreti çekindiği için sormayan Nermin, alacağı ücretle ilgili hayaller kurar. Haftalığını aldığı anda hayal kırıklığına uğrayan kadın, altı gün sabahdan akşama çalışmasına rağmen aldığı ücretin çok az olduğunu görür. Bir yanlışlık olduğunu düşünen Nermin’e, katibin “Ne olacaktı ya?.. Elli lira mı verecektik sana?” (Kemal, 2019, s.95) ifadesi, işçiler arasında gelir adaletsizliğinin olduğunu gösterir.

Geçimini güçlükle sağlayan Ali Rıza Bey adındaki küçük bir memurun anlatıldığı “Balon (Mahalle Kavgası)” hikâyesinde, hikâye başkışisi Ali Rıza Bey eşinin hamile kaldığını öğrenince çok sinirlenir. Eczaneden aldığı prezervatifin bozuk çıkmasından dolayı eşi hamile kalan adam, geçim sıkıntısı çektiği için doğacak dördüncü çocuğunu istemez. Eczaneye gidip durumu anlatan adam, eczacı kadının tavsiye ettiği doktora gider. Doktor, yaşadığı semtten ve gelen hastaların ekonomik koşullarının kötü olmasından yakınır. Arkadaşları ile aynı işi yapmasına rağmen onlardan daha az para kazandığını dile getiren doktor, gelir adaletsizliğinden yakınır.

“...İki yüz liradan kapı açsa ürkütebilirdi. Peki ama zenginlere bu işi üç beş yüz liraya yapanlar. Onlar da aynı şeyi yaptıkları halde... Onlardan nesi eksikti?.. Aynı işi Beyoğlu’ndakiler iki yüz elli, üç yüz, dört yüze yapıyorlar. Onlar da tıp fakültesi mezunu, ben de. Bütün farkımız, benim bu kör semtte muayene açmış olmamdan ibaret” (Kemal, 2019, s.112-113).

Hikâye boyunca küçük bir memur olduğunu, aldığı ücretle geçinemediğini dile getiren Ali Rıza Bey'in de gelir adaletsizliğinden yakındığı görülür. “Ben küçücük bir memurum. Kiraya, boğaza zor yetişiyorum... Üç çocuğum var onları bile geçindirmekten acizim. Dördüncüyü istemiyorum” (Kemal, 2019, s.99).

Gelir adaletsizliğinin iki çocuk üzerinden verildiği *Kardeş Payı* hikâye kitabındaki “Çocuk” adlı hikâyede, kartpostal satarak ailesinin geçimine katkıda bulunan bir çocuğun hikâyesi anlatılmıştır. Kartpostal satan çocuğun en büyük hayali, arkadaşı Haluk'un gibi bir pergel takımına sahip olmaktır. Haluk zengindir fakat kendisi kadar çalışkan değildir. Varlıklı bir ailede yaşayan Haluk'un pergel takımı elli liradır. Elli lira, kartpostal satan çocuk için çok büyük bir miktardır. Elli lira “Tütünde çalışan annesinin on beş günlük kazancı” (Kemal, 2021c, s.29)'dır. On beş gün boyunca sabahın yedisinden akşamın beşine kadar çalışan annenin aldığı ücretin bir pergel takımı alacak kadar olması, gelir adaletsizliğinin ne düzeyde olduğunu görmemiz açısından önemlidir.

Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi hikâye kitabının “Anılar” hikâyesinde, siroz hastalığına yakalanan kardeşinin yanı başında bekleyen hikâye başkışisi, onunla geçirdiği günleri anımsar. Kardeşinin bir hafta yaşayabileceğini öğrenince onunla Beyrut'ta yaşadığı günleri düşünür. Beyrut'tan yurda dönen hikâye başkışisi, iplik fabrikasında çalışmaya başlar. Kazandığı ücretin ancak karnını doyurabilecek kadar olduğunu söyleyen hikâye başkışinin kazandığı gelirin, yetersiz olduğu görülür. “İplik fabrikasına girdim ilkin. Sonra aynı fabrikanın muhasebe servisine... Yirmi dört lira doksan beş kuruş kazandım ayda. Karnımı zor doyurdum” (Kemal, 2007, s.27).

Orhan Kemal, hikâyelerinde küçük insanın en önemli sorunu olan geçim derdi sorununa yer vermiştir. “Yılbaşı 960-961” hikâyesinde, bir gazetede muhabir olarak çalışan bir gazetecinin yılbaşı yazısını yazmak için rastgele girdiği bir evde yaşadıkları anlatılmıştır. Yılbaşı yazısı yazmak için rastgele bir eve giren gazeteci, evdekilerin sıcak sohbetiyle karşılaşır. Evdekilerle sohbet eden gazeteci, anne ve babanın yeni yıldan tek temennisinin geçim derdi olduğunu görür. Elli üç yaşındaki baba, kendini bildi bileli geçim sıkıntısı yaşadığını söyler. Orta halli bir memur olan baba, sabit gelirli olmayı bir facia olarak görür. Kazancının hayat pahalılığı karşısında yetersiz olduğunu düşünen baba, gelir adaletsizliğinden yakınır.

“Baba için önemli olan geçimdi geçim. Bu dünyaya geleli elli üç yıl olmuştu. Kendini bildi bileli yokluk, darlık, sıkıntı, ev derdi, kira derdi, eskiyenlerin yenilenmesi derdi. Efendim sabit gelirli olmak faciaydı. Kazancınız katırın kuyruğu, ne uzar ne kısalır. Halbuki çocuklar alabildiğine büyüyor, giyim kuşamları yıldan yıla pahalılaşıyordu” (Kemal, 2007, s.43).

“Yürü ya Kulum” adlı hikâyede, köyde yoksul bir yaşam süren Kavak Halil ve annesinin şehre göç ettikten sonra yaşamlarındaki değişim anlatılmıştır. Kavak Halil ve annesi köyde sabahtan akşama kadar çalışmalarına rağmen kazançları ancak karınlarını doyurmalarına yetecek kadardır. Tarımda makineleşmeyle köyden şehre göçlerin yoğunlaştığını anladığımız dönemde annesi, oğlu Kavak Halil’e biz de herkes gibi şehre göç edelim, der. Köyden şehre göç edenlerin kazançlarının daha fazla olduğunu düşünen anne ve oğul, şehre göç ederler. Hikâyede, anne ve oğlunun gelir adaletsizliğinden dolayı şehre göç ettiği görülür.

“Sanki yaşıyorlar mıydı? Sabahlardan akşamlara dek çalış Allah çalış boğazları zor doyuyordu. Oysa şehre varıp iyi kötü birtakım işlerin kuyruğundan tutanlar köy yerine pantolon, sako, kasket, yeni ayakkabılarıyla geliyor, köylüye caka satıyorlardı” (Kemal, 2007, s.102).

“Dayı Şoför-Korsan Araba” hikâyesinde, bir minibüs yolculuğundaki kişiler aracılığıyla 1960 ihtilâlinin halkta uyandırdığı etki anlatılır. Anlatıcı, yolcuların yeni hükümetin narh sistemini eleştirmesi üzerine onlarla sohbet eder. Yeni hükümetle ilgili tartışmaya dahil olan bir memur, halkın sırtından kazançlarını katladıklarını düşündüğü tüccarlar ile halk arasındaki gelir adaletsizliğinden yakını.

“Bizim sırtımızdan bir vurup yüz, beş yüz kazanmak reva mıydı ya? Çoluk çocuk, ev sahibi korkusundan yürek oynatmalarına kalmıştık. Mukavele seksen, herif alır açıktan yüz seksen. Çalamazsın, çırpamazsın elinde avucunda yok ki ticaret yapasın. Dünya tüccarın. Otomobil onlarda, apartman onlarda... Deniz mevsimi gelir, geçer, bir sefer, bir sefercik gidemezsin. Koca yaz, o eğlence yerleri sinemalar. Nerdeee?” (Kemal, 2007, s.124-125).

“İyi İnsanlar” adlı hikâyede, küçük insanların en büyük sorunu olan geçim sıkıntısı anlatılmıştır. Anlatıcı, bir kahvede otururken ayakkabısını boyattığı elli yaşındaki boyacıyla sohbet eder. Geçim sıkıntısından söz eden boyacı, ocakçıya bir

hafta önce verdiği borcu ödememesinden yakınmaktadır. Ocakçının durumu, boyacıdan da kötüdür. Aldığı ücretin yetersiz olduğunu dile getiren ocakçı, boyacıdan aldığı borcu ödeyemediği için üzgündür. Hikâye boyuca ocakçının gelir adaletsizliğinden yakındığını görürüz. “Alırsın günde beş liracık. Oturursun Beykoz’da. Yersin içersin. Yiyip, içtiğin de ne? Yarım ekmek, yoğurt, peynir, çay...” (Kemal, 2007, s.213).

Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı hikâye kitabının “Cılız” hikâyesinde, hikâye başkişisinin cılız diye tabir ettiği çocukluk arkadaşının zengin olmasıyla birlikte yaşadığı değişim anlatılmıştır. Hikâye başkişisi, karların lapa lapa yağdığı soğuk bir kış gününde Beyoğlu’nda gezerken çocukluk arkadaşına rastlar. Cılız lakaplı arkadaşı tarafından bir lokantaya götürülür. Cılızın diğer arkadaşları da, cılız gibi düşünen kişilerdir. Okumanın gerekli olmadığını, önemli olanın para olduğunu düşünürler. Cılız, arkadaşlarına hikâye başkişisini kastederek “Senin kalemle on yılda kazanamayacağını elin oğlu bir saatte...” (Kemal, 2017b, s.92) kazanır, der. Cılızın ifadesinden, eğitim görmüş insanlarla zenginler arasındaki gelir adaletsizliğini görmek mümkündür.

Orhan Kemal, çoğu hikâyesinde toplumsal değerlendirmelerde bulunur. Toplumdaki her bireyin eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan yazar, bunu “Eskici” hikâyesinde de dile getirir. Bir ayakkabı tamircisine giren anlatıcı, ayakkabısını tamir ettirmek ister. Ayakkabı tamircisi, emeğiyle para kazanan tok biridir. Ayakkabı tamiri için istediği ücreti çok az bulan anlatıcı, ona hakkı olan parayı verir. Bunu gören diğer bir müşteri ise, fakirleri şımartmaması gerektiğini söyler. Müşterinin ifadelerinden toplumsal sınıf ayrımını, gelir adaletsizliğini savunduğunu görürüz.

“Yetmiş beş istedi, iki buçuk verdin... Az kanaate alışmış bir insanın ahlakını bozuyorsun. Onların ağzına bal çalmaya gelmez. Aza alışmışlar onlar bir sefer. Beş parmağın beşi bir mi? Cenab-ı Allah istese onları öyle kanaatkar yaratmaz, refaha boğardı!” (Kemal, 2018, s.171).

Orhan Kemal, hikâyelerinde toplumsal bir sorun olan gelir adaletsizliğine sıkça değinir. Hikâyelerinde memurların, gardiyanların, fabrikada çalışan bütün işçilerinin gelir adaletsizliğine uğradığını anlatır. Gelir adaletsizliğine uğrayan işçi sınıfının yanında duran yazar, hikâyelerinde gelirin adaletli paylaşılması gerektiğini dile getirir. Hikâyelerde İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte karaborsacılığın arttığını, bunun sonucunda da gelir adaletsizliğinin daha da arttığını görürüz.

3.2. Çalışma Koşulları ve Çalışma Saatleri Bakımından Eşitsizlik

Çalışma koşulları, çalışanları psikolojik ve fiziksel açıdan etkileyen tüm unsurları kapsamaktadır. Çalışanların psikolojik ve fiziksel olarak huzurlu olmadığı çalışma ortamlarında iş veriminin azaldığı görülür. Maddi gücü elinde bulunduran sermaye sınıfı için önemli olan üretimin niceliği dolayısıyla da kâr etmektir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, İş Kanunu hükümlerine uymayan işverenlerin olduğu görülür. Kendi maddi çıkarları için işçiyi usulsüzce çalıştıran işverenler, İş Kanunu hükümlerine uymazlar. İş Kanunu'na göre sekiz saat çalışması gereken işçilerin on iki saate kadar çalıştırıldıklarını görürüz. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının “Bir Yılbaşı Macerası” adlı hikâyesinde, bir fabrikanın yıl sonu işlemlerini yapan muhasebe memurlarının gece yarısına kadar çalışıp bilançoyu çıkarmak için gösterdikleri yoğun uğraş anlatılmıştır. Fabrikanın muhasebe biriminde çalışan memurların, yoğun tempoda çalıştıkları görülür. Gece yarısına kadar çalışıp bilançoyu çıkarmak zorunda olan deftekebir ve muavin hesaplar memuru Nuri, çalışma koşullarından yakınmaktadır. “Bu sene çok yoruldum ağabey... Bugün üçüncü gün... Üç gündür bulunmasın... Anam ağladı vallahi...” (Kemal, 2021a, s.68). Fabrikanın muhasebe memuru Muhiddin, fabrika sahibi Hurşit Ağa'nın eski dostunun oğlu olduğu için ayrıcalıklı davranılır. Yılbaşında verilen ikramiyenin çoğu ona verilir, maaş zamlarında ilk o düşünülür. Fabrikada da diğer çalışanlara göre daha az çalışıp onlardan daha çok ücret aldığı için diğer memurlar tarafından sevilmez. Fabrikanın Yedek Ambar Katibi Himmet'in Hurşit Ağa hakkında ileri geri konuşmasına sinirlenen Muhiddin, Hurşit Ağa'nın zamanında çok çalıştığını söyler. Himmet kendilerinin de gece yarısına kadar çalıştığını, çalışma saatlerinin çok yoğun olduğunu şu ifadelerle dile getirir: “Sersem sersem konuşmasana be! Saat kaç şimdi? Gece yarısını geçiyor... Ne yaptık bu saate kadar? Göbek mi attık?” (Kemal, 2021a, s.71).

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde zorlu çalışma koşullarında çalışmak zorunda olan küçük insanların sorunlarına yer vermiştir. Hikâyelerde, İş Kanunu hükümlerine uymayan patronların kâr elde etmek için her türlü usulsüzlüğü yaptığını tanık oluruz. “Uyku” hikâyesinde, çoğunluğunu on dört ile on altı yaşındaki çocukların oluşturduğu bir fabrikada, işçilerinin gece boyunca yaşadığı zorluklar anlatılmıştır. İş Kanunu'na göre saat birden itibaren paydos etmesi gereken fabrika, patronun üretimde artış sağlama ve kâr etmek istemesinden dolayı sabaha kadar

açık kalır. Her ne kadar işçilere “İsteyen gidebilir, kalan çift yevmiye alacak” (Kemal, 2021a, s.81) denilse de, işçiler işten çıkarılma korkusuyla mesaiye kalmak zorundadır. İş Kanunu’na göre, cumartesi saat birden sonra fabrikanın çalışması yasaktır. Patron İş Dairesi’nden ceza yememek için atölyenin tüm pencerelerini, tavandaki yuvarlak deliklere varana kadar kapattırır. Zaten çalışma koşulları kötü olan işçiler, şimdi tümenden havasız kalırlar. Bu elverişsiz çalışma koşullarında on sekiz saat çalışmak zorunda kalan işçiler, sabaha kadar uykusuz kalırlar. Çoğunluğunu çocukların oluşturduğu bu fabrikada, özellikle çocukların elverişsiz çalışma koşullarından çok etkilendiği görülür. Fabrikada gece boyunca çalışan çocuklardan biri olan Çocuk Sami, hela taşı üzerinde uyuya kalır. Celal Usta’nın Çocuk Sami’yi helada uyurken yakalaması, çalışma koşullarının ne derecede kötü olduğunu kanıtlar.

“Celal Usta... ikinci, üçüncü apdeshanelerin kapılarına da ayağıyla vurup geçtikten sonra dördüncüye geldi. Onu da ötekiler gibi itecekti. İtti. Fakat içeriden ses gelmedi. Durdu. Kapıyı tekrar itti, gene ses yok. Bu sefer eliyle itti. Kanat aralandı, kaldı. Kapıya iyice sokuldu. Üstteki yuvarlak delikten içeriye baktı. Hela karanlıktı. Dikkate baktı, yerde bir karaltı. Bir çocuğa benzetti. ‘Ölmüş olmasın?’ Kanadı az daha zorladı. Bir insan geçecek kadar aralanan kapıdan içeri sıyrıldı. Abdeslane çok fena kokuyordu. El fenerini çıkardı. Yerde yatana sıktı... Bu sahiden de bir çocuktı. Avuç içleriyle sol yanağı apdeshanenin sidik tahtasında, uyuyordu” (Kemal, 2021a, s.88-89).

İş Kanunu hükümleri İkinci Dünya Savaşı Dönemi’nde, savaş koşullarından dolayı uygulanmamıştır. Orhan Kemal’in 1947 yılında yazdığı “Grev” hikâyesinde, bir dokuma fabrikasında İş Kanunu hükümlerine uyulmadığı gerekçesiyle, işçiler tarafından yapılan iş yavaşlatma eylemi anlatılmıştır. İş Kanunu’na göre sekiz saat çalışması gereken işçiler, patronun on iki çalıştırmasına karşı iş yavaşlatma eylemi yaparlar. Grev ve lokavt yasak olduğu için iş yavaşlatma eylemi yapan işçiler İş Kanunu hükümlerinin uygulanmasını isterler. Bunun üzerine fabrika sahibi, kolluk kuvvetlerinden yardım ister. Kolluk kuvvetleri, eylemi yapanların ele başı olarak gördüğü “Sarı Mehmet”i savcılığa sevk eder. Kolluk kuvvetlerinin fabrika sahibinin yanında yer aldığını gören diğer işçiler, tekrar işbaşı yaparlar. Çalışma saatlerine uymayan fabrika sahibi için hiçbir yaptırımın uygulanmaması, işçilerin en temel hakkı olan grev hakkının yasaklanması işçilerin çalışma koşullarının patronun insafına kaldığını gösterir. Patronun sık sık Türkiye’nin bir Avrupa ülkesi olmadığını söyleyip Fransa’yı

çökertenlerin eylem yapan işçiler olduğunu dile getirmesi, işçiler hakkındaki düşüncelerini gösterir. Hikâyede çalışması gerekenden daha fazla çalıştırıp mesai verilmeyen işçilerin, çalışma saatleri bakımında eşitsizliğe uğradığını görürüz.

“Dert Dinleme Günü” adlı hikâyede, umum müdürü fabrikada çalışan Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz adlı iki işçiyi odasına çağırır. Atölye şefi ve diğer işçiler, bir hata işledikleri için umum müdürü tarafından çağrılmış olabileceklerini söylerler. Salih Topal’ın “Ne bokluğum olacak? On iki saat habibim şaşıyor ayaküstü...” (Kemal, 2019, s.34). ifadesi, fabrikadaki çalışma saatlerinin İş Kanunu hükümlerine uygun olmadığını gösterir. Herhangi bir hata yapmadıklarını söyleyen iki işçi, işten atılma korkusuyla umum müdürünün odasına giderler. Umum müdürünün odasına giren Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz bir hatalarının olmadığını anlarlar. Umum müdürü, milletvekillerinin Halkevi’ne işçilerin dertlerini dinlemek için geldiklerini, fabrikadan temsilci olarak kendilerini seçtiğini söyler. Fabrikayla ilgili soru sorulursa, hallerinden memnun olduklarını söylemelerini tembih eder. Umum müdürünün aşağıdaki ifadesiyle, işçilerin çalışma koşullarının elverişli olmadığını, mesai ücretlerinin bile verilmmediğini görürüz. “Haaa, ne diyordum? Memnunuz deyin, hiçbir şikayetimiz yok deyin... Evet, biz de biliyoruz, verdiğimiz yiyecekler iyi değil, ücretler düşük, çoğu sefer fazla mesai ücretini bile ödeyemediğimiz olmuyor değil” (Kemal, 2019, s.39).

Kocası iş bulamayınca bir çorap fabrikasına girerek eşine destek olmaya çalışan bir kadının anlatıldığı “Nermin” hikâyesinde, Nermin’in çorap fabrikasındaki çalışma şartlarının zor olduğunu, günde on iki saat çalışmasına rağmen aldığı ücretin az olduğunu görürüz. “...gördüğü iş de ağırdı doğrusu. Bütün gün güneş ve ütünün hamama çevirdiği daracık bir odada tepeden tırnağa kadar çalışmak... Altı gün, sabahın altısından akşamın altısına kadar, altı koca günde...” (Kemal, 2019, s.95). Hikâyede çalışma şartları zor olan kadının, on iki saat çalıştırılması çalışma saatleri ve koşulları bakımından eşitsizliğe uğradığının kanıtıdır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde çalışanların büyük sorun olarak gördüğü çalışma saatleri eşitsizliğine yer verir. Hikâyelerde, gücü elinde bulunduran patronların İş Kanunu hükümlerini yerine getirmediği görülür. *Kardeş Payı* hikâye kitabının “Üç Arkadaş” hikâyesinde, babaları olmayan üç küçük çocuğun bir günlük macerası anlatılmıştır. Babaları hayatta olmayan üç küçük arkadaşın geçimini anneleri sağlar. Orhan Kemal’in hikâyelerinde sıklıkla gördüğümüz çalışma saatleri adaletsizliğini

burada da görürüz. Hikâyede çalışma saati verilmese de sabahın erken saatinden işe gidip gecenin geç saatlerinde eve dönmelerinden çalışma koşullarının elverişli olmadığını anlarız. “Üçünün annesi de işçiydi. Sabahın çok erken saatlerinde evden çıkar, işlerine gider, gecenin geç saatlerinde işten dönerlerdi” (Kemal, 2021c, s.58).

Bir film şirketinde çalışan anlatıcının, elinden gelen her şeyi yapmasına rağmen patronu tarafından takdir edilmediğinin anlatıldığı *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabının “Vurun Abalıya” adlı hikâyesinde, anlatıcı bir film şirketinde angarya olarak tabir edilen tüm işleri yapar. Son derece güç koşullarında çalışan anlatıcının, mesai saati yoktur. “Mesaimiz gün doğmadan başlar, akşamları patronumuzun, ‘Sen git artık!’ dediği saatte biter.” (Kemal, 2007, s.264). Ajansların yapması gereken işleri de anlatıcıya yaptıran patron, anlatıcının çalışma koşullarını daha da güçleştirerek onu sömürür. “Sağa koş, sola koş... Artist gelmemiş, koş çağır. Kameramanın çağır, asistanı çağır, rejisörü, tavra oynamakta olduğu yerden al gel, şu unutulmuş koş, bu unutulmuş gazla...” (Kemal, 2007, s.265).

Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı hikâye kitabının “Arı Ölüsü” hikâyesinde, eve yorgun argın gelen bir babanın zorlu çalışma koşullarından dolayı cinsel hayatına zaman ayıramaması anlatılmıştır. Bütün gün direksiyon başında harap olan adam, eve geldiği gibi uyur. Eşi, cinsel hayatlarının olmamasından yakınmaktadır. Eşinin yakınmasını duyar duymaz çocuğunu gündüz vakti bakkala gönderen adam, eşiyle birlikte olur. Çalışma koşullarının elverişsiz olması ailenin cinsel hayatını da etkilemiştir.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, sermaye sınıfının çalışanların mesai saatlerine riayet etmediği görülür. İş Kanunu’na göre sekiz saat çalıştırılması gereken işçiler, sermaye sınıfının üretimde artış ve kâr etme hırsı yüzünden herhangi bir ek ücret vermeden on iki saat çalıştırılırlar. Hikâyelerde sermaye sınıfı için amaç, tamamen kâr elde etmektir. Bu yüzden çalışanların çalışma koşullarını iyileştirecek hiçbir eylemde bulunmazlar. Hikâyelerde devlet yetkililerinin de sermaye sınıfından yana olması, çalışanların çalışma koşulları ve saatlerinin iyileştirilmemesinde en büyük etkidir.

3.3. İşsizlik

İşsizlik, esas itibariyle işgücünün farklı şekillerde istihdam edilememesinden kaynaklanan işgücü kaybı olarak tanımlanabilir (Ekin, 2003, s.2). Toplumsal bir sorun

olan işsizlikten en çok etkilenen grupların alt sosyal ekonomik düzeyde bulunanlar oldukları görülür. Bu kişiler yeterli eğitim ve kabiliyette olmadıklarından dolayı iş bulma şansları daha düşüktür.

İşsizlikten en çok etkilenen örgütlerden biri ailedir. Tek kişinin çalıştığı aile yapılarında işsizlik, ailenin zedelenmesinden aile bağlarının kopmasında kadar birçok soruna sebep olmaktadır. İşsiz kalan birey, ailesinden ve çevresinden alacağı sosyal ve psikolojik desteği kaybeder. Kendini yalnız ve dışlanmış hisseden bireyin, bu dışlanmışlık duygusu başkalarına öfke duymasına sebep olabilmektedir. Aile, işsiz kalan birey için en önemli teselli kaynağıdır. İşsiz kalan bireyin yaşadığı psikolojik durumdan kurtulabilmesi için ailesinin destek ve yardımına ihtiyacı vardır. İşsizlik süresinin uzaması bireye, aile içinde yıkıcı bir durum yaratabilir. Bu sosyal açıdan istenmeyen bir durum olarak görülse de işsizliğin doğal sonuçları olarak görülmelidir. İşsizliğin yanı sıra toplumsal yapıdaki değişimlerle yıpranan aileler gerekli önlemler alınmazsa bu kucaklayıcı özelliğini de kaybedecektir (Adak, 2010, s.111).

Orhan Kemal, hikâyesinde anlattığı hikâye kişileri gibi işsizlik ve parasızlık sorunuyla karşılaşmıştır. İşsiz ve yoksul kaldığı dönemleri şu sözlerle ifade eder:

“Bu satırları sabahın beşinde, buz gibi odamda yazıyorum. Ne odun, ne kömür hem odun hem de kömür alacak para var. Borç, borç, borç... Tek iş yok... Gelecek günler hiç de ümit verici değil... Türkiye’den hicreti bile düşünüyorum. Dünyanın hiçbir tutunmuş romancısı, dünyanın hiçbir yerinde bu vaziyete düşmez. Düşerse hapse düşer, yoksa işsiz kalmaz, bırakılmaz.” (Otyam, 1973, s.252).

“Komünizm propagandası yapmak, komünist yeraltı teşkilatı kurmak” suçlarından 8 Mart 1966 tarihinde tutuklanan Orhan Kemal’in Sultanahmet Cezaevi’ndeki hapisane masraflarını dahi karşılayamayacak derecede parasız kaldığını görürüz. “Evine gelmiş gibi geldi Sultanahmet cezaevine... Sıkıntısı, parasız bir dönemde içeri girmiş olması... Hapisane masraflarını biz paylaştık... Çıktığı zaman kurşuna kadar ödedi” (Uğurlu, 1973, s.292).

Orhan Kemal, sabahın erken saatlerinde uyanıp kahvesini içtikten sonra eserlerini yazmaya başlar. Kendini “yazı ırgatı” olarak tanımlar (Uğurlu, 1973, s.217). İş bulamadığı için kalemiyle geçinmek zorunda olan yazar, ekmeğini yazı

makinesinden çıkardığını söyler. “Yıllardır iş ararım... Bulamadım... Bundan sonra da bulacağımı sanmam... Ama ölecek değilim tabi... Mademki kalemlerimle yazmak zorundayım... Bütün iş velinimetime sınıksıkı sarılmakta... Her şeye rağmen ekmeği orada çıkarmaktan başka çare yok” (Uğurlu, 1973, s.88). Çeşitli işlerde çalışan yazar, işsiz kaldığı dönemlerde hiçbir zaman pes etmez. İş bulamayınca yaşamının son dönemlerinde yazı makinesine sarılır.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde sosyal gerçekçi anlayışına uygun olarak işsizler, ırgatlar, işçi sınıfı gibi izlekleri tüm boyutlarıyla anlatır. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının “Uyku” hikâyesinde, çoğunluğu çocuk işçilerden oluşan bir fabrikada gece mesaisine kalan işçilerin yaşadıkları anlatılmıştır. Fabrikada çalışan yüz elli işçiden sekseni, on dörtle on altı yaş arasındaki çocuk işçilerdir. Fabrika sahibinin isteği üzerine Baba Ferhat, işçilere “Öğleden sonra iş var... Sabaha kadar çalışacağız belki de... İsteyen gidebilir, kalan çift yevmiye alacak... İsteyen gidebilir dedim, zorla değil” (Kemal, 2021a, s.81) der. Onuncu presin işçisi Çocuk Sami, “Gitsem mi?” diye aklından geçirir ancak giderse ustabaşının kendisini işten atacağını düşündüğü için vazgeçer. “Ustabaşı aksidir Sami işi bırakıp giderse, ustabaşı bir daha fabrikaya adım attırmaz onu. Fabrikanın işçiye ihtiyacı yok ki, kapının önü kendi kadar çocuklarla dolu. Saat ücretlerinin düşmesine sebep hep bu aylak çocuklar...” (Kemal, 2021a, s.81). Çocuk Sami’nin işsiz kalma korkusuyla mesaiye kaldığı görülür. Çocuk Sami işten çıkarılırsa, onun yerine gelmek isteyen çocuk işçi de çoktur. İşsizliğin yoğun olduğunu anladığımız dönemde, Baba Ferhat’ın mesaiye kalacağız sözüne hiç kimse itiraz etmez. İşsiz kalmamak için herkes mesaiye kalır.

İşsizliğin sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk, aile bireylerini derinden etkiler. Uzun süreli işsizlikte, işsiz kalan kişi psikolojik sorunlar yaşayabilir. “Kitap Satmaya Dair” adlı hikâyede, işsiz bir babanın çok sevdiği kitapları satmak zorunda kalışı anlatılmıştır. İşsiz kalan baba kitaplarını çok sever, öyle ki kitaplarını satmaya karar verdiği gece uyuyamaz. Ancak eşinin ve kızının karnını doyurmak için, kitaplarından bir kısmını satması gerekmektedir. Kitaplarını okuldan sıra arkadaşı olan Hayri’ye satmaya karar verir. Hikâye başkışisi, Hayri’nin dükkanına girince okuldan arkadaşı Necdet’i görür. Necdet doktor olmuş, hali vakti yerinde biridir. Necdet’in yanında kitaplarını satmak gururunu incitecektir. Bu yüzden arkadaşı Hayri’ye, iş bulduğu için kitapları satmaktan vazgeçtiğini söyler. Eve eşinin istediği “iki ekmek, pastırma ve yumurta”yı götüremeden giden hikâye başkışisi, kendinden utanır. Kızının ve karısının

kendisini sevmediğini söyler. “İşsiz bir baba, işsiz bir koca sevilir mi?” (Kemal, 2021a, s.102). Hikâye başkışının, işsiz olması arkadaşları Hayri ve Necdet’in iyi bir işe sahip olmaları aralarındaki eşitsizliği görmemiz bakımından önemlidir. Kadın, kocasının işsiz oluşu karşısında sermaye sahiplerine sitem eder. “Sanki neden böyle bu insanlar? Onlara ne yaptık? Koca koca konakları var, çiftlikleri, otomobilleri... Lakin, neden bırakmıyor gidip çalışsın fabrikada? Kıskanıyor mu?” (Kemal, 2021a, s.101). Hikâyede, kızının istediği yiyecekleri almadan dönen hikâye başkışısı sinir krizi geçirir. İşsizlik karşısında babanın çaresizliği, hikâyeye boyunca hissedilir.

Sarhoşlar hikâye kitabının “Yabancı” hikâyesinde, para kazanmak için Çukurova’dan İstanbul’a gelip iş bulamayan Mustafa adlı bir köylünün hikâyesi anlatılır. Mustafa, kendini İstanbul’a yabancı hissedenen, gidecek yeri ve karnını doyuracak parası olmayan biridir. Çukurova’da tanıştığı Borlu Yusuf, Amerikalıların İstanbul’da büyük bir otel yapacağını söyler. Amerikalıların otel için avuç avuç para serpeceğini söyleyen Borlu Yusuf’la İstanbul’a giderler. Ancak gittikleri otelde işçi sayısı fazla olduğu için işe alınmazlar. Kendileri gibi iş bekleyenlerin sayısı da oldukça fazladır. “Amelikennerin tevatür otelini bulmuşlardı ya, avuç avuç para serptikleri nerde? Ameleyse kum gibi. Tekmil Yıldızeli, Şarkışla, Şuşarı muşarı (Suşehri muşehri) dökülüp gelmişti. Bir de ters bakıyorlardı melil” (Kemal, 2017a, s.85). İstanbul’a iş için giden Mustafa gibi birçok kişinin de iş bulamadığı görülür. İş bulabilenler, hikâyede şanslı olarak nitelendirilir. Mustafa işsiz ve beş parasız İstanbul sokaklarında dolanırken gördüğü trafik polisi için “Şu polis pırıl pırıl taksilere hükmettiğine göre, iyi maaş alıyordu herhalde.” (Kemal, 2017a, s.84) diyerek kendisiyle iyi bir işi olduğunu düşündüğü trafik polisi arasındaki eşitsizliği karşılaştırır.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde işsizleri unutmamıştır. İşsizlerin sorunlarını hikâyelerinde dile getiren yazar, acımasız patronların hiçbir gerekçe göstermeden işten çıkarttığı işçilerin yanında durmuştur. “Dilekçe”de, fakir bir tellağın hiçbir gerekçe gösterilmeden işten atılması anlatılmıştır. Hiçbir gerekçe gösterilmeden işten atılan tellak, işe tekrar dönebilmek için bir arzuhalcinin yanına gidip dilekçe yazdırır. Hamam sahibi Kocabıyık, işten niçin çıkarıldığını soran tellağa “Keyfimin kahyası değilsin ya!.. Hamam benim. Seni atar, canımın istediğini alırım!” (Kemal, 2017a, s.105) der. Sermaye sınıfını temsil eden Kocabıyık, maddi gücü elinde bulundurduğu için her şeyi yapma hakkını kendinde görür. İşsiz kalan tellakla Kocabıyık arasındaki eşitsizlik, hikâyeye boyunca hissedilir.

Tellağın haksız yere işten atılması karşısında dilekçeyle hakkını savunması, Orhan Kemal'in düşünceleriyle örtüşür.

“Delibozuk” hikâyesinde, yoksulluğun ve geçim sıkıntısının arttığı dönemde işlerin eskisi gibi iyi olmadığını söyleyen mahallenin bakkal, kasap ve kahvecisinin radyodaki yalan haberleri dinleyerek dertlerini unutması anlatılmıştır. Mahallenin bakkalı ve kasabı, Kahveci Kerem'in kahvehanesinde toplanıp sohbet ederler. Geçim derdinden yakınan esnaflar, işlerin eskisi gibi iyi olmadığından söz ederler. Esnafın sohbetini dinleyen yan masadaki hurda işçisi, kendi durumunun daha kötü olduğunu söyler. Çoğu zaman işsiz olan hurda işçisi işsizlikten yakınmaktadır.

“Ben ne ana, ne baba; ne de akıntıya giden iş. Nusret Bey, İtalyan’a hurda demir gönderecek de, bize de hamallığı düşecek!.. İş olsun bana iş... devamlı iş... Ne ağaç gölgesi ne de buzlu su düşünüyorum. Sıcak, güneş, uyku... Temelli iş olmalı. Anam avradım olsun, sırtı sıra yirmi dört saat çalışırım!” (Kemal, 2017a, s.113).

Hikâyede işlerin kesat olmasından yakınan esnafla çoğu zaman işsiz olan hurda işçisi arasında bile eşitsizlik vardır.

Toplumsal sorunlara duyarlı olan Orhan Kemal, hikâyelerinde her kesimin sorunlarına yer vermeye çalışmıştır. İşsizlik ve yoksulluk sonucu bedenini satmak zorunda kalan kadınlar, hikâyelerinin önemli bir bölümünü oluşturur. *Çamaşırcının Kızı/Küçücük* hikâye kitabının “Küçücük” adlı hikâyesinde, on üç on dört yaşındaki bir kızın fuhşa sürüklenişi anlatılır. Anne ve babası hayatta olmayan Ayten, teyzesiyle birlikte yaşamaktadır. Bir fabrikada çalışan teyzesi, geçim sıkıntısından dolayı Ayten'in fuhşa sürüklenmesine ses etmez. Ayten, canından çok sevdiği Erol adlı bir gence aşıktır. Erol ise ,Ayten'in kendisine olan sevgisini kullanarak ondan para alma derdindedir. Bir futbol takımında amatör olarak oynayan Erol, ayağının sakatlanmasıyla o işini de kaybetmiştir. “İş yoktu. Olsa bile, sancıyıp duran bu bacakla nasıl çalışacaktı? Anasıysa haftada pek pek üç gün çalışabiliyordu. Kazandığı para, oturdukları odanın haydi haydi iki katı” (Kemal, 2020a, s.52). İşsiz kalan Erol, çaresizlik içinde bütün değer yargılarını bir kenara bırakıp fuhşa sürüklenen Ayten'den para dilenir. Ayten'den koparacağı para ile küçük bir dükkan açma hayali kurar. İşsizlik ve yoksulluk, Erol'un bütün ahlaki değer yargılarını yitmesine sebep olur.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen savaşın etkilerini yoğun bir şekilde hissetmiştir. Ekmeğin karneyle alındığı, şekerin karaborsa olduğu savaş yıllarında işsizliğin de arttığı görülür. İşsizlik artarken, zengin olan sermaye sınıfı, karaborsacılık yaparak servetlerine servet katmışlardır. “Eski Gardiyan” hikâyesinde, işsiz kalan bir gardiyanın yaşadığı zorluklar anlatılmıştır. İşsiz kalan gardiyan, çöpten topladıkları yiyeceklerle karnını doyurur. İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı 1942 yılında yazılan hikâyede, gardiyan iş aramasına rağmen bir türlü iş bulamaz. “Fabrikalara gittik, kadromuz dolu dediler, hademelik dedik, olmadı” (Kemal, 2020a, s.69). Savaşla birlikte işsizliğin arttığını gördüğümüz hikâyede, zenginlerin karaborsacılık yaparak servetlerine servet kattıkları görülür. Gardiyanın hastaneye girmeyi tek çıkar yol olarak görmesi, çaresizliğinin boyutunu gözler önüne serer. İşsiz kalan bir insanın, kendini bıçaklayıp hastanede sıcak bir yatak ve sıcak bir çorba umudu, işsizliğin bir insana yaptırabileceği en uç nokta olarak göze çarpar. “Bir adam bir adamı vursa, şöyle kaba etinden... Vurulanı derhal yatırır mı hastaneye?.. eski gardiyan bıçağı ani bir uzanışla yerden aldı, kaba etine dürterken çılgılığı bastı” (Kemal, 2020a, s.74-75).

“İki Kız” adlı hikâyede, yaşları küçük olduğu için fabrikadaki işlerinden çıkarılan iki kız çocuğunun fuhşa sürüklenmesi anlatılmıştır. Çırçır fabrikasında çalışan yaşları dokuz civarında olan iki kız çocuğu, yaşları küçük olduğu için fabrika memurları tarafından işten çıkarılırlar. İşsiz kalan iki kız çocuğun anne ve babası “gidin para kazanın” der. Fabrikadaki işlerinden çıkarılan küçük kızlar, çaresiz fuhuş yapmak zorunda kalırlar. Hikâyede, işsizliğin sonucu olarak gösterilen ahlaki çöküş anlatılır. Yaşları küçük olduğu için fabrikadan çıkarılan çocukların fuhşa sürüklenmesi, çocuk işçilerin fabrikalarda çalıştırılmamasının sonucu olarak görülür. Yani anlatıcı çocukların fabrikada küçük yaşta çalışmasını engellemenin de çözüm olmadığını hissettirir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde işsizliğin bireyi yapmak istemediği durumlara sürükleyebileceğini hissettirir. Yazara göre insanlar özünde iyidir, işsiz ve çaresiz kaldıkları için bedenlerini satmak zorunda kalırlar. Ona göre bir tüccar malını, fırıncı ekmeğini pazarlar. Oysaki yoksulun bedeni dışında pazarlayacak bir şeyi yoktur. “Kötü Kadın” hikâyesinde, herhangi bir iş bulamayan kadının çaresiz bedenini satmak zorunda kalması anlatılır. Anlatıcı bir gün parktaki bir bankta otururken, yanına bir kadın gelir. İşsiz ve yoksul olduğunu, intihar etmek istediğini ancak buna cesaret edemediğini söyler. Anlatıcı aldığı simidin yarısını kadına verir. Kadın da bu yarım simidin karşılığı

olarak bedenini satmayı teklif eder. İşsiz kalan kadının tek varlığı bedenidir. Diğer hikâyelerinde olduğu gibi kadının fuhşa sürüklenmesinin en büyük nedeni, işsizlik olarak görülür.

“Çöpçü” adlı hikâyede on yıldır mahalle çöpçülüğü yapan Halo’nun işten atılıp yerine temizlik işleri müdürünün tanıdığının alınması anlatılmıştır. İşini iyi yapan, saf ve gariban olan Halo işten atılınca çok üzülür. Devlet dairelerinde iltimasın yaygın olduğunu gördüğümüz hikâyede, temizlik işleri müdürü Halo yerine kendi adamı Bolulu’yu işe alır. İşsiz kalan Halo, mahalle sakinlerinin kendisini işe almak için belediye başkanına baskı yapacakları hayalini kurar. Ancak olaylar hayal ettiği gibi gerçekleşmez. Mahalleli, Halo’nun işsiz kalmasına duyarsız kalır. İşsiz kalan Halo, on yılını geçirdiği mahalleyi ağır ağır terk eder.

Grev hikâye kitabındaki “Nermin” hikâyesinde, işsiz kalan eşine destek olmak için bir çorap fabrikasında işe giren fedakar bir kadının hikâyesi anlatılır. İşsizliğin yoğun olduğunu anladığımız dönemde, hikâye başkışisi her sabah erkenden iş aramaya koyulur. Ancak bir türlü iş bulamayan adam, günden güne daha da çökmeye başlar. Eve eli boş dönmenin verdiği üzüntü, adamı kahreder. Eşi Nermin, bir çorap atölyesinde işe başlayacağını söyler. Hikâye kişisine göre “karısını çalıştırmak” ayıpların en büyüğüdür. İşsiz kalan bir adamın, eşi karşısında düştüğü acı durumu görürüz. Eşine bu süreçte destek olmaya çalışan Nermin ise yazarın birçok hikâyesinde karşımıza çıkan fedakar, eşine destek olmaya çalışan biridir. İşsiz kalan adamın eşine karşı mahcubiyeti hikâye boyunca hissedilir.

Kardeş Payı hikâye kitabının “Korku” hikâyesinde, uzun bir süredir işsiz olan adamın iş bulduktan sonra başından geçenler anlatılmıştır. Uzun süredir işsiz olan Muammer, bir hastanede ayniyat mutemedi olarak çalışır. İşten çıkarılma korkusuyla yaşayan adam, tekrar eski işsiz günlerine dönmekten çok korkar. İşsiz kaldığı dönemlerde yaşadığı sıkıntılar yüzünden muammerde işsiz kalma korkusu gelişir. Hikâyede işsiz kalma korkusunun Muammer’i psikolojik olarak yıprattığı görülür.

“İşsiz bir baba olmanın acısını tatmıştı. Fırtınalı, sırlıklam gecelerin içinden evine dönüşü! Kapıyı suçlu çalar, kapı ümitle açılır, fakat usulcacık kapanırdı... oğluna küçücük bir çikolata olsun getirememenin azabı içinde, oğlunun her zamandan çok daha incelmış gibi gelen boynuna gözücuyla

bakarken, onun verem oluvermesi ihtimalini düşünürdü” (Kemal, 2021c, s.80-81).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, yoksul çocuklar okulda arkadaşlarından daha başarılı olmalarına rağmen okula devam edemedikleri için, büyüdüğünde işsizlik sorunuyla karşılaşır. Anlatıcının “tembel” diye nitelendirdiği başarısız çocuklar ise büyüdüğünde ya bir acente sahibi olur ya doktor ya da bir devlet dairesinde memur. *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabının “Hırsız” hikâyesinde, aylardan beridir işsiz ve parasız olan bir adamın, kızının bayram harçlığını çantasından gizlice alışı anlatılmıştır. Aylardan beridir işsiz olan adam, kızı ve eşinin ihtiyaçlarını karşılayamadığı için derin bir üzüntü içerisinde. Okuldaki sınıf arkadaşlarından daha başarılı olmasına rağmen iş bulamayan adam, işsiz olduğu için arkadaşlarının kendisine selam bile vermediğini söyler. Hikâye boyunca işsiz adamlar, okulda başarısız olan arkadaşları arasındaki eşitsizliği görürüz.

“Niçin iş bulamıyordun? Su İşleri’ndeki Süreyya’dan da mı kabiliyetsizdi? Ya İş Bankası’ndaki Haydar? Hele o... cebir ve tarih yazılılarında kopyayı kendisinden almaz mıydı? Derse her kalkışında acayip cevaplarla sınıfı kahkahadan kırıp geçirmez miydi? 183 Haydar, şapşal, mızırmız, fasarya Haydar! Ağzı kıyısında sigara, pırıl pırıl ayakkabı, yepyeni fötrü, pardösüsü... Karısını koluna takmış, elinde birtakım paketler, nasıl da cakalı cakalı yürüyordu? Ya o parkelere emniyetle basış!” (Kemal, 2007, s.185).

Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı hikâye kitabındaki “İş” hikâyesinde, uzun süredir işsiz olan bir adamın baba dostu sayesinde bir istasyon ambarında işe girmesi anlatılmıştır. Hikâye, adamın işsiz olduğu vurgusuyla başlar. “Çukurova’nın bunaltıcı güneşi altında işsiz dolaşmaktan yorulduğum günlerden bir gün babamın bir eski dostuna rastladım” (Kemal, 2017b, s.59). Baba dostu, hikâye başkişisine doğru bildiklerini her zaman her yerde söylememesi gerektiğini anlatır. Ancak hikâye başkişisi bildiklerini söylemekten çekinmeyen, dürüst, çalışkan biridir. İşsiz kalmasının sebebi de budur. İş bulduğu için sevinen adamın bu sevincine üç aydır kirasını vermediği ev sahibi, eşi ve iki çocuğu ortak olur. Hikâyede, doğru bildiklerini söylemekten çekinmeyen kişilerin işsiz kaldığı görülür. Koşullara göre hareket eden ikircikli insanlar ise, iş bulma sorunu yaşamazlar. Dürüst olmak hikâye başkişisinin dezavantajlı konumda olmasına neden olmuştur.

Orhan Kemal'in hikâyeleri, kendi yaşamından izler taşır. Babası vefat ettikten sonra İstanbul'a taşınan yazar, bir arkadaşının evinde kalır. Uzun süre işsiz kalan Orhan Kemal, iş bulduktan sonra arkadaşının evinden ayrılır. Otobiyografik izler taşıdığını gördüğümüz "On Beş Kuruş (On Lira)" hikâyesinde, Çukurova'da işi elinden alınan bir adamın İstanbul'a göç ettikten sonra yaşadıkları anlatılmıştır. Çukurova'daki işi elinden alınan hikâye başkışisi, babasının da ölmesiyle İstanbul'a göç eder. İstanbul'da bir arkadaşının evinde kalır, ancak onlara yük olduğunu düşünmek onu üzer. Kırk gündür işsiz olan hikâye başkışisi, her sabah iş bulma amacıyla yola çıkar. Çocuklarına çikolata ve meyve alabilme umuduyla iş aramaya koyulan hikâye başkışisi, bir aile dostunun iş vaadiyle kandırılır. Hikâye başkışisinin iş bulamayıp diğer işçilerin fabrikaya, dairelere, iş yerlerine gidiyor olmaları aralarındaki eşitsizliğin kanıtıdır.

"Her sabah sanki her birlikte ayaklanıp sokaklara dökülmüşe benzeyen kadınlı erkekli çocuklu, baylı bayanlı ya da küme küme işçileriyle İstanbul şehri yüz binlerce ayaklı, korkunç büyüklükte bir dev gibi caddelerden, sokaklardan akıyor, merdivenler çıkıyor, birtakım dairelere ya da fabrikalara irili ufaklı iş yerlerine giriyor ama bitip tükenmiyor, yorulup usanmıyordu" (Kemal, 2017b, s.96).

"Gurbette (Garip)" adlı hikâyede, köylüsü Sarı İbrahim'in aklına uyararak iş bulma umuduyla İstanbul'a gelen Mustafa'nın işsiz ve beş parasız kalışı anlatılır. Yalın ayak İstanbul sokaklarında dolaşan Mustafa, yabancı olduğu şehirde ne yapacağını nereye gideceğini bilmez. İstanbul'un nerdeyse tüm semtlerinde iş arar ancak bir türlü iş bulamaz. İstanbul'un yabancısı olan Mustafa'nın iş bulamayıp kendi gibi iş arayanların iş bulması aralarındaki eşitsizliği görmemiz bakımından önemlidir.

"İşe kıran girmişti besbelli. Ya da hayır, işe kıran girmemişti de o usulünü bilmiyordu. Yoksa kör değildi, görüyordu. Kendi gibiler sabah sabah toplanıyorlardı küme küme. Takılıyorlardı iş başlarının ardına, basıp basıp gidiyorlardı. Nereye? Kesin bir şey bilmiyordu ama herhalde gittikleri yerde bir 'işin kulpuna' yapışıyor olmalıydılar" (Kemal, 2017b, s.141).

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde işsiz kalan hikâye kişilerine sıklıkla yer vermiştir. Onların sorunlarını birçok hikâyesinde dile getiren yazar, zenginlerin işsizlere ve onların sorunlarına duyarsız kaldığını anlatır. "İşsiz (Beye Kapıyı Göster)" hikâyesinde, işsiz olan hikâye başkışisi günlerdir iş aramasına rağmen

bir türlü bulamaz. Beyoğlu'nda iş ararken devetüyü renkli kostümü olan bir arkadaşını görür. Arkadaşının ısrarıyla meyhaneye giderler. Kuyumcu olan arkadaşı, zengin bir ailede büyümüştür. Anlatıcının deyiimiyle "...gak dedikçe et, guk dedikçe su" (Kemal, 2017b, s.229). verilmiştir. Masalarına, kuyumcunun doktor arkadaşı gelir. Alkolün etkisiyle iyice sarhoş olan doktor, işsiz adama iş vereceğini söyler. Ancak, ertesi gün muayenesine gelen işsizi tanımaz. İşsiz adamın işsizliği karşısında kuyumcu ve doktorun ayıldıktan sonra duyarsız kaldığı görülür. Aralarındaki eşitsizliği her fırsatta vurgulamaya çalışan anlatıcı, işsizlik karşısında zenginlerin duyarsız kalışını sarhoş doktor üzerinden verir.

"Demek işsiz bir arkadaş, bir vatandaş, hayır bir yurttaş karşındayız? Demek böyle bir facia karşısında içmek, kahkahalar atmak, atabilmek isteğini kendimizde bulabilecek kadar hayvanlaştık?.. Demek hayvanlık, insanlığımızı yuttu ve biz, mermerden bir heykel vurdumduymazlığı içine yuvarlandık?" (Kemal, 2017b, s.233).

Geçimini lağımcılık yaparak sağlayan bir adamın hayatından bir kesitin anlatıldığı *İstanbul'dan Çizgiler* hikâye kitabının "İş Kokusu" hikâyesinde, günlerdir işsiz olan ve evine ekmek götüremeyen hikâye başkişisi lağımcı, bir kahveye girer. Anlatıcının yanında bulunan küçük atölye sahibi, lağımcıya "Benim tıkanmış bir lağımım var... Açar mısın?" (Kemal, 2017b, s.184) der. İş bulmanın, çoluk çocuğuna ekmek, kiracısına kira parası götürmenin sevinciyle küçük işletme sahibinin lağımını açan adam, "çok şükür" diyerek sevinir. Lağımcının, işsizliği yaşayanlar için ne derece zor olduğunu gözler önüne serer. "Bu kokuyu bu pis kokuyu kaç vakittir arıyordum. Hasrettim bu kokuya bey! İşsizlik nedir bilir misin? Açlık nedir bilir misin? İş buldum, iş! Onun kokusuna, pisine kurban olayım!" (Kemal, 2018, s.185).

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde sosyal gerçekçi anlayışa uygun olarak işsizler, ırgatlar, işçi sınıfı gibi izlekleri tüm boyutlarıyla anlatır. Yazar, toplumun alt tabakasında bulunan insanların arasında dolaştığı için hikâyelerini gerçekçi bir bakış açısıyla yazmıştır. İşsizlik konulu hikâyelerinden bazıları, otobiyografik nitelikler taşır. Kendisi de uzun süre işsiz kalan yazar, hikâyelerinde işsizlerin psikolojik durumlarını ustalıkla işler. Hikâyelerde işsizlerin iş bulma çabalarına, üst gelir grubunda bulunanların duyarsız kaldığı görülür. Hikâyelerin

yazıldığı dönem itibariyle İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle işsizliğin yoğun olduğu görülür. Bunda tarımda makineleşmeyle birlikte köyden kente göçün de etkisi büyüktür. Kitleler halinde büyükşehre göç eden hikâye kişileri, iş bulma umuduyla geldikleri büyükşehirlerde de iş bulamazlar. Onlar gibi iş arayan yığınla insan vardır.

3.4. İşçi Sınıfı ve Eşitsizlik

TDK Türkçe Sözlük'te işçi, “Başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimse.” (TDK, s.1115) şeklinde tanımlanır. Bu tanımdan hareketle bir işin, bu işi yaptıran bir iş verenin, bu işin bir karşılığı olan ücretin ve işin yapılması sürecinde gerçekleşen bir emeğin olması gerektiği anlaşılır.

İşçi kavramıyla ile Yıldırım Koç'un yaptığı tanımda mülkiyet üzerinde durulmuştur: “İşçi, geçimini sağlayabilmek için işgücünü satmaktan başka yolu olmayan ve ayrıca işgücünü satabilme özgürlüğüne sahip bulunan ve üretimi kendi başına sürdürebilecek başka olanaklara sahip bulunmayan (mülksüzleşmiş) ücretlidir” (Koç, 2003, s.8).

İlkel yaşam olarak bilinen toplayıcılık ve avcılık döneminden sonra tarımsal yaşama yönelim, yerleşik hayata geçişi, dolayısıyla mülkiyet sistemini; mülkiyet sistemi de işi, işvereni ve işçiyi yaratır. Ekonomik düzende maddi gücü elinde bulunduran işveren, kendi kişisel çıkarlarını korumak için işçiyi sömürür. Bu sömürü düzeninde işçi, işverenin sömürülmesi karşısında savunmasız kalır. “Hem ücretli-emekçiyi, hem kapitalisti doğuran gelişmenin çıkış noktası, emekçinin köleleşmesiydi. Bu ilerleme, kölelik biçiminde bir değişmedir, feodal sömürünün kapitalist sömürüye dönüşmesidir” (Marx, 2011a, 680).

İşçi sınıfı, bir araya gelen işçilerin toplumsal tabakadaki rollerini belirtmek için kullanılan bir ifadedir. Dünyanın en geniş sınıfı olan işçi sınıfı, emek karşılığında geçimini sağlamaya çalışan kişilerden oluşur. Emeklerini burjuva sınıfına satmak durumunda kalan işçiler, mülksüzdürler. “Sınıflar toplumsal üretim ve toplumsal yeniden üretim içindeki yerlerine göre tanımlanır. Toplumsal üretim içindeki yerin esas belirleyeni ise üretim araçları üzerindeki kontroldür ya da hukuki ifadesiyle üretim araçlarının mülkiyetidir” (Savran, 2014, s.27).

İşçilerin sınıf bilincinde olabilmeleri için yoğun çaba sarf etmeleri gerekir. Sınıfsal kaygı “birleştirici ve tektipleştirici bir bütündür ki bu, bütün içsel farklılıkların çıkarılıp atılmasını gerektirir” (Perrot, 2012, s.79). Üretimin sürdürülebilmesi için çok önemli bir yere sahip olan bu sınıfın haklarının devletler ve üretimi elinde bulundurulmuş burjuvalar tarafından tanınması önem arz etmektedir.

Avrupa’da işçi sınıfının bilinçlenmesi Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali ile başlamıştır. 18. yüzyıldaki sanayi devrimleriyle bilinçlenen işçi sınıfı, Fransız İhtilali’nin etkisiyle yönetimi kendi isteğiyle değiştirmeye çalışma ve yönetimde söz sahibi olabilecek etkiye tam anlamıyla ulaşmasa da etkisini günden güne arttırmayı başarmıştır.

Fransız İhtilali ile birlikte genişleyen hak ve özgürlük, zamanla işçilerin kitlesel olarak hak aramalarına sebep olur. İşçi Sınıfı ilk kitlesel eylemlerini 1 Mayıs 1886’da gerçekleştirir. Polisin eylemcilere olan sert müdahalesi sonucu bazı işçiler yaralanırken bazıları da hayatlarını kaybederler. Bu olaydan üç yıl geçtikten sonra işçiler tarafından “İşçi Bayramı” olarak kutlanmaya başlanır.

Ülkemizde 1 Mayıs, ilk defa 1912 yılının 1 Mayıs’ında İstanbul’da kutlanmıştır. 1 Mayıs’ın yasal olarak kutlanmaya başlanması on bir yıl sonra yani 1923 yılında olmuştur. 1923’te yasal olarak 1 Mayıs “İşçi Bayramı” olarak kutlanmış ancak 1925’te çıkarılan “Takrir-i Sükun” kanunu ile kutlamalar yasaklanmıştır (Norman, 2014, s.8). Uzun sürecek olan bu yasak çeşitli dönemlerde aşılmaya çalışılmış ve ilk büyük kitlesel 1 Mayıs kutlaması 1976’da yapılmıştır. Tarihe “Kanlı 1 Mayıs” olarak geçecek olan 1977 yılındaki kutlamalarda ise 1980 İhtilali’ni yapan taraflara güç kazandırmıştır. Kanlı 1 Mayıs gösterileri 34 kişinin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur (Dursun, 1998, s.228). Bundan sonraki yıllarda yapılan kutlamalar daha çok gösterinin yapılacağı yer ile ilgili yasaklarla ülke gündemine gelmiştir. “Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun” (17.03.1981) içinde yer almayan 1 Mayıs, 22.04.2009 tarihinde ilgili kanun maddesine “1 Mayıs günü Emek ve Dayanışma günüdür” (madde 2/c) ibaresinin dahil edilmesi ile ülkemizde resmi tatil olarak kutlanmaya başlanmıştır.

Sanayileşmenin geç başladığı ülkemizde işçi sınıfının oluşumu, Cumhuriyet’in ilanından uzun bir süre sonra gerçekleşmiştir. Köyle olan ilişkilerini uzun süre koparamayan işçilerin, kendilerini işçi sınıfına ait hissetmeleri uzun zaman almıştır. İşçi

sınıfının oluşumu ve bilinçlenmesi uzun süren ülkemizde, sendikal haklar ve işçi hakları çok uzun zaman sonra yasallaşmıştır.

Orhan Kemal edebiyatının ana kaynağını, işçi sınıfı oluşturur. Onun eserlerinde işçi sınıfının oluşumunu sağlayan endüstriyelleşme ve bunun belirleyicisi pamuk önemli bir yere sahiptir.

“Orhan Kemal edebiyatının ortaya çıkışında iki olgu yan yana görülüyor: İstanbul ve Selanik dışında ücretli çalışmanın/işçileşmenin yaygınlaştığı ilk bölge olarak Çukurova; öbürü de, bir imparatorluğa can veren buğdaydan ve 19. yüzyılda çıkartılmaya başlanan madenlerden gayrı bir ürün olarak pamuk. Çukurova ve pamuk ikilisinden de Orhan Kemal fışkıracaktır. Otuz beş yaşına kadar yaşadığı Çukurova’da tarım işçileri, babasının ölümünden hemen sonra geldiği İstanbul’da tütün işçileri, küçük adamlar, yorgan döşek denkleleriyle ‘taşı toprağı altın’ şehirde inşaatlarda, fabrikalarda geçimlik arayıp gecekondu barınan işçileşmeye aday köylüler, muhacirler Orhan Kemal edebiyatının omurgasını oluşturacaktır” (Bingöl, 2014, s.190-191).

Kendisi de uzun yıllar katiplik, küçük memurluk yapan yazar, işçi sınıfının sorunlarını bizzat görerek eserlerinde anlatmıştır. Orhan Kemal, “saf halk çocukları” olarak tanıttığı işçi sınıfının, şehirli sermaye sınıfı tarafından sömürülmesini çoğu hikâyesinde dile getirmiştir.

“Adana’da, Milli Mensucat fabrikasında uzun yıllar küçük memurluk, kâtiplik yaptım. Gurbete çıkan. Adana’ya inen köylülerle tanıştım... Çırçır işçileri... Pamuk işçileri... Onların mektuplarını okudum. Onların dilekçelerini yazdım... Bu saf halk çocuklarının şehir madrabazlarının elinde nasıl sömürüldüklerini gördüm. Ben yurdunu seven bir insan, bir yazar olarak, yurdumun kalkınmasının gerekleri üzerinde düşündüm. Fikir yordum... Fikir yormakla da kalmadım, bu çeşit romanlar yazarak eyleme katılmış oldum. Karınca kararınca tabi” (Uğurlu, 1973, s.45).

Ekmek Kavgası hikâye kitabının “Bir Yılbaşı Macerası” hikâyesinde, bir fabrikanın yıl sonu işlemlerini yapan muhasebe memurlarının gece yaralarına kadar çalışıp bilançoyu hazırlamak için gösterdikleri yoğun uğraş anlatılmıştır. Nuri ve Muhiddin, muhasebede çalışan memurlardır. İşçi sınıfını temsil eden iki gencin,

patronla ilgili düşünceleri birbirinden farklıdır. Nuri, on iki senedir fabrikanın muhasebesinde seksen lira ücretle çalışan bir memurdur. Fabrika sahibi Hurşit Ağa'nın kolladığı Muhiddin ise, Hurşit Ağa'nın eski bir dostunun oğludur. Hurşit Ağa tarafından her fırsatta kullanan Muhiddin, sermaye sınıfını temsil eden Hurşit Ağa'dan yana tavır alır. Sınıfsal bilincin oluşmaya başladığını gördüğümüz Nuri ise, asıl öfkesini sermaye sınıfını temsil eden Hurşit Ağa'ya değil de onu savunan Muhiddin'e yönlendirir. "Ukala... Bütün gün elinde aynayla tarak... Bir de anası ağlıyormuş... Yarın biz buluruz yedi kuruşu, ikramiyenin çoğu ona çarpar." (Kemal, 2021, s.69). Sermaye sınıfından yana olan Muhiddin, her fırsatta Hurşit Ağa'yı savunur. Nuri ve Malzeme Yedek Ambarı Himmet aralarında konuşurlarken fabrikanın yıl sonu kazancından işçilerin yeterince faydalanmadığından yakınır. Hurşit Ağayı savunan Muhiddin, "Fabrika onun, kar onun, icabında zarar onun... Canı isterse yer, istemezse yemez, yüzüne bakar. Size ne?.. Hurşit Ağa zamanında çalışmış, kazanmış... Sen de çalış, sen de kazan!" (Kemal, 2021a, s.71) der. İşçi sınıfı arasında eşitsiz gelişme yasasının işlendiğini gördüğümüz hikâyede, Muhiddin sermaye sınıfı tarafından kollar. İkramiyenin büyük çoğunluğu kendisine verilir, maaş zamlarında ilk o düşünülür. Diğer çalışanlar ise verdikleri emeğin karşılığı olan ücreti alamazlar. Hikâyede, emeğinin karşılığını alamayan işçilerin sınıfsal bilinçte olmadıkları görülür. Patron tarafından işten çıkarılan Nuri ve Himmet'in işten çıkarıldıktan sonra hiç itiraz etmeden fabrikadan çıkmaları bunun kanıtıdır. Ayrıca işçilerin öfkesini sermaye sınıfını temsil eden Hurşit Ağa'ya değil de onu savunan Muhiddin'e yönlendirmeleri işçilerde, işçi sınıfı bilincinin yerleşmediğini gösterir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde güçlünün/sermaye sınıfının, güçsüzü/işçi sınıfını sömürmesi sıkça vurgulanan bir durumdur. Onun hikâyelerinin büyük bir bölümünde sermayeyi elinde bulunduran işverenler, ülkedeki işsizlik ve sosyal güvenliğin yetersizliği gibi sebeplerle işçilerin emeklerini kolayca sömürürler (Başboğa, 2017, s.56). Orhan Kemal, henüz on altı on yedi yaşlarındaiken fabrikada katiplik yapmıştır. İşçilerin zorlu çalışma koşullarını bizzat görerek, yaşayarak kaleme almıştır. "Uyku" adlı hikâyede, kanun dışı olarak gece mesaisine bırakılan çoğunluğu çocuklardan oluşan işçilerin, uykularına direnme mücadelesi anlatılmıştır. Ağır koşullarda çalışan çocuk işçiler, ustabaşının gece mesaisine isteyenlerin katılabileceği söylemesi üzerine işten atılmamak için gece mesaisine kalırlar. İşleri olduğu için nispeten şanslı olan bu

çocuklar, sermaye sınıfına ve sermaye sınıfının atadığı ustabaşlarına itiraz etmezler. İşçiler yasa dışı olmasına rağmen, cumartesi öğleden sonra da çalıştırılırlar.

“İş Kanunu’na göre saat birden itibaren paydos etmeye mecburdu. Onun için, fabrikanın gürültüsü dışarıdan işilir de İş Dairesi’nin kulağına gider diye, ustabaşının emriyle fabrika bekçileri atölyenin tüm pencerelerini, tavandaki yuvarlak deliklere kadar örtünce atölye karardı, tav ocaklarının kızılıllığı birden bütün kuvvetiyle meydana çıktı. Çok geçmeden atölyenin elektrikleri yandı, ocaklar tekrar sönükleşti” (Kemal, 2021a, s.81-28).

Fabrikada, on sekizinci presin işçisi Çocuk Haydar yere düşüp başını yarar. Etraftaki diğer işçiler, başında beklerler. Canı çok yanmasına rağmen düştüğü için ustasının kendisini döveceğinden korkan Çocuk Haydar, etraftaki işçilere dağılmalarını söyler. İşçi sınıfının canının ne kadar değersiz olduğunu gördüğümüz bu durum, işçi sınıfının eşitsiz bir yaşam sürdüğünün kanıtıdır. Sermaye sınıfı tarafından atanan ustabaşı ve Celal Usta arasında geçen konuşmalardan da işçi sınıfının hor görüldüğünü anlarız. Ustabaşıyla Celal Usta tartışınca Celal Ustanın söylediği, “Senin karşında iki paralık işçi yok” (Kemal, 2021a, s.87) sözü işçi sınıfının hor görüldüğünü gösterir. Celal Usta, ustabaşına işçilerin çalışma saatlerinin sekiz saat olduğunu ancak on sekiz saat çalıştırılmalarının İş Kanunu’na uygun olmadığını söyleyip kendilerini İş Dairesi’ne şikayet edeceğini söylese de, patronun ertesi gün bir zarfın içine koyduğu yirmi beş lirayı alınca tüm bunları unuttur. Hikâyede, sermaye sınıfının atadığı kişilerin işçileri düşünmeyip kendi çıkarlarını düşündüğü görülür. İşçi sınıfının, hikâyede işsiz kalma korkusuyla tüm gece mesaide kalışı ve bu duruma itiraz etmedikleri görülür.

“Mahalle Bekçisi Ali” hikâyesinde, iplikhane fabrikasında işçi olarak çalışan Ali’nin doktorun verdiği zafiyet raporuyla işten çıkarılıp mahalle bekçisi olunca yaşadığı değişim anlatılır. İplikhanede masuracı olarak çalışan Ali, doktorun verdiği zafiyet raporundan dolayı işten çıkartılır. O da mahalle bekçiliğine başvurur, işten çıkarıldığı fabrikanın da içinde bulunduğu mahallede bekçi olarak çalışmaya başlar. Bekçi olduktan sonra işçi sınıfı hakkındaki düşünceleri değişen Bekçi Ali, kendini işçi sınıfından üstün görür. “Bekçi Ali, her akşam paydosta fabrika kapısına geliyor, itişe kakışa çıkan işçi kalabalığına ters ters bakıyor, onlardan birisine çıkışmak için en ufak bir fırsatı kaçırmıyordu... Onu bunu bilmem, amelelik namuslu insan harcı değil!” (Kemal, 2021a, s.23-24). Sermaye sınıfının atadığı ustabaşı, kapıcı Recep ve

kontrolcüler fabrikadaki işçileri küçümserler. Fabrikada yaşanan hırsızlık olayı, işçilerin daha da sıkı bir kontrolle üstlerinin aranmasına sebep olur. Hikâyede işçi sınıfının tüm bu insanlık dışı uygulamalara itiraz etmediği, sınıf bilincinin oluşmadığı görülür. Hikâye boyunca işçiler, eşit olmayan koşullarda çalıştırılır. Sermaye sınıfının atadığı ustabaşılar/kontrolcüler tarafından ezilirler.

Orhan Kemal'in hikâyeleri, genellikle işçilerin gündelik yaşamları, çaresizlikleri ve hayalleri üzerine kurulmuştur. Hikâye kişileri çoğunlukla sömürülen, yoksul ve saf kişilerden seçilmiştir. *Sarhoşlar* hikâye kitabının “Dilekçe” hikâyesinde, hiçbir gerekçe gösterilmeden işten atılan bir tellağın işe tekrar dönmek için istidacıya dilekçe yazdırması anlatılmıştır. Kocabıyık'ın hamamında çalışan tellağın en büyük hayali, oğlunun kumandar mektebini bitirip subay olmasıdır. Kendisi gibi işçi olmasını istemeyen tellak, oğlunun subay olacağı günün hayaliyle yaşar. Sermaye sınıfını temsil eden acımasız patronu, hiçbir gerekçe göstermeden onu işten atıp yerine tüysüz bir Sivaslı'yı alır. Kocabıyık'ın “Keyfimin kahyası değilsin ya!.. Hamam benim. Seni atar canımın istediğini alırım!” (Kemal, 2017a, s.105) sözü üzerine tellak, mahalleden Koç Ahmet'in verdiği akılla işe geri dönmek için şikayet dilekçesi yazdırır. İşe geri dönmek için şikayet dilekçesi yazdırılması, Orhan Kemal hikâyelerinde alışık olmadığımız bir durumdur. İşçi sınıfının bilinçlendiğini gördüğümüz bu hikâyede, tellağın patrona karşı hakkını araması Orhan Kemal'in hayalindeki toplumsal düzenle uyumludur.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal'in hikâyelerinde, işçi sınıfının sermaye sınıfı tarafından sömürüldüğü görülür. Devlet yetkililerinin de sermaye sınıfından yana olması, işçi sınıfını yalnızlaştırmıştır. Yazarın hikâyelerinde, sınıf bilincine sahip olmayan hikâye kişileri çoğunluktadır. Ancak “Grev” hikâyesinde durum farklıdır. Bu hikâyede, bir dokuma fabrikasında çalışan işçilerin İş Kanunu hükümlerine uyulmadığı gerekçesiyle yaptıkları grev anlatılmıştır. İş Kanunu gereği sekiz saat çalışması gereken işçiler, on iki saat çalıştırılırlar. Buna itiraz eden işçiler, patronun İş Kanunu hükümlerini uygulamasını ister. Patronun İş Kanunu hükümlerini uygulamaması üzerine, işçiler iş yavaşlatma eylemi yaparlar. O dönemde grev ve lokavt yasak olduğu için bu yola başvuran işçiler, eylemlerini polis gelene kadar yapmaya devam ederler. İş yavaşlatma eylemini yapanların ele başları olarak görülen “Sarı Mehmet” ile sermaye sınıfını temsil eden patronun oğlu arasındaki konuşmalardan işçi sınıfı bilincinin oluşturulmaya çalışıldığını görürüz. “Sen? Bana ekmek veriyorsun ha? Sen kimsin de bana ekmek vereceksin? Çalışıyorum ben, alnımın teriyle kazanıyorum

onu... Bana ekmek veriyormuş... Ben çalışmayayım da sen bana ekmek ver... Ulan siz değil ekmek, günahınızı bile vermezsiniz bedavadan!” (Kemal, 2019, s.6). Fabrika sahibi tarafından çağrılan devlet yetkilileri de sermaye sınıfından yana olurlar. “Koskoca mal sahibi. Nankörlüğün alemi var mı? Sayesinde sebepleniyorsunuz, karnınız doyuyor” (Kemal, 2019, s.10). Haklının değil de güçlünün yanında duran komiser, polis, vali muavini, savcı gibi devlet görevlileri Sarı Mehmet ve arkadaşlarını gözaltına alırlar. Diğer işçilerin işbaşı yapmalarıyla, işçi sınıfının emekleri sömürülmeye devam eder. Hikâyede vali muavininin sık sık “Ya maazallah Evropa’dakiler gibi olsalardı?” (Kemal, 2019, s.11) ifadesinden, ülkemizde işçi sınıfı bilincinin oluşmadığını görürüz. Devlet yetkililerinin işçi sınıfının bilinçlenmesinden çekindikleri de, hikâye boyunca hissedilir. Patronun dışarıda bekleyen işsizlerden cesaret alarak işçileri kovma tehdidi, işçi sınıfının kaldığı güç durumu gösterir. “Daha çok mesaiyle daha az ücretle çalışacak, hatta buna can atan işsizler var ortada” (Kemal, 2019, s.11).

“Nurettin Şadan Bey” adlı hikâyede, Avrupa’da eğitim almış soylu bir mahkûm olan Nureddin Şadan Bey’in hapisshanede yaşadıkları anlatılmıştır. Nurettin Şadan Bey, zengin bir aileden gelen sermaye sınıfını temsil eden bir tiptir. Kendini halktan, işçi sınıfından üstün görür. Kendisiyle halkın eşit muamele görmesini hazmedemeyen Nureddin Şadan Bey, her fırsatta işçi sınıfını küçümser.

“Bakkal, çakkal, fırıncı, garson, kundura boyacısı şu bu ve yüksek politika! Bu cahiller güruhu, ahvali hazır ve bilhassa gelecek hakkında yorumlar beyan ediyor, sizi de bütün bilgi, görgü ve bilhassa geniş araştırmacı hususiyetlerinize rağmen, kendisiyle aynı seviyede görerek, kendi fikirleriyle hemfikir kılmaya çalışıyor!” (Kemal, 2019, s.17).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde işçiler sınıf bilincinden yoksun, mücadele etmeyi bilmeyen kişiler olarak hikâyede yer alırlar. Yazarın hikâyesinde yer verdiği işçiler genellikle sömürülen, çaresiz ve yoksul kişilerdir. Zor şartlarda çalışan hikâye kişileri, ailesinin geçimini sağlamak için patronun kötü uygulamalarına itiraz etmezler. “Dert Dinleme Günü” hikâyesinde, Ankara’dan gelen milletvekilleri halkın, işçinin sorunlarını dinlemek için Halkevi’nde dert dinleme toplantısı yapmayı planlar. Fabrikadan da bu toplantıya yirmi kadar işçi katılacaktır. İşçileri belirleyen fabrika sahibi Hüseyin Yorulmaz ve Salih Topal adlı işçileri umum müdürünün odasına çağırır.

İşçiler bir kusur işledik korkusuyla müdürün odasına geldiklerinde, kendileri gibi yirmi işçinin daha odada olduğunu görüp rahatlarlar. Yemeklerin kötü olduğunu, kazandığı ücretin ailesine yetmediğinden yakınan Salih Topal, umum müdürünün odasına girdiğinde tam tersini söyler. Sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi, onun seçtiği başmakini, umum müdürü, muhasebeci dert dinleme toplantısına seçtikleri işçilere fabrika aleyhinde konuşmamaları konusunda tembihte bulunur. Sınıf bilincinden yoksun olan Salih Topal, sermaye sınıfının gözüne girebilmek için her şeyden memnun olduğunu söyler. “Boşuna nefesini tüketme Müdür Bey... Biz çıkarın nerde olduğunu bilen, akli başında gençleriz! Yemekler de iyi, ekmekler de. Aldığımız ücretlerle yetmek değil artıyor bile” (Kemal, 2019, s.39). Hikâyede “Kemal Dokuzcanlı” adlı işçinin “Büyük tüccarlar, büyük çiftçi, büyük fabrikatör benim küçük derdimi ne bilecek?.. Onlar kendi dalgalarında, ben kendi dalgamdayım...” (Kemal, 2019, s.38). ifadesi, az da olsa işçi sınıfı bilince sahip işçilerin hikâyede var olduğunu gösterir. Tıpkı “Grev” adlı hikâyedeki “Sarı Mehmet” karakteri gibi düşünen bu hikâye kişisi, arkadaşlarının sınıf bilincine sahip olamamasından dolayı yalnız kalır ve durumu değiştiremez. Fabrika sahibi, işçilerin emeklerini sövmeye devam eder. Hikâye sonunda vekillerin Halkevi’nde toplantı yaptıkları söylenerek, işçiler içeri dahi alınmazlar.

“Süpürgeci” adlı hikâyede, belediyede temizlik işçisi olarak çalışan süpürgecinin at pisliği temizleyeyim derken bir aracın altında kalması anlatılmıştır. Altı ay önce köyden şehre göç edip belediyede temizlik işçisi olarak çalışan süpürgeci, emeğiyle çalışan işçi sınıfını temsil eden bir kişidir. Amirlerine karşı saygıda kusur etmez, her dediklerini yapar. Gücü elinde bulunduran Salman Çavuş ise kendini işçilerden üstün gören biridir. Amiri olduğu temizlik işçilerine, “Kendinizi bennen bir mi tutuyunuz?” (Kemal, 2019, s.80) der. Hikâyede, kendisini amirleriyle eşit kabul etmeyen süpürgeci sınıf bilincinin oluşmadığı görülür. “Millet kafayı iyi bir çekmişti. Kendi içmezdi. Günah olduğundan değil, saygıdan. Çavuşunun, onbaşısının yanında kendi ne adam oluyordu da rakı içsin!” (Kemal, 2019, s.75-76).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde genellikle sınıf bilincinden yoksun, mücadele etmeyen, haksızlık karşısında sessiz kalan hikâye kişileriyle karşılaşırız. Ancak “Kardeş Payı” hikâyesinde durum böyle değildir. Bu hikâyede geçimini hamallık yaparak sağlayan işçilerle, onlara iş bulan hamalbaş arasındaki mücadele anlatılmıştır. Sermaye sınıfını temsil eden depo sahibi Refik Bey, depoda daha ucuza çalışacak işçiler bulur.

Depoda yabancı hamalların çalıştığını gören Siverekli, hamalbaşına haber verir. Bunun hesabını sormak üzere depoya giden hamalbaşı Refik Bey’le görüşür. Refik Bey hamalbaşına rüşvet vererek onu susturur. Bunu duyan işçiler, hamalbaşının nasıl biri olduğunu daha iyi anlarlar. İçlerinden en saf olanı, Siverekli, bunu hazmedemez ve hamalbaşını işçi arkadaşıyla birlikte döver. Hikâyeye işçi sınıfının zaferiyle biter. “Bundan böyle kendi göbeğimizi kendi elimizle keselim arkadaşlar!.. Bu i.eye lüzüm yok! Kazancımızı da kardeş payı ederiz. Oldu mu?” (Kemal, 2021c, s.8). Hikâyede kendi çıkarını düşünerek sermaye sınıfıyla birlikte hareket eden hamalbaşı, işçi sınıfının mücadelesi sonucu ezilir. Orhan Kemal’in hikâyelerinde çok rastlamadığımız işçi sınıfının mücadele ruhu, bu hikâyede fazlasıyla kendisini hissettirir. Yabancı hamalların fiyat kırarak daha düşük ücretle çalışması, işçiler arasındaki dayanışmanın yetersiz olduğunu gösterir. Hikâyede, işçi sınıfının sermaye sınıfı ile birlikte hareket eden hamalbaşına karşı mücadele vermesi, anlatıcının vermek istediği mesajla örtüşür.

Orhan Kemal hikâyelerinde işçilerin gündelik yaşamlarını, çaresizliklerini, işsiz kalma korkularını anlatmıştır. İşsiz kalma korkusuyla sermaye sınıfının her dediğini yapmak zorunda kalan bir işçi sınıfı görürüz onun hikâyelerinde. *Önce Ekmek* hikâyeye kitabının “Pazartesi” adlı hikâyesinde; bir yayınevi sahibinin, yanında çalışan muhasebeci ile pazartesi günü yaşadıkları anlatılmıştır. Yayınevi sahibi, ilkokulu bitirememiş ancak sahip olduğu maddi güçle yanında çalışanları ezmekten zevk alan biridir. Sermaye sınıfını temsil eden yayınevi sahibi, hafta sonu yaptığı kaçamaktan dolayı düşünceli ve yorgundur. Bütün sinirini yanında çalışan ve kendisinden daha eğitilmiş olan muhasebeciden çıkarır. İşçi sınıfını temsil eden muhasebeci ise, işini kaybetmemek için patronunun haksız muamele ve hakaretlerine katlanmak zorunda kalır. Hikâyede, işsiz kalma korkusuyla patronun her hakaretine boyun eğen muhasebecide, sınıfsal bilincin oluşmadığı görülür. Maddi gücü elinde bulunduran patron, muhasebeciyle kendisini eşit görmediğini her fırsatta dillendirilir. “Sakin şu aylığını verdiği, kızdı mı eşeğe benzettiği hırt kendisiyle alay etmesindi? Hani bal gibi de olabilirdi. O kadar ki, akşam paydosundan sonra buluştuğu kendi gibilere, ‘Bizim patronla iyi bit dalga geçtim bugün,’ diyebilirdi” (Kemal, 2020b, s.67). Hikâyede işçi sınıfını temsil eden muhasebecinin, işsiz kalmamak için yayınevi sahibinin her türlü hakaretlerine katlandığı görülür.

Toplumda kravat, mevki sahibi kişileri yani sermaye sınıfını temsil eder. Kravatsızlar olarak tabir edilen kişiler ise işçi sınıfı, işsizler, yoksul insanlardır.

“Biletsiz” isimli hikâyede, otobüse biletsiz binmeyi marifet sayan Sabahattin’in başından geçen olaylar anlatılmıştır. Sabahattin, biletsiz yolculuk yapmayı marifet sayan dediğim dedik biridir. Kravatlı beyefendilerden olan Sabahattin, hikâyede sermaye sınıfını temsil eder. Yine bir gün otobüste yolculuk yaparken bilet almamıştır. Biletçinin ısrarına rağmen biletini göstermeyen, Sabahattin biletçiyle tartışır. Otobüste yolculuk yapan kravatlı beyefendilerden biri Sabahattin’e destek vererek, işçi sınıfını temsil eden biletçiyi küçümser. “Canım, senin vazifene müdahale eden kim? Hem nihayet bir biletçilik!” (Kemal, 2020b, s.118). Diğer yolcuların tartışmaya dahil olmasıyla otobüste işçi sınıfını temsil eden kravatsızlarla, sermaye sınıfını temsil eden kravatlı beyefendiler arasında tartışma başlar. Kravatlı beyefendiler, kravatsızlarla kendilerinin eşit olmadığını dile getirip tüm olanların sorumlusu olarak kravatsızları görürler.

“Kravatlı beyefendilere göre, kravatsızlar elbette uluorta fikir beyan etmemeliydiler. İçlerinde daha da ileri gidenler, ortalıktaki betin bereketin kaçıp kaybolmasına bu saygısızlığın sebep olduğunu ileri sürdüler. Kravatsız esnafa gelince... Onlar bıkmışlardı bu kravatlı beyefendilerden. Devlet, hükümet memurları, mecliste mebuslar, bütün gazeteciler kravatlıydılar. Hepsinde birer küçücük dağları kendileri yaratmış gibi bir çalım. Ancak birbirlerinin anlayabileceği dille konuşurlar, memleket memleket, vatan vatan diye patırdatsalar da sonunda kabağı fakir fukaranın, yani kravatsızların başında patlatırlardı” (Kemal, 2020b, s.118).

Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi hikâye kitabının “Yürü Ya Kulüm” hikâyesinde, köyde fakir bir hayat süren Kavak Halil ve annesinin şehre gittikten sonra yaşamlarındaki değişim anlatılmıştır. Küçük yaşlarda yetim kalan Kavak Halil, köyde yaşam koşullarının kötü olmasından dolayı annesiyle birlikte şehre göç eder. Şehirde bir pamuk tüccarının yanında gündelikçi olarak çalışmaya başlayan Kavak Halil, sınıf bilincinden yoksun biridir. Orhan Kemal’in hikâyelerinde, bu tipte sıkça karşılaşıyoruz. Köyden şehre göç ederek sermaye sınıfına boyun eğen bu tip için önemli olan ayakta kalabilmektedir. Ayakta kalabilmek için ağanın her dediğini yapan Kavak Halil, ağanın gözüne girer. “Ben senin kapıyı itiyim ağam. Senin canın sağ olduktan kelli paraya ne möhhtaçlığım var ki?” (Kemal, 2007, s.104). Ağanın ölümüyle birlikte sınıf atlayan Kavak Halil, saygın bir iş adamı olup Kavakzade Halil Ağa olarak anılır. Orhan Kemal hikâyelerinde sık karşılaşmadığımız sınıfsal geçiş, ağanın ölümüyle gerçekleşmiştir.

Sermaye sınıfına geçiş yapan Kavakzade Halil Ağa, şehrin sayılı iş adamlarından olur ancak yaşantısının çok değişmediğini görürüz. Köylü gibi konuşur, daha önce giydiği kıyafetleri giyer, protokolü önemsemez, şehrin en lüks lokantalarında kuru fasulye pilav yer. Hikâyede Kavak Halil’in Kavakzade Halil olması “Cenab-ı Allah”a yani yaratıcıya bağlanır. Çünkü bir kere Cenab-ı Allah yürü ya kulum demiştir.

“Dayı Şoför-Korsan Araba” hikâyesinde, 1960 darbesinin halkta uyandırdığı etki minibüs yolculuğu sırasında minibüsteki farklı kesimleri simgeleyen memur, kabzımal, tüccar tarafından verilmiştir. Minibüste işçi sınıfını temsil eden memur, kiralardan yüksekliğinden ev sahiplerinin mukavelelere uymamasından yakınmaktadır. Sermaye sınıfı temsil eden tüccarların hayat şartlarının çok iyi olduğunu denize, plaja istedikleri zaman gidebildiklerini söyler. Aldığı maaşın yetmesi için kiralardan düzenlenmesini isteyen memur, aldığı ücretle insan onuruna yakışır şekilde yaşayamadığından şikayet eder. Oysa sermaye sınıfını temsil eden tüccarların refah içinde yaşadıklarını görürüz.

“Ne benim ne de karımla çocuklarımın gözümüz yükseklerde değil, hükümet fiyatları ayarlasın, ille de ev kiralarmı. O zaman ben de çoluk çocuğum da ferahlarız. Koca İstanbul’da yaşa, yıllar yılı bir kerecik olsun plaja, sinemaya, çalgılı bahçeye gideme. Niçin? Her gece, her gün gidenlerin bizden ne farkı var?” (Kemal, 2007, s.125).

Bir film şirketinde çalışan hikâye kişinin yaşamından bir kesitin anlatıldığı “Vur Abalıya” hikâyesinde, hikâye kişisi bir film şirketinde uzun süredir çalışmaktadır. İşçi sınıfını temsil eden hikâye kişisi, patronun tüm hakaretlerine rağmen kendisine verilen görevleri layıkıyla yerine getirmeye çalışır. Çalıştığı film şirketinde kendisine “Telaşe Müdürü” denilen hikâye kişisi, şirketin mali durumu kötüye gittiği için iki aydır maaş alamamaktadır. Sınıfsal bilinci gelişmeyen hikâye kişisi, patrone maaş alamadığı için ailesi tarafından “pısırik” olarak adlandırılır. Patronu tarafından sıkça azarlanan hikâye kişisi, patronuna itiraz etmez.

“Vara bağıyor, yoğa bağıyor. En çok da bakışları bana rastladıkça, kendimi şirketin en lüzumsuz kişisi sanıyorum. Yüzüme bakmadan, ‘Git çay söyle!’ ya da ‘Koş bankaya, havale gelmiş mi bak’ deyişi öyle korkutuyor ki beni. Çünkü çaycının kötü çayından sorumlu ben olduğum gibi, bankaya gelmeyen havalenin sorumlusu da benimdir!” (Kemal, 2007, s.265).

Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı hikâye kitabının “İş” hikâyesinde, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen bir adamın hikâyesi anlatılır. İşçi sınıfını temsil eden hikâye başkışisi dürüst, ahlaklı, haksızlıklara katlanmayan bir kişi olduğu için sürekli işsiz kalır. Yıllar sonra karşılaştığı baba dostu, onu işe yerleştirir. Ona “Buldun bir ekmek, yiyip şükredeceksin. Nene lazım elin keçisiyle koyunu?” (Kemal, 2017b, s.60) diyerek ortama göre hareket etmesini öğütler. Sermaye sınıfına karşı bildiğini söylemekten çekinmeyen hikâye kişisi, iş bulduğu için mutludur. Hikâyede, işçi sınıfının haksızlığa karşı sesini çıkardığında işten atıldığını görürüz.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerini işçilerin gündelik yaşamları üzerine kurgulamıştır. İşçi sınıfının bilinçlenmesi isteğini hikâyelerinde dile getirse de, toplumun henüz o bilinçte olmadığı görülür. Toplumun kravatlılara bakışını çok iyi gözlemleyen yazarın hikâyelerinde kravatın, sınıfsal ayrımın simgesi olduğunu anlarız. “Medeniyet Yuları” hikâyesinde, hikâye başkışisi arkadaşıyla birlikte bir hamama gider. Yediği portakalın kabuğunu çöp kovası olmadığı için kurnanın yanına bırakır. Yaptığı davranışın yanlış olduğunu düşünen hikâye başkışisi, işçi sınıfını temsil eden tellağın kendisini sert bir dille uyarmasından da memnuniyet duyar. Tellağın kendisini uyarmasını, işçi sınıfının bilinçlenmesi olarak yorumlayıp bunu demokrasinin halka inmesi olarak kabul eder.

“Demek demokrasi halkımıza inmiş, yayılmış, inip yayılmakla kalmayıp insanlarımızın huyu oluvermişti? Demek ezilenler, onları ezenlere karşı pervasızca kafa kaldıracak, haklarını söküp alırken pısrıklığı bir yana bırakacaklardı?.. Bundan böyle demek yurttaşlarımızın en hırtı, en hımbılı bile kendilerini yönetenler başta, herkes, her şeyin aykırılığı, kanuna uymazlığı, haksızlığı karşısında dikilecek, gerekirse mitingler, sesli sessiz yürüyüşlerle haklarını koparmanın yolunu arayacaklardı” (Kemal, 2017b, s.133).

Tellağı sınamak isteyen hikâye başkışisi, önemli bir mevkide olan biriymiş gibi davrandığında tellağın davranışının değiştiğini görür. Kravat taktıktan sonra tellağın davranışının değişmesi, hikâye başkışisini hayal kırıklığına uğratar. Bu da işçi sınıfının bilinçlenmediğinin kanıtıdır.

İstanbul'dan Çizgiler hikâye kitabının “Eskici” adlı hikâyesinde, hikâye başkışisi ayakkabı tamir eden bir eskicinin dükkanına girer. İhtiyar olan eskici, emeğiyle para kazanan, tok gözlü biridir. İşçi sınıfını temsil eden eskici, hikâye kişisinin

ayakkabısını tamir etmesi karşılığında yetmiş beş kuruş ister. Yaptığı işin hakkının yetmiş beş kuruş olmadığını, üç buçuk lira olduğunu düşünen hikâye başkişisi, hak ettiğini düşündüğü üç buçuk lirayı verir. İhtiyar eskici, buna çok sevinir. Hikâye başkişisinin verdiği üç buçuk lira, yoldan geçen elli yaşlarındaki adamı rahatsız eder. Toplumsal sınıf ayrımını savunan adam, işçi sınıfının şımartılmaması gerektiğini savunur.

“Yetmiş beş istedi, iki buçuk verdin... Azla kanaate alışmış bir insanın ahlakını bozuyorsun. Onların ağzına bal çalmaya gelmez. Aza alışmışlar onlar bir sefer. Beş parmağın beşi bir mi? Cenab-ı Allah istese onları öyle kanaatkar yaratmaz, refaha boğardı!.. Onların karnı doydu mu, bu sefer de elektrik süpürgesi, apartman isterler!” (Kemal, 2018, s.171).

Adamın bu düşüncesine karşı çıkan hikâye başkişisi toplumsal sınıf ayrımının olmamasını, herkesin eşit şartlarda yaşaması gerektiğini savunur. İşçi sınıfının, emekçinin yanında yer alan hikâye başkişisi toplumsal sınıf ayrımını savunan adamı ve onun gibi düşünenleri ezilenlere, işçi sınıfına şikayet eder.

“Ey azla yetinenler, ey daha fazlasını istemeyen, istemesini bilmeyenler. Bakın bu adam az önce bana ne dedi! Dünya nimetlerini size çok görüyor bu, sizin yokluk, sefalet, ilkelik içinde kahrolmanızı istiyor. Bunu tanıyın, iyi tanıyın bunu. Bu ve bunun gibiler sizin başdüşmanınızdır!” (Kemal, 2018, s.171).

Orhan Kemal’in hikâyelerini işçi sınıfı ve eşitsizlik bağlamında incelediğimizde, işçi sınıfının sınıf bilincine sahip olmadığını, sermaye sınıfının her dediğini koşulsuz kabul ettiğini görürüz. Yazarın hikâyelerindeki işçi karakterleri çoğunlukla sömürülen, yoksul kişilerden seçilmiştir. Bu kişiler sermaye sınıfına karşı mücadele etmeleri gerektiği bilincinde değildirler. Özellikle köyden şehre çalışmak için gelen işçilerde, bu durum daha çok gözlemlenir. Orhan Kemal’in hikâyelerinde işçi sınıfının bir parçası olduğunu benimseyemeyen, sınıf atlama hayalleri kuran hikâye kişileriyle de karşılaşırız. Yazar, hikâyelerinde sınıf bilincinin gerekliliğini anlatmaya çalışsa da hikâye kişilerinin bu bilinçte olmamasından ötürü başaramamıştır. Hikâyelerde işçi sınıfının öfkesini, genellikle sermaye sınıfına değil de sermaye sınıfının atadığı yönetici/ustabaşı gibi kişilere yönlendirdiğini görürüz.

3.5. Sermaye sınıfı

Tarih boyunca insanlar, toplum içinde eşit olmayan sınıflara dağılmışlardır. Bu farklılıkları ve eşitsizlikleri ifade etmek için farklı kavramlar kullanılmıştır. Bu kavramlar bazen toplumsal bir grubu bazen de sosyal bir sınıfı ifade etmiştir. Sanayi Devrimi'nden sonra oluşan yeni düzende üretim ilişkilerinin farklılıklar göstermesiyle de sınıf kavramı ortaya çıkmıştır (Başaran, 2017, s.215).

Bir sosyal sınıf olan sermaye sınıfı, gücünü sosyal statüsünden ve zenginliğinden alan kentli kişilerden oluşur. Bu kimselerin oluşturduğu sosyal sınıf, tarih boyunca diğer sınıflarla çatışma haline girmiştir. Fabrikaların ve makinelerin artmasıyla etki alanı genişleyen sermaye sınıfı, maddi gücünü işçi sınıfı üzerinde caydırıcı bir güç olarak kullanmaya çalışmıştır.

Sosyal gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal'in hikâyelerinde, sermaye sınıfını temsil eden hikâye kişilerinin acımasız, yalnızca kendi çıkarını düşünen, insana değil paraya değer veren kişiler olduğu görülür. Yanında çalışan emekçilerin duygu ve düşünceleri onlar için önemli değildir. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının "Bir Yılbaşı Macerası" hikâyesinde, fabrikanın yıl sonu işlemlerini yapan muhasebe memurlarının fabrikanın yıl sonu kazancını dışarı sızdırması üzerine, patronun bunu söyleyenleri bularak işten kovması anlatılmıştır. Sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi Hurşit Ağa, yanında çalışan işçiler arasında ayırım yapan biridir. Eski bir arkadaşının oğlu olan Muhiddin'i, her fırsatta kollarıp ikramiyelerin çoğunu ona verir. Maaş zammı yapılacağı zaman ilk onu düşünür. "...babasının eski bir ahababı olduğundan, dostunun oğlunu her fırsatta kollar, yılbaşlarında çıkan ikramiyelerin çoğunu ona veririr, maaş zamlarında ilk onu düşünür..." (Kemal, 2021a, s.69). Çalışanları arasında adaleti sağlayamayan Hurşit Ağa, Muhiddin'in sözüyle on iki yıldır fabrikanın muhasebesinde çalışan Nuri'yi sorgusuz sualsiz işten kovar. "Nuri'yi iplik-bez balyalarının oraya götüren muhasebeci, ona da ağanın emrini tebliğ etti. Nuri ilkin şaka sandı. İşin ciddiliğini anlayınca sapsarı kesildi" (Kemal, 2021a, s.77). Fabrikaya on iki yıl hizmet eden Nuri'yi, sorgusuz sualsiz işten atan sermaye sınıfının ne denli acımasız olabileceğini görürüz. İşçi sınıfını temsil eden Nuri'nin ise, Hurşit Ağa'ya hiç tepki vermeden usulca fabrikadan çıktığını görürüz. Hikâyede, işçi sınıfının mücadele bilincinden yoksun olması, sermaye sınıfının işçi sınıfı üzerindeki hakimiyetini arttırmasına sebep olmuştur.

Orhan Kemal'in hikâyeleri ile yaşantısı arasında benzerlikler vardır. Yazar, ideolojik anlayışına paralel olarak işçi sınıfını/köylüyü merkeze alır. Sanayileşme/makineleşme karşısında ezilen, yok olan işçilerin acılarını çelişkilerini, mücadelelerini anlatır. İşçilerin bir yük hayvanından farksızlaştığını, hem fiziksel hem manevi yüklerle tüketildiğini sıklıkla vurgular (Eliuz, 2004, s.26). “Uyku” adlı hikâyede, çoğunluğu çocuklardan oluşan bir fabrikada gece mesaisine kalan işçilerin yaşadıkları anlatılmıştır. Çoğunluğu on dört ile on altı yaşında çocukların çalıştığı fabrikada, fabrika sahibinin para kazanma hırsı yüzünden gece mesaisine kalınır. Gece mesaisinin zorunlu olmadığı söylenmesine rağmen, işçiler kovulma korkusuyla mesaiye kalırlar. Sermaye sınıfı kendi çıkarını düşündüğü için, İş Kanunu kurallarına uymaz. İş Kanunu'na göre, fabrikanın cumartesi günü saat birden sonra paydos etmesi gerekir. Ancak bu sermaye sınıfının çıkarlarına uymadığı için, kanun dışı olmasına rağmen gece mesaisine kalınır. Ayrıca patron İş Dairesi'ne şikayet edilmemek için, fabrikanın tüm pencerelerini kapattırır. İşçilerin bu zorlu, havasız ortamda çalışması patron için önemli değildir. Patron için önemli olan, İş Dairesi'ne şikayet edilmemektir. Sermaye sınıfının işçilere yönetici olarak atadığı Celal Usta'nın da patrondan farkı yoktur. O da tüm bu durumun yasal olmadığını bilmesine rağmen ses etmez. Fabrika sahibinin bütün gece uykusuz kalma karşılığında Celal Usta'ya verdiği yirmi beş lira, tüm gecenin yorgunluğunu alır. Hikâyede, sermaye sınıfı ve onun atadığı yöneticiler için önemli olanın kazanacakları para olması, işçilerin tüm gece uykusuz kalmalarına sebep olmuştur.

Sermaye sınıfının para kazanma hırsı, insan onuruna yakışmayacak uygulamaların yapılmasına sebep olabilmektedir. “Mahalle Bekçisi Ali” hikâyesinde, insan onuruna yakışmayacak uygulamalar yapılmaktadır. Fabrikadaki işçiler, fabrikadan çıkarken üstleri başları aranmaktadır. Bir işçinin fabrikadan sekiz metre kaput bezi çalmasıyla fabrikadaki kontroller daha da artar. “...ameleler daha sıkı bir kontrole tabi tutulup inceden inceye arandıktan sonra ortalık yatıştı” (Kemal, 2021a, s.24). Hikâyede, insan onuruna yakışmayacak uygulamaların yapıldığı kontrollere işçi sınıfının itiraz etmediği görülür.

Sarhoşlar hikâye kitabındaki “Dilekçe” adlı hikâyede, sermaye sınıfı tarafından hiçbir gerekçe gösterilmeden işten atılan bir tellağın hakkını arama çabası anlatılmıştır. Sermaye sınıfını temsil eden hamam sahibi Kocabıyık, acımasız ve gaddar biridir. Yanında çalışan tellağı, hiçbir gerekçe göstermeden işten çıkarıp yerine “tüysüz bir

Sivaslı”yı alır. İşçiler üzerinde sınırsız yetkisi olduğunu düşünen hamam sahibi, tellağı hiçbir gerekçe göstermeden işten atar. “Keyfimin kahyası değilsin ya!.. Hamam benim. Seni atar, canımın istediğini alırım!” (Kemal, 2017a, s.105). Hikâyede, tellağın bu durum karşısında hak arama mücadelesi verip arzuhalciye dilekçe yazdırması işçi sınıfının hak arama mücadelesini gösterir.

Çamaşırcının Kızı/Küçücük hikâye kitabının “Çöpçü” hikâyesinde, on yıldır mahalle çöpçülüğü yapan Halo adındaki hikâye başkişisinin işten atılıp yerine temizlik işleri müdürünün adamının alınması anlatılmıştır. Hikâye başkişisi Halo saf, gariban, işini çok seven biridir. Sermaye sınıfının yöneticiliğini yapan temizlik işleri müdürü, hiçbir gerekçe göstermeden Halo’yu çıkarıp yerine kendi adamını işe alır. “Temizlik işleri müdürünün adamını aldılar yerime” (Kemal, 2020a, s.127). İltimas nedeniyle işten atılan Halo işe dönmek için mahalleliden medet umsa da mahallelinin umarsız tavırları karşısında hayal kırıklığına uğrar. Hikâyede işçi sınıfını temsil eden Halo’nun, işten çıkarılması karşısında mahallelinin duyarsız kaldığı görülür.

“Grev”de, dokuma fabrikasında çalışan işçilerin patronun İş Kanunu hükümlerine uymadığı gerekçesiyle yaptığı iş yavaşlatma eylemi anlatılmıştır. Sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi, İş Kanunu hükümlerine uymaz. İş Kanunu’na göre sekiz saat çalışması gereken işçiler, on iki saat çalıştırılırlar. Bu duruma itiraz eden işçiler, iş yavaşlatma eylemi yaparlar. Bunun üzerine fabrika sahibi, hükümet yetkililerine haber verir. Fabrika sahibi, işçilerin maaşını ödediği için onlar üzerinde sınırsız hakkı olduğunu düşünür. “...Evvela telefon et, sonra git, gör. İcap ederse atölyeyi bağla, koğ gitsinler! Amele mamele... Aç itleri başımıza çıkardılar bre herif... Hökümet hökümet değil ki... Sallandırırver bir ikisini...” (Kemal, 2019, s.4). Sermaye sınıfı için işçilerin ne düşündüğünün bir önemi yoktur. Fabrika sahibi, iş yavaşlatma eylemi yapan işçileri dinleme gereği bile duymadan hemen hükümet yetkililerini çağırır. Hükümet yetkililerinin de sermaye sınıfının yanında yer alması, işçi sınıfını tamamen yalnızlaştırmıştır. Hükümet yetkililerinin haklıdan değil de güçlüden yana olması, aralarındaki eşitsizliği daha da arttırmıştır. Hükümet yetkililerinin olayı fabrika sahibinin lehine çözmesiyle, fabrika tekrar eski günlerdeki gibi üretime devam eder. Eylemin ele başı olarak görülen “Sarı Mehmet” ve arkadaşları ise gözaltına alınır. Hikâyede devlet yetkililerinin sermaye sınıfından yana olması, işçi sınıfının mücadelesinin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmuştur.

“Dert Dinleme Günü” adlı hikâyede, sermaye sınıfı tarafından “Dert Dinleme Günü” için seçilen işçiler anlatılmıştır. Ankara’dan gelen milletvekilleri, halkın ve işçilerin sorunlarını dinlemek için Halkevi’nde toplantı yapacaklardır. Toplantıya dokuma fabrikasından da işçi gönderilecektir. Sermaye sınıfı, toplantıya gitmek üzere seçtiği işçilerden Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz adlı dokuma işçilerini genel müdürün odasına çağırır. Bir suç işledikleri için çağrıldığını düşünen işçiler, odaya girdiğinde durumun böyle olmadığını anlarlar. Diğer işçilerin Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz adlı işçilere söylediği “Sendikaya filan mı girdiniz?.. İş müdürlüğüne şikayet mikayet?” (Kemal, 2019, s.34) ifadesi, işçilerin sermaye sınıfının baskısıyla sendikaya bile üye olamadığını, fabrikanın İş Kanunu’na uymayan uygulamalarını şikayet edemediklerini görürüz. Genel müdürün odasına giren işçilere, sermaye sınıfı ve sermaye sınıfının atadığı yöneticiler fabrika ile ilgili soru sorulduğunda fabrika aleyhinde konuşmamaları konusunda tembihte bulunurlar. Fabrika sahibinin işçilere hak ettiği ücreti veremediğini, verdikleri yiyeceklerin iyi olmadığını itiraf etmesi işçilerin sömürüldüğünün kanıtıdır. “...Evet biz de biliyoruz, verdiğimiz yiyecekler iyi değil, ücretler düşük, çoğu sefer fazla mesai ücretini bile ödeyemediğimiz olmuyor değil...” (Kemal, 2019, s.39). Sermaye sınıfı tarafından sömürülen işçiler bunun farkındadırlar, ancak işsiz kalma korkusundan dolayı ses etmezler. Sermaye sınıfı için önemli olan fabrikanın çıkarlarıdır, bu uğurda çalışan işçiler onlar için iyi işçilerdir. “Aferin... Fabrikayı ve kendi öz çıkarını düşünen işçi, idarenin gösterdiği yolda yürür!” (Kemal, 2019, s.38). Genel müdür, toplantıya büyük tüccarların, büyük çiftçilerin, büyük fabrikatörlerin de katılacağını söyler. Bunun üzerine fabrika sahibinin “Onlar varken size söz düşmez! Çünkü onlar memleketin ihtiyaçlarını daha iyi bilir, daha iyi takdir ederler...” (Kemal, 2019, s.37) ifadesi, sermaye sınıfı ile işçi sınıfı aralarındaki eşitsizliği görmemiz açısından önemlidir. Hikâye sonunda vekillerin toplantıda oldukları söylenerek işçiler, içeri dahi alınmazlar. Hikâye boyunca sermaye sınıfı ve onun atadığı yöneticilerin işçi sınıfını küçümsediklerini görürüz.

“Kardeş Payı” hikâyesinde, Sermaye sınıfı ile anlaşılan hamalbaşıyla, hamallar arasındaki mücadele anlatılmıştır. Sermaye sınıfını temsil eden depo sahibi Refik Bey, depoda daha ucuza çalışacak hamallar bulur. Hamalların depoda çalıştığını gören hamallardan biri olan Siverekli bunu hamalbaşına iletir. Hamalbaş, hamallardan en safi olan Siverekli’nin sözüne inanmamasına rağmen deponun yolunu tutar. Refik Bey’in böyle bir şey yapmayacağını düşünen hamalbaş, depoda yabancı hamalları görünce

sinirlenir. Refik Bey, otuz kuruş indirdikleri için işi yabancı hamallara verdiğini, bunun ticaret olduğunu söyler. “Ticaret dedik evladım... Herifler yallah deyince otuz kuruş kırdılar.” (Kemal, 2021c, s.3). Hikâyede sermaye sınıfı için, verilen sözün hiçbir öneminin olmadığını görürüz. Daha ucuza hamal bulduğu için sözünden cayan Refik Bey, hamalbaşına rüşvet vererek onu depodan gönderir. Kendi çıkarını düşünerek sermaye sınıfı ile birlikte hareket eden hamalbaşı, hamallar tarafından dövülür. Ve bundan sonra hamalbaşına ihtiyaçları olmadığını anlarlar. “Bundan böyle kendi göbeğimizi kendi elimizle keselim arkadaşlar!.. Bu i.eye lüzum yok! Kazancımızı da kardeş payı ederiz.” (Kemal, 2021c, s.8). Hikâyenin sermaye sınıfına karşı mücadele veren işçi sınıfının başarısıyla bitmesi, toplumcu gerçekçi yazarın düşünceleriyle uyumludur.

“İstidacı” adlı hikâyede, temizlik yaparken eli makinenin arasına sıkışan bir adamın istidacıya giderek tazminat dilekçesi yazdırması anlatılmıştır. Rumelili olduğu konuşmasından belli olan hikâye başkışisi, fabrikada temizlik yaparken eli makinenin arasına sıkışır. Sermaye sınıfını temsil eden patronu, bu durumu dikkatsizlik sayarak tazminat vermek istemez. Sermaye sınıfının işçileri sömürerek en doğal hakları olan tazminat hakkını vermek istememesi üzerine, hikâye başkışisi hakkını aramak için bir istidacıya gidip dilekçe yazdırır.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal’in hikâyeleri incelendiğinde, sermaye sınıfının maddi gücü işçiler üzerinde caydırıcı bir araç olarak kullandığı görülür. Sermaye sınıfı, çalışanların işsiz kalma korkusunu kullanarak her dediğini yaptırmaya çalışır. Sermaye sınıfını temsil eden bir yayınevi sahibinin, yanında çalışan muhasebeci ile pazartesi günü yaşadıklarının anlatıldığı *Önce Ekmek* hikâye kitabındaki “Pazartesi” hikâyesinde, yayınevi sahibi ilkokulu bitirememiş ancak sahip olduğu maddi gücü kullanarak yanında çalışan muhasebeciyi ezmekten zevk alan biridir. İşçi sınıfını temsil eden muhasebeci ise, liseyi bitirmiş işini en iyi şekilde yapmaya çalışan bir kişidir. Yayınevi sahibi hafta sonu yaptığı kaçamaktan dolayı yorgun ve düşüncelidir. Tüm sinirini yanında çalışan muhasebeciden çıkarır.

“Hemen hemen pazartesilerde olduğunca, adam yine asık yüzüyle değil, öfkeli de görünüyordu. Böyle zamanlarda bağırıp çağırmak için fırsat kollar, bulamazsa yaratır, yaratınca da çenesi açılırdı. Ondan sonra sustur susturabilirsen. Yere düşmüş bir kâğıt parçası, mürekkep hokkasının açık

kalmış ağzı, sabahleyin işe gelirken postaneye uğrayıp kutuya bakmamışlığı, gelirken bayilere kitapçevlerine uğramamışsa nedeni...” (Kemal, 2020b, s.64).

İşini kaybetme korkusundan dolayı yayınevi sahibinin her türlü hakaretine göz yuman muhasebeci, durumu idare etme yolunu seçer. Sermaye sınıfını temsil eden yayınevi sahibi, henüz ilkokulu bitirememiş olmasına rağmen kendisini lise bitirmiş muhasebeciden üstün tuttuğunu her fırsatta dile getirir. “İlk’in dördünden ayrıl, al karşına liseyi bitirmişleri, aka kara, karaya ak, sonra yine dön baştan aka kara dedirt. İstese güzele çirkin, çirkine güzel de dedirtebilirdi. Hatta soğuğa sıcak, sıcakta soğuk, kokmuşa taze, tazeye kokmuş...” (Kemal, 2020b, s.69).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde sermaye sınıfı çoğunlukla gaddar, acımasız, sadece kendini ve çıkarını düşünen kişilerdir. Ancak bazı hikâyelerde işçisine sahip çıkan olumlu bir tip olarak da hikâyede yer aldıkları görülür. Bunlardan biri olan *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabının “Yürü ya Kulum” hikâyesinde, köyden şehre göç eden Kavak Halil ve annesinin bir pamuk tüccarının yanında işe girdikten sonra yaşadıkları anlatılmıştır. Kavak Halil ve annesi, şehirde bir pamuk tüccarının yanında çalışmaya başlar. Dürüstlüğüyle pamuk tüccarının güvenini kazanan Kavak Halil, zamanla ağasının tüm önemli işlerini yapan biri olur. Pamuk tüccarının ölmesiyle de şehrin sayılı iş adamlarından biri haline gelir. Kavak Halil’in yanında gündelikçi olarak çalışan ağa sayesinde şehrin sayılı iş adamlarından biri olması, sermaye sınıfını temsil eden pamuk tüccarını hikâyede olumlu bir tip yapmıştır.

“Vur Abalıya” adlı hikâyede, bir film şirketinde çalışan hikâye başkışisi, şirket için elinden gelen her şeyi yapmasına rağmen patronu tarafından becerisizlikle nitelendirilir. Hikâye başkışisi, iki aydır maaş almamasına rağmen şikayet etmeden çalışır. Sermaye sınıfını temsil eden patronu ise, gösterdiği bu çabayı takdir etmek yerine hakaretler savurur. Yanında çalışan hikâye kişisini insan yerine dahi koymayan patron, maddi gücü elinde bulundurduğu için bu hakkı kendisinde görür.

“Vara bağılıyor, yoğa bağılıyor. En çok da bakışları bana rastladıkça, kendimi şirketin en lüzumsuz kişisi sanıyorum. Yüzüme bakmadan, ‘Git çay söyle!’ ya da ‘Koş bankaya, havale gelmiş mi bak’ deyişi öyle korkutuyor ki beni. Çünkü çaycının kötü çayından sorumlu ben olduğum gibi, bankaya gelmeyen havalenin sorumlusu da benimdir!” (Kemal, 2007, s.265).

Sermaye sınıfının hayattan beklentileriyle, işçi sınıfının hayattan beklentileri birbirinden farklıdır. Orhan Kemal'in hikâyelerinde işçi sınıfının hayattan en büyük beklentisi, işsiz kalmamaktır. Evine sıcak bir ekmek götürmenin sevincini yaşayan işçi sınıfı, bununla mutlu olabilmektedir. Sermaye sınıfının hayattan beklentisi ise daha farklıdır. Kimi zaman kızına doğum gününde alacağı hediyeye karar verememek bile, onlar için en büyük üzüntü kaynağıdır. Yazarın hikâyelerinde, sınıfların üzüntüleri arasında bile eşitsizliğin olduğunu görülür. *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabındaki “Üzüntü” isimli hikâyede, hiçbir maddi sıkıntısı olmayan bir adamın doğum gününde kızına alacağı hediyeye karar verememesi anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Nazmi Dinç, patronunun kızıyla yaptığı evlilikten dolayı hayatı değişmiş, Avrupa'nın büyük fabrikalarından birinin Türkiye temsilcisi olmuştur. Hiçbir maddi sıkıntısı olmayan Nazmi Dinç'in, kızı Sevdâ'ya alacağı hediyeye bir türlü karar verememesi onu üzer. Eşi, kızına hiç kimsede olmayan bir hediye almasını ister. “...O saatleri taksitle veriyorlar, herkes alıyor. Herkesin alabildiği şeyin ne kıymeti var?” (Kemal, 2017b, s.237). Sermaye sınıfının üzüntü kaynağı olarak gördüğü durumun, işçi sınıfı için hiç de önemli olmadığını görürüz. Onların en büyük sıkıntı kaynağı, ekmek kavgasıdır.

“İşsiz (Beye Kapıyı Göster)” hikâyesinde, işsiz olan hikâye başkışisinin yaşamından bir kesit anlatılmıştır. İşsiz olan hikâye başkışisi, Beyoğlu'nda iş ararken kuyumcu bir dostuna rastlar. Kuyumcu dostu, işsizliğin ne demek olduğunu bilmeyen sermaye sınıfını temsil eden biridir. Sermaye sınıfını temsil eden kuyumcu ile işsiz hikâye başkışisi arasındaki eşitsizlik hikâyede yoğun bir şekilde hissedilir.

“İşsizlik, iş aramak, bulmak, bulamamak... Bulunsa bile sabahları belirli saatlerde uyanıp alelacele giyinip, gene belirli saatte iş başında bulunmak, şeflere falan boyun eğip hu çekmek nedir bilmiyordu ki. Gözlerini Fatih'te, beş katlı bir apartmanda açmış, gak gedikçe et, guk dedikçe su... Canın elbise mi istedi? Beyoğlu'ndaki terziye git, kumaşı beğen, tamam. Kundura o da öyle. Gömlek, palto, pardösü...” (Kemal, 2017b, s.229).

Kuyumcu arkadaşıyla gittikleri bir lokantada, kuyumcunun doktor arkadaşı yanlarına gelir. Sarhoş olan doktor, işsiz hikâye başkışisiyle tanışır. Doktor, kendisinin de eskiden yoksulluk çektiğini söyleyerek işsiz hikâye başkışisinin durumuna çok üzülür. Ona iş vermek istediğini, bunu kabul ederse kendisinin çok mutlu olacağını

söyler. Ancak ertesi gün alkolün etkisi geçince yazıhanesine gelen hikâye başkişisini tanımaz. Ve işsize verdiği sözü unuttur. Sermaye sınıfını temsil eden doktorun, alkolün etkisi geçtikten sonra hikâye başkişisini tanımaması hatta hakaretler savurması, sermaye sınıfının işçi sınıfı hakkındaki düşüncelerinin alkolün etkisi geçtikten sonra gerçek halini aldığını gösterir.

Orhan Kemal eserlerinde “İşçiler sınıfsal bilincin ayırında olmadıkları için öfkelerini sermayeye karşı değil, sermayeyi elinde bulunduranların işçilere atadığı yönetici/mühendis tipine yönlendirir.” (Korkmaz, 2017, s.26). Kel Tahir’in çırcır farbasında çalışan on üç yaşındaki cennete aşık olmasının anlatıldığı “Kel Tahir” hikâyesinde, Cennet on üç yaşında çırcır fabrikasında süpürgeci olarak çalışan bir kızdır. Bir saatlik öğle arasında, öteki arkadaşları gibi beştaş oynar. Oyuna dalan işçi kızlar, sermaye sınıfının atadığı ustabaşı ve ırgatbaşının kötü muamelesiyle karşılaşır. Hikâyede sermaye sınıfının atadığı bu kişilerin gücü elinde bulundurduğunda, sermaye sınıfından daha gaddar olduğu görülür.

“Bir saatlik paydos çabuk geçerdi. Ustabaşının eli mermer levhadaki şaltire uzanıp ırgatbaşının işbaşı düdüğü acı acı ötedursun. Duymazdı bile. Ta ki, öfkeden çıldıran ırgatbaşının kafa, göz tanımayan sopası akıllarını başlarına getirsin! O zaman herkes işinin başına çil yavrusu gibi dağılırdı.” (Kemal, 2017b, s.241).

İstanbul’dan Çizgiler hikâye kitabının “Eskici” hikâyesinde, anlatıcının sermaye sınıfıyla aynı düşüncede olan bir adamla olan tartışması üzerinden toplumsal bir değerlendirme yapılmıştır. Anlatıcı, ayakkabı tamir eden bir eskicinin dükkanına girer. Eskici, emeğiyle para kazanan tok gözlü biridir. Anlatıcının ayakkabısını tamir etmesi karşılığında, yetmiş beş kuruş ister. Ancak anlatıcı, bu işin hakkının yetmiş beş kuruş olmadığını düşünerek hakkı olarak düşündüğü üç buçuk lirayı verir. Anlatıcının eskiciye verdiği üç buçuk lira, yoldan geçen elli yaşında, koca göbekli, yalabık bir domuzu andıran adamı rahatsız eder. Anlatıcının sermaye sınıfını temsil eden adamı, yalabık bir domuzla benzetmesi işçi sınıfından yana olduğunu hissettirir. Sermaye sınıfını ve toplumsal sınıf ayrımını savunan adam, işçi sınıfının şımartılmaması gerektiğini düşünür. Sermaye sınıfı ile işçi sınıfı arasındaki eşitsizliği savunan adam, anlatıcı tarafından sert bir şekilde eleştirilir.

“Yetmiş beş istedi, iki buçuk verdin... Azla kanaate alışmış bir insanın ahlakını bozuyorsun. Onların ağzına bal çalmaya gelmez. Aza alışmışlar onlar bir sefer. Beş parmağın beşi bir mi? Cenab-ı Allah istese onları öyle kanaatkar yaratmaz, refaha boğardı!” (Kemal, 2018, s.171).

“Gerçekten de besili, yalabık bir domuz. Fakir fukara düşmanı. Her halinden belli bu. Ne diye yakasından tutup teşhir etmedim, edemedim ki: ‘Ey azla yetinenler, ey daha fazlasını istemeyen, istemesini bilemeyenler. Bakın bu adam az önce bana ne dedi! Dünya nimetlerini size çok görüyor bu, sizin yokluk, sefalet, ilkelik içinde kaybolmanızı istiyor. Bunu tanıyın, iyi tanıyın bunu. Bu ve bunun gibiler sizin baş düşmanınızdır!” (Kemal, 2018, s.171).

“Ceza” adlı hikâyede, anlatıcının arkadaşıyla girdiği bir pastanede tanıştığı Bülent Bey adındaki bir kişinin hikâyesi anlatılmıştır. Anlatıcı arkadaşıyla birlikte bir pastaneye girer. Pastanede arkadaşının tanıdığı, zengin bir beyefendi olan Bülent Bey de vardır. Bülent Bey’in masasına giden anlatıcı, onun hayat hikâyesini dinler. Yetmiş yaşında olan Bülent Bey, oldukça zarif ve iyi giyimli biridir. Sermaye sınıfını temsil eden Bülent Bey’in fakirken bulup evlendiği Mürüvvet adındaki eşi, onu sarayının bahçıvanıyla aldatır. Bülent Bey’in bu durumu anlatırken işçi sınıfını temsil eden bahçıvanla ilgili düşünceleri, sermaye sınıfının işçi sınıfıyla kendini eşit görmediğinin kanıtıdır.

“Beyler, beyefendiler, paşazadeler, yahut prenslerle olsa, eh diyeceğim ne yapalım? Fakat hayır, kiminle bilir misiniz?.. Kabil değil edemezsiniz beyefendiciğim. Çünkü malum-u aliniz, küfüv diye bir şey vardır. İnsan küvfüyle... Gidiyor bahçevanla beyefendi... Adi, kaba, saba, koca burunlu, kocaman elli ayaklı, kıl içinde bir bahçevan parçasıyla ecdat yadigarı sahilsarayın bahçesini telvis ediyor!” (Kemal, 2018, s.225-226).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde sermaye sınıfı genellikle acımasız, sadece kendini ve çıkarlarını düşünen, yanında çalışan işçilere değer vermeyen kişiler olarak hikâyede yer alırlar. İşçileri çıkarları için bir araç olarak gören sermaye sınıfı, işçilerin duygu ve düşüncelerini önemsemez. Hikâyelerde sermaye sınıfı çoğu zaman işçileri sebepsiz yere işten çıkarabilme hakkını kendinde görebilmektedir. İş Kanunu hükümlerine uymayan sermaye sınıfı, İş Dairesi’ne şikayet edilmemek için türlü yöntemlere başvurur. İşçilerin çalışma şartlarını iyileştirmek adına hiçbir çaba sarf etmezler. Onlar için

önemli olanın para kazanmak olduğu, çoğu hikâyede görülür. Sermaye sınıfının işçilere ustabaşı/ırgatbaşı olarak atadığı kişilerin de işçileri ezdiğini, sömürdüğünü görürüz. Çoğu hikâyede acımasız olan sermaye sınıfı birkaç hikâyede işçisini düşünen, işçisine sahip çıkan hatta “Yürü ya Kulum” adlı hikâyede olduğu gibi bütün mal varlığını işçisinin önüne serecek kadar işçisine bağlı hikâye kişileriyle de karşılaşırız. Ancak bunların sayısı çok azdır.

3.6. Sendika ve Örgütlenme Hakkı

TDK Türkçe Sözlük’te (1998) sendika, “işçilerin veya işverenlerin iş, kazanç, toplumsal veya kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve daha da geliştirmek için aralarında kurdukları birlik.” (s.1939-1940) olarak tanımlanır. İşçilerin çalışma hayatında karşılaştıkları problemleri çözmek, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel hak ve çıkarlarını korumak, mevcut haklarını koruyup iyileştirmek için örgütlenen sendikalar işverenle işçinin bir araya gelmesini sağlar.

Sanayi Devrimi sonrasında kurulmaya başlanan sendikalar, işçi veya işverenin ortak ekonomik çıkarlarını korumak ve iyileştirmek için kurulmuş tüzel kişiliklere sahip kuruluşlardır. Sendika Özgürlüğü, grev ve lokavt hakkı ülkemizde 1963 yılından beridir uygulanmakta olup 1982 Anayasası’nın 53. maddesiyle temel bir hak olarak güvence altına alınmıştır. Anayasanın ikinci maddesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bir hukuk devleti olduğunu, bu maddenin değiştirilemez olduğunu belirtir. İşsizliğin önlenmesi, adil gelir dağılımı ve çalışma barışının korunması devletin görevi olduğu vurgulanarak, sendika kurma hakkı, grev ve lokavt ilan etmenin kuralları anayasada belirtilmiştir (Günay, 2004, s.117). Sendika ve örgütlenme hakkının işçinin ve işverenin temel hakkı olduğunun anayasamızda açıkça vurgulanmıştır.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, sendikalaşmanın sermaye sınıfı tarafından iyi görülmemesi nedeniyle işçiler sendikaya üye olmaktan çekinirler. Sendikaya üye olmayan işçilerde, üye olurlarsa sermaye sınıfı tarafından işlerinden kovulacağı düşüncesi yaygındır. *Grev* hikâye kitabının 1954’te yazılan “Dert Dinleme Günü” hikâyesinde, sendikaya üye olmanın işçiler arasında “biçimsiz bir iş” olarak görüldüğü bir fabrikada yaşananlar anlatılmıştır. Ankara’dan gelen milletvekilleri halkın, işçinin sorunlarını dinlemek için Halkevi’nde toplantı yapacaklardır. Fabrikada toplantıya katılacakları belirleyen fabrika sahibi, Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz adlı işçileri

başmaknist aracılığıyla genel müdürün odasına çağırır. Atölye şefi ve diğer işçiler, Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz'ın bir suç işledikleri için genel müdürün odasına çağırıldıklarını düşünürler. Sendikaya üye olmanın biçimsiz bir iş olarak görüldüğü fabrikada, işçilerin sendikaya üye olmaktan korktuğu görülür.

“Öteki işçileri işlerinin başına saven atölye şefi, ‘Biçimsiz bir işiniz mi var yoksa oğlum?’ diye sordu.

Kambur sırtıyla bir kaplumbağayı hatırlatan Salih Topal,

‘Ne gibi biçimsiz bir iş usta?’ dedi.

‘Sendikaya falan mı girdimiz?

Yooook” (Kemal, 2019, s.34).

Sendikaya üye olmanın bir suç olarak görüldüğü fabrikada, işçilerde sınıf bilincinin oluşmadığı görülür. Yemeğin kurtlu, verilen maaşın az olduğundan şikayet eden Salih Topal adlı işçinin genel müdürünün odasında fabrika sahibi, fabrika sahibinin oğlu, genel müdür, başmaknist ve muhasebeciyi görünce her şeyden memnun olduğunu söylemesi, sermaye sınıfı ve onun atadığı yöneticilere yaranmak istediğinin kanıtıdır. Hikâyede sınıf bilinci gelişmeyen Salih Topal ve arkadaşlarının, milletvekillerinin karşısında ne yapmaları gerektiği fabrika sahibi tarafından söylenir. Genel müdürün “Dert Dinleme Toplantısı”na memleketin büyük tüccarlarının, büyük çiftçilerinin, büyük fabrikatörlerinin de katılacağını söylemesi üzerine fabrika sahibinin “Onlar varken size söz düşmez! Çünkü onlar memleketin ihtiyaçlarını daha iyi bilir, daha iyi takdir ederler...” (Kemal, 2019, s.37) ifadesi, fabrika sahibinin işçilerinin düşüncelerini önemsemediğini gösterir.. İşçilerden sadece biri fabrika sahibine itiraz eder. Kemal Dokuzcanlı adlı hikâye kişinin “Büyük tüccar, büyük çiftçi, büyük fabrikatör benim küçük derdimi ne bilcek?.. Onlar kendi dalgalarında ben kendi dalgamdayım...” (Kemal, 2019, s.38) ifadesi, fabrikada sözünü esirgemeyen işçilerin de olduğunun kanıtıdır. Ancak bu işçilerinin sayısının az olması, işçilerinin örgütlenmelerini engellemiştir. İşçilerin işsiz kalma korkusu, sendikaya üye olmalarını engelleyen en önemli faktördür. Köyden kente göçün yaygınlaşmasıyla şehirde işsizlik artmış. Fabrika önlerinde bekleyen işsizler ordusu oluşmuştur. “Sekiz nüfusa bakıyorum ben. Beni bugün çıkarsınlar, yarın hepimiz açız!” (Kemal, 2019, s.36). Hikâyede

işçilerin işsiz kalma korkusuyla sendikaya üye olmaktan korktuklarını ve örgütlenemediklerini görürüz.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde işçilerin sınıf bilincinden yoksun olmaları, örgütlenmelerini engellemiştir. 1946'da kurulmaya başlanan sendikalar o dönemde çok yaygın olmadığı için işçilerin sendikal olarak örgütlenmesi uzun zaman almıştır. 1947 yılında yazılan "Grev"de, dokuma fabrikasında çalışan işçilerin İş Kanunu'na uyulmadığı gerekçesiyle yaptıkları iş yavaşlatma eylemi anlatılır. İş Kanunu'na göre sekiz saat çalışması gereken işçiler, on iki saat çalıştırılırlar. İşçi sınıfı, İş Kanunu hükümlerine uymayan sermaye sınıfına karşı Sarı Mehmet ve arkadaşlarının öncülüğünde iş yavaşlatma eylemi yapar. Grevin yasak olduğu 1947 yılında gerçekleşen bu eylem, patron tarafından engellenmeye çalışılır. Orhan Kemal'in fabrikadaki işçilerin açıktan mücadelesini anlattığı bu eylemde, işçilerin ilk defa örgütlenip sermaye sınıfına karşı birleştiği görülür. "Tezgahlarının başındalar ama iş görmüyorlar. Masura tükeniyor, dolusunu koymuyorlar; bez top oluyor, kesmiyorlar; iplik kopuyor bağlayıp çekmiyorlar" (Kemal, 2019, s.5). Hikâyede, Sarı Mehmet öncülüğünde örgütlenen işçilerde sınıf bilincinin oluşmaya başladığı görülür. Sarı Mehmet'in fabrika sahibinin oğluna söylediği sözler bunun kanıtıdır.

"Sen? Bana ekmek veriyorsun ha? Sen kimsin de bana ekmek vereceksin? Çalışıyorum ben, alnımın teriyle kazanıyorum onu... Bana ekmek veriyormuş... Ben çalışmayayım da sen bana ekmek ver... Ulan siz değil ekmek, günahınızı bile vermezsiniz bedavadan!" (Kemal, 2019, s.6).

Hikâyede etnik kökenleri farklı olan işçilerin bu farklılıklarına rağmen işçilikte birleştikleri görülür. Örgütlenen işçiler için etnik köken, dil, din bir bölünmenin, ayrışmanın kaynağı olmaz. İşçilerin ortak mücadelesi, sermayeyi elinde bulunduran patron ve onun seçtiği yöneticilere karşıdır. Örgütlenen işçilere karşı patron, hükümet yetkililerini çağırır. Fabrikaya gelen polis, bekçi, komiser ve vali yardımcısının haklıdan değil de güçlüden yana olması işçilerin suçlu ilan edilmesine neden olur. Sarı Mehmet ve arkadaşları gözaltına alınırlar. Sarı Mehmet ve arkadaşları öncülüğünde eylem yapan işçiler, arkadaşlarının gözaltına alınmasıyla tekrar işbaşı yaparlar. Ve böylelikle sermaye sınıfı, işçilerin emeklerini sömürmeye devam eder. Devlet yetkililerinin sermaye sınıfından yana olması, anlatıcı tarafından hikâye boyunca vurgulanır. Vali muavinin sürekli dile getirdiği "Düşününüz... Ya maazallah Evropa'dakiler gibi olsalardı?" (Kemal, 2019, s.11) ifadesi, hikâyede işçi sınıfının Avrupa'daki işçi

hareketleri gibi örgütlenemediğini gösterir. Hikâyede, işçi sınıfının örgütlenememesinin sebebi olarak devlet yetkililerin sermaye sınıfından yana olması gösterilmiştir.

Orhan Kemal'in hikâyeleri sendika ve örgütlenme hakkı bağlamında incelendiğinde sendikaların hikâyelerde çok az yer aldığı görülür. Sendikaların 1946 yılında kurulmaya başlanması, sendikaya üye olan işçilerin sayısının az olması bunda önemli bir yere sahiptir. Sendikaya üye olmak isteyen işçilerin işsiz kalma korkusu da sendikaya üye olmalarını engellemiştir. Hikâyelerde sendikaya üye olmayı bir baskı aracı olarak kullanan sermaye sınıfı, işçilerin örgütlenme hakkını engellemiştir. Daha iyi koşullarda çalışmak isteyen işçilerin örgütlenme hakları sermaye sınıfı tarafından engellediği için işçilerin haklarını arama mücadeleleri bir neticeye varamamıştır.

4. EŞİTSİZLİK BAĞLAMINDA ÇOCUK

Çocuk, doğumdan erginliğe kadar sürecek dönemi yaşayan bireydir. Yetişkin gibi çocuk da toplumun etkisi altında yaşar. Toplumsal yaşamda meydana gelen her olay, yetişkinleri etkilediği gibi çocuğu da etkiler. Çocukların akranları gibi eşit fırsatlara sahip olamamaları, küresel ölçekte yaşanan en temel sorunlardan biridir. Çocuklara, her bireyin hakkı olan temel kişisel haklar, ekonomik ve sosyal haklar, korunma hakları verilmelidir (Serezon, 2005, s.2). Bu hak verilirken de çocuğun üstün yararı gözetilmelidir.

Edebiyatımızda toplumcu gerçekçi akımın önemli temsilcilerinden biri olan Orhan Kemal, hikâyelerinde çocuk kahramanlara sıkça yer vermiştir. Onun hikâyelerinde yer alan çocukların büyük bir bölümü akranları gibi eşit fırsatlara sahip değildir. Akranları gibi oyun oynaması gereken çocuklar çoğu hikâyede fabrikalarda, işporta tezhahlarında, tarlalarda çalışmak zorunda kalırlar. Hikâyelerde yer alan çocukların babaları, genellikle kötü bir kadının peşinden giderek ailesini yalnız bırakırlar. Yalnız kalan çocuğun ailesine bakmak için çalışmaktan başka çaresi yoktur.

07.05.2010 tarihinde yapılan değişiklikle anayasamızın 10. maddesine pozitif ayrımcılık maddesi eklenmiştir. “Çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” Anayasamıza göre çocuklar, pozitif ayrımcılık yapılması gereken grupta yer alır. Pozitif ayrımcılık yapılması gereken çocuklar, Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde dezavantajlı konumda yer alırlar. Onun hikâyelerinde yer alan çocuklar, genellikle yoksul ailelerden seçilmiştir. Çocukların akranları gibi evde, okulda veya oyun alanlarında kendi yeteneklerini keşfetmeleri beklenirken fabrikalarda, işporta tezgahlarında, tarlalarda hatta hapisanelerde olması toplumun kanıksadığı olağan bir durum olarak sergilenir.

Çalışmamızda, yazarın hikâyelerinde yer alan çocukların akranları gibi eşit haklardan yararlanmadığı gözlemlenmiştir. Onun hikâyelerinde yer alan çocuk kahramanlar, çocukların temel hakkı olan; yaşama hakkı, korunma hakkı, gelişme hakkı ve katılım hakkından mahrumdurlar. Sosyal gerçekçi akıma mensup olan yazar, bu anlayışa bağlı kalarak dezavantajlı konumda bulunan çocuk kahramanları bilinçli bir şekilde okurun karşısına çıkarmıştır. Bu başlığı açmamızın sebebi de temel haklardan

mahrum bırakılan çocuk karakterlerin, dezavantajlı olma durumalarını vurgulamaktır. Bu bölümde çocukların temel haklardan mahrum bırakılmalarını, ailelerini geçindirmek için çocuk yaşta çalışmak zorunda kalmalarını, toplumsal yaşamda karşılaştıkları eşitsizlikleri alt başlıklar altında inceleyerek vurgulamaya çalıştık.

4.1. Çocuk Kavramına Genel Bir Bakış

TDK Türkçe Sözlükte (1988) çocuk, “Küçük yaştaki erkek veya kız; soy bakımından oğul veya kız evlat; bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak; genç erkek; büyüklere yakışmayacak daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse; belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse ” (s.495). olarak tanımlanmaktadır.

Çocuk, doğumdan erginliğe kadar sürecek dönemi yaşayan bireydir. Yetişkin gibi çocuk da toplumun tesiri altında yaşar. İnsan, hayatı boyunca sürekli bir gelişim ve değişim içerisinde. Çocuk doğumla birlikte kalıtsal olarak bazı özellikleri beraberinde getirir. Çevreyle etkileşim halinde olan çocuk, çevresinden bazı sosyal ve kültürel özellikler kazanır. Kazanılan bu kültürel özellikler çocuğun yaşadığı toplum ve insanlığın ortak mirasına yarar sağlamalıdır.

Çocukluk dönemi, çocuğun doğumuyla başlayıp 18 yaşına kadar olan süreyi kapsayan dönemdir. 18 yaş sınırı yetişkinler tarafından belirlenmiştir. Çocukluk, hayatın önemli dönemlerinden biridir. Çocuğun bugünkü çağdaş tanımında, çocuğun zayıflığı ve masumiyeti vurgulanır. Çocuklar yetişkinlerin dünyasından koparılmış cinsel özgürlüklerine, çalışmalarına kısıtlamalar getirilmiş ve yetişkinler tarafından eğitilmeleri ön plana alınmıştır. Yetişkinlerin disiplinine bağlı hale gelmişlerdir (Oğuz, 1997).

Biyolojik olarak çocuk, ergenlik döneminden önceki kişi olarak tanımlanabilir. Ancak çocukluk üst sınırının süresi belli değildir. Çocukluk, oyun ve öğrenim dönemlerini içine alan dönem olarak tanımlanırsa, çocukluğun üst sınırı kimi zaman on iki, kimi zaman ise de yirmi beş yaş olarak kabul edilebilir. Ancak on iki yaşından önce çalıştırılan çocuk işçiler olduğu gibi on sekiz yaşından önce evlendirilen çocuklar da vardır (Yörükoğlu, 2000, s.13-14).

Antik Yunan döneminde çocukluk Aristoteles tarafından hastalık, kaza gibi insanın yaşamında karşılaşılabileceği güçlükler hatta felaketlerden biri olarak görülür. Aristoteles'e göre çocukluk, müdahale edilmediğinde mutsuzluk ve huzursuzluk meydana getirirdi. Bu sebeple, çocuk ayrı bir kişi olarak görülmemiş, babaya ait bir varlık ve bu anlamda köleden ya da eşyadan bir farkı olmayan bir canlı olarak görülmüştür. Cermen kavimlerinde de “munt” adı verilen babanın çocuk üzerinde sınırsız sayılabilecek biçimde çocuğu satma, öldürme, sokağa bırakma gibi birçok yetkileri vardı (Serozan, 2005, s.3).

Kentleşme ve sanayileşme, değişen aile rolleri ve yapıları, insanın ömrünün uzaması, ebeveyn-çocuk ilişkisinde duygusal bağların oluşması gibi faktörler, çocuklara yönelik anlayışların değişmesine ve gelişmesine yardımcı olmuştur. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyıl başı modern çocukluk anlayışının şekillenmeye başladığı dönem olarak kabul edilir. Çocukların yetişkinlerden farklı olduğunun anlaşılması ile çocuklar ekonomik ve sosyal değişimlerin olumsuzluklarından arındırılmaya çalışılmıştır (Taşkın, 2006, s.5). Günümüzde artık çocuk, kollanan, yetişkinlerin problemlerinden ve sorumluluklarından uzak tutulan, kendine özgü bir kişilik ve kimliğe sahiptir (Onur, 1993, s.2).

Tarih boyunca çocukların yetişkinler tarafından sömürüldüğü kabul edilmiştir. Tarlalarda, fabrikalarda, sokaklarda itilip kakılarak, emekleri sömürülerek hayatta kalmak durumunda kalmışlar. Bazen yetersiz beslenme ve hijyen koşulları hayatta kalmalarını imkansız hale getirmiştir. Dünyadaki ve ülkemizdeki tüm ekonomik, siyasi ve dini gelişmeler çocukları derinden etkilemiştir. Geçmişten günümüze kadar gelen göç dalgası, ekonomik kriz, işsizlik ve aile içi şiddet gibi nedenler çocuklar arasında ciddi farklılıklar yaratmıştır. Bu farklılıklar içinde büyüyen çocuklar, zaman zaman kendilerini toplumdan soyutlama ihtiyacı hissederler. Bu durum da çocuklara yönelik şiddetin artmasına sebep olur.

4.2. Çocuğun Yüksek Yararı

Çocuğun yüksek yararı kavramı, onu beden, sosyal, duygu, zihin, kültür, hukuk, ahlak ve ekonomik açılardan dengeli bir şekilde, özgür ve sağlıklı olarak geliştirilip çocuğun her açıdan korunması anlamını ifade etmektedir (UNICEF, 2017). Bu durum

çocuklarla ilgili tüm işlemlerde, çocuğun menfaatinin gözetilmesi gerektiği anlayışını öngörmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesinde, çocuğun yüksek yararı ile ilgili olan üçüncü madde şu şekildedir: “Kamusal ya da sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.” Bu ilkeye göre çocukla ilgili tüm durumlarda çocuğun yararı gözetilmelidir. Çocuğu ilgilendiren her durumda ve kararda çocuğun yararına olacak en iyi çözüm tercih edilmelidir. Bu ilke devlet ve özel kurumların yürüttüğü çocuğu ilgilendiren tüm durumlarda kullanılmalıdır (Hodgkin ve Newell, 2002, s.40).

Çocuğun yararı kavramı ile çocuğun kısa vadeli yüzeysel ve faydacı çıkarları değil, uzun vadeli, geniş kapsamda gelecekteki ve sosyal çevre içerisindeki faydası anlatılmak istenir. Çocuğun yararı, hukukun en üst ilkesi olarak kabul edilir. Ancak çocuğun yararı kavramının ne anlama geldiği doktorinde, yasalarda ve ÇHS’ de tanımlanmamıştır. Çünkü çocuğun yararı, çok farklı durumlarda çok farklı şekillerde değerlendirilebilmektedir. Tüm uygulamaları kapsayan bir tanım yapmak mümkün değildir. Aynı zamanda kanun koyucunun kavramı tanımlayabilmesi, onu sosyal bilim verilerinin gelişim evrimine göre yorumlayabilmesi ve içeriğini doldurabilmesi sağlanmalıdır (Akyüz, 2013, s.46).

Yetişkinler, çocuklar adına karar verirken çocuğun yüksek yararının ne olduğu konusunda "yalnızca biz biliriz" düşüncesinde olmayıp çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak duygu, görüş, istek ve önerilerini önemsemelidir. Çocuklarla ilgili karar alınırken psikososyal bilimlerin uzmanlarından da faydalanılmalıdır. Bu nedenle çocuklarla ilgili karar alma sürecinde yer alan yetkili ve sorumlu kişiler, gelecekteki olası sonuçlara göre hareket etmelidir (Akyüz, 2013, s.47).

Çocuğun yüksek yararı kavramının Çocuk Hakları Sözleşmesinde tanımı yapılmamıştır. Bu durum eleştirilere sebep olmuştur. Çocuğun yüksek yararına karar verenler bu amaca neyin hizmet edeceğini belirlemek için belirli kriterlere ihtiyaç duyacaktır. Ancak çocuğun yüksek yararını belirlemek için hangi kriterleri kullanılacağını belirleme oldukça zordur. Çocuğun yüksek yararı kavramı, yargıcın çocuk için kriterlere dayalı olarak çocuğun yüksek yararını belirlemek için hangi çıkarlara öncelik vermesi ve kullanması gerektiği konusunda yoğun bir eleştiri almıştır

(Alston, 1994; akt. Arslan, s.29). Bu eleştirilere karşı iki cevap ön plana çıkar. Cevaplardan birincisi, ilkenin tanımsızlığının sonuçlanması toplumsal hayattaki geleneklere, alışkanlıklara ve anlayışlara dayandırılabilceği düşüncesi ağırlık basar. İkinci cevap ise, ilkenin yol gösterici niteliği öne çıkmıştır. İlke, çocukların yüksek yararının nasıl sağlanacağı ve belirli bir durumda kararların nasıl alınması gerektiği hakkında kesin ifadeler içermese de, çocukların yüksek menfaatlerinin belirlenmesinde bir rehber görevi görür (Parker, 1994; akt. Arslan, 2018, s.29).

Çocuğun yüksek yararı, onun birçok yönden mutlu olmasını sağlar. Çocuğun sadece aile kurumundaki yararının sağlanması yetersiz kalır. Okulda, iş yerinde, sosyal hizmet kurumlarında, sokakta, karakolda, mahkemede, cezaevinde, hastanede ve toplumsal hayatın bütün alanlarında çocuğun üstün yararı gözetilmelidir. Çocuğa, sadece çocukluk sıfatının verdiği bazı haklar (ana- babadan ayrılmama ya da oyun ve dinlenme hakkı gibi) vermek yeterli değildir, her bireyin hakkı olan temel kişisel haklar, ekonomik ve sosyal haklar, korunma hakları da verilmelidir (Serozan, 2005, s.2).

Eğitimde de çocuğun üstün yararı göz önünde bulundurulmalıdır. Zor koşullara sahip ailelerde büyüyen çocuklarla, özel olarak ilgilenilmelidir. Çocuğun yararı düşünülürken dikkat edilecek husus; çocuk için herhangi bir çözüm bulma şeklinde olmamalı, en iyi çözüm bulunmalıdır. Ötekileştirilen, dışlanan çocukların bu duruma yaşama sebepleri çocuktan dinlenilmeli sorunu sadece yetişkinler çözmeye çalışmamalı, çocuktan da çözüm için öneride bulunması istenmelidir. Çocuğun kendini etkileyen kararlarda onun da bu sürece dahil edilmesi teşvik edilmelidir.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuğun savunmasız olduğundan hareketle ortaya çıkmış bir kavramdır. Çocuğun her zaman korunması ve üstün tutulması gerektiği düşüncesiyle şekillenmeye başlamıştır. Bu ilke Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer aldığı gibi, çocuk haklarını içeren yasalarla da güvence altına alınmıştır. Bu ilkenin uygulama aşamasında, yöneticilere önemli görevler düşmektedir. Yöneticiler, çocuğun mutluluğunu her durumda gözetmeli, bu ilkenin hem devlet kurumlarında hem de toplumsal yaşamda uygulanmasını sağlamalıdır.

Ekmek Kavgası hikâye kitabının “Kitap Satmaya Dair” adlı hikâyesinde, ailesinin geçimini sağlamak için kitaplarını satmak zorunda kalan bir adamın hikâyesi anlatılmıştır. Hikâyenin başkışisi baba, ailesinin geçimini sağlayamadığı için üzülür. Kitapları çok seven kültürlü bir babanın çocuğu olan kız ise, karnı çok acıktığı için

babasının kitaplarını satmasını sabırsızlıkla bekler. Adam, çok değer verdiği kitapları paketleyerek arkadaşına götürür. Ancak, arkadaşının dükkanında sınıf arkadaşı Necdet'i görünce kitapları satmaktan vazgeçer. Maddi sıkıntısından dolayı kitapları satıyor görünmek onuruna dokunduğu için kitap satmaktan vazgeçen adam, evde karnı aç bekleyen çocuğunun yüksek yararını düşünmeden davranmıştır. Adamın kendi gururu, çocuğun aç kalmasından daha önemlidir. Eve sinirli bir şekilde gelen adam, kendisinin hiç kimse tarafından sevilmediğini söyleyerek aynayı yumruklar. Kız ise kitap sattıktan sonra babasının eve ekmek, pastırma ve yumurtayla geleceği hayalini kurar. Hikâyede ailenin ekonomik sıkıntısından birinci derecede etkilenen kızın yüksek yararı düşünülmemiştir, kız karnı aç olarak uyumuştur.

Kartpostal satarak ailesinin geçimine katkı sağlayan işportacı bir çocuğun anlatıldığı *Kardeş Payı* hikâye kitabındaki “Çocuk” hikâyesinde, hikâyenin başkışisi babası öldükten sonra annesine destek olmak için kartpostal satan küçük bir çocuktur. Okulda oldukça başarılı olan çocuk, hikâyede sınıf arkadaşı Haluk ile kıyaslanır. Haluk, varlıklı bir ailenin çocuğudur ancak okulda başarılı değildir. Kartpostal satan çocuk gibi, başarılı olmak ister. Kartpostal satan çocuk da, Haluk'un pergeli gibi bir pergele sahip olmak ister. Ancak annesi, oğlunun okulu bırakmasını ister. Çocuğun okulu bırakıp çalışmasını isteyen annesi, çocuğun yüksek yararını düşünmemiştir. “Ölüyorum... bana acı oğlum... bırak mektebi de yardım et bana... Sabahın yedisinden, akşamın beşine kadar ayakta dikilmekten bitiyorum, acı bana yavrum” (Kemal, 2021c, s.29).

4.3. Çocuğun Temel Hakları

Çocukların insanca yaşam sürmesini sağlayan birtakım haklar vardır ve bu hakların devletler tarafından güvence altına alınmıştır. Çocuklara bu hakların sağlanması sosyal devlet olmanın gerekliliklerinden biridir. Çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal, gelişimsel, sosyal ve ahlaki yönleri geliştirilmeli, toplumsal yaşama etkin ve üreten kişiler olarak katılmaları sağlanmalıdır. Çocuk haklarının geliştirilmesi ve desteklenmesi önemsenmelidir. Çocukların daha iyi yaşam koşullarına erişebilmesi, toplumsal bir amaç olarak görülmelidir. Bunun gerçekleştirilmesi için de devlet yetkilileri önlemler almalıdır. Çocuk haklarının toplum tarafından içselleştirilmesi gerekmektedir. Bu hakları kullanırken çocuğun yüksek yararı aile, toplum ve devlet tarafından güvence altına alınmalıdır.

Çocuk hakları en geniş anlamıyla Çocuk Hakları Sözleşmesinde bulunmaktadır. Böylece insan hakları ile ilişkili tüm hak ve özgürlükler çocuklara da tanınmıştır. Sözleşmede yer alan çocuk hakları “yaşama hakkı”, “gelişme hakkı”, “korunma hakkı” ve “katılma hakkı” olmak üzere dört grupta toplanmıştır. (Akyüz, 2013, s.4).

4.3.1. Yaşam Hakkı

En temel hak olan yaşama hakkı, bütün canlılar için tanınan bir haktır. Bu hakkı elde etmeden diğer haklardan söz etmek mümkün değildir. Yaşama hakkı ayırım gözetmeksizin bütün çocuklar için geçerli bir haktır. ÇHS’nin 6. Maddesinde, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğu açıkça belirtilir.

Yaşamak ve gelişmek, herkes için geçerli olan temel bir özgürlük hakkıdır. Önce yaşam vardır ve yaşam insanın ilk özgürlüğüdür. Bu ilk özgürlüğün somutlaşması aynı zamanda yaşama hakkını belirtir. Yaşama hakkı olan her insanın bedensel ve ruhsal bütünlüğünü korumalı ve varlığının çeşitli etkilerle bozulmasına engel olunmalıdır (Erbay, 2013, s.18).

İnsanın hem bedensel hem de ruhsal anlamda bütünlüğünü sağlayabilmesi için yaşama hakkına sahip olması gerekmektedir. Yalnız ÇHS’de değil diğer tüm insan hakları belgelerinde yaşama hakkı bütün insanlar için koşulsuz şartsız koruma altına alınmıştır. Çocuğun yaşama hakkının sağlanabilmesi için her türlü olumsuz durumlardan ve tehlikelerden korunması sağlanmalıdır. Çocukların hayatta kalmalarını sağlayacak bütün imkanlar, devlet tarafından güvence altına alınmalıdır. Çocuk işçilerin, tarımda çalışan çocukların ve çeşitli sebeplerle dilenen çocukların yaşama hakları korunmalı, gerekli önlemler alınmalıdır.

En temel hak olan yaşama hakkının *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının “Uyku” adlı hikâyesinde, fabrika sahibinin para kazanma hırsı yüzünden tehlikeye girdiği görülür. Çoğunluğu on dört ile on altı yaş arasındaki işçilerin çalıştığı fabrikada, patronun para kazanma hırsı yüzünden işçiler çift yevmiye vaadiyle mesaiye kalırlar. Mesaiye kalan işçilerden özellikle çocuk işçiler, uykusuzluğa daha fazla direnemezler. Patronun para karşılığı uykularını satın aldığı işçilerin, sabaha kadar durmadan çalışması gerekmektedir. Ancak uykuya daha fazla dayanamayan on sekizinci presin işçisi Çocuk Haydar, düşerek başını yarar. Bunun üzerine diğer işçiler koşarak yanına gelirler. Düştüğü için ustabaşının kendisine ceza vereceğini düşünen Çocuk Haydar,

etrafını saran işçileri dağıtmaya çalışır. Ancak onu dinleyen olmaz. Ustabaşının gelmesiyle daha çok ağlayan Çocuk Haydar, ustasının kendisini dövüp ceza vermesinden korkar. Uyuduğu için düştüğünü öğrenen ustabaşı “Eşşekoğlu eşşekler! Paşa babanızın evinde sanıyorsunuz kendinizi...” (Kemal, 2021a, s.86) diyerek hakaretler savurur. Çocuk Haydar’ın yaşama hakkının nerdeyse elinden alınacak olması, patronun para kazanma hırsı yüzündendir. İşçilerin uykularını satın alan patron, Çocuk Haydar’ın yaşam hakkının tehlikeye girmesine sebep olmuştur.

Çocuğun en temel hakkı olan yaşama hakkının sağlanabilmesi için çocuğun her türlü olumsuz durum ve tehlikelerden korunması sağlanmalıdır. *Çamaşırcının Kızı/ Küçük* hikâye kitabının “Sevinç” hikâyesinde, cambazlık yaparak para kazanan bir kızın acıklı hikâyesi anlatılmıştır. Altı yedi yaşlarında olan küçük kız, Haliç vapurunda cambazlık yaparak para kazanmaya çalışır. Ailece cambazlık yapan kızın anne ve babası çocuklarına karşı ilgisizdir. Bir gözünü sobayla kör eden babası, küçük kızın yaşama hakkına kastetmiştir. “Bir gece sarhoştı gene, sopayla vurdu, sonra hastaneye kaldırmışlar, doktor bıçakla oyup çıkarmış” (Kemal, 2020a, s.121). Anne ve babasını “rakıcı” olarak nitelendiren küçük kızın, sağlıklı bir ailede yetişmediğini görürüz. Küçük kızın kendisinden iki ve yedi yaş büyük kardeşleri de şiddete maruz kalır. Hikâyede, çocukların yaşama hakkının korunmadığını görürüz.

Yaşama hakkı, bireyin sağlıklı ve eksiksiz bir bedene sahip olması ve yaşamalarını olası saldırı ve tehlikelere karşı koruyarak devam ettirmesi olarak tanımlanabilir. Vücut bütünlüğünün dokunulmazlığı ilkesi de, bireyin öldürülmeme, yaralanmama, bedensel ceza, işkence vb. durumlarla karşılaşmasının engellenmesi olarak görülebilir (Tacir, 2013, s.1302). *Grev* hikâye kitabındaki “Balon (Mahalle Kavgası)” adlı hikâyede, geçimini güçlkle sağlayan Ali Rıza Bey adındaki küçük bir memurun doğmasını istemediği dördüncü çocuğu için kürtaj yaptırma sürecinde yaşadıkları anlatılmıştır. Ali Rıza Bey, bir resmi dairede katip olarak çalışmaktadır. Aldığı maaş, ailesini geçindirmeye yetmemektedir. Eşinin dördüncü kez hamile kaldığını duyunca çok sinirlenir. Yeni doğacak çocuğa bakamayacağı düşüncesiyle kürtaj yaptırmanın çarelerini aramaya başlar. Henüz doğmamış çocuğunun yaşama hakkının babası tarafından engellendiğini görürüz. Hikâyede, çocuğun yaşama hakkının engellenmeye çalışılması ailenin maddi durumuna bağlanır. “Ben küçük bir memurum. Kiraya, boğaza zor yetişiyorum, bir de...” (Kemal, 2019, s.99).

“Doğum”da, Gülizar adlı hikâye başkişisinin tarlada çocuğunu tek başına doğurması anlatılmıştır. Gülizar ve kocası Ferho, pamuk tarlasında çalışırlar. Gulizar’ın doğum sancısı arttıkça, inlemeye başlar. Ferho’ya göre “Gebe kadının sesini namahreme duyurması hem çok ayıptı hem de günah” (Kemal, 2019, s.208). Sesini namahreme duyurduğu için kocasının hışmına uğrar. Tarladaki elçinin araya girmesiyle de işi bırakır. Doğum sancıları daha da artan kadın, bir köpeğin yanına yaklaştığını görünce bebeğinin köpek tarafından yeneceğini düşünür. Bu korkuyla bekleyen Gülizar’ın aklına, daha önce hendekte doğum yapan Kürt kızı Fehice gelir. Hendekte doğuran Fehice, çocuğunu çaputlara sarıp yanına bırakmış, sonra bir bakmış ki bebek ortada yok. Bebeğin çalı dibinde koca bir köpeğin yediğini görmüşler. Hikâye içinde anlatılan bir iç hikâye olan bu durumda çocuğun yaşama hakkı, köpek tarafından sona erdirilmiştir. Tarlada çalışan ırgatların sefaletinin gözler önüne serildiği bu hikâyede, çocuğun yaşam hakkının bu kadar değersizleştirildiğini görürüz. Hikâye sonunda Gülizar erkek çocuk doğurur, kocası Ferho da dört kızdan sonra oğlunun olduğunu görünce çok mutlu olur. Gülizar’ın doğum yaparken köpeğin yakınlarda beklemesi, bir an çocuğun yaşam hakkının sona ereceği hissi verir ancak durum böyle olmaz.

Gazete satarak ailesinin geçimine katkı sağlayan bir çocuğun ölümle sonuçlanan hüznü hikâyesinin anlatıldığı *Önce Ekmek* hikâye kitabının “Elli Kuruş” hikâyesinde, hikâyenin başkişisi henüz beşinci sınıfa giden bilekleri ipince bir çocuktur. Gazetelerin birinde tahsildarlık yapan babası, kötü bir kadının peşinden gidip onları terk edince annesi, haminnesi ve kendisinden üç yaş küçük kardeşiyle kalırlar. Eczanede çalışan annesine ve tuzcuda çalışan haminnesine yük olmamak için gazete satıcılığı yapar. Kendisinin ve kendisinden üç yaş küçük kardeşinin okul masrafını karşılamak için gazetecilik yapan küçük çocuk, büyüyünce doktor olmak ister. Anlatıcıya her gün gazete satan çocuk, öksürük ilacını alamamaktan yakını. “Dilber Hanım öksürük için bir ilaç yazdırdı ama, nerde?.. Beş yüz otuz beş kuruş be ağabeyciğim!” (Kemal, 2020b, s.90). İlaç alma teklifinde bulunan anlatıcının, teklifini başta kabul etmez. Ancak borç vermesi karşılığında bu teklifi kabul eder. Ve her gün anlatıcıya borcu karşılığında gazete getirir. Borcunun bitmesine elli kuruş kala, artık gelmemeye başlar. Çok uzun bir zaman sonra çocuğun küçük kardeşi, anlatıcının kapısını çalar. Kardeşinin dün öldüğünü ve kalan borcu olan elli kuruşu getirdiğini söyler. “Ağlamadı, hıçkırmadı. Taş gibi, ‘Öldü,’ dedi. ‘Dün Edirnekapi’ya gömdük...” (Kemal, 2020b,s.92). Küçük çocuğun bol yemek yemediği için bileklerinin ipince olması, sabahın beş buçuğunda

kalkıp kar, kış dinlenemeden gazete satması, öksürük ilacı dahi alamayacak derecede yoksul olması en temel hakkı olan yaşama hakkından yoksun bırakıldığını kanıtlar niteliktedir. Zor şartlarda yaşayan çocuğun yaşama hakkının tehlikede olması daha hikâyenin ilk cümlesinde sezdirilmeye çalışılmıştır. “İster lapa lapa kar, ister şarıl şarıl yağmur yağsın, isterse de bütün gecenin ayazından karlar dona kesmiş olsun, sabahın beş buçuğunda karanlıkları ürperten sesiyle sokağa girerdi (Kemal, 2020b, s.88).

Yağmur Yüklü Bulutlar/ Dünyada Harp Vardı hikâye kitabının “Fare Zehiri” adlı hikâyesinde, eczanede çalışan güzel bir kızın tecavüze uğradıktan sonra fare zehiri içerek intihar etmesi anlatılmıştır. Hikâye başkışisi kız, on beş yaşında eczanede çalışan güzel bir kızdır. Babası felçli, annesi verem olduğu için yedi kardeşine de kendisi bakar. Güzelliliğiyle herkesin dikkatini çeker. Bir gün eczaneye gelen bir genç, kendisinden hoşlandığını söyler. Ancak onun böyle şeylere ne hevesi ne de vakti vardır. “...sabahleyin erkenden buraya geliyorum. Öğleye kadar burası. Öğleyin okuldaki kız kardeşim gelir, yemek yeriz, gider. Burada mesai başlar. Akşamın beşine, altısına kadar. O sıra kardeşim okuldan gelmiş olur. Onu eczanede bırakıp beyefendilerin gönüllerini avutamam ya!” (Kemal, 2017b, s.104). Bir süre sonra ondan hoşlandığını söyleyen genç, Taşlıtarla’da dört arkadaşıyla birlikte kızı dolmuşa bindirerek tecavüz eder. Yaşadığı acıyı kaldıramayan kız, bir kutu fare zehiri içerek intihar eder. Kızın yaşama hakkının küçük yaşta elinden alınmasıyla hikâye acı sonla biter.

“Yırtıcı Kuş” hikâyesinde, Hayriye adında bir kadının üvey oğlu Ahmet’in yaşama hakkını elinden alması anlatılır. Hikâye başkışisi Hayriye, otuz yaşlarında güzel bir kadındır. Bir gün vapurda tesadüf eseri anlatıcıyla tanışır. Anlatıcı; onun bakışlarını, pençeyi andıran uzun tırnaklı ellerini, yırtıcı bir kuşa benzetir. Anlatıcıyla konuşan Hayriye, imam nikahlı eşinin kendisini başka bir kadın için terk ettiğini söyler. İmam nikahlı eşinin, resmi eşinden olan Ahmet’i de bu kadının öldürmüş olabileceğini söyler.

“Benim suçum yok. Altı aydır ayıryım. Adamla yaşayan o. Akıl var yakın var. Onu nikah da edemez. Hapse atarlar, sonra da asarlar. Assınlar, oh olsun. Cin çarpar gibi çarptı adamı benden, Ahmet’in ölüsünü de bulamazlar odunlukta. Bulsalar bile. Ben altı aydır ayıryım. Bana göre hava hoş. Ama onu asarlar” (Kemal, 2017b, s.298).

Hayriye, anlatıcıyla sohbet ederken bu cinayetle bir ilgisinin olmadığını kanıtlamaya çalışır. Ancak hikâye sonunda Ahmet'i öldürdüğünü ağzından kaçırarak Ahmet'in yaşama hakkına son verdiğini itiraf eder.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, hikâye kişileri genellikle yoksul ailelerden seçilmiştir. Yoksul olan bu hikâye kişileri için önemli olan, karınlarını doyurmaktır. Hayat pahalılığın artması, ailenin geçimini sağlayamaması gibi sebeplerden dolayı çocuklar da bir işte çalışmak zorunda kalır. Çocukların zor ve tehlikeli koşullarda çalışması, yaşama haklarının ne kadar değersizleştiğini gösterir. Kimi hikâyede zor ve tehlikeli çalışma koşullarından dolayı yaşama hakkı sona eren çocukları görürüz. Kimi hikâyede ise, çocukların yaşamlarının sona ermediğini ancak yaşama haklarının tehlikeye girdiğini görürüz.

4.3.2. Gelişme Hakkı

Çocuğun yeteneğinin ortaya çıkması için gerekli olan eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, bilgi edinme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü, bilgi alma hakkı gibi haklardan meydana gelir (Türkyılmaz, Kuş, 2014, s.40). Bir çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için içinde bulunduğu gelişim dönemini en sağlıklı koşullarda geçirmesi gerekmektedir.

Sözleşmeye göre taraf devletler; çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal, psikolojik ve toplumsal gelişimini, insanın onuruna yakışacak şekilde sağlamalıdır. Çocuğun toplumda yaşamını özgür bir şekilde sağlayabilmesi için gerekli olan tüm önlemler, devletler tarafından alınmalıdır. Bu hakkın devletlerce temel ilkeler çerçevesinde, çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak ayırım gözetmeksizin tüm çocuklar için yapılması sağlanmalıdır (Kurt, 2016, s.112).

Her çocuğun yeteneklerini geliştirme hakkına sahip olduğu düşüncesinden hareketle, devletler çocuğun bu hakkını kullanabilmesi için tüm çabayı göstermelidir. Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, bedensel ve zihinsel yeteneklerinin geliştirilmesi için tüm imkanlar sağlanmalıdır. Bu hakkın kullanılabilmesi için de daha önce söylediğimiz gibi yaşama hakkına sahip olması gerekmektedir.

Çocuğun potansiyelini gerçekleştirebilecek imkanlar sağlanmalıdır. Kurumlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli kurslar açılmalı ve çocuk gelişim özelliklerine

uygun kurslara yönlendirilmelidir. Dezavantajlı bölgelerde yaşayan çocukların da gelişim hakkına sahip olduğu unutulmamalı ve buna yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu çocukların da akranları gibi yetenekleri ölçüsünde kendi potansiyelini gerçekleştirebilecek fiziksel, zihinsel ve sportif faaliyetlere yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

Çocukların bedensel, zihinsel, psikolojik ve toplumsal gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmeleri, öncelikle dinlenme hakkına sahip olabilmeleri ile mümkündür. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabındaki “Uyku” hikâyesinde, çoğunluğu on dörtle on altı yaşında olan çocuk işçilerin dinlenme hakları ellerinden alınarak zorla mesaiye bırakılmaları anlatılmıştır. Ustabaşı öğleden sonra fabrikanın çalışmaya devam edeceğini, isteyenlerin çift yevmiye karşılığında mesaiye kalabileceğini söyler. İşçiler, işten kovulma korkusuyla mesaiye kalırlar. "Ustabaşı aksidir. Sami işi bırakır giderse, ustabaşı bir daha fabrikaya adım attırmaz onu. Fabrikanın ameleye ihtiyacı yok ki, kapının önü kendi kadar çocuklarla dolu" (Kemal, 2021a, s.81). Patron, işlerin en temel hakkı olan dinlenme haklarını para karşılığında satın alır. İş Kanunu'na göre günlük çalışma sekiz saattir ve cumartesi günü öğleden sonra tatildir. Cumartesi işçiler için tatil, dinlenme, ev, mutluluk ve neşedir. Fakat ustabaşı, çift yevmiye karşılığında işçilerin sabaha kadar çalışacağını söyleyince özellikle çocuk işçiler üzülür (Kaplan, 2022, s.227). Çocukların yeteneklerini keşfetmesi için gerekli olan dinlenme hakkı, patron tarafından engellenir. Çocuk işçiler, hikâyede hayatın zorlu koşullarıyla baş eden olgunlaşmış birer çocuk adam olarak görünürler. Oysaki onlar daha birer çocuktur. Gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde yaşamayan bu çocukların gelişim hakları, aileleri ve fabrika sahibi tarafından ellerinden alınmıştır. Okul okumaları, oyun oynamaları gereken bu çocuklar fabrika sahibi tarafından sömürülürler.

Dezavantajlı bölgelerde ve yoksul ailelerde yaşayan çocuklar gelişim dönemlerini akranlarına göre sağlıklı bir şekilde geçiremezler. “Dönüş”te, gece vakti trenden inen ve kalacak yerleri olmayan bir ailenin yaşadıkları anlatılmıştır. İki çocuğuyla birlikte gece vakti trenden inen ailenin gidecek bir yeri yoktur. Cebinde sadece yetmiş sekiz kuruş olan adam, çaresiz bir şekilde düşünceye dalar. Kocasının işsiz ve çaresiz olması anneyi çok üzer. Yoksul bir ailenin çaresizliği anlatılırken çocukların bundan birinci derecede etkilenmesi kaçınılmazdır. Çocuklardan biri kız, diğeri de henüz kırk günlük erkek bebektir. Çocukların dışarıda aç ve uykusuz olduğu, anlatıcı tarafından sezdirilmeye çalışılır. “Uyku, kızı öyle bir sarmıştı ki... Bir an evvel

yatağına kavuşabilse...” (Kemal, 2021a, s.92). Başını babasının zayıf, kuru bacaklarına koyan kız, istasyondaki bir bankta uyumaya başlar. Henüz kırk günlük olan bebeğin açlık ve yoksulla tanışması ise acı vericidir. Bebeğin annesinin memesinde süt bulamayınca ağlayıp huysuzlanması, çocuğun en temel ihtiyacının karşılanmadığını gösterir. “Kadın, o sıra uyanan oğlunun ağzına memesini sokuşturdu. Oğlan, anasının sütsüz memesini çekiştiriyor, süt gelmediği için huysuzlanıyor, daha kuvvetle çekiştiriyor, arada viyaklıyordu” (Kemal, 2021a, s.96). İyi beslenemeyen ve yeterince uyuyamayan çocukların, gelişimsel olarak ihtiyaçlarının da karşılanmadığı görülür. Çocukların gelişim dönemlerini akranları gibi sağlıklı bir şekilde geçirmemesi, gelecek adına kaygı vericidir.

Yoksulluk ve ekonomik yetersizlik çocukların gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde geçirmelerine engel olur. “Propagandacı” hikâyesinde, hayatın zorluklarıyla küçük yaşta tanışan çocuklar anlatılmıştır. Zorlu hayat koşullarda büyüyen çocuklar, sevgi duygusunu yeterince alamadıkları için olumsuz davranışlar gösterme eğiliminde olurlar. Hikâyede yer alan iki çocuğun davranışlarında da bunu görmek mümkündür. Çocuklardan on altı yaşında olanı, geçimini dilencilikle sağlar. Diğer çocuk ise dokuz on yaşlarındadır, ilkokul üçüncü sınıftan ayrılıp bir kalaycı çırağının yanında çalışır. Hikâyede okul çağında olan bu çocukların en temel hakkı olan eğitim hakkından mahrum kaldıkları görülür. Gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde geçirmeyen çocuklardan dilenci olanı, sağlıklı olmasına rağmen dilencilik yaparak insanların duygularını sömürür. Kalaycı çırağı ise sürekli şiddet eğilimindedir, dilenciye taş, çakıl vs. ne varsa atar. Dilenci, taş atmaması ve susması karşılığında kalaycı çırağına rüşvet verir. Ancak çocuk, rüşvet aldıktan sonra da saldırganlık eğilimine devam eder. Eğitim hakkından mahrum kalan bu çocukların sağlıklı gelişim göstermedikleri hikâye boyunca hissedilir.

İşlemediği bir suçtan dolayı hapse atılan on iki yaşındaki bir çocuğun anlatıldığı “Çocuk Ali” hikâyesinde, ormanı yakan köylüler jandarmanın kendilerini yakalamasından korktukları için suçu on iki yaşındaki Ali’ye atarlar. Ali’nin Dul annesini, para karşılığında kandıran köylüler Ali’nin suçu kabul etmesini sağlarlar. Ali ise henüz on iki yaşındadır, hapishanenin ne olduğunu dahi bilmez. Jandarmanın cezaevine götürdüğü Çocuk Ali, mahkûmlar ve gardiyanlar tarafından alay konusu olur. Yaşının küçük olması ve çocukça konuşması mahkûmların hoşuna gider. Okulda olması, oyun oynaması gereken çocuğun cezaevinde olması olağan bir durum değildir

elbette. Ali'nin kendinden yaşça büyük mahkûmların olduğu yerde kalması, ona da diğer mahkûmların giydiği karantina elbiselerinin giydirilmesi, Ali'nin gelişim dönemine uygun davranılmadığının kanıtıdır. Gelişme hakkı sağlıklı ilerlemeyen Ali'nin ise üzüldüğü şey, o yokken domuzlarının mısır tarlasına girip tarlayı talan etmesidir. Hapse girdiğine üzülmeyen çocuğun bu şekilde düşünmesi, gelişme dönemini sağlıklı geçirmediğini gösterir. Olgunlaşmış çocuk adam gibi görünse de, anlatıcıya göre Ali hala çocuktur. Bunu, Ali'nin çocukça konuşmalarından anlamak mümkündür. “Boşda canı sıkılıyoo adamın... bir bıçak vey de bamyaya ayıklayayım bayi...” (Kemal, 2021a, s.119).

Sarhoşlar hikâye kitabındaki “Kamyonda” adlı hikâyede, verem hastası annesine bakan on bir yaşındaki kız çocuğu Selvi'nin hikâyesi anlatılmıştır. On on bir yaşlarındaki Selvi'nin babası, bir sene önce ölür. Selvi'nin, veremli annesinin hastalığı da her geçen gün daha da artar. Selvi, annesiyle birlikte bir kamyonda yolculuk yapar. Kamyonda dazlak kafalı olarak nitelendirilen komisyoncu, Selvi'ye kızı olursa ona yeni fistanlar alacağını, sinemaya götüreceğini söyler. Komisyoncunun asıl niyetini ise, hikâye ilerledikçe anlarız. Komisyoncu, kendisine kazandıracağı parayı düşündüğü için Selvi'nin kendisiyle şehre gelmesini ister. Çünkü Selvi'yi, şehirde zengin ailelere satacaktır. Selvi'nin annesinin veremli olmasından yararlanmak isteyen komisyoncu, kızını şehirde iyi bir aileye vereceğini söyler. Çaresiz kadın, bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Ancak Selvi, giderse annesine kimsenin bakmayacağını düşündüğü için bu teklifi kabul etmez. “Ben gidersem anama kim su verir, altından kim alır diyor, anam kurtlanır, diyor” (Kemal, 2017a, s.21). Yaşından olgun davranan Selvi, annesini düşündüğü için komisyoncuyla gitmez. On bir yaşındaki bir kızın oyun oynaması, kendi yeteneklerini keşfetmesi gerekirken veremli annesine bakmak zorunda olması gelişme hakkının sağlıklı bir şekilde ilerleyemeyeceğini gösterir. Selvi'nin babasının ölümünden sonra veremli annesiyle yoksul bir hayat sürmesi de, gelişme dönemini sağlıklı geçiremediğinin kanıtıdır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinin çoğunda, çalışmak zorunda olduğu için çocukluğunu yaşayamayan hikâye kişileriyle karşılaşırız. Ancak “Ayşe Hoca” hikâyesinde durum böyle değildir. Bu hikâyede, dini eğitim almak zorunda olduğu için çocukluğunu yaşayamayan Ayşe adlı beş yaşındaki kız çocuğunun hikâyesi anlatılır. Ayşe, çocukluğunu yaşayamayan kendisinden beklenilmeyen olgunlukta davranan bir kız çocuğudur. Kendisine rol model olarak gördüğü Elif hocasına özenir. “Elif Hoca,

çok keskin hocadır, alim ulema. Bizim kasabada millet doktora gitmez çokluk. Neren ağırırsa Elif hoca bir okur, bir üfler...Tamam!” (Kemal, 2017a, s.23). Kendisini de hoca olduğunu söyleyen beş yaşındaki Ayşe, hocaların top oynamadığını sinemaya gitmediğini koşup zıplamadığını söyler. Ufak bir yetişkin gibi büyüyen, çocukluğunu yaşayamayan Ayşe’nin sağlıklı bir gelişim dönemi geçiremediğini görürüz. Henüz beş yaşında olan Ayşe’nin oyun oynamasının yasaklanması, kendisini yetişkin olarak görmesi gelişimini olumsuz etkilemiştir.

“Küçükler ve Büyükler” adlı hikâyede, sosyoekonomik koşulları birbirinden farklı ailelerin çocukları olan iki çocuğun yaşamından bir kesit anlatılmıştır. Altı yaşlarında olan iki çocuktan biri dilencinin oğludur, babası yoktur. Diğer çocuk ise, zengin bir aileye mensuptur. Annesinin dilendiği bir konağın önünde oyun oynayan çocuk, o esnada konağın kapısından bisikletiyle gelen zengin çocukla tanışır. Zengin çocuğun dikkatini, dilencinin çocuğunun kiremit taşlarıyla oynadığı oyun çeker; dilencinin çocuğunun dikkatini ise, zengin çocuğun ustaca bisiklet sürüşü. Oysa zengin çocuk bisikletten de sıkılmıştır, konaktaki ailesinin baskıcı tutumundan da. “O, bu bisiklet, bu iskarpinler, bu konaktan bıkmıştı: ‘Üstünü başımı kirletme, kaka söz söyleme, çamurlara basma’” (Kemal, 2017a, s.45). Zengin çocuk, dilencinin oğlunun kiremitle daire çizerek oynadığı oyunu oynar. Dilencinin oğlu da zengin çocuğun bisikletine biner. Bu mutluluğu onlara çok gören zengin çocuğun annesi, oğlunu ve bisikleti içeri alır. Dilencinin oğlu, bir süre gözyaşı dökse de sonra kiremit parçasıyla oynadığı oyununa devam eder. Hikâyede, sosyoekonomik durumları farklı olan ailelerde büyüyen iki çocuğun da sosyal ve ruhsal gelişimi sağlıklı şekillenmemiştir. Zengin olan çocuğun ailesinin baskıcı tutumu, katı disiplin anlayışı ve sokakta tanıştığı çocukla arkadaşlık kurmasının engellenmesi çocuğun sosyal, ruhsal ve psikolojik gelişimini olumsuz etkilemiştir. Babası olmayan dilenci çocuğun ise evde sıcak yemeğin pişmediğini söylemesi, hep basit düzeyde oyuncaklarla oynayacak olması zihinsel ve psikolojik gelişimini olumsuz etkileyecektir.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, henüz küçük yaşta suç işleyip cezaeviyle tanışan hikâye kişileriyle sıklıkla karşılaşırız. Ancak *Çamaşırcının Kızı/ Küçücük* hikâye kitabının “Ayşe ile Fatma” hikâyesinde, durum daha farklıdır. Bu hikâyede, annesi gardiyan olduğu için cezaevinde kalan Ayşe ve Fatma adındaki iki kız çocuğunun hikâyesi anlatılır. Anlatıcı, sağlık sorunlarından dolayı nakledildiği cezaevinde; anne ve babası gardiyan olan Fatma adındaki bir kız çocuğuyla tanışır. Sekiz dokuz yaşlarında

olan Fatma, gelişim dönemine uygun hareket etmez. Kadın mahkûmlarla kaldığı için, onlar gibi konuşup onlar gibi davranır. Kendisine “küçük hanım, küçük Fatma, küçük kız” denmesinden de hoşlanmaz. Fatma, gardiyan anne ve babasının aldığı maaş düşük olduğu için eğitim hakkından mahrum bırakılır. “Babam gardiyan, annem de. Yirmişer lira maaşları var, ayda kırk lira. Her şey ateş pahası. Okula gitmek isterim şüphesiz ama kolay mı? Masraf ister...” (Kemal, 2020a, s.78). Okula gidemeyen Fatma’nın cezaevindeki yetişkinlerle bir arada olması, cezaevindeki kadınların müstehcen konuşmalarına tanık olması, kocasını baltayla öldüren mahkûmun hayat hikâyesini öğrenmesi gibi durumlar Fatma’nın zihinsel, ruhsal, psikolojik ve ahlaksal gelişimini olumsuz etkilemiştir. Hikâyenin devamında cezaevine, yeni bir kadın gardiyan alınır. Bu kadın gardiyan yirmi beş yaşlarında, Fatma’nın annesinden daha güzel ve daha sıktır. Kızı Ayşe de, Fatma yaşlarında ancak Fatma’dan daha güzel ve daha süslüdür. Çocuk Ayşe’nin hikâyeye dahil olması, Fatma’nın kişisel gelişimini olumlu etkileyeceği düşüncesi oluşsa da durum böyle olmaz. Başta canciğer olan bu iki kız, zamanla aralarındaki kıskançlık yüzünden birbirinden nefret etmeye başlar. Ayşe’nin anlatıcıyla olan samimiyeti, Fatma’yı üzer. Anlatıcı, ikisine de eşit davranmaya çalışır ancak kızlar yine de birbirlerini kıskanmaya devam ederler. Fatma, Ayşe’nin annesinin başka erkeklerle banyoya girdiğini; Ayşe de, Fatma’nın annesinin mektup taşıdığını söyler. En sonunda Fatma pes eder, bir daha anlatıcının ve Ayşe’nin bulunduğu yere gitmez. Hikâyede iki kızın kıskançlık duygusunun yoğun bir şekilde vurgulanması, kızların kadın mahkûmlarla aynı yerde kalmasının sonucu olarak görülür. Kızların birbirlerine söyledikleri müstehcen ifadeleri de cezaevindeki kadın mahkûmların öğrendiklerini anlatır. Okula gitmesi gereken çocukların cezaevinde bulunmaları ve tüm bu yaşananlar gelişme haklarının engellendiğinin kanıtıdır.

“Sevinç” adlı hikâyede, cambazlık yaparak para kazanmaya çalışan küçük bir kızın hikâyesi anlatılmıştır. Yedi, sekiz yaşlarındaki küçük kız, Haliç vapurunda cambazlık yaparken anlatıcının dikkatini çeker. Anlatıcı, küçük kızın hayat hikâyesini merak eder. Kız ailece cambazlık yaptıklarını, anne ve babasının rakıcı olduğunu söyler. Babası eve sarhoş geldiği bir gece, kızın gözüne sopayla vurduğu için bir gözü kördür. Hikâyede, şiddete maruz kalan sadece küçük kız değildir ondan iki ve yedi yaş büyük ablaları da babalarının şiddetine maruz kalmıştır. Çocukların gelişme haklarının babaları tarafından engellendiği hikâyede, çocukların eğitim hakkı da engellenmiştir. Kendi yeteneklerini keşfetmesi gereken yaşta olan çocuklar, babalarının baskısıyla

çalışırlar. Buna rağmen babalarına yaranamayıp bir de baba şiddetine maruz kalırlar. Küçük kızın kazandığı paranın bir kısmıyla gizlice sinemaya gitmesi de, babasının gelişme hakkını elinden almak isteğinin kanıtıdır. Hikâyedeki çocuklar, sağlıklı bir ailede yetişmedikleri için çocukların sağlıklı bir gelişim dönemi geçirmeleri de beklenmez.

Cezaevine giren çocuk mahkûmların da diğer çocuklar gibi gelişme hakkı vardır. Bu çocukların yeteneklerini keşfetmeleri için gerekli olan eğitim hakkı, oyun hakkı kurumlar tarafından güvence altına alınmalıdır. “Recep” hikâyesinde, hapishaneye giren on dört yaşındaki Rumelili bir çocuğun umutla dolu hikâyesi anlatılır. Recep, köyde köpek yüzünden tartıştığı Hüseyin adındaki birini öldürmekten hüküm giyer. Jandarmalar tarafından hapishaneye götürülen Recep, henüz on dört yaşında olmasına rağmen hayatın türlü zorluklarıyla karşılaşır. Kaldığı sübyan koğuşunda, dövülüp istismara uğrar. Bunun üzerine hapishane müdürü tarafından yeri değiştirilerek revire alınır. Revirdeki aşçının yamaklığını yapan Recep, cezaevi kaleminde yazı işlerine bakan anlatıcıyla tanışır. Revirde yatıp kalkan anlatıcı, Recep’le dost olur. Anlatıcıyla sohbet eden Recep, gazetedeki resimli yazıları okumak istediğini söyler. Anlatıcı, bir süre sonra ona okuma yazma öğretir. Recep’in gelişme hakkı, anlatıcının çabalarıyla korunur. Oysaki Recep’in hapishanede okuma yazma öğrenebileceği, yeteneklerini keşfedeceği alanlar yoktur. Gelişim dönemini hapishanede geçiren Recep’in sağlıklı bir gelişme dönemi yaşaması kaçınılmazdır.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, yoksul aile yapısına sahip hikâye kişilerinde karamsar düşünceler hakimdir. Bunun en büyük yansımaları da, çocuklar üzerinden görülür. *Grev* hikâye kitabındaki “Can Sıkıntısı” adlı hikâyede, altı erkek çocuk sahibi bir genç çiftin mutlu evlilikleri anlatılmıştır. Sami ve Fethiye, altı erkek çocuk sahibi bir çifttir. Dokuma fabrikasında çalışan Sami, karısını ve çocuklarını çok sevmektedir. Eşi Fethiye de yoksul ama mutlu bir hayatları olduğunu her fırsatta dile getirir. Kadın, eşini ve çocuklarını çok sever. “Hani fakir olmasak, bir bu kadar daha doğururdum!” (Kemal, 2019, s.60). Mutlu bir evlilikleri olan çiftten Sami’nin tek endişesi, oğlunun kendi gibi okulu bırakmak durumunda kalacağıdır. Çünkü Sami de oğlu gibi okulda çok çalışkan olmasına rağmen gelişme hakkı, yoksul babası tarafından engellenmiştir. “Çünkü onun kadarken benim de matematiğim onun gibi kuvvetliydi. Ama attığım taş istediğim kuşu vurmadı. Günün birinde her şeyi bir kenara itip babama omuz vermem gerekti” (Kemal, 2019, s.68). Sami’nin çocukken okulu bırakmak zorunda kalması, çok sevdiği

matematik dersinde kendini geliştirememesi gelişme hakkının engellendiğinin kanıtıdır. Aynı durumun kendi oğlu Ayhan için de gelişecek olmasından endişelidir. Öğretmeninin oğlunu çok başarılı bulması, onun mühendis olmasını istemesi Sami'yi eskilere götürür. Oğlunun da kendi gibi bir fabrikada işçi olacağı gerçeği canını sıkır. Hikâyede tek olumsuz durum, Sami'nin bu durumu düşünüp ailede can sıkıntısı yaratmasıdır.

“Harika Çocuk”ta, annesi öldükten sonra okulu bırakıp iki kardeşine bakmak zorunda kalan bir çocuk işçinin hayat mücadelesi anlatılmıştır. Hikâyenin başkışisi, on iki yaşında torna tesviye atölyesinde çalışan çocuk bir işçidir. Annesi ölüp babası da kötü bir kadının peşine takılınca iki kardeşine de bakmak zorunda kalır. Annesi ölmeden önce, sabahları okula gidip öğleden sonra babasının atölyesinde çalışan çocuk; annesi öldükten sonra, okulu tümünden bırakır. “Babamın atölyesi vardı eskiden. Sabahları okula giderdim, öğleden sonra da atölyeye... Sonra annem öldü. İki kardeşimle ortada kaldık. Babam da kötü bir kadının peşine takılınca...” (Kemal, 2019, s.83). Okulu çok seven çocuğun hayali, kaptan olmaktır. Okulu bırakmak zorunda olduğu için, bu hayalini gerçekleştirememiştir. Gelişim hakkı engellenen çocuk için önemli olan, kardeşlerinin okumasıdır. Kardeşlerinin de kendisi gibi gelişim hakkından mahrum kalmaması için elinden geleni yapacağını söyler. “...Benden geçti. Kardeşim okuyor. Öteki küçük daha. Büyüyünce onu da okula vereceğim” (Kemal, 2019, s.85). Kendi çocukluğunu yaşayamamasına, çok sevdiği okulu bırakmak zorunda kalmamasına rağmen kardeşleri için gelecek hayali kurması, onu anlatıcı nezdinde harika çocuk yapmıştır. Çocuğun boyunun kısa kalması, sağlıklı gelişim dönemi geçiremediğinin kanıtıdır. “Benim boyum hep böyle kısa mı kalacak?.. Annem ölmeden evvel duvara kurşunkalemiyle çizmiştim, ölçüyorum. Hala aynı yerde. Yoksa cüce mi kalacağım?” (Kemal, 2019, s.86).

Okulu bırakıp işportacılık yapan bir çocuğun hikâyesinin anlatıldığı *Kardeş Payı* hikâye kitabındaki “Aslan Tomson” adlı hikâyede, hikâye başkışisi Nuri başarılı bir öğrenci olmasına rağmen okulu bırakmak zorunda kalır. Ablası kocaya kaçıp babası da tahsildarlıktan açığa alınca ailesinin geçimini sağlamak ona kalır. Okulda oldukça başarılı olan Nuri'nin hayali, doktor olmaktır. “Notları Kayhan'dan da, Erol'dan da iyiydi! Şinasi, Kayhan, Erol mühendis olmayı kuruyorlardı, hakimin oğlu avukat, Sarı Nazan'la kendisi de doktor” (Kemal, 2021c, s.40). Koca postallı ayakkabısıyla dalga geçen arkadaşları, belki de ileride doktor, avukat, mühendis olacaktır. “Kimi doktor,

kimi avukat, kimi de mühendis olacaktı! Kendisi, Kendisi ya!” (Kemal, 2021c, s.40). O ise işportacı olarak kalacaktır. Hayat şartları onun doktor olma hayalini yıkmıştır. Yetenekli, başarılı bir öğrenci olan Nuri’nin gelişme hakkı elinden alınmıştır.

Önce *Ekmek* hikâye kitabının “Sağ İç” adlı hikâyesinde, anlatıcı otuz yıl önce oturduğu mahalleye gidip futbol oynadığı arkadaşı Süreyya’yı bulur. Süreyya, on üç on dört yaşlarındayken anlatıcıyla birlikte futbolcu olma hayalleri kuran biridir. Ancak bakkal olan babası onun futbolcu olmasını istemez. Anlatıcının avukat babası da, oğlunun futbolcu olmasını istemez. Çocuklar, futbol oynayacakları zaman babalarına türlü yalanlar söylemek zorunda kalırlar. “Süreyya o zamanlar en iyi arkadaşımды. İkimiz de babalarımızdan müthiş korkar, futbol oynadığımızı saklamak için kafa kafaya verir, yalanlar uydururduk” (Kemal, 2020b, s.93). Futbol tutkusu yüzünden ailesinden dayak yemeyi bile göze alan Süreyya’nın gelişme hakkı, ailesi tarafından engellenmiştir. Anlatıcının otuz yıl sonra mahalledeki bakkalda görüp konuştuğu Süreyya, çok değişmiştir. Süreyya’nın tıpkı babası gibi davrandığını gören anlatıcı şaşırır. Süreyya ise geçen zamanı, “gençlik, çocukluk, cahillik” diyerek açıklar. Süreyya’nın oğlu Aykut da tıpkı babası gibi futbol düşkünü biridir. Babasının engellemelerine rağmen futbol tutkusundan vazgeçmez. Süreyya’nın futbol yeteneğini geliştirmesi, nasıl babası tarafından engellendiyse Süreyya da oğlu Aykut’un futbol tutkusunu engellemektedir. Çocukların gelişim hakkının engellenmesi hikâye boyunca vurgulanır.

“Hüsamettin soruyor:

‘Geleceksin değil mi?’

‘Tabii yahu,’ diyor Süreyya’nın oğlu.

‘Moruğu nasıl atlatacaksın?’

‘Ne bileyim yahu... Ama gelmek de lazım. Herifler Kasımpaşalı Nuri’yi içte oynatacaklar ha? Sağlama geldim!’

‘Oğlum nasıl atlatacaksın moruğu?’

Düşünüyor, kara kara düşünüyor. Bir zamanlar babasının aklından geçenler gibi, Gayret Bakkaliyesi’ni yakmayı düşünüyor mu acaba?

Birden sıyrılıveriyor düşüncelerinden:

‘Nasılı masılı yok, geleceğim.’ diyor.

‘Sonra?’

‘Çok çok marız!’ (Kemal, 2020b, s.97).

“Kahya”da, on yaşındaki küçük kahyanın yaşamından bir kesit anlatılmıştır. Hikâye başkışisi, on yaşlarında bir kahyanın yamaklığını yapan yoksul bir çocuktur. Babası kötü bir kadınla kaçınca yaşlı annesi ve tüberkülozlu ablasıyla kalır. Annesi, Mahmutpaşa’daki bir tuzcunun yanında; ablası da, Cibali Tütün Fabrikası’nda çalışır. Ailesine yük olmamak için, okuldan arta kalan zamanda bir kahyanın yamaklığını yapar. Anlatıcı, sokaktan geçerken futbol oynayan çocukları heyecanla izleyen küçük kahyayı görür. Neden oynamadığını sorar. Ayakkabısının olmadığını, sakatlanırsa annesinin patronundan izin alarak onu doktora götürmesi gerekeceğini söyler. Bunları düşündüğü için futbol oynamayan çocuğun olgun düşünceleri anlatıcıyı çok etkiler. Çocukluğunu yaşayamayan küçük kahyanın gelişiminin sağlıklı bir şekilde ilerlemediğini görürüz. Yoksulluk, çocuğun en temel hakkı olan oyun ve gelişim hakkından yoksun kalmasına sebep olmuştur.

Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı hikâye kitabındaki “Kel Tahir” adlı hikâyede, Kel Tahir’in çırçır fabrikasında çalışan on üç yaşındaki Cennet’e aşık olması anlatılmıştır. Cennet, on üç yaşında çırçır fabrikasında süpürgecilik yapan bir kızdır. Babası, kıskançlık yüzünden annesinin başını odunla parçalayınca hapse düşer. Küçük kardeşi, ninesi ve hapse düşen babasına bakmak zorunda olan Cennet, henüz on üç yaşında olmasına rağmen hayatın bütün yükünü omuzlarında taşır. “Fabrika dönüşleri babasının yiyecek çıkınıni hazırlayıp küçük kardeşiyle hapishaneye yollar, hava güneşliyse, belden aşağısı tutmayan kırış kırış ninesini kerpiç huğun önüne çıkarır, yemeği hazırlar, yemekten sonra bulaşıkları külle, kumla ovup çalkalar, yama yamar, tahta siler, on beşte, yirmide bir de çamaşır yıkardı” (Kemal, 2017b, s.240). Cennet’in tek eğlencesi, beştaş oynamaktır. Fabrikanın bir saatlik paydosunda, hemen karnını doyurup kara şalvarının cebinden çıkardığı taşlarla beştaş oynar. Yalnız cennet değil fabrikada çalışan diğer kız çocukları da paydos saatinde toplanıp beştaş oynarlar. Çocukluklarını yaşayamadan büyüyen bu çocukların gelişim dönemlerini de sağlıklı bir şekilde geçiremediklerini görürüz. Oyun oynaması gereken bu çocukların yaşlarından büyük sorumlulukları yüklenmek zorunda olmaları, gelişimlerini olumsuz

etkileyecektir. “Boyuna tekrarladığı oyunun heyecanına kaptırmıştı kendini, dünya silinmişti. Halbuki görülecek yığınla işi vardı bugün. Ocakta kaynayan yemek tenceresi indirilmesini, bulaşıklar yıkanmasını, ortalık süpürülmesini bekliyordu” (Kemal, 2017b, s.241).

Yoksul olduğu için okula başlayamayan bir çocuğun anlatıldığı “Fırlama” hikâyesinde, hikâye başkışisi okul çağında olan bir çocuktur. Dolmuşlara müşteri bulmak için çığırkanlık yapar. En büyük hayali kaptan olmak olan çocuk, okumak için büyük çaba gösterir.

“...Parası hiç eksilmemeli, tam tersi çoğalmalıydı. Çoğalmalıydı ki, geçen yıl olduğu gibi ayaz alınmasındı okuldan. Geçen yıl mangırı yetişmediğinden okulun pullu, fotoğraflı kağıtlarını tamamlayamamış, girememiş, Bu yıl girecek, girmesi gerek. Bu yıl da giremezse bir daha hiç giremez. Giremeyince okuyamaz, okuyamayınca kahya, pek pek babası gibi hamal olup kalır. İstemiyor bunları” (Kemal, 2017b, s.289).

Okul okumak için kahyalığı bırakan çocuk, tam okula başlayacakken babası başka bir kadınla kaçarak onları terk eder. Annesinin kazandığı para geçimlerine yetmediği için tekrar çalışmaya başlar. Gelişme hakkı çeşitli gerekçelerle engellenen çocuk, kendini Erol’la kıyaslar. Erol şimdi ikinci sınıfa geçmiştir. Eğer okula başlasaydı o da bu sene ikinci sınıfa geçecekti. Bu yaşananlara rağmen çocuğun okuma isteği hala devam eder. “Gelecek yıl gene dayanacağım ama Erol geçecek üçe... Ne düşünüyorum biliyor musun ağabey? Bu kış diyorum baş başa çalışayım, mangırları bir kenara, seneye... Ha?” (Kemal, 2017b, s.291). Okul okuması gereken çocuğun çalışmak zorunda kalması, babasının başka bir kadınla kaçması çocuğun gelişim dönemlerini sağlıklı geçiremediğinin kanıtıdır.

İstanbul’dan Çizgiler hikâye kitabının “Mantar Tabancası” adlı hikâyesinde, anlatıcının bir bayram sabahı mantar tabancası oynayan çocuklarla yaşadıkları anlatılmıştır. Anlatıcı, bir bayram sabahı çocukların sokakta mantar tabancasıyla kovboyculuk oynadığını görür. Yoksul bir çocuk da mantar tabancası olmadığı için onları izlemekle yetinir, çocuklar onu oyuna almazlar. Anlatıcı, hikâyede bu çocuğun sokaktaki yoksul çocuklardan sadece biri olduğunu sezdirmeye çalışır. “Çocuklar vardı yanında yönünde. Saçları taralı, elleri mantar tabancalı, üstleri başları yeni, tertemiz çocuklarla, yokluğun damgasını yemiş yalınayaklı çocuklar. Birden bunlardan biri

gözüne çarptı” (Kemal, 2018, s.162). Anlatıcı, yoksul çocuğun bu halini görünce onunla sohbet eder. Babası işsiz olduğu için parası olmadığını, parası olmadığı için de mantar tabancası alamadığını söyler. Anlatıcı, çocuğa mantar tabancası alır ancak çocuk gururundan kabul etmez. Mantar tabancası oynayanları seyreden yoksul çocuk, en temel hakkı olan oyun hakkından mahrum bırakılmıştır. Yoksulluk, çocuğun gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde geçirememesine sebep olur.

“Tabanca atan kendi kadar bir çocuğa bakıyordu. Bakışlarında hayranlığın olanca içtenliği. Bakıyor, gülüyor, patlayan tabancaya el çırpıyordu. Ayakları yalındı ama temiz. Tabanca atan çocuğa koştu:

‘N’olursun Altan Ağabey, ver, bir tane de ben sıkayım!’” (Kemal, 2018, s.162).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde çocuklar, genellikle yeteneklerini geliştirebilecek imkanı bulamazlar. Ailelerin ekonomik koşullarından dolayı, çocuk kahramanların büyük bir kısmı okulu bırakmak zorunda kalır. Okulu bırakıp çalışan çocukların kendi yeteneklerini geliştirmesi mümkün değildir. Çocukların evlerinde, okulda ya da oyun alanlarında yeteneklerini geliştirmesi gerekirken fabrikalarda, sokaklarda hatta hapisanede olması çoğu hikâyede görülen bir durumdur. Fabrikalarda, sokaklarda, hapisanelerde gelişim hakları korunmayan çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal, psikolojik, ahlaksal ve toplumsal gelişimi de sağlıklı ilerlemez.

4.3.3. Korunma Hakkı

Korunma hakkı çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardandır. Bunlar yargı sisteminde, silahlı çatışmada, meslek hayatında; fiziksel, duygusal, cinsel istismar, madde bağımlılığı ve sığınmacı (mülteci) çocuklar için özel bakım gerektiren alanlarda çocukların korunmasını sağlayan haklardır (Türkyılmaz, Kuş, 2014, s.40).

Ayrım yapılmaksızın tüm çocuklar ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunma hakkına sahiptir. Bu hak devletler tarafından güvence altına alınmalıdır. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 19. maddesinde çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunmasına yönelik taraf ülkeler önlem alması gerekir (Kurt, 2016, s.112). Çocuğun korunmasında asıl sorumluluk, anne ve babanıdır. Anne ve babanın bu sorumluluğu, çocuğun üstün yararına olacak şekilde kullanması için devletin anne ve babalara çeşitli eğitimler

vererek destek sunması gerekmektedir. Çocuğun her türlü şiddet, istismar ve sömürüden korunması sağlanmalı, aile içinde şiddet gören çocuklar çocuğun üstün yararı gözetilerek aileden alınmalıdır.

Her çocuk, korunma hakkına sahiptir. Ailesi tarafından zorla çalıştırılan veya çalıştığı işin çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik ve ahlaki gelişimini olumsuz düzeyde etkileyecek iş olması durumunda bu hak devletler tarafından güvence altına alınmalıdır. Sosyoekonomik koşulları kötü olan ailelerde yaşayan çocuklar, dilenen çocuklar, kimsesiz çocuklar, çeşitli sebeplerden ötürü hapse giren çocuklar korunmaya daha çok muhtaçtır. Bu eşit olmayan koşullarda büyüyen çocukların yaşam koşulları güvence altına alınıp çocuğun yüksek yararı düşünülerek çözümler üretilmelidir.

Şiddet gören veya şiddetin yaşandığı ailelerde büyüyen çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenirler. Şiddet gören ailede şiddetin en büyük tanığı olan çocuklar, zaman zaman da bu şiddete maruz kalırlar. Bu çocuklarda iletişim sorunları oluşmakta, aynı davranışı akranlarına ve doğadaki diğer canlılara gösterme eğilimi artmaktadır (Kardam ve Yüksel, 2010). Orhan Kemal'in *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının "Köpek Yavrusu" hikâyesinde, mahalledeki çocukların yük arabası tarafından ezilen yaralı bir köpek yavrusuna işkence etmesi anlatılmıştır. Mahallenin yaramaz ve gaddar çocukları, kendilerini ispatlamak için yük arabası tarafından ezilen köpek yavrusunun kuyruğuna basarak köpeğe işkence eder. Etraftaki yetişkin insanların bu davranışı onaylamasıyla, çocukların yaptıkları işkence giderek artar. Köpeğin acı acı inlemeleri arttıkça çocukların neşeli çılgınlıkları artmaya devam eder. Anlatıcı, çocukların bu davranışını onaylamaz. Çocuklardan en acımasız olanlarını betimlerken "karga suratlı oğlan" ve "Tatar'a benzeyen yassı burunlu oğlan" diye anlatır. Bu gaddar çocukların köpeğe eziyet etmesini, yoldan geçen Hamal Mehmet Bey adındaki hikâye kişisi engellemeye çalışır. Çocuklara, yaptıkları davranışın yanlış olduğunu söyleyip onları ikna etmeye çalışsa da başarılı olamaz. Çocuklar, Hamal Mehmet Bey'le dalga geçerek ona taşla saldırmaya başlarlar. Sinirine hakim olamayan hamal, çocuklardan en gaddar olanını, karga suratlıyı, tokatlar ve mahalle esnafının araya girmesiyle karakola sevk edilir. Hikâye sonunda çöpçüler, köpek yavrusunun cansız bedenini çöp arabasına atıp oradan uzaklaşırlar. Çocukların yaralı köpek yavrusuna şiddet uygulayarak mutlu olması, çocukların aile içi şiddete maruz kalmış olabileceğini gösterir. Hikâye kişilerinden Hamal Mehmet Bey'in karga suratlı çocuğa tokat atması da çocuğun korunma hakkının ihlal edildiğinin kanıtıdır.

Ekonomik durumu kötü olan kimi ailelerde, çocuk yetiştirmek bir yük olarak görülmektedir. Böyle ailelerde büyüyen çocukların sevgi ve saygı değerlerinden uzaklaştığı görülür. “Teber Çelik’in Karısı” adlı hikâyede, eşi tarafından aldatıldığını düşünen Seyran’ın bir lira karşılığında bedeni satması anlatılmıştır. Beton işçisi Teber Çelik’in karısı Seyran, eşinin eve ekmek getirmemesinden ve ilgisizliğinden yakınmaktadır. Bakkaldan ekmek almak isteyen Seyran’a, borçlarını ödemedikleri için veresiye vermezler. Çaresiz kadından faydalanmak isteyen inşaat bekçisi, inşaatın kulübesine çekerek kocasının onu başkalarıyla aldattığını söyler. Seyran, kocasından intikam alma güdüsüyle inşaat bekçisine karşı koymayıp onunla birlikte olur ve karşılığında bir lira alarak evin yolunu tutar. Evde onu bekleyen dört yaşındaki oğlu Kasım vardır. Anlatıcı henüz dört yaşındaki Kasım’ın içler acısı durumunu şu şekilde anlatır:

“Dört yaşındaki oğlu Kasım, uzun etekleri yarı beline kadar ıslak, yalınayakları çamur içinde, kapı önünde bekliyordu. Bu çocuk her gün erken erken evden çıkar, akşamın geç saatlerinde dönerdi. Bütün gün şehrin her tarafında yalınayak ve yarı beline kadar ıslak dolaşır, dilenirdi.” (Kemal, 2021a, s.53).

Kasım’ın bu perişan hali, her gün dilenmesi annesinin umurunda değildir. Annesi için önemli olan kocası tarafından aldatılıyor olmasıdır. Kasım eve dönen annesine karnının aç olduğunu söyler. Buna karşılık annesi Kasım’a “dert soyka dölü” der. Annesi tarafından bu kötü yakıştırmaya maruz kalan dört yaşındaki Kasım’ın temel hakkı olan korunma hakkından mahrum bırakıldığını görürüz. Ayrıca dört yaşındaki bir çocuğun her gün erkenden evden çıkıp geç saatlere kadar dilenmesi de, çocuğun korunmaya muhtaç olduğunu kanıtlar.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 19. Maddesinde, çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunmasına yönelik taraf devletlerin tedbir alması gerektiği vurgulanır (Kurt, 2016, s.112). Ancak Orhan Kemal’in hikâyelerinde yer alan çocuk kahramanlar, gerek aileleri gerekse de toplum tarafından ihmale ve sömürüye uğrarlar. “Çocuk Ali” hikâyesinde, ormanı yakan köylülerin suçu Dul Ayşe’nin on iki yaşındaki oğluna atarak Ali’yi hapse attırmaları anlatılmıştır. Ali, her ne kadar on iki yaşında olsa da yaşından daha olgun davranan biridir. Babası öldükten sonra annesiyle birlikte çalışarak geçimlerini sağlarlar. Köyde yaşanan orman yangını uzun bir süre sonra sonra söndürülür. Jandarmanın ormanı asıl yakanları bulmasından korkan köylüler, suçu Dul

Ayşe'nin on iki yaşındaki oğlu Ali'ye atarlar. Birkaç kuruş para karşılığında kandırılan Dul Ayşe, suçu oğlunun üstlenmesini kabul eder. Çocuk Ali'nin hiç işlemediği bir suçu annesinden dolayı kabul etmek zorunda kalması, çocuğun korunma hakkının ihlal edildiğinin kanıtıdır. Cezaevine giren on iki yaşındaki Ali, yaşından ve konuşmasından ötürü mahkûmlar tarafından alay konusu olur. "Ali, alaya alındığının farkındaydı. Halbuki o da onlarla, 'aylak zevzekler'le eğleniyordu" (Kemal, 2021a, s.117). Anlatıcı hikâyede, her ne kadar Ali'nin yaşından daha olgun olduğunu söylese de hikâyenin başlığından da anlaşılacağı üzere Ali bir çocuktur. Bunu mahkûmlara verilen elbisenin en küçük olanının bile Ali'ye çok büyük gelmesi, girdiği yerin hapisane olduğunu bilmemesi, konuşmasının hala çocukça olmasından anlarız. "Kömüü yakıyoduk. Oman koocusu geedi, beni tuttu. Muhtay oya göttü... Oğda kaada yazdılaa, beni mapis ettilee..." (Kemal, 2021a, s.116). Ali'nin, annesini kandıran köylüler tarafından hapse atırılması; korunma hakkının ihlal edildiğini gösterir. Kendini koruyamayacak kadar küçük olan Ali'nin parasının gardiyan ve mahkûmlar tarafından alınması da bunun kanıtıdır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, çocuk karakterlerin henüz küçük yaşta para kazanmak zorunda olması daha kolay sömürülmelerine sebep olmuştur. Hikâyelerinde, para kazanmak için küçük yaşta bedenini satmak zorunda olan çocuklar ve buna rıza gösteren aileleri ahlaksal çöküşü gösterir. *Çamaşırcının Kızı/Küçükük* hikâye kitabındaki "İki Kız" adlı hikâyede, yaşları küçük olduğu için fabrikadan atılan iki kız çocuğunun fuhuş yapmak zorunda kalışı anlatılmıştır. Çırçır fabrikasında çalışan iki kız, yaşları küçük olduğu gerekçesiyle memurlar tarafından işten çıkarılırlar. Aileleri para kazanmalarını isteyince fuhuş yapmak zorunda kalırlar. Anlatıcı, yoldan geçerken tesadüfen karşılaştığı iki kızla sohbet etmeye başlar. İki kızın kendi çocuğu yaşlarında, dokuz yaşında, olduğunu söyleyen anlatıcı, kızların fuhuş yapmalarını ailelerin bilmesine rağmen onları neden korumadıklarını sorar. Kızlar, ailelerinin bu durumu bildiğini ancak para kazanmaları gerektiğini söyler. Aile, henüz dokuz yaşında olan çocuklarının para karşılığında istismar edilmesine göz yumar. Yoksulluğun ve çaresizliğin kızları fuhuş yapmaya sürüklemesi, çocukların korunma hakkının engellendiğini gösterir. Kızların, küçük yaşlarına rağmen ustaca müşteri peşinde koşmaları bu işe aşina olduklarını gösterir. Cinsel ve duygusal istismara uğrayan çocukların korunma hakkı, aile tarafından sağlanamamıştır.

Hayatın her alanında olduğu gibi hapishanelerde de istismara uğrayan çocukların olduğu görülür. “Recep” hikâyesinde, hapishaneye giren on dört yaşındaki Rumelili bir çocuğun umut dolu hikâyesi anlatılır. Cinayetten hüküm giyen on dört yaşındaki Recep, sübyan koğuşunda dövülüp tacize uğradığı için oradan çıkmak ister. “Al beni sübyan koğuşundan beyim!.. Düşüyorlar beni, el atıyorlar uçkuruma, bıçak çekiyorlar, istiyorlar haraç!” (Kemal, 2020a, s.86). Olanları hapishane müdürüne anlatan Recep, hapishane müdürü tarafından revire, aşçı yardımcısı olarak alınır. Cezaevinde yazı işlerine bakan anlatıcı, revirde yatıp kalktığı için Recep’le daha çok vakit geçirir ve onunla dost olur. Rumelili göçmen bir ailenin çocuğu olan Recep, ailesine yük olmamak için revirde “şeker, zarf kağıdı, kuru üzüm, incir” satarak kıyafetler alır. Hapishaneden çıkacağı günün hayalini kuran Recep, okumaya çok meraklı olduğundan anlatıcıdan okuma yazma öğrenir. Evlenip doktor olma hayali kuran Recep cezasını bitirip çıkacağı günün gecesi, koğuş koğuş dolaşıp helallik isteyerek sevinç ve umutla hapisten çıkar. Recep’in hapishanede istismar edilmesi, hapishanenin çocuk için çok korunaklı bir yer olmadığını kanıttır.

Cambazlık yaparak para kazanmaya çalışan bir kız çocuğunun anlatıldığı “Sevinç” hikâyesinde, yedi sekiz yaşlarındaki hikâye başkışisi kız, Haliç vapurunda cambazlık gösterisi yaparak para kazanmaya çalışır. Ancak satıcılardan bikan yolcular, kıza ilgi göstermezler. Anlatıcı, kızın yanında durarak onunla konuşmaya çalışır. Ailece cambazlık yaptıklarını söyleyen küçük kız, anne ve babasının kendilerine ilgi göstermediğinden, dövdüğünden yakınır. Küçük kız kazandığı parayı babasına vermesine rağmen, babası sarhoş geldiği bir gece gözüne sopayla vurmuştur. Hastaneye kaldırılan küçük kız, bir gözünden olmuştur. Kendisinden iki yaş büyük ablası Nevin ile yedi yaş büyük ablası Nesrin de babalarının şiddetine maruz kalır. Baba şiddetine maruz kalan çocukların korunma hakları engellenmiştir. Fiziksel şiddet, çocukların bedensel, zihinsel, psikolojik ve ahlaki gelişimi de olumsuz etkileyecektir.

Çocuğun hem psikolojik hem sosyal hem de duygusal gelişiminde anne ve baba büyük bir öneme sahiptir. Anne ve babası yanında olmayan çocuklar kimlik oluşturma sürecinde birçok zorlukla karşılaşır. Anne ve babası yanında olmayan çocuklarda genellikle sevgi arayışı ve buna bağlı olarak küçük yaşta cinsel ilişki kurma durumu söz konusu olabilir (Polat, 2000, s.3). “Mavi Eşarp” hikâyesinde, annelerini doğum esnasında kaybeden, babaları tarafından terk edilen üç çocuğun yaşam hikâyesi anlatılmıştır. Bir vapur yolculuğunda anlatıcının dikkatini yaşlı kadın ve torunu çeker.

Yaşlı kadın ve torunuyla sohbet eden anlatıcı, onların hayat hikâyelerini öğrenir. Kızın annesi, doğum esnasında hayatını kaybetmiştir. Hayırsız babası ise, Edirne’de kötü bir kadınla kaçır. Kıza ve kızıdan küçük iki erkek kardeşine güvercin yemi satarak bakan anneannesi, hayatından bıkmıştır. “Allah Yarabbi... Almaz canımı ki ben de kurtulayım, onlar da!..” (Kemal, 2020a, s.131). Yetmiş yaşındaki kadının torunlarına bakması çok güçtür, bu da çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyecektir. Vapurdan inen yaşlı kadın ve torununu takip eden anlatıcı, küçük kızla sohbet etmeye başlar. Küçük kızın, gezgin sebzece dediği Ahmet abi, küçük kıza cinsel istismarda bulunur. Ahmet abi dediği kişinin kıza istediklerini yapması ve kızın istismar edildiğinin farkına dahi varamaması kızın korunma ihtiyacı olduğunun kanıtıdır.

“Bir Ahmet abi vardı, gezgin sebzece... Her zaman Balat sinemalarına giderdi onunla. Birinde Kehtane’ye bilem gitmişlerdi de, Ahmet abi çiklet almış, dondurma, gazoz ısmarlamıştı. Sonra kayığa binmişlerdi. Kayık oynak mı oynak, uzaklara, ta uzaklara girmişlerdi... Ahmet abi ağaçların altına yatırmıştı onu. Dur be Ahmet abi, dur Ahmet ağabeyciğim, gıdıklanıyorum be yahu demişti de, hiç... Dinlemiyordu ki... Ahmet abi sırt üstü uzanmış, uyumuyor mu? Durur mu?” (Kemal, 2020a, s.132-133).

Ahmet abi dediği kişinin istismarına uğrayan küçük kıızı, anneannesinin koruyamadığını görürüz. Ahmet abi küçük kıza “Yüksek topuklu, Amaroza entarilik, Vual çorap, ruj, oje, naylon külot ...” (Kemal, 2020a, s.133). alacağını vaat ederek kandırmıştır. Küçük kızın istismar edilmeye müsait bir hayatının olması, anneannesinin torununu koruyacak durumda olmaması, kıızı korunmasız bırakmıştır.

Sokakta çalışan çocukların maruz kalabileceği tehlikelerden biri de tacizdir. Çocukların küçük ve savunmasız olmalarından yararlanmak isteyen kişilerin tercih ettiği mekanlardan biri de sokaktır. Sokakta işportacılık yaparak annesine destek olan bir çocuğun anlatıldığı *Kardeş Payı* hikâye kitabındaki “Çocuk” adlı hikâyede, hikâye başkışisi olan çocuk babası öldükten sonra annesine destek olmak için okul çıkışlarında kartpostal satar. Soğuk bir kış gününde işportacılık yaparken aklına ölen babası gelir. Babası ölmeden önce daha iyi bir hayat yaşayan çocuk, babasının ölümüyle birlikte çalışmak zorunda kalmıştır. Babası ölmemiş olsa çalışmayacak, babası belki de sınıf arkadaşı Haluk’unki gibi bir pergel takımı alacaktı ona. Bunları düşünürken, alkollü bir adam karşısına çıkar. Adam bakışlarını çocuğun üzerinden ayırmaz, ona her fırsatta

“çok güzelsin” diyerek aldığı kartpostalların tutarından daha fazla para verir. Çocuk hak etmediği bu parayı köşede dilenen kör bir ihtiyara vermeyi düşünür. Ancak adam tekrar gelir ve çocuğa bir miktar daha para verir. Çocuğun yanağını okşaması üzerine çocuk, adamın kötü niyetli olduğunu anlayarak verdiği tüm parayı yüzüne fırlatır. Sokakta çalışan çocuğun savunmasız olduğunu düşünen kötü adam, onun korunma hakkını ihlal etmek ister. Ancak çocuk buna müsaade etmez. Küçük çocuk sokakta yalnız olması, bundan sonra böyle olayların yaşanabileceğini gösterir.

Önce *Ekmek* hikâye kitabının “Bir Çocuk” adlı hikâyesinde, sokakta aç ve sefil bir şekilde dolaşan kimsesiz bir çocuğun hikâyesi anlatılmıştır. Hikâye başkışisi olan çocuğun adı belirtilmemiştir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere o herhangi bir çocuktur. Hikâyede, bütün sokak çocuklarını temsil eder. Pantolonu lime lime olmuş, yalın ayaklı sokak çocuğu İstanbul’un sokaklarında gezerken bir lokantanın camından içeri bakar. Bu durum içerideki müşterilerden olan müteahhiti rahatsız eder. Kendisi de yoksul bir hayattan gelen kimsesi olmayan müteahhit, garsona çocuğu göndermesini söyler. Başka bir müşteri buna karşı çıkar ve tartışırlar. Daha sonra polis gelir ve karakola giderler. Sokak çocuğu karakola gitmekten memnundur. Polisin kavgaya sen mi sebep oldun sorusuna, göğsünü gere gere ben sebep oldum diyecektir. Çünkü sokak çocuğu için hapiste olmak, dışarıda olmaktan daha iyidir. Beton ağabeyinden hapisteki hayatın sokakta kalmaktan daha iyi olduğunu duymuştur. Hapishanede sıcak yatak ve sıcak çorba vardır. Hikâyede olayın yaşandığı ay nisan ayıdır, İstanbul’da kaloriferler sönmüştür. Hikâyede sıkça tekrarlanan “İstanbul’da on iki ayın altısı kış, altısı yazdır” (Kemal, 2020b, s.19). ifadesi nisan ayının da soğuk olduğunu vurgulamak için söylenmiştir. Sokağın soğukunda kalmaktansa hapse girmeyi tercih eden sokak çocuğu, korunma hakkından yoksundur. Sokakta onu bekleyen tehlikenin farkında olması, açlığın, soğukun ne derece zor olduğunu bilmesi onun hapse düşmek istemesinin sebebidir. Çünkü hapse girince karnı doyacak sıcacık yatağı olacaktır. Hapis, çocuk için sokakta kalmaktan daha korunaklı bir yerdir.

“Tarzan” hikâyesinde, işportacılık yaparak ailesini geçindiren bir çocuğun hikâyesi anlatılmıştır. Tarzan lakaplı çocuğun babası kötü bir kadınla kaçınca annesi ve kız kardeşiyle birlikte kalırlar. Bobi ağabey adlı hikâye kişisi, işportacı çocuğa daha iyi bir iş bulma vaadinde bulunur. Annenin bir deri kemik kalmış olması, babalarının da onları terk etmesini fırsat bilen Bobi, Tarzan lakaplı çocuğun kız kardeşini taciz eder. Ailenin yoksulluğunu kullanan Bobi, evlerine gittiğinde paketlerle yiyecek, pastırma,

kaşar peyniri götürür. Başlarında bir yetişkinin olmamasını fırsat bilen Bobi, henüz ilkokula giden küçük kızı istismar eder. Kızın bu durumu annesine söylememe nedeni ise annesinin hastalığının gidererek artacağından korkması ve Bobi’yi bir daha eve almayacağı için de pastırma, kaşar peyniri, ekmek getirmeyeceği düşüncesidir. Yoksul olan ailenin bu durumunu kullanan Bobi, küçük kız korunma hakkını elinden almıştır. “Döv, öldür. Oturmayacağım kucağına, zorla mı? O gün ne diye okuldan dönerken beni bileğimden tuttu? Ne diye lastiği patlak dolmuşa çekti?” (Kemal, 2020b, s.37).

Babası kötü bir kadınla kaçınca ailesinin geçimine katkı sağlamak için gazete satıcılığı yapan bir çocuğun anlatıldığı “Elli Kuruş” hikâyesinde, hikâye başkışisi çocuk, babası kötü bir kadınla kaçınca annesi, haminnesi ve kendisinden üç yaş küçük kardeşiyle birlikte kalır. Sabahın erken saatinde işe başlayan çocuğun, sokaktaki tehlikelere karşı korunma hakkından yoksun olduğunu görürüz. “İster lapa lapa kar, ister şarıl şarıl yağmur yağsın, isterse de bütün gecenin ayazından karlar dona kesmiş olsun, sabahın beş buçuğunda karanlıkları ürperten sesiyle sokağa girerdi (Kemal, 2020b, s.88). Küçük çocuk, her gün gazete sattığı anlatıcıya, doktorun yazdığı öksürük ilacını alamamaktan yakınır. “Dilber Hanım öksürük için bir ilaç yazdırdı ama, nerde?.. Beş yüz otuz kuruş be ağabeyciğim!” (Kemal, 2020b, s.90). Çocuğun ilaç alamayacak kadar yoksul olması, hastalığa karşı direncinin zayıflamasına sebep olmuş ve hayatını kaybetmiştir. Çocuğun korunma hakkının sağlanamaması, yaşama hakkının sona ermesine sebep olmuştur.

Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi hikâye kitabındaki “Kırmızı Küpeler” adlı hikâyede, anlatıcının çocukluk yıllarını geçirdiği konakta konağın beslemesi ile yaşadığı bir anısı anlatılmıştır. Çocukluk anısını anlatan anlatıcı, olayın yaşandığı zaman beş yaşlarında küçük bir çocuktur. Konağın hizmetçi kızı Elmas ise, on iki on üç yaşlarında güzel bir kızdır. Anlatıcının babası, evde otoriter biridir. Babasına karşı olumsuz duygular besleyen anlatıcı, babası tarafından dövüldüğünde hemen Elmas ablasının yanına koşar, onun için en korunaklı yer Elmas ablasının göğsüdür.

“...babam, dışarıda alamadığı hıncını benden almak istercesine beni dövdüğü zaman ne annem, ne babaannem, ne de halalarımın okşaması... İlle de Elmas Abla’nın tavan arasındaki yatağı üzerine yan yana oturduğumuz zaman, ya da beni kolları arasına alıp, ‘Yavrum... nasıl kıyıp da vurdu sana. Elleri kırılısıca’

demez mi, baston izi taşıyan butlarımın acısı diniverir, kendimi hemencik onun yumuşak, kar beyazlığı içinde kaybederdim” (Kemal, 2007, s.4).

Babası tarafından şiddete uğrayan anlatıcının, kendini koruyamadığını görürüz. Annesi, halası ve babaannesi babası evdeyken iyi geçinir. Ancak evden çıktığı zaman sürekli kavga ederler. Böyle bir ailede büyüyen çocuk, Elmas ablasıyla evden kaçma planları dahi yapar. Babası evde yokken otoriter figür olarak babaanne görülür. Babaanne, konağın beslemesi Elmas’a çok kötü davranır. Elmas bakkalın, manavın, sebzececinin ıraklarıyla konuşuyor diye babaanne kızın saçlarını kesmek ister. Bunu anlatıcıdan duyan Elmas, konaktan kaçır. Kaçmadan önce anlatıcıya, kırmızı küpelerini hatıra olarak bırakır. Babaannenin Elmas’a kötü davranması, kimsesiz kızın kendini koruyamayacak durumda olması korunma hakkının engellendiğinin kanıtıdır.

“Babaannemin o zaman bile Elmas Abla’ya acıyacağını sanmazdım. Bilmiyorum neden, ona hıncı vardı adeta. Her sözün başı, ‘Kız, gözü çıkasıya!’ diye başlardı. Mutfağa, kilere, merdiven altındaki çamaşırlığın köşesine kısıtıp kısıtıp etini büktüğünü, büktüğü yeri de morarttığını Elmas abla kaç kez anlatmış, ağlamıştı (Kemal, 2007, s.5).

Hayata tutunmaya çalışan bir kız çocuğun yaşadığı zorlukların anlatıldığı “Bir Dal Gibi” adlı hikâyede, hikâye başkışisi kız ortaokul ikinci sınıftan ayrılıp ortaokulu dışarıdan bitirmeye çalışan bir yandan da kitapçıda çalışan biridir. En büyük hayali, bir meslek sahibi olduktan sonra annesini el kapılarından kurtarmaktır. Kızın annesi, atölyede terzi olarak çalışır. Annesinin çalıştığı atölyeye gidince atölye sahibi kıza asılır. Kızı sürekli taciz eden adam, eşinden boşanıp onunla evleneceğini söyler. Oysaki kız evlenmek değil okumak ister. Anlatıcı olayı gördükten sonra kızın karakola gidip şikayet etmesini ister. Ancak kız, “öldürür sonra beni” diyerek kabul etmez. Kızın kendisinden büyük bir adamın tacizlerine alıkoymayacak kadar savunmasız olması, öldürür korkusuyla karakola gidip şikayet etmemesi korunma hakkının sağlanmadığının gösterir.

Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı hikâye kitabının “Yağmur Yüklü Bulutlar” adlı hikâyesinde, şehrin sokaklarının birinde dilenen bir kadının para karşılığı iyi giyimli bir adamla birlikte olması anlatılmıştır. Dilencilik yapan kadın, eşi tarafından yedi yıl önce terk edilmiştir. Bedenini satmaktan başka çaresi olmayan kadının, kimden olduğu belli olmayan Mıstık adında bir çocuğu vardır. Şehrin sokaklarının birinde

çocuğuyla dilenen kadının karşısına fötr şapkalı, şık giyimli biri çıkar. Kadının gözlerinden çok etkilenen adam, cesaretini toplamak için şarapçıya gider ve sarhoş olur. Sonra kadının yanına giderek kendisini takip etmesini söyler. Kadını, yüksek ağaçların bulunduğu تنها bir yere götürür. Çocuğuyla birlikte giden kadın, oğlu Mıstık'ı “kalın bedenli ağaçlarının birinin altına” oturtur. Çocuğun bu duruma alışkın olduğunu söyleyen kadın, adamla birlikte olur. Annesinin verdiği saç tokasını ağzına koyan Mıstık'ın dişeti acır, ancak annesinin kızmasından koktuğu için ağlamamaya çalışır. “Anasının başından çıkarıp verdiği saç tokasını ağzına soktu. Birden dişetine batmıştı demir toka. Kızdı, attı. Yumruğunu emdi bir süre. Ama dişeti acıyordu. Ağlayacaktı, kalın altdudağı büzüldü. Kendini tutuyor, ağlamamaya çalışıyordu. Birinde ağlamıştı, anası hırsla gelmiş, yerden yere çalmıştı” (Kemal, 2017b, s.20). Annesinin verdiği tokayı kaybeden Mıstık, tekrar annesinden azar یشtir. “Toka hani kör olasıca?” (Kemal, 2017b, s.20). Çocuğun babasının kim olduğunu belli olmaması, kadının çocuk sahibi olmaya hazır olmadığını gösterir. Çocuğunu fazlalık olarak gören kadın, en ufak şeyde ona hakaretler savurur. Çocuğun; annesinin fuhuş yaptığını görmesi, şiddete ve kötü söze maruz kalması, korunma hakkının önemsenmediğini gösterir.

“Fare Zehiri” hikâyesinde, eczanede çalışan küçük bir kızın acı dolu yaşamı anlatılmıştır. Hikâye başkişisi kız, on beş yaşında eczanede çalışan güzel bir kızdır. Bulgaristan'ın Plevne Türklerinden olan kızın babası felçli, annesi de verem olduğu için yedi kardeşine de kendisi bakmak zorundadır. Kızın güzelliği herkesin dikkatini çeker. Ondandır hoşlandığını söyleyen bir gence, bu işler için vaktinin olmadığını söyler. “Laboratuara gidip gelirken yolumu bekliyor, önüme çıkıyor. Randevu veriyor bana, sinemaya gidelim diyor. Benim böyle şeylere vaktim var mı?” (Kemal, 2017b, s.104). Ancak genç, bunu dinlemez ve dört arkadaşıyla birlikte kıza tecavüz eder. Kızın dört kişiye karşı kendini koruyamayacağını fırsat bilen gençler, kıızı korunma hakkından yoksun bırakırlar. Yaşadığı acıyı unutamayan kız, bir kutu fare ilacı içerek yaşamına son verir.

“Üç Onluk”ta, torun sahibi olmuş yaşlı bir adamın on beş yaşındaki kızın bekaretini bozması anlatılmıştır. Hikâyedeki kız, on beş yaşında teyzesiyle yaşayan biridir. Yaşlı adam ise, dört çocuk ve torun sahibidir. Kız, önce yirmi yaşında olduğunu söyler. Ancak adamın azgın bir boğa gibi saldırdığını görünce gerçek yaşının on beş ve bakire olduğunu söyler. Yaşlı adam bunu duymaz, duymak istemez. Kendini kaptıran yaşlı adam, kızın bekaretini bozar. Kız ise, teyzesinin bunu öğrenince yaşlı adamı

mahkemeye vereceğini söyler. Aslında teyzesi, kızın fuhuş yaptığını bilir ancak bekaretinin bozulmasını da istemez. “Duysa kıyametleri koparır. Susması için çok para lazım” (Kemal, 2017b, s.198). Yaşlı adam sonradan çok pişman olsa da bu durumdan sıyrılmak için kıza, cebindeki üç onluğu verir. Fuhuş yaptığını bilen teyzesinden başka kimsesi olmayan kızın korunma hakkından yoksun olduğu görülür. Yaşlı adamın istismarına uğrayan kızın bakire olduğunu söylemesine rağmen adamı durduramaması, kızın kendini koruyamadığını gösterir. Kızı, sadece yaşlı adam değil Bakırköylü Erol da istismar eder ancak Erol kızın bakire olduğunu duyunca korkar. “Yer yer yırtık külotunu çıkarmıştı birinde Bakırköylü Erol. Ağlamış ‘Yaşım küçük,’ demiş, korkutmuştu. Yuh be, korkutmuştu gencecik, sarışın oğlan da, şu moruk?” (Kemal, 2017b, s.196).

Mahalledeki erkeklerin istismarına uğrayan bir kızın anlatıldığı “Behiye” hikâyesinde; hikâye başkışisi Behiye, on üç on dört yaşlarında bir kızdır. Tütünde çalışan annesi ve ayakkabı boyacılığı yapan kardeşiyle birlikte yaşar. Babası, onları bırakıp kaçmıştır. Diğer hikâyelerde olduğu gibi babanın evi terk etmesi ailede otorite boşluğu yaratır. Bu da çocukların daha kolay istismar edilmesine sebep olur. Mahalledeki erkeklerin “Sana yüksek topuklu ayakkabı alacağım, üst baş alacağım, para vereceğim” (Kemal, 2017b, s.249). vaatlerine kanan Behiye; mahallenin bakkalı Nuri, Çeçen Hakkı ve Cemal Bey tarafından istismar edilir. Yaşı küçük olduğu için fabrikada çalışamayan Behiye’nin hayali, Beyoğlu’na gidebilmektir. Küçük kızın bu zaafını bilen erkekler, Behiye’yi istismar eder. “Beyoğlu’na götürecekti. Çeçen Hakkı gibi simitle değil... Birden Cemal Bey’in başı, yüzü, gözleri. O da tıpkı Çeçen Hakkı gibi. Ama Beyoğlu’na götürecek, külot alacak. Sonra bu Çeçen Hakkı gibi canını da yakmıyor” (Kemal, 2017b, s.253). Behiye, Beyoğlu’na gidebilmek, yeni yeni kıyafetler alabilmek için erkeklerin istismar etmesine ses etmez. Babasının olmayışını fırsat bilen mahalledeki erkekler, Behiye’yi korunma hakkından yoksun bırakırlar.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde çocuklar genellikle ihmal, istismar ve sömürüye maruz kalır. Sokakta, iş yerinde, hapishanede sömürülen çocuklar kendilerini koruyabilecek güçte değildir. Hikâyelerde korunmaya muhtaç çocukların babaları ya kötü bir kadınla kaçıp onları terk etmiştir ya da hayatta değildir. Babanın olmaması, çocuğun çevredekiler tarafından istismar edilmesini daha da kolaylaştırır. Kimi hikâyelerde de çocuklar baba şiddetine maruz kalır. Çocuğu korumakla yükümlü olan aile, çocuğa şiddet uygulayarak onun korunma hakkını ihlal eder.

4.3.4. Katılım Hakkı

Çocuğun aileye ve toplumsal yaşama aktif olarak katılmasını sağlayan haklardandır. Çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşlerini açıklama, karara katılma süreçlerinde aktif rol alma, düşünce ve görüşlerini ifade etme, din ve vicdan özgürlüğü gibi karar alma süreçlerine aktif olarak yer aldığı haklarıdır. Çocuğun katılım hakkı, ifade özgürlüğü ve demokrasi kültürünün yerleştiği toplumlarda daha çok önemsenir.

Çocuğun katılım hakkı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesinde de yer alır. İlgili maddede, taraf devletleri, görüş oluşturma kabiliyetine sahip bir çocuğun kendisini ilgilendiren her türlü konu hakkında görüşlerini özgürce açıklama hakkına sahip olduğu savunulmaktadır. Çocukların ifade özgürlüğü, İsviçre Medeni Kanunu'nda yer almaktadır. İsviçre Medeni Kanunu'na göre, ebeveynler ve çocuklar topluluğun yararı için gerekli olduğu ölçüde birbirlerini desteklemeli ve birbirlerine saygı göstermelidir. Ayrıca İsviçre Medeni Kanunu'nda, çocukların ebeveynlerin karşı katılma hakkı vardır. Bu maddeye göre ebeveynler, “çocuğa yaşamının düzenlenmesinde olgunluğuna uygun bir özgürlük” tanımakla ve “önemli konularda olabildiğince görüşünü almakla” yükümlüdürler. Çocuklar, özellikle temel hak kullanma ehliyetine sahip olmadığı durumlarda bu hakka sahip olurlar (Gören, 2012, s.81).

Çocuklara katılım hakkıyla birlikte düşüncelerini özgürce ifade edebilme, kendini ilgilendiren konularda karar verme süreçlerinde aktif bir şekilde rol alma hakkı da tanınır. Çocukların dinlenilmeye hakkı vardır, çocuğun kendi içinde yaşadığı dünyayı anlayabilmek için çocuklara katılım hakkı verilmelidir. Demokrasi kültürünün bir gereği olan katılım hakkı, ayırım gözetmeksizin her çocuğa verilmelidir. Temel hak kullanma ehliyetinin olmadığı çocuklarda, aile ve devlet tarafından olabildiğince çocuğun görüşleri alınarak ortak bir karar verme süreci işletilmelidir. Aile içi demokrasi kültürünün zayıf olduğu ailelere gerekli eğitimler verilerek çocuğun katılma süreçlerinde aktif rol alması sağlanmalıdır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, hikâye kişilerinin çocukların düşüncelerine önem vermedikleri görülür. Onların ne düşündüğü önemli değildir, onlar hakkında kararı ebeveynleri verir. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının “Bir Ölüye Dair” adlı hikâyesinde,

annelerinin intihar etmesiyle ortada kalan üç çocuğun hikâyesi anlatılmıştır. Yoksul bir mahallede yaşayan çocukların babası, askeredir. Anneleri de çalıştığı fabrikadan kovulunca yaşadıkları yoksulluk ve geçim sıkıntısı artar. Yoksulluk ve geçim sıkıntısına dayanamayan kadın, intihar eder. Kadının intihar etmesi üzerine olay yerine gelen savcı, mahalleliyi sorgular. Annelerinin ölümü karşısında kayıtsız kalan çocuklar, başlarına gelen durumun büyüklüğünün farkında değildirler. “Zehra’nın çocukları, mahallede düğün olduğu zamanlar gibi keyifliyidiler. Sadece büyük kız düşünceli görünüyordu” (Kemal, 2021a, s.44). Askerde olan babalarının, intihar eden karısına üzülmeyeceğini bilakis sevineceğinin söylenmesi, çocukların sağlıklı bir ailede büyümediklerinin kanıtıdır. Askere gitmeden önce de eşiyle sürekli kavga eden adamın bu durumu çocukların ruh halini etkilemiştir. Zehra’nın ölümü mahallede çabuk unutulur. Hikâyenin adı da olayın sıradan bir olay gibi görüldüğünün kanıtıdır. Zehra, herhangi bir ölüdür. Çocuklara gelince, çocuklar mahalleli tarafından paylaştırılır. Ancak çocukların bu konuda fikri alınmamıştır, kimin hangi evde kalacağına mahalleli karar vermiştir. Çocuklar belki de birbirlerinden ayrılmak istemeyeceklerdir ancak mahalleli için onların düşünceleri önemli değildir. “Çocuklarsa, onları mahalleli paylaştı: Büyük kızı Fitnat aldı, ortancayı bizim Dokumacı Haydar, en küçüğü de Yardacı Bulgaryalı Mehmet” (Kemal, 2021a, s.45).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde çocuğu birinci derecede ilgilendiren konularda bile çocuğun düşüncelerine çoğu zaman başvurulmadığı görülür. *Sarhoşlar* hikâye kitabındaki “Kamyonda” adlı hikâyede, verem hastası annenin kızının fikrini sormadan onu komisyoncuya vermek zorunda kalışı anlatılmıştır. Verem hastası kadın, kızı Selvi’yle kamyonda yolculuk yapar. Kamyonda bulunan dazlak kafalı komisyoncu, kamyonda gördüğü Selvi’ye kendisiyle gelirse ona güzel kıyafetler alacağını, sinemaya götüreceğini söyler. Komisyoncunun amacı, Selvi’yi alıp şehirde zengin ailelerden birine satmaktır. Selvi’nin annesinin veremli olduğunu ve hastalığının giderek arttığını kamyondaki delikanlıdan öğrenen komisyoncu, annesinin veremli olmasını fırsat bilerek kızının kendisiyle gelmesini ister. Kızını vermekten başka çaresinin olmadığını düşünen yoksul anne, gözleri dolarak bu teklifi kabul eder. Yoksulluk ve çaresizlikten kızını vermek zorunda olan anne, Selvi’nin fikrini bile sormaz. Kızı birinci derecede ilgilendiren bu konuda Selvi’nin düşüncelerinin sorulmaması, çocuğun en temel hakkı olan katılım hakkının önemsenmediğinin kanıtıdır.

Annesi tarafından zorla komşuya gönderilen küçük bir çocuğun anlatıldığı *Önce Ekmek* hikâye kitabındaki “Sevmiyordu” hikâyesinde, hikâye başkışisi Erol daha okula başlamamış bir çocuktur. Annesi, onu çocuğu olmayan karşı komşuya gönderir. Ancak Erol komşu teyzeye gitmek istemez, çünkü komşu teyzenin onu sevdiği için çağırmadığını bilir. Komşu teyze, Erol’un babasına ilgi duyduğu için çocuktan ailesi hakkında bilgi almak ister. Ailesi ile ilgili sorulardan hoşlanmayan Erol, komşu teyzenin sorularına kısa ve anlaşılmaz cevaplar vererek onu sinirlendirir. Komşu teyze de daha fazla dayanamayarak Erol’un bir daha evine gelmemesini ister. Bunu söyledikten sonra Erol’un kadınla ilgili düşüncesi değişir. Erol, kendisini kovan bu teyzeyi artık çok sevmektedir. Hikâyede anne, çocuğun katılım hakkını önemsemez. Çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşlerinin alınması gerekir. Ancak anne bunu önemsemeyerek çocuğun katılım hakkını engellemiştir.

“Gözlerinden yağmur gibi dökülüyordu:

‘Gönderme beni anneciğim, n’olursun gönderme!’

Aldırmıyordu anne. Sokak kapısının aralığına çömelmişti:

‘Ayıp, çok ayıp. Senin gibi cici çocuğa yakmıyor hiç!’

‘Sevmiyorum o teyzeyi anneciğim, valla billa sevmiyorum!’

‘Sana çikolata veriyor, şeker veriyor. Sonra, onun hiç çocuğu yok. Yazık değil mi?’

‘Değil. Çikolata da vermesin, şeker de!’ (Kemal, 2020b, s.71).

Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi hikâye kitabındaki “İnci’nin Maceraları” adlı hikâyede, hikâyenin başkışisi İnci altı yaşında annesini çok seven bir kızıdır. Babası hapisneden çıkmadan önce, babasını üst kat komşusu Berin’in babası gibi şişman, saçları pırıl pırıl, ayakkabıları yeni, doktor bir baba olarak hayal etmiştir. Ancak babası, Berin’in babası gibi değildir. Zayıf, saçları ağarmış, ayakkabıları eski, somurtkan ve fakir biridir. Babasının hapisneden çıkmasıyla annesinin ona olan ilgisi azalmıştır. Annesinin artık kendisini sevmediğini düşünen İnci, babasının yeniden hapse girmesini ister. Babası, İnci’nin üst kat komşusu Berin ile arkadaşlık kurmasını istemez. Babasının kızını birinci derecede ilgilendiren bir konuda onun görüşünü alma ihtiyacı duymaması, çocuğun katılım hakkını önemsemediğini gösterir.

“Bir gün... Üst katta oturan doktorun kızı Berin'den ötürü babası, ‘Bana bak!’ dedi, ‘Bir daha o şımarık kızla oynamayacaksın, anladın mı?’

‘Berin’le mi?’

‘Ne boksa...’

‘Sen fakir çocuğusun, kendine göre arkadaşlar bul...’” (Kemal, 2007, s.9).

“Ürök Ninile” hikâyesinde, hikâye başkişisinin eşek anırması sesiyle çocukluğunda yaşadığı bir olay anlatılır. Hikâye başkişisi, çocukken kardeşi yüzünden babasından şiddet gören biridir. Bir eşek anırması sesiyle otuz yıl öncesine gider. Babası, hikâye başkişisinin kardeşiyle arkadaş olmasını ister. Ancak hikâye başkişisi kardeşiyle ilgilenmek, onunla arkadaş olmak istemez. Yeni doğan kardeşini kıskanan hikâye başkişisi, bu yüzden babasından sürekli şiddet görür. Babası, eşeğin anırmasından korkup ağlayan kardeşinin ağlama sebebini bile hikâye başkişisine bağlar. Yaşı ilerlese de bu unuttuklarının etkisinden kurtulamayan hikâye başkişisi, eline geçen her fırsatta kardeşini eleştirir. Babasının; kardeşiyle zorla arkadaş olmasını istemesi, onun ne düşündüğünü sormaması, çocuğunun katılım hakkını önemsemediğinin kanıtıdır. “Zorla arkadaş olması isteniyordu. Olamıyordu oysa. Olamadığı için de azarlanıyordu boyuna. Dayak yiyiyordu. Dayak yiyip azarlandıkça büsbütün uzaklaşıyordu. ‘Kardeş’inden” (Kemal, 2017b, s.303).

Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde; aile bireyleri, çocuğun kendisini birinci dereceden ilgilendiren konularda bile görüşlerine başvurmaz. Düşüncelerine başvurulmayan çocuk kahramanlar, ebeveynlerinin kendileri hakkında verdikleri kararları uygulamak zorunda kalır. Çocuğun düşüncelerini önemsemeyen, saygı göstermeyen hikâye kişileri zaman zaman çocukla çatışır. Ancak güçsüz olan çocuk kahramanlar, ebeveynlerinin verdiği kararı kabullenmek zorunda kalır.

4.4. Çocuk İşçiler

Çocuk işçiler, ailelerin geçimine katkıda bulunmak için genellikle düşük ücretle çalışırlar. Çalışma koşulları, çocukların okullarına devam etmelerini çoğu zaman engellemektedir. Akranlarıyla vakit geçirmesi, oyun oynaması gereken bu çocuklar hayatın tüm yükünü küçük bedenlerinde taşıyarak omuzlamak zorunda kalırlar.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre 18 yaşının altında olan herkes çocuk sayılır. Bu sözleşme ülkemiz tarafından da kabul edilmektedir. Çocuk işçiliği, 18 yaşının altındaki kişilere fiziksel, zihinsel ve ahlaki yönden zarar veren ve onları eğitimden mahrum bırakarak sömüren bir çalıştırma şekli olarak da ifade edilebilir (ÇSGB, 2007, s.9). Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) ise, 15 yaşın altındaki kişilerin aile bütçesine katkı sağlamak veya yaşamını idame ettirebilmek amacıyla çalışanları “çalışan çocuk” ya da “çocuk işçi” olarak adlandırır (Avşarve Öğütoğulları, 2012, s.12).

Çocukların çalışma yaşamında aktif olarak yer almasının en büyük sebeplerinden biri yoksulluktur. Ailelerin gelir düzeyleri düşük olduğu için çocuklarını çalıştırma ihtiyacı duyarlar. İşverenler de ucuz işgücü olması sebebiyle çocuk işçi çalıştırmaya sıcak bakarlar. Çoğunlukla kayıt dışı çalıştırılan çocuk işçiler, haklarını aramayı bilmedikleri için işverenler tarafından tercih edilirler.

Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal'in hikâyelerinde, çocuk işçiler büyük yer kaplar. Yazarın hayat mücadelesi veren çocuk karakterlerin karşısına çıkardığı patronlar, çocuk işçilerin emeklerini sömürürler (Kantarcı, 2006, s.87). *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının “Uyku” hikâyesinde, çoğunluğu on dörtle on altı yaşındaki işçilerin oluşturduğu bir fabrikada zorlu gece mesaisinde yaşananlar anlatılır. Zorlu çalışma koşullarında çalışan çocuk işçiler, ustabaşının çift yevmiye karşılığında mesaiye kalma isteğini işten atılmamak için kabul ederler. “Ustabaşı aksidir. Sami işi bırakır giderse, ustabaşı bir daha fabrikaya adım attırmaz ona. Fabrikanın ameleye ihtiyacı yok ki, kapının önü kendi kadar çocuklarla dolu” (Kemal, 2021a, s.81). İş Kanunu'na göre, cumartesi günü öğleden sonra tatildir. Fakat patron için önemli olan para kazanmaktır, çalışma saatlerini kendi çıkarlarına göre ayarlar. Patron, elindeki maddi güçle insan için en önemli olan uyku saatini çift yevmiye karşılığında satın alır (Kaplan, 2002, s.227). Fabrikanın gürültüsü dışarıdan işitilmesin, İş Dairesi'nin kulağına gitmesin diye fabrikadaki bütün pencereler kapatılır, tavandaki yuvarlak deliklere varıncaya kadar. Yazın bunaltan sıcaklığıyla birlikte havasız kalan fabrikada, çocuk işçilerin çalışma şartları daha da zorlaşır. Cumartesi öğleden sonra tatil olur, diye yiyecek getirmeyen Çocuk Sami, gece acıkırım diye elli kuruş avans almayı düşünür ancak annesinin “Aman oğlum Sami, sakın borç etme... Ay başında kiramızı ödeyemezsek evimizden atarlar bizi...” (Kemal, 2021a, s.82) sözü aklına gelince vazgeçer. Saat gece iki buçuğa doğru Çocuk Sami'nin ayakta duracak hali kalmaz. Uykusu dağılsın diye başını makinenin

demirine vurur, göz kapaklarını çimdikler, elini ısırır ama nafiye. Bir ara makinenin yan demirine yaslanıp yuvarlanma tehlikesi geçirir. Uykusuna daha fazla direnemeyen Çocuk Sami, makinesini bırakıp helaya kaçar. Helaya kaçan sadece Çocuk Sami değildir, onun gibi diğer çocuk işçiler de uykuyla olan mücadelelerine yenik düşüp helaya kaçarlar. Celal Usta tarafından helada yakalanan Çocuk Sami, uyandırılarak tekrar makinesine gönderilir. Çocuk işçilerin uykularını satın alan patron için, önemli olan kazanacağı paradır. Onların ne koşullarda çalıştığı önemli değildir. On sekizinci presin işçisi Çocuk Haydar da uykusuna yenik düşerek kafasını yarar. Ustabaşı tarafından ceza yemekten korkan Çocuk Haydar, etrafında toplanan işçilerin dağılmasını ister. Çocuk Haydar'ın etrafını saran işçileri gören ustabaşı, Çocuk Haydar'ın yanına gelerek kanayan kafasını sargı beziyle sarar. Bu zorlu mesaide, özellikle çocuk işçilerin uykularına direnmeye çalıştıklarını görürüz. Zaman zaman uykularına yenik düşen çocuklar, büyük tehlikeler atlatır. Fabrika sahibi sadece hikâyenin sonunda görünür. Erkenden fabrikaya gelerek Celal Usta'nın tüm gece uykusuz kalması karşılığında, içinde yirmi beş lira olan zarfı uzatır. Bir insanın en tabii hakkı olan uyku hakkını para karşılığında satın alan patronun çocuk işleri de, kendi maddi çıkarlarına uyduğu için çalıştırdığını görürüz.

Çamaşırcının Kızı/Küçük hikâye kitabının “İki Kız” hikâyesinde, henüz dokuz yaşlarında olan iki kız çocuğunun fuhşa sürüklenişi anlatılmıştır. Çırçır fabrikasında çalışan bu iki kız çocuğu, yaşlarının küçük olması gerekçesiyle memur tarafından işten çıkarılır. Fabrikadan çıkarılan kızların başka yapacak işi olmadığı için, fuhuş yapmak zorunda kalırlar. Ailelerinin para kazanma isteği, onların fuhşa sürüklenmesine sebep olur. Yoldan geçen anlatıcı, para kazanmak için küçük bedenlerini satan çocukları görür. Kızların kendi çocuğu yaşında olması, anlatıcı daha da etkiler. Ailelerin bu durumu bilmelerine rağmen, kızlarının fuhuş yapmalarına müsaade ettiğini öğrenir. Çocuk işçilerin fabrikadaki işlerinden atılmaları, onların daha kötü şartlarda hayata tutunmalarına sebep olur.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde genellikle annesi ölen çocukların babaları, kötü kadınların peşinden giderek çocuklarını yalnız bırakır. Yalnız kalan çocukların hayatla mücadele etmekten başka çaresi kalmaz. *Grev* hikâye kitabındaki “Harika Çocuk”ta, annesi öldükten sonra iki kardeşine bakmak zorunda kalan çocuk bir işçinin hikâyesi anlatılmıştır. Hikâyenin başkişisi, on iki yaşında torna tesviye atölyesinde çalışan çocuk işçidir. Annesi ölünce kardeşlerine bakabilmek için çok sevdiği okulu, ilkokul dörtte bırakarak çalışmaya başlar. Çocuğun annesi ölmeden önce de, sabahları okula gidip

öğleden sonra babasının atölyesinde çalıştığını öğreniriz. Çok küçük yaşta çalışmaya başlayan çocuğun hayali, kaptan olmaktır. Çocuk, her gün sabahın beşinde kalkar, çarşıdan ekmek peynir alarak önce kardeşlerinin karnını doyurur. Daha sonra vapura binip köprüye gelerek, atölyesinde iş başı yapar. On iki yaşında olmasına rağmen hayatın bu zorlu mücadelesiyle başa çıkmış olması, anlatıcı nezdinde onu harika çocuk yapmıştır. Kendi de çocuk olmasına ve okulu çok sevmesine rağmen, kardeşlerinin okuması için elinden geleni yapacağını söyleyen çocuğun çok erken olgunlaştığını görürüz. Hikâyelerdeki çoğu çocuk işçinin çocukluklarını yaşamadığını, küçük bir adam gibi hikâyelerde yer aldığını görürüz. Okul okumayı çok istemesine rağmen önce kardeşlerini okutmak istemesi de bunun kanıtıdır.

Annesine destek olmak için sokakta kartpostal satan işportacı bir çocuğun anlatıldığı *Kardeş payı* hikâyesindeki “Çocuk” adlı hikâyede, hikâye başkışisi babası öldükten sonra tütünde çalışan annesine destek olmak için işportacılık yapan çocuk bir işçidir. İşportacı çocuk, okulda çok başarılı bir öğrencidir. En büyük arzusu, sınıf arkadaşı Haluk’unki gibi bir pergel takımının olmasıdır. Ancak kazandığı parayla pergel takımından daha öncelikli olan şeyleri alması gerekir. “Pergel takımından önce, çorap, defter, eskicide perçelenmiş para bekleyen ayakkabıları...” (Kemal, 2021c, s.29). Çocuk işçi, aslında sadece okumak istemektedir. Annesi ise, onun okulu bırakmasını ister. “...bırak mektebi de yardım et bana... Sabahın yedisinden, akşamın beşine kadar ayakta acıdığı için okumak istediğini söyler. Okursa onun çalışmasına dikilmekten bitiyorum, acı bana yavrum” (Kemal, 2021c, s.29). İşportacı çocuk, annesine gerek kalmayacak, o bakacaktır annesine.

Okulda başarılı olan çocukların, çalışmak zorunda olması Orhan Kemal hikâyelerinde sıkça görülür. “Aslan Tomson” isimli hikâyede, okulu bırakıp işportacılık yapan bir çocuğun hikâyesi anlatılır. Hikâye başkışisi Nuri’nin ablası kocaya kaçmış, annesi ameliyat olmuş, babası da tahsildarlıktan açığa alınmıştır. Ailesinin geçimini sağlamak için işportacılık yapan Nuri’nin, hayali doktor olmaktır. Arkadaşları, okulda başarılı bir öğrenci olan Nuri’yle dalga geçer. Onun zengin olmak için işportacılık yaptığını düşünür. “Milyoner mi olacağını sanıyorsun işportacılıkla?” (Kemal, 2021c, s.40). Oysaki o, ailesini geçindirmek zorunda olduğu için işportacılık yapar. Anlatıcı, arkadaşlarından daha başarılı olmasına rağmen İşportacılık yapan Nuri’nin doktor olamayacağını hissettirir. “İşportacı arkalarından uzun uzun baktı. Kimi doktor, kimi avukat, kimi mühendis olacaktı! Kendisi? Kendisi ya?” (Kemal, 2021c, s.40).

İşportacılık yaparak ailesini geçindiren bir çocuk işçinin anlatıldığı *Önce Ekmek* hikâye kitabının “Tarzan” hikâyesinde, Tarzan lakaplı çocuk işportacılık yaparak ailesinin geçimini sağlar. Vitaminsizlikten bir deri bir kemik kalmış annesi ve kız kardeşine bakar. Babası kötü bir kadınla kaçıp onları terk etmiştir. İşportacılık yaparak ailesine bakan çocuğun en büyük mutluluğu, kovboy dergileri okumaktır. Kendisine daha iyi bir iş bulacağını söyleyen Bobi ağabeyinin, kız kardeşine asıldığını öğrenince verdiği işi kabul etmez. Çocuk işçiler, Orhan Kemal’in hikâyelerinde kendi yaşlarından daha olgun davranışlar sergilerler. Hayatın tüm yükü, onların omuzlarındadır. Ailesini geçindirmek için işportacılıktan daha iyi iş bulma arayışında olması da bunun kanıtıdır.

Yoksulluk, Orhan Kemal hikâyelerinde en çok kullanılan eşitsizlik kavramıdır. Yoksulluk sonucu çalışmak zorunda olan çocuk işçiler, ufacık bedenlerinin kaldıramayacağı yükün altına girerler. Ancak bu yükü kaldıramayacak kadar zayıf olan bedenleri, daha fazla dayanamayıp ölümle sonuçlanabilmektedir. “Elli Kuruş” hikâyesinde, gazete satarak ailesinin geçimine katkı sağlayan çocuk bir işçinin acı dolu hikâyesi anlatılmıştır. Çocuk işçinin tahsildarlık yapan babası, kötü bir kadının peşinden gidince annesi, haminnesi ve kendisinden üç yaş küçük kardeşiyle kalır. Annesi eczanede, haminnesi de tuzcuda çalışır. Ancak artan hayat pahalılığı ve geçim derdi sebebiyle çocuk kendi ve üç yaş küçük kardeşinin okul masraflarını karşılamak için gazete satıcılığı yapmaya başlar. Hikâyenin daha ilk cümlesinde, n çocuk işçinin zorlu çalışma şartlarında gazete sattığı sezdirilir. “İster lapa lapa kar, ister şarıl şarıl yağmur yağsın, isterse de bütün gecenin ayazından karlar dona kesmiş olsun, sabahın beş buçuğunda karanlıkları ürperten sesiyle sokağa girerdi (Kemal, 2020b, s.88). Doktor olmak isteyen küçük çocuk, sınavlara hazırlandığından bir süre işini aksatır. İki gün sonra anlatıcının yanına gelen küçük işçi, parası olmadığı için öksürük ilacı alamadığından yakını. Kendisine yardım etmek isteyen anlatıcının teklifini, önce kabul etmez. Diğer çocuk işçilerin konu edildiği hikâyelerde de gördüğümüz gibi çocuk, gururlu olduğu için karşılıksız iyiliği kabul etmez. Anlatıcının ilaç alması karşılığında gazete vermesi teklifini kabul eden çocuk işçi, anlatıcıya borcu elli kuruş kalana kadar her gün gazete getirir. Borcu elli kuruş kaldığında da bir daha gelmez. Bir zaman sonra kardeşi kalan elli kuruşu anlatıcıya vererek ağabeyinin öldüğünü, borcu olan elli kuruşu kendisinin getirdiğini söyler. “Ağlamadı, hıçkırmadı. Taş gibi, ‘Öldü’ dedi. ‘Dün Edirnekapi’ya gömdük...””(Kemal, 2020b, s.92). Çocuğun zayıf bedeninin ölüme daha fazla direnemediğini görürüz. Çocuğun zayıf bedeninin bu yükü kaldıramaması,

öksürük ilacı dahi alamayacak yoksullukta olması, gecenin ayazıyla çalışmaya başlaması, bizi bu acı tabloyla karşı karşıya bırakmıştır.

Hem okuyup hem çalışmak zorunda kalan bir çocuk işçinin hayata tutunma mücadelesinin anlatıldığı *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabının “Bir Dal Gibi” hikâyesinde, hikâye başkışisi kız ortaokulu ikinci sınıfta bırakıp bir kitapçıda çalışan çocuk bir işçidir. Annesi atölyede çalışan kız, ortaokulu dışarıdan bitirmek için imtihanlara hazırlanır. Annesini görmek için atölyeye giderken atölye sahibinin sarkıntılıklarına maruz kalır. Sokak ortasında kıza asılan atölye sahibi, eşini boşayıp onunla evlenmek istediğini söyler. Ancak kızın hayali, okulunu bitirip annesini el kapısından kurtarmaktır. Çocuk işçilerin hayat karşısındaki zorlu mücadelelerine, çoğu hikâyede olduğu gibi bu hikâyede de yer verilmiş.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde yer alan çocuk işçilerin çoğu ya okulu bırakıp çalışmak zorunda kalır ya da okuldan arta kalan zamanda çalışırlar. Bu çocukların ortak özelliği, babalarının kötü bir kadınla kaçıp onları terk etmesidir. “Kahya”da, babası tarafından terk edilen çocuk işçinin yaşamından bir kesit anlatılmıştır. Hikâye başkışisi, on yaşlarında bir kahyanın yamaklığını yapan yalın ayaklı bir çocuktur. Babası kötü bir kadınla kaçınca annesi ve ablasıyla kalır. Annesi, Mahmutpaşa’daki bir tuzcunun yanında; ablası da, Cıbalı Tütün Fabrikası’nda çalışır. Yaşlı annesine ve tüberkülozlu ablasına yük olmamak için okuldan arta kalan zamanda bir kahyanın yamaklığını yapar. Anlatıcı, bir gün sokakta top oynayan çocukları heyecanla izleyen bir çocuğun yanına gider ve neden top oynamadığını sorar. Çocuk, ayakkabısının olmadığını sakatlanırsa annesinin onu hastaneye götürmek için patronundan izin alması gerekeceğini söyler. Annesinin patronunun asi olduğunu söyleyen çocuk, belki de annesi işten izin alırsa işinden olabileceğini söyler. Henüz çocuk olmasına rağmen bu şekilde düşünmesi anlatıcıyı çok etkiler.

“Ayten, Atom, Rüya, Karaçalı” adlı hikâyeler, birbirinin devamı olan hikâyelerdir. Bu hikâyelerde hikâye başkışisi Ayten, on altı yaşında triko fabrikasında çalışan çocuk bir işçidir. Tek maaşla evi geçindiremediğini düşünen babası, eşi ve kızı Ayten’in kendisine destek vermesini ister. Fedakar anne, kızının okumasını isteyip kendisinin çalışacağını söylese de Ayten bunu kabul etmez. Eve her günkü gibi sarhoş gelen babasına, triko fabrikasında iş bulduğunu söyler. “Trikolarda arkadaşlarım var. İlk zamanlar pek öyle bir kazanç yoksa da, ustalaştıkça oluyormuş... Yarın sabahleyin erkenden işe gidiyorum!” (Kemal, 2007, s.144). Mahalledeki diğer arkadaşları gibi okulu bırakan Ayten, triko fabrikasında işe başlar. Başta sabah erkenden uyanmak zor

gelse de zamanla yeni işine alışır. Diğer üç hikâyede de Ayten'in fabrikada yaşadıkları anlatılmıştır.

Eczanede çalışan bir kız işçinin hüznü dolu yaşamının anlatıldığı *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Fare Zehiri” hikâyesinde, hikâyenin başkışisi kız on beş yaşında eczanede çalışan güzel bir kızdır. Babası felçli, annesi verem olduğu için aldığı üç kuruş maaşla yedi kardeşine de kendisi bakmak zorundadır. Güzelliğiyle herkesin dikkatini çeken kız, doktor olan anlatıcının da dikkatini çekmiştir. Kızla sohbet eden anlatıcı, kızın hikâyesini öğrendikten sonra kızın ailesine sürekli ilaç yardımı yapmıştır. Peşinde koşan bir gencin dört arkadaşıyla birlikte tecavüzüne uğrayan kız, bu durumu kaldıramayıp fare ilacı içerek intihar eder. Uzun bir Avrupa gezisinden dönen anlatıcı, bu durumu eczacıdan öğrenince çok üzülür. İşçi kızın öldükten sonra kalan altı kardeşine, kimin bakacağı hikâyede anlatılmamış. Ama aileyi zor günlerin beklediği açıktır.

“Kel Tahir” adlı hikâyede, Kel Tahir'in çırçır fabrikasında çalışan on üç yaşındaki çocuk işçi Cennet'e aşık olması anlatılır. Cennet, on üç yaşında çırçır fabrikasında süpürgecilik yapan çocuk işçidir. Babası, bir gün kıskançlık yüzünden annesinin başını odunla parçalayınca hapse girer. Annesi ölüp babası hapse girince küçük kardeşi ve ninesine o bakar. Orhan Kemal'in diğer çocuk işçi hikâye kişileri gibi, hayatın tüm yükü bu küçük kızın omuzlarındadır.

“Fabrika dönüşleri babasının yiyecek çıkını hazırlayıp küçük kardeşiyle hapishaneye yollar, hava güneşliyse, belden aşağısı tutmayan kırış kırış ninesini kerpiç huğun önüne çıkarır, yemeği hazırlar, yemekten sonra bulaşıkları külle, kumla ovup çalkalar, yama yamar, tahta siler, on beşte, yirmide bir de çamaşır yıkardı” (Kemal, 2017b, s.240).

Küçük yaşta ailesine bakmak zorunda olan Cennet'in tek eğlencesi beştaş oynamaktır. Sokakta yaşayamadığı çocukluluğu fabrikadaki paydos saatlerinde beştaş oynayarak yaşar. Yalnız Cennet değil, diğer çocuk işçiler de paydos aralarında ceplerinden taşlar çıkararak beştaş oynarlar. Çocukluğunu yaşayamadan büyüyen çocuk işçilerin fabrikada beştaş oynamaları, hala onların birer çocuk olduğunu gösterir.

“Fırlama” hikâyesinde, babası başka bir kadınla kaçınca annesi ve kardeşiyle birlikte kalan çocuk bir işçinin hikâyesi anlatılır. Hikâye başkışisi çocuk, minibüs güzergahlarında çığırkanlık yaparak para kazanır. Annesi şişe yıkamacılığı yapar, ancak onun kazandığı para evi geçindirmeye yetmediği için çocuk da çalışmak zorundadır. Çocuk işçinin en büyük hayali, kaptan olmaktır. Hikâyede, çocuğun

okumak için çok uğraştığını ancak parasızlık nedeniyle bir türlü okula başlayamadığını görürüz. Çocuk işçi, hikâyede kendini ikinci sınıfa giden Erol’la kıyaslar. “Geçen yıl da böyle tam yazılacaktım hava. Yazılsaydım şimdi ikiye geçmiş olacaktım, Erol gibi!” (Kemal, 2017b, s.290). Babası başka kadınla kaçtığı için bu sene de okula başlayamayan çocuk işçi, umudunu kaybetmez. Seneye okula gitmenin yollarını arar. “...babam dönüp gelmezse... Gelecek yıl gene dayanacağım ama Erol geçecek üçe. Geçsin. Matrağa alsın beni de bak. Bir, bir daha... Ne düşünüyorum biliyor musun ağabey? Bu kış diyorum başa baş çalışayım, mangırları bir kenara, seneye... Ha?” (Kemal, 2017b, s.291).

Orhan Kemal’in hikâyelerini çocuk işçiler bağlamında incelediğimizde, çocuk işçilerin hikâyelerinde önemli bir yer kapladığı görülür. Ailenin geçimine katkı sağlamak ve okul masraflarını karşılamak için canla başla çalışan çocuk işçiler, zor şartlarda çalıştırılırlar. Hikâyelerdeki çocuk işçilerin babaları, genellikle kötü bir kadının peşinden gider. Hayatlarına babaları olmadan devam etmek zorunda olan bu çocuklar, çocukluğunu yaşayamadan büyürler. Kendi yaşından daha büyük sorumluluklar yüklenen çocuk işçiler, olgun kişiler olarak hikâyede yer alırlar.

5. EŞİTSİZLİK BAĞLAMINDA KADIN

Küresel ölçekte yaşanan en büyük toplumsal sorunlardan biri, kadın aleyhine gerçekleşen cinsiyetler arası eşitsizliktir. Ataerkil toplum yapısının kadın ve erkeğe yüklediği roller, erkeğin güçlü olma davranışını desteklerken kadında ise tam tersi olarak boyun eğme davranışını destekler. Toplumda erkeğin üstünlüğünün kabul edilmesi, erkeklerin kendisini daha üstün bir yerde konumlandırmasına sebep olmaktadır (Millet, 2011, s.49).

Kadın ve erkeklerin eşit olduğu 1982 Anayasasının 10. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre “Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır.” Anayasamızda kadınların erkeklerle eşit olduğu açıkça vurgulanmasına rağmen, toplumsal yaşamda bu durum karşılık bulmaz. Ataerkil toplum yapısının kendisine dayattığı rolleri kabul etmek zorunda olan kadınlar, çaresiz bu durumu kabul etmek zorunda kalırlar.

Kadınlar da erkekler gibi toplumsal yaşamda üretim, üreme ve toplumsal yönetim vb. pek çok görevde bulunurlar (Moser, 1989; akt. Eker, 2018, 1220). Ancak kadınların erkeklerle aynı işi yapmasına karşın aldıkları ücret onlardan daha azdır. Bu durum, kadınların toplumsal yaşamda ikincil birey olarak konumlandırılmasının sonucu olarak görülür. “Kadın gibi olmak” ifadesi bile erkeklerin kadınları aşağı bir konumda gördüğünün somut bir kanıtıdır. Kadınları bu şekilde konumlandıran erkekler evde, sokakta, iş yerinde, hapishanede toplumsal yaşamın her alanında bu durumu pekiştiren davranışlarda bulunurlar.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde yer alan kadın hikâye kişileri de toplumsal yaşamın her alanında eşitsizliğe uğrarlar. Çalışanların çoğunluğunun kadın olduğu fabrikalarda bile, ustabaşı/bölüm şefleri hep erkeklerden seçilir. Kadınların bu zorlu şartlarda çalışmasının yanı sıra bir de çoğu hikâyede erkek tacizine uğraması, toplumun kanıksadığı olağan bir durum olarak sergilenir.

Yazarın hikâyelerindeki kadın karakterler evde, iş yerinde, sokakta, hayatın her alanında cinsiyetler arası eşitsizliğe maruz kalırlar. Toplum içinde erkeklerin daha üstün olduğu düşüncesi, bunda önemli bir yere sahiptir. Hikâyelerde yer alan erkekler, kadınları genellikle yemek yapmak, çocuk büyütmek, temizlik gibi ev işlerine bakan kişiler olarak görürler. Ataerkil toplum yapısının kendisine dayattığı roller kabul etmek zorunda kalan kadın hikâyeye kişileri, çoğu hikâyede ikinci birey konumunda yer alırlar. Hikâyelerde kadınların gecenin bir yarısı dışarıya çıkması, erkek kahramanlar tarafından “namussuzluk” olarak nitelendirilir. Hikâyelerin çoğunda kadın gibi olmak, erkekler tarafından aşağı konumda olmak olarak algılanır.

Çalışmamızda, Orhan Kemal’in hikâyelerinde yer alan kadın hikâyeye kişilerinin dezavantajlı konumda oldukları görülmektedir. Hikâyelerin çoğunda erkek hikâyeye kişileri, kendilerini kadınlardan daha üstün konumda görürler. Bu başlığı açmamızın sebebi de kadınların çalışma hayatında, sosyal hayatta, ev işlerinin paylaşımında, çocuk büyütmek ve yetiştirmede, evlilikte karşılaştığı eşitsizlikleri tespit edip yazarın bu konudaki duyarlılığını gözler önüne sermektir. Bu bölümde kadınların toplumsal yaşamda karşılaştıkları eşitsizlikleri alt başlıklar altında inceleyerek vurgulamaya çalıştık.

5.1. Kadın Kavramına Genel Bir Bakış

TDK Türkçe Sözlük’te (1998) kadın, dişi cinsten erişkin insan, erkek veya adam karşıtı” (s.1148). olarak tanımlanmıştır. Modernleşme, küreselleşme ve yeni kültürün hızla yükselişi, işsizlik ve yoksulluk gibi faktörler kadınların eğitim ve sosyal haklara ulaşmasını güçleştirmiştir.

Toplumsal koşullarımız yüzünden, kadın ve erkek birbirinden farklı kültür niteliği taşırlar. Bunların hayat tecrübeleri arasında da çok büyük farklılıklar görülür. Çocukluk dönemi boyunca cinsel kimliğin gelişmesi ailenin, eğitimcilerin ve kültürün, her cins için belirlediği davranış, kişilik, ilgi, değer ve anlatım kavramları üzerinden şekillenir. Çocuğun hayatının her anı, erkek ya da kız olmasına göre cinsiyetinin kendisine yüklediği zorunlulukları yerine getirmek ve nasıl davranması gerektiğini öğrenmekle sürer (Millet, 2011, s.57). Toplumun kadın ve erkeğe yüklediği roller erkeğin saldırganlık dürtüsünü artırır. Kadında ise, tam tersi olarak boyun eğme davranışını destekler.

Toplumda erkek üstünlüğünün kabul edilmesi, erkeklerin kendisini daha üstün kadınların ise kendisini daha aşağı bir yerde konumlandırmasına sebep olur. Bu durum erkeklerde saldırganlık, zeka, güç ve etkinlik; kadınlarda ise pasiflik, bilgisizlik, güçsüzlük, iffet ve aktif olamama durumu yaratır (Millet, 2011, s.49). Toplumda kabul gören bu durum erkeklerde saldırganlık, kadınlarda ise edilgenlik durumunu yansıtır. Saldırganlık, yönetici sınıfının bir özelliği olarak kabul edilirse; yönetilen sınıfının özelliği de boyun eğme, edilgenlik olarak belirlenmektedir (Millet, 2011, s.58). Kadınların yönetilen sınıf, erkeklerin de yöneten sınıf olarak görülmesi toplumsal yaşamda erkeğin kadını ezme davranışını pekiştirir.

Cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin temelini oluşturur. Bu eşitsizlik, cinsiyete dayalı ayrımcılıkla devam eder ve bütün toplumun ekonomik, siyasal, kültürel gelişmesini olumsuz etkiler. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığı, eğitimden çalışma hayatına sağlıktan karar verme mekanizmalarına kadar hayatın her alanında görülür. Bu durum sadece kadınları ve kız çocuklarını etkilememekte toplumun tamamının kalkınmasında ciddi bir engel oluşturmaktadır. Kadının toplumsal yeri nasıl erkek aracılığıyla elde ediliyorsa, kadınların ekonomi ile ilişkileri de bu yoldan elde edilir. Kadınlar ataerkil toplumlarda çoğunlukla en sıradan ve en ağır işi yapmalarına karşın elde ettikleri ücret erkeklerinkinden daha azdır. “Kadına özgü işler” olarak görülen durum ise, kadının her işte çalıştırılmaması sorununu ortaya çıkarır. Kadına basit ve sıradan işlerin verilmek istenmesi, bunun karşılığında da kadının düşük ücret alması erkeğin kadına bakış açısının sonucu olarak görülmelidir.

Kadınların erkeklerle bir ve eşit olduğunu tüm dünyaya duyurmak için uğraş veren feminizm, kadın üzerine kurulan baskı ve erkek egemen yaklaşımını eleştirir. Feminizm, erkeğin kadın üzerindeki mutlak hakimiyetini sona erdirmek, kadının erkekle eşit olduğunun propagandasını yapan bir kuramdır (Mutlu, 2008). Feminizm, çağdaş tanımda kadın hareketi ve kadınların sosyal hayat içerisindeki yerini tanımlamak ve geliştirmek üzere anlamlandırılır. Feminizm kuramlarda kadının yaptığı her türlü eylemin insanlığın niteliksel ve niceliksel gelişim döneminde ana etken olduğu kabul edilir (Balcı, 2008). Feminist teorilerin amacı, kadınların toplum içerisinde değersizleştirildiği gerçeğinden hareketle bunun temelini ve niteliğini anlamaya çalışmaktır (Küçük, 2005).

Kate Millet’e göre edebiyatın amacı, her iki cinsin yeri ve durumunu ataerkil sistemin yapısına uygun olarak yerleştirmektir. Ona göre edebiyat, erkeklerin kadınlara nefretlerini yansıtan bir araçtır (Millet, 2011, s.81). Kadınların, erkeklerin eserini taklit ederek edebiyat sahnesine yerleşmesi feminist kurama göre erkek egemen edebiyatının dayatmasıdır. Edebiyat dünyasında kadının kendisini tanımlaması, kendi belirlediği formlar kapsamında hareket etmesi, kadın tanımının daha özgün olacağını gösterir (Şengül, 2016, s.206). Edebi eserlerde kadınlar ya gülünç yönleriyle yer alırlar, ya da kadınlara nasihat verilerek kendilerini verilen nasihate göre düzenlemeleri istenir.

5.2. Kadının Yaşam Hakkı

Yaşama hakkı, bireylerin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin en başında gelmektedir. Bu hakkın güvence altına alınmaması durumunda, diğer haklardan söz etmek mümkün değildir. Bu durum yaşama hakkının diğer haklarının önünde olmasını, temel hak ve özgürlüklerin en başında yer almasını sağlar.

Yaşama hakkı dar anlamda, bireylerin sağlıklı ve eksiksiz bir beden varlığına sahip olması ve yaşamlarını muhtemel saldırı ve tehditlere karşı korumasıdır (Tacir, 2013, s.1302). 1982 Anayasası’nın 17. maddesinde yaşama hakkının devlet tarafından güvence altına aldığı açıkça vurgulanmıştır. “Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.”

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, kadınların karşılaştığı en büyük sıkıntı yoksulluktur. Yoksullukla baş etmek zorunda olan kadın karakterler, bununla başa çıkamayınca kimi hikâyelerde intihar etme yolunu seçerler. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının “Bir Ölüye Dair” adlı hikâyesinde, üç çocuklu Zehra’nın yoksullukla daha fazla mücadele edemeyip intihar etmesi anlatılmıştır. Zehra, üç çocuk annesi güzel bir kadındır. Kocasını askerde olduğu için, üç çocuğuna da o bakmak zorundadır. Çalıştığı fabrikadan kovulunca üç çocuğuyla birlikte yoksulluk ve geçim sıkıntısı çeker. Geçim sıkıntısına daha fazla dayanamayan kadın, intihar etmeye karar verir. Çocuklarının eline hamur tutturarak fırıncıya gönderir. Fırıncı, hamurun sadece kepekten olduğunu görünce bunun pişmeyeceğini söyler. Çocukların “açız İhsan Baba, karnımız aç” diye

sızlanmasına dayanamayıp ellerine iki somun ekmek vererek evlerinin yolunu tutar. Fırıncı ve çocukları, kadının kendini evde astığını görür. Bunun üzerine olay yerine gelen savcı, başta fırıncı olmak üzere bütün mahalleliyi sorgular. Hikâyenin başlığından da anlaşılacağı üzere Zehra herhangi bir ölüdür, Zehra'nın ölümü herhangi bir kadının ölümü gibi çok normal bir durum olarak karşılanır. “Hükümet doktoru usulen bir muayene geçti. Savcı da yanı başında... Doktor raporunu yazdı, savcı defnine ruhsat verdi, sonra da usulen tahkikata girişti.” (Kemal, 2021a, s.42). Genç kadının yoksullukla mücadele edemeyip kendini asması, kadının en temel hakkı olan yaşama hakkından mahrum kalmasına sebep olmuştur.

Çamaşırcının Kızı/Küçük hikâye kitabının “Kötü Kadın” hikâyesinde, yoksul bir hayat süren işsiz bir kadının yaşamına son vermek istemesi anlatılmıştır. Anlatıcı, bir gün parkta otururken yanına yoksul bir kadın gelir. Anlatıcıyla sohbet eden kadın, kimsenin kendisini beğenmediğinden, bir işi olmadığından yakınır. Defalarca intihar etmeyi düşünmesine rağmen buna bir türlü cesaret edemez. “Ölmek istiyorum. Şeytan diyor, kaldır at kendini Beyazıt Kulesi'nden! Lakin can tatlı, olmuyor” (Kemal, 2020a, s.111). Anlatıcı, karnı oldukça aç olan kadına elindeki simidin yarısını verir. Kadın da bunun karşılığında bedenini satmayı teklif eder. Kadının bir yarım simit karşılığında bedenini satmayı teklif etmesi, anlatıcıyı üzer. Hikâyede kadının yaşama hakkını sonlandırmak istemesi, yoksulluk ve çaresizliğin sonucu olarak görülür. “Kaç sefer niyet ettim kendimi denize atayım diye, olmadı. Sarayburnu'ndan geçerken, cup. Belki bir gün böyle yaparım” (Kemal, 2020a, s.111).

Yaşama hakkı, bireylerin sahip oldukları en temel haktır. Yaşama hakkı olmadan diğer haklardan söz etmek mümkün değildir. Orhan Kemal'in hikâyelerinde yer alan kadın hikâye kişilerinin, zorlu koşullarda yaşadığını söylemek mümkündür. Erkekler için kadının hayatının tehlike olmasının bir önemi yoktur. *Grev* hikâye kitabındaki “Doğum” hikâyesinde, tek başına tarlada doğum yapan Kürt Gülizar'ın doğumu anlatılmıştır. Gülizar, çektiği doğum sancılarına rağmen tarlada çapa yapar. Eşi Ferho Üzeyir ise, eşinin doğum sancılarından dolayı inlemesini ayıp ve günah olarak nitelendirdiği için gebe eşinin karnına tekmeler atar. “Karısının böğrüne okkalı bir tekme atan Ferho Üzeyir, korkunç bir küfür savurdu” (Kemal, 2019, s.208). Gebe karısına tekme atan Ferho için kadının yaşama hakkının önemi yoktur. Elçinin gelmesiyle Gülizar, uzak bir köşeye çekilir. Sancıları gittikçe artar. Doğumunun yakın olduğunu bildiği için çapa çapaladıkları çiftliğin çöpünden bulduğu jilet, iplik, bez

parçası, tuz ve limon gibi malzemeleri çıkarır. Tam yere çömelecekken iri bir köpek görür. Eline bir taş alarak köpeğe atar. Ve bir süre sonra sancıları artınca doğum yapar. Gebe Gülizar’a eşinin tekmeler savurması, tek başına doğum yapmak zorunda kalması, doğum yaparken yanında iri köpek dışında kimsenin bulunmaması kadının yaşam hakkının önemsenmediğinin kanıtıdır.

Yoksulluk ve çaresizlik, bireylerin yaşama haklarını sonlandırmak için güçlü bir gerekçe olarak görülebilmektedir. Böyle bireyler için ölüm, bazen en iyi kurtuluş yoludur. *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabının “Adam” hikâyesinde, kömür almak için kömür satış müessesinin önünde bekleyen insanların hayattan beklentileri ve hayalleri anlatılmıştır. Küçük insanların hayallerinin ve beklentilerinin anlatıldığı bu hikâyede anlatıcı, kömür almak için kömür satış müessesinin önünde bekler. Birbirinden farklı hayalleri olan insanlarla sohbet eder. Bu insanlardan biri olan doksan yaşındaki kadın, ölmek için Allah’a yalvardığını söyler. Dilenerek yaşamını sürdüren yaşlı kadın, yiyecek bulamadığından yakınır. Kadın, tüm bu olumsuzluklar yüzünden yaşama hakkını sonlandırmak ister. Çünkü kadın için ölüm, en iyi kurtuluş yoludur.

“Uzun boylu, kalın kemikli bir başka ihtiyar kadın ‘Ya ben?’ dedi. ‘Ya ben? Doksan yaşındayım. Herkes ölümden korkar. Gece gündüz Cenab-ı Allah’a el açıp yalvarıyorum da ölüm vermiyor! (Ağzını açtı.) Kuzu dişleri çıkarıyorum. Bak! Ama neye yarar? Yiyecek bulmadıktan sonra?’” (Kemal, 2007, s.284).

Kadına yönelik şiddet, ciddi bir insan hakları sorunu ve ayrımcılık olarak kabul görmesine rağmen dünya genelinde devam eden ciddi bir sorundur. Kadınların zayıf ve güçsüz olmasını fırsat bilen erkekler, daha da ileri giderek insanın en temel hakkı olan yaşama hakkının sona erdirmesine sebep olur. On üç yaşındaki bir kız çocuğunun yaşamla mücadelesinin anlatıldığı *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Kel Tahir” hikâyesinde, hikâye kişisi Cennet çırçır fabrikasında çalışan bir kızdır. Cennet’le aynı fabrikada çalışan babası, kıskançlık yüzünden annesinin başını odunla parçalamıştır. Hikâyede kadının yaşam hakkı, kocası tarafından sonlandırılmıştır. Cennet ise, hapiste olan babasına yiyecek çıkını hazırlayıp kardeşiyle hapisaneye yollar. Cennet’in annesini öldüren babasına yiyecek gönderiyor olması, annesinin ölümünü doğal karşıladığının sonucudur. Babanın ise öldürme sebebini kıskançlık olarak vurgulaması, kadının ölümünü meşrulaştırma çabasının sonucudur.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde kadın hikâye kişileri, zorlu yaşam koşullarıyla mücadele etmek zorunda kalırlar. Bu ağır mücadeleyle başa çıkamayan hikâye kişileri için ölüm, bazen en iyi kurtuluş yoludur. Hikâyelerde kadın ölümleri sıradan bir durum olarak görülür. “Bir Ölüye Dair” adlı hikâyenin başlığından da anlaşılacağı üzere, hikâyede ölen bir kadındır ancak herhangi bir ölü olarak hikâyede yer alır. Hikâyelerde, kadınların ölüm sebepleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmamıştır.

5.3. Kadının Çalışma Hakkı ve Çalışma Hayatındaki Yeri

Kadınların sosyal hayatın her alanında varlık gösterebilmelerinin temel koşullarından biri, çalışma hakkıdır. Geleneksel anlayışta kadının temel ve öncelikli görevi anne olmak ve çocuk bakmaktır. Gelecek nesilleri yetiştirme görevi verilen kadına, bu görevlerini titizlikle yerine getirmesi beklenir. Ancak çalışma hayatından uzak kalan kadın, aynı zamanda sosyal hayatın diğer alanlarından da uzak kalmaktadır. Bu da kadınların karar alma süreçlerinde katılımını sınırlamakta, kadının kendisini etkisiz ve değersiz hissetmesine sebep olmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006, s.6).

Kate Millett'e göre (2011), kadınların sanayi ve üretim açısından durumu sömürge halklarına ya da sanayileşememiş ülkelerin halklarına benzer. Kadınlar ilk ekonomik özerkliklerini sanayi devrimi ile kazanmış olmalarına rağmen bugün fabrikalarda çalışan işçilerden en düşük ücreti kadınlar almaktadır. Kadınlar teknoloji ya da üretime yeterli düzeyde katılamamaktadır. Ürettiklerinin piyasa değeri (ev işi, çocuk bakımı gibi) düşüktür, sermaye öncesi dönemdeki üretim biçimi gibidir (s.74).

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, emekçi kadın karakterlerle sıkça karşılaşırız. Hikâyelerde kadınlar daha çok pamuk tarlalarında, çırçır ve dokuma fabrikalarında çalışırlar. Ailesinin geçimine katkı sağlayan emekçi kadınların, erkeklerden daha düşük ücret aldıkları görülür. *Sarhoşlar* hikâye kitabındaki “Hatice Akdur Vesaire” adlı hikâyede, Hatice Akdur adlı genç bir kadının yaşamla mücadelesi anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Hatice Akdur, Elbistan'ın bir köyünden kocasıyla birlikte çalışmak için şehir merkezine gelen emekçi bir kadındır. Eşi çırçır fabrikasında kütülcülük, kendisi de çırçırılarda işçi olarak çalışır. İkisi de aynı fabrikada çalışmalarına rağmen adam yüz elli kuruş, kadın ise yüz kuruş kazanır. Çalışma hayatında kadının erkekle aynı işi yapmasına rağmen kazandığını ücretin erkekten daha az olması, aralarındaki eşitsizliği görmemiz açısından önemlidir. “Erkek yüz elli kuruş sağlam alıyordu, kadın yüz kuruş”

(Kemal, 2017a, s.48). Kocası, bir sene sonra memleketindeki evini satmak bahanesiyle kadını terk eder. Kocasının terk etmesi ve çırçır fabrikasındaki işlerin de azalmasıyla Hatice'nin hayatı daha da zorlaşır. Bu zorlu hayat koşullarıyla mücadele eden kadın, verem hastalığına yakalanır. Hikâyenin devamında kadının verem ilacı almak için verdiği mücadele anlatılır. Kocasının terk etmesi, vereme yakalanması Hatice Akdur'un çalışma mücadelesini azaltmaz. Tüm bu olumsuzluklara rağmen kadının çalışmayı bırakmaması, kadınların mücadelecî yönünü görmemiz açısından önemlidir.

Yazarın küçücük olarak nitelendirdiği on dört on beş yaşlarındaki Ayten'in fuhşa sürüklenişinin anlatıldığı *Çamaşırcının Kızı/Küçücük* hikâye kitabındaki "Küçücük" adlı hikâyede, hikâye başkışisi Ayten anne ve babası hayatta olmayan yoksul bir kızdır. Teyzesiyle birlikte kalır. Mahalleden Erol adlı bir gence aşiktir. Erol ise, Ayten'in kendisine olan sevgisini kullanarak ondan para koparmanın peşindedir. Hikâyenin başında ara ara fuhuş yapan Ayten, Erol tarafından terk edildikten sonra bunu sürekli hale getirir. Hikâyede çalışan kadın sayısının çok olduğu görülür. Ayten'in teyzesi bir tuzcudaki çuval dikiciliği yapar, Erol'un yaşlı annesi tütün fabrikasında çalışır, fuhşa sürüklenen kadınlar bedenlerini satar, onları pazarlayan Pakize adlı kadın aracılık yapar. Kadınların çalışma hayatında sıkça yer aldığını gördüğümüz hikâyede, kadınların iş yerlerinde erkekler tarafından taciz edildiğine tanık oluruz.

"Fabrika kızından karı mı olur şekerim? O kadar erkeğin içinde..."

'Önüne gelen mıncıklar. Teyzem o kadar ısrar ettiydi de yine girmediydim fabrikaya?'

'Ben de kardeş. Daktiloluk bulunmuştu bir şirkette, girmedim. İnsanın adı hemencecik çıkar" (Kemal, 2020a, s.40-41).

Hikâyede Ayten, Erol'la evlenme hayali kurarken Erol'un söylediği ifadeler kadının çalışma hakkını engeller niteliktedir.

"Ev kaydını düzmek çok mu zor?"

'Zor tabii.'

'Ben de çalışırım.'

'Nerde?'

‘Nerde olursa.’

‘Erkeklerin arasında, değil mi? Bana bak, çalışmaktan bahsedip durma, kırarım çeneni!..’ (Kemal, 2020a, s.17).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, çalışan kadınlar genellikle hak ettikleri ücretleri alamazlar. *Grev* hikâye kitabındaki “Nermin” adlı hikâyede, işsiz kalan eşine destek olmak için bir çorap fabrikasında işe başlayan Nermin’in yaşamından bir kesit anlatılmıştır. Nermin, Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde olduğu gibi fedakar, ailesine sevgi ile bağlı, hayat şartlarından şikayet etmeyen bir kadındır. Eşi uzun zamandır işsiz kalınca avurtları çökmüş, ela gözleri sönükleşmiştir. Eşinin bu durumuna dayanamayan Nermin, bir çorap fabrikasında çalışmaya başlar. Kadınların çalışmasını aile büyüklerinden aldığı terbiyeye dayanarak doğru bulmayan kocası, karısını çalıştırdığı için üzgündür. Adamın aşağıdaki ifadeleri, kadınların çalışma hakkını doğru bulmadığının kanıtıdır.

“Karısını çalıştırmak zorunda kalmanın azabıyla büsbütün kahrolarak, gözlerini hep o değişmez noktaya dikti. “Karısını çalıştırmak” ayıpların en büyüğüydü onca. aldığı terbiye, çeşitli görüşler...

...Yıllardır kemikleri sürmedenlik olmuş dedesi, haminnesi, babası, sonra yakın akrabaları içinden bakıyor, ‘Ayıp, çok ayıp!’ diyorlardı. ‘Karımı işe gönderdin ha! Bizim şerefimizi olsun düşünmedin mi?’ (Kemal, 2019, s.93).

Nermin işe girdikten sonra, alacağı haftalığın elli lira olacağını düşünür. Alacağı elli lirayı düşünerek bakkala borç yazdırır. Çok ağır ve yorucu bir işte çalışmasına rağmen para kazanacak olması, onu mutlu eder. Hafta sonunda paralar verilmeye başlanınca Nermin’in yaptığı iş karşılığında aldığı on iki buçuk lira tüm hayallerini yıkar. “Heyecanla açtı. Fakat hayret! Gözlerine inanamıyordu. Bir yanlışlık olacaktı, mutlak bir yanlışlık. Yoksa koskoca bir haftada on iki buçuk lira?” (Kemal, 2019, s.95).

Kadının toplumsal yaşamın diğer alanlarından varlık gösterebilmesi için çalışma hakkının korunması gerekir. Orhan Kemal’in hikâyelerinde, kadınlar zor çalışma koşullarında çalışırlar. Aldıkları ücretlerin erkeklerden az olması yetmezmiş gibi bir de iş yerinde erkek tacizine maruz kalırlar. *Kardeş Payı* hikâye kitabının “Pırıl pırıl” hikâyesinde, kocası tarafından bedeni satılan bir kadının hikâyesi anlatılmıştır. Anlatıcı rastgele girdiği bir meyhanede, çocukken aşık olduğu komşu kızını kocasıyla birlikte

görür. Meyhaneciden, kadının kocası tarafından satıldığını öğrenir. Adamın meyhaneye girdiği bir vakit, adama para vererek karısının bulunduğu eve gider. Anlatıcıyı gören kadın, çok utanır ve yüzünü kapatır. Kocasını zorladığı için fuhuş yapmak zorunda olan kadın, hayat hikâyesini anlatır. Kadın, farklı işlerde çalıştığını ancak her girdiği işte erkek tacizine uğradığı için işi bırakıp rastgele biriyle evlendiğini söyler. Evlendiği adam kumarbaz çıkar ve bir gece kumar postu başında bıçakla öldürülür. Kocasını öldükten sonra, kadın tek başına kalır. Çaresiz çalışmak zorunda olan kadın, yine iş yerindeki erkekler tarafından taciz edilir. Bu sefer de şuan kendisine fuhuş yaptıran adamla evlenir. İş yerinde tacize uğrayan kadının çalışma hakkı, her defasında erkekler tarafından engellenir. “Daha ‘namusluca’ çalışmanın çeşidini denemiş. Kasiyerlikle başlamış işe olmamış, rahat bırakmamışlar. Trikolara girmiş aynı şey. Fabrika, tütün, kasiyerlik... Bunalıp rasgele evlenmiş” (Kemal, 2021c, s.93).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde erkek hikâye kişileri, genellikle kadınların günlük ev ve bakım işlerinden sorumlu tutulması gerektiğini düşünür. Kadının evde kalıp ekonomik olarak erkeklere bağımlı kalması düşüncesi, hikâyelerde sıkça görülür. *Önce Ekmek* hikâye kitabındaki “Mavi Taşlı Küpe” adlı hikâyede, tüm yaşamı yaptığı yanlış evlilikle değişen Zeliha ismindeki bir kadının hikâyesi anlatılır. Hikâye başkışısı Zeliha, hayatını erkek işi olarak görülen arabacılıkla kazanan bir kadındır. Görücü usulüyle evlenir. Ancak kocasının ilgisiz olması, cinsel ihtiyaçlarını dahi karşılamaması onu aldatmasına sebep olur. Kocasını çırağıyla aldatan kadın, kocasının bunu görmesi üzerine kocasını bıçaklayarak hapse girer. Hapse girdikten sonra tüm yaşamı değişen kadın tıpkı bir erkek gibi giyinir, erkek gibi konuşur, erkek gibi davranır. Hapisten çıkınca baba mesleği arabacılık yapar. Arabacılık yapması, mahalledeki erkekler tarafından yadırganır. “Yahu, kadından arabacı olur mu?” (Kemal, 2020b, s.48). Erkeklerin kadınlarla ilgili bu düşüncesi, toplumsal cinsiyetçi iş bölümünün hala hüküm sürdüğünü gösterir. Gittiği esnaf kahvesindeki erkeklere göre kadınlar çalışmamalıydı, ellerinin hamuruyla erkek işine karışmamalıydılar. Esnaf kahvesindeki erkeklerin düşünceleri, kadının çalışma hakkını doğru bulmadıklarının kanıtıdır.

“Esnaf kahvesindekilere göre, kadın kadındı, erkek de erkek. Kadından arabacı olmamalıydı. Çalışmamalıydı kadın. Elinin hamuruyla ne diye burnunu sokuyordu erkek işine? Bu yüzden değil miydi erkeklerin yerini kadınların almaları, aile babalarının işsiz kalmaları?” (Kemal, 2020b, s.48).

Orhan Kemal'in hikâyelerinde kadınlar pamuk tarlalarında, fabrikalarda, sokaklarda hayatın her alanında çalışırlar. Ancak hikâyelerde kadınların daha çok basit işlerde çalıştırıldığını görürüz. Hikâyelerde bölüm ustaları, ustabaşları hep erkeklerden seçilmiştir. Fabrikada işe başlayan Ayten'in Erol'la tanışmasının anlatıldığı *Kırmızı Kúpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabının “Atom” adlı hikâyesinde; Atom Erol, fabrikada bölüm ustası olarak çalışan çapkın bir erkektir. Fabrikadaki tüm kızları etkiler. Bu hikâyede işe yeni başlayan Ayten'le tanışması anlatılır. Ayten'in çalıştığı fabrikadaki çalışanların çoğu kadındır. Ancak ustabaşı ve bölüm ustası erkeklerden seçilmiştir. Kadınların çalışma hayatında önemli mevkilerde yer almaması, kadının çalışma hayatındaki eşitsizliğinin sonucu olarak görülür.

Kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları en ciddi problemlerden biri, erkek tacizine maruz kalmalarıdır. Erkek tacizine maruz kalan kadınlar, kimi hikâyelerde çalışma hayatından ayrılmak durumunda kalırlar. “Tanık” adlı hikâyede, genç ve güzel bir kadına atılan iftiranın sonucu olarak adliye koridorlarında yaşananlar anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Aynur, genç ve güzel bir kızdır. Kahvecinin oğluna yüz vermediğini için iftiraya uğrar. “Filinta gibi bir oğlanla gördüm, hem de nerde biliyor musunuz?.. Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi'nde. Bir mağazanın vitrinine bakıyorlardı. Sonra oğlanı soktu dükkandan içeri. Oğlanda mangır nah, böyle, deste. Bir kıyıya zula oldum, çıktılar paketlerle...” (Kemal, 2007, s.174-175). Mahalleli arasında yayılan bu dedikodu sonucunda dava açılır. Hikâyenin bundan sonraki kısmında, adliyede koridorlarında yaşananlar anlatılmıştır Genç kızın yüz vermediği için iftiraya uğraması, kadının sosyal yaşamda karşılaştığı zorlukları görmemiz açısından önemlidir. Aynur, hasta babasına bakmak için çalıştığı işten erkek tacizine maruz kaldığı için ayrılır. “Daktilo kursunu geçen yıl bitiren Aynur, birkaç yerde iş bulmuş, hatta bir kaç ay çalışmıştı ama asılmışlardı. Korkuyordu” (Kemal, 2007, s.175). Aynur'un iş yerinde erkek tacizine maruz kaldığı için çalışma hayatını sonlandırması, kadının çalışma hayatında karşılaştığı eşitsizliği görmemiz açısından önemlidir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde kadınların zorlu çalışma koşullarında çalıştıkları görülür. Aldıkları ücretin erkeklere nazaran az olması, çalıştıkları yerde esir muamelesi görmeleri, erkek tacizine maruz kalmaları kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları eşitsizliklerdendir. “Türküler” hikâyesinde, hikâye başkışisinin radyoda dinlediği türkü ile geçmiş yıllarını anımsaması anlatılmıştır. Hikâye başkışisi, radyoda dinlediği türküden etkilenerek geçmiş güzel günlerini anımsar. Sevdığı kızla yaşadıklarını, ona iş

buluşunu, onu sahiplenişini hatırlar. Hikâye başkişisi aracılığıyla, kadının çalışma hayatında karşılaştığı güçlükleri görürüz. Hikâye başkişisinin sevdiği kadın, bir kitapçıda çalışır. Kitapçının kendisini esir olarak gördüğünü, her şeyine karıştığını, üstelik çok düşük ücret verdiğinden yakını. “adam laftan anlamıyor. Caddeye bakan pencerenin önünde otursam karışır, kitap okusam karışır, gülsem karışır. Aynı iş hanında kapı komşu yazıhanelerin ben akran kızlarıyla konuşsam karışır. Yanında çalışıyorum diye esir miyim Allah aşkına?” (Kemal, 2007, s.180-181). Bütün bu zorlu çalışma koşullarına rağmen haftalık sadece elli kuruş alan kadına, hikâye başkişisi başka bir iş bulur. Kadın, yeni girdiği işte bu sefer de erkek tacizine maruz kalır.

“Zorla, ‘İnsana kötü kötü bakıyorlar,’ demişti.

‘Kim?’

‘Laboratuvardaki gözlüklü, şişman adamlar...?’

‘Adamlar?’

‘Ötekiler’ (Kemal, 2007, s.182).

Kadının aklına bir de annesinin çalıştığı iş yerinde çalışma düşüncesi gelir, ancak annesinin ustasının kendisine sarkıntılık ettiğini hatırlayıp bundan vazgeçer. “Beni çok seviyormuş. Karısını boşayıp beni alacakmış. İstemezsem öldürecekmiş beni de kendini de. Ay vallahi yapar, öyle korkuyorum ki. Kocaman adam. Şimdi bile çıkıvermesinden ödüm kopuyor!” (Kemal, 2007, s.182). Kadının düşük ücret verilerek esir gibi çalıştırılması, çalıştığı iş yerinde erkek tacizine maruz kalması, ustabaşının sarkıntılığı yüzünden annesinin iş yerinde çalışmak istememesi kadınların çalışma hayatında karşılaştığı eşitsizlikleri kanıtlar niteliğindedir.

Kadınların iş hayatında karşılaştıkları en ciddi sorunlardan biri, erkek tacizine maruz kalmalarıdır. Kadınlar ustabaşı veya patron tarafından işten çıkarılmayla tehdit edilerek bu duruma katlanmak zorunda bırakılırlar. *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabındaki “936” adlı hikâyede, bir iplik fabrikasında yaşananlar anlatılmıştır. Bir iplik fabrikasında ustabaşı olarak çalışan Şükrü, statüsünü kullanarak fabrikada çalışan kadınları taciz eden bir adamdır. Fabrikada çalışan Boşnak Feride’ye de aynısını yapmak ister, ancak kız kabul etmez. Bunun üzerine Feride’yi, sevgilisi Hasan ile birlikte fabrikadan kovmaya çalışır. Fabrika patronuna, fabrikanın her

köşesinde uygunsuz davranışlarda bulunduklarını, fabrikanın ahlakını bozduklarını söyler. Patron Şükrü'nün iyi niyetli olmadığını farkındadır. “Bana ne mal olduğunu belletme Şükrü!..” (Kemal, 2017b, s.114). Ama yine de birbirini seven çiftin fabrikadan atılması isteğini kabul eder. Ustabaşı Şükrü, patronun odasından çıktıktan sonra Bankocu Karakız’la karşılaşır. Karakız, Feride’yi işten çıkarırlarsa fabrikada çalışan kadınlara neler yaptığını herkese anlatacağını söyler. “Bana bak Şükrü, eğer o kızı kovdur, ben de seni fabrikada iki paralık etmez, yerde yurttan durdurursam, bana da Aptal kızı demesinler!” (Kemal, 2017b, s.114). Karakız ile Şükrü’nün konuşmasından fabrikadaki kadın işçilerin çalışma hakkının ustabaşı tarafından sömürüldüğünü anlarız. “...Giritli Hacer’i gebe koydun. Arnavut Zekiye’yi erinden ayırttın, Kürt Güllü’yü yek ekmeğe muhtaç ettin, İstanbullu Fitnat’ı, buna keza, ben dersin... Bak, açtırma ağzımı ha!” (Kemal, 2017b, s.115). Ustabaşının statüsünü kullanarak yanında çalışan kadınların çalışma hakkını sömürmesi, kadının çalışma hayatında karşılaştığı eşitsizliğin kanıtıdır.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, kadınların toplumsal yaşamın bütün alanlarında çalıştıkları görülür. Hikâyelerde kadınların çalışma koşulları, erkeklere göre daha zordur. Kadınlar ev işleri, çocuk bakımı ile birlikte çırçır fabrikasında, tütünde, pamuk tarlalarında da çalışırlar. Kadınların verdikleri bunca emeğe rağmen, çalışma hayatında erkeklerden daha az ücret aldıkları görülür. Çalışanların büyük çoğunluğunun kadın olduğu fabrikalarda bile, ustabaşı/bölüm şefi hep erkeklerden seçilmiştir. Hikâyelerde, kadınlar daha çok düşük ücret getiren işlerde çalışırlar. Kadınların bu zorlu koşullarda çalışmalarıyla birlikte çoğu hikâyede iş yerindeki erkeklerin tacizine uğrarlar. Tacize uğrayan kadınların bir kısmı, bunu kabullenmek zorunda kalır. Bazı kadınlar ise, erkek tacizine dayanamayıp çalışma hayatından uzaklaşma yolunu seçer. Hikâyelerde kadınların iş yerinde daha çok ustabaşı/bölüm şefi gibi gücü elinde bulunduran erkekler tarafından tacize uğradıkları görülür.

5.4. Cinsiyetler Arası Eşitsizlik

Eşitlik ilkesi, hukuk devleti olmanın en temel koşuludur. Kadın ve erkek arasında erkek lehine ayrımcılığın meydana getirdiği eşitsizlik, küresel dünyanın en önemli sorunlarından biridir. Cinsiyetler arası eşitsizlik, güç, saygınlık ve mülkiyet dağılımının kişisel yeteneklere göre değil bir cinsin diğer cinse göre baskın veya üstün olduğu inancına dayanır. Cinsiyet eşitsizliği kavramı, daha çok kadınlara yönelik ayrımcılık olarak karşılık bulmaktadır (Çakır, 2008, s.25). Dünya Sağlık Örgütüne göre,

cinsiyetler arası eşitsizlik, genel anlamda kişilere cinsiyetlerinden dolayı adaletsiz davranmaktır.

Kadın ve erkeklerin eşit olduğu 1982 Anayasasının 10. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre “Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır.”

Kate Millett göre (2011), “Bugünkü toplumumuzda, cinsel ayırım, ırkçılıktan daha yaygın bir nitelik taşımaktadır” (s.70). Erkeklerin üstünlüğünü devam ettirmek istemesi, beyazların üstünlüğünü devam ettirmek istemesinden daha ağır basmaktadır. Günümüzde cinsiyetler arasındaki eşitsizlik düşüncesi, ırkçılıktan daha öte bir duruma gelmiştir. Toplum içinde gerçekleşen bu durum, erkeğin üstünlüğünü kabul eden önyargı yüzünden erkek daha üstün bir konuma; kadın ise, daha aşağı bir konuma konulur. Cinsiyetler arasındaki bu ayırım erkekte saldırganlık dürtüsünün artmasına, kadında ise edilgenliğin oluşmasına sebep olur.

Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde kadın hikâye kişileri evde, iş yerinde, sokakta hayatın her alanında erkekler tarafından ezilirler. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabındaki “Teber Çelik’in Karısı” adlı hikâyede, kocası Teber Çelik tarafından kötü muameleye maruz kalan Seyran’ın hikâyesi anlatılmıştır. Teber Çelik’in karısı Seyran, kocası tarafından maddi ihtiyaçları karşılanmayan ve kötü muameleye maruz kalan biridir. Teber Çelik, erkek olmanın verdiği güçle hikâye boyunca karısı Seyran’ı ezmeye çalışır. İnşaattan eve geldiğinde eşini oturarak görünce hemen ayağa kaldırıp kendisine yol vermesini ister. Karısı herkesin maaş aldığını niye kendisinin almadığını sorduğunda, ona hakaretle savurur. Her fırsatta kocası tarafından ezilen Seyran, cinsiyetler arası eşitsizliğe maruz kalır.

“Teber Çelik sövdü:

‘Almadık dedik. Dini pohlu katip boldroyu yapmamış...’

...

‘Kız çektiririn dininden imanından ha! Almadık dedik işte...’

‘Emine’nin Ali’si hep almışlar da?’

...

‘Belli ki aldık... N’olacak?’

Kadının üstüne yürüdü.

Kadın, ‘Heç ağam...’ dedi, ‘yani aldıysan, burgul ne alak da aş maş edek diyeceğdim...’

Adam övkesini zabta çalışmış gibi, başını sallayarak merdivene yürürken, ‘Dinini imanını ... avradı!’ diye sövdü, indi gitti” (Kemal, 2021a, s.50).

“Afaracı Hacı Ali” hikâyesinde, tarlada afaracı olarak çalışan Hacı Ali’nin yaşamından bir kesit anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Hacı Ali, köyde afaracı (Harman yerlerindeki hububat döküntülerini toplayan kişi) olarak çalışarak ailesinin geçimini sağlayan bir adamdır. Köyün büyük toprak sahiplerinden Ağzıbüyükler, tarlalarına girdiği gerekçesiyle Hacı Ali’nin ineğinin ayağını kırarlar. Bunun üzerine Hacı Ali bütün öfkesini, Ağzıbüyüklerin ortanca oğluna kusarak rahatlar. Hacı Ali’nin tarlada çalışırken eşi ile ilgili söylediği sözler cinsiyetler arası eşitlik bağlamında değerlendirilebilir. “İçini çekti. Güneşe baktı. Karısını hatırlayarak, sesli sesli, ‘Kısır o....u!’ diye söylendi. ‘Sen de eller gibi bir, iki, üç dene enik kunnayaydın, neme gerekti benim bu sarı sıcaklarda afaracılık?’” (Kemal, 2021a, s.55). Hacı Ali’nin karısını uğursuz olarak nitelendirmesi, çocuk sahibi olmamasının sebebini eşi olarak görmesi kadına karşı erkek egemen bakış açısıyla davrandığının kanıtıdır.

Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde, kadınların cinsiyetler arası eşitsizliğe maruz kaldıkları görülür. Kadınlar, tek başına dışarı çıktıklarında kimi zaman erkek tacizine maruz kalırlar. Erkeğin kadını dövmesi, kadına hakaretler savurması normal bir durum olarak karşılanır. “Bir Kadın” hikâyesinde, on altı yaşındayken sevdiği adamın peşine takılıp Çukurova’ya giden bir kadının erkekler tarafından sömürülmesi anlatılır. Hikâye başkışisi kadın, sevdiği adamın peşine takılıp Çukurova’ya gelir. Çukurova’nın kızgın güneşi altındaki pamuk tarlalarında çapa çapalayıp pamuk toplar. Kışın ise, fabrikalarda amelelik yapıp kazandığı paranın tek kuruşuna bile dokunmadan sevdiği parlak oğlana verir. Sevdiği adam, esrarkeş ve kumarbazdır. Sevdiği adamdan şiddet görmesine

rağmen kadının bunu doğal karşılaması, cinsiyetler arası eşitsizliğin ne düzeyde olduğunu kanıttır. “Parlak oğlan esrarkeşti, kumarcıydı, aksiydi. Dövdü mü kötü dövüyordu ama, ne de olsa erkekti, kadına sahip çıkıyor, onu koruyordu. O, parlak oğlanın sertçe çatılan kaşlarına, kız yüzüne vurgundu” (Kemal, 2021a, s.60). Parlak oğlan, Ferho Üzeyir’in kızıyla kaçarak kadını terk eder. O da parlak oğlanı bulma ümidiyle şehre gider, ancak şehirde erkeklerin şiddet ve sömürüsüne maruz kalır. Şehirde, erkekler tarafından cinsel istismara ve fiziksel şiddete maruz kalan kadının erkeklere karşı koyamayacak kadar güçsüz olduğunu görürüz. Bunu anlayan kadın ise, zamanla bir erkek gibi davranarak kendini korumaya çalışır. Hikâye boyunca kadın, farklı erkekler tarafından cinsel sömürü ve fiziksel şiddete maruz kalır.

Orhan Kemal hikâyelerinde, kadınların cinsiyet eşitsizliğine sıkça maruz kaldığı görülür. Aynı işte çalışan erkeklerin, kadınlardan daha fazla ücret alması çoğu hikâyede görülen bir durumdur. Ancak bazı hikâyelerde cinsiyetler arası eşitsizlik, kadının lehine gelişir. *Grev* hikâye kitabındaki “Nermin” hikâyesinde, uzun süredir iş bulamayan kocasına destek olmak için bir çorap fabrikasında işe başlayan Nermin’in hikâyesi anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Nermin, eşine sevgi ile bağlı, hayat koşullarından şikayet etmeyen bir kadındır. Kocasının uzun süredir işsiz olması, Nermin’in içini parçalar. Kocasını da eve ekmek getirememenin derin üzüntüsü içerisinde. Kadın, kocasının bir süre daha işsiz kalacağını düşünür. “Biliyordu kocasının daha pek çok akşamlar elleri boş döneceğini. Elleri boş dönecek, tek kelime söylemeden geçecek bir kenara, başını avuçları içine almasa bile, gözleri değişmez bir noktaya takılıverecekti” (Kemal, 2019, s.92). Eşinin daha fazla üzülmeye dayanamayan Nermin, komşu kızının tavsiyesiyle bir çorap atölyesinde çalışmayı düşünür. “Sabahın erken saatlerinde telaşlı adımlarla parkeleri çiğneyerek işe koşuşanlar da kendi gibi ana kuzularıydı. Trikolarda, çorap atölyelerinde iş olduğunu söylemişti komşunun kızı. Vermeliydi kararını vermeliydi artık!” (Kemal, 2019, s.92). Kocasını akşam yine iş bulamadan eve dönünce Nermin, çalışmak istediğini söyleyerek bir iplik fabrikasında iş bulur. Kocasının uzun süredir sabahın erken saatinden akşama kadar iş arayıp bulamaması, kadının ise çalışmak istediğini söylediği gün hemen iş bulması cinsiyetler arası eşitsizliğin kadın lehine geliştiğini gösterir.

Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde; kadınlar, erkekler tarafından ikinci sınıf vatandaş olarak görülürler. Kadınların aşağılanması, küçümsenmesi hikâyelerde sıkça görülen bir durumdur. “Balon (Mahalle Kavgası)” adlı hikâyede, geçimini güçlüklerle

sağlayan Ali Rıza Bey adındaki küçük bir memurun doğmasını istemediği dördüncü çocuğu için kürtaj yaptırma sürecinde yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Ali Rıza Bey, resmi bir dairede katip olarak çalışan ufak tefek bir adamdır. Karısının dördüncü çocuğa hamile kaldığını öğrenince karısını suçlar. Karısına ağza alınmayacak hareketler savuran adam, gerçekleşen gebeliğin tek sorumlusu olarak eşini görür. “...Şu kadın da öyle sinirime dokunuyor ki. Vaktiyle keşke bunu değil de teyzemin kızını alsaydım. Ne diye bunu aldım sanki? Bir laf söylenmeye gelmez, it gibi... O gece ne iyi, uykuya geçmiştim. Bir azgınlığı lanet karının. Aldırmasam iyiydi ya, olmadı işte” (Kemal, 2019, s.100). Ali Rıza Bey’in kürtaj için gittiği doktorun da kadınları küçümsediğini görürüz. “Erkeklik öldü mü? Bir kadın, saçları uzun, aklı kısa nerden baksan, ağzıyla kuş tutsa ne lazım gelir?” (Kemal, 2019, s.108). Hikâye boyunca kadınların küçümsendiğini, hakaretlere maruz kaldığını görürüz. Bakkal’ın; eşine şiddet uygulaması, kadınların erkeklerin yanında konuşma hakkının olmadığını söylemesi, cinsiyetler arası eşitsizliği vurgular niteliktedir.

“Anası babasının yanında lahavle diyemezdi? Ya ninesi? Ninesi de dedesinin karşısında. Bir gün sıcak diye koca bir kap yemeği suratına fırlatmış da kadının ağzından tek kelime çıkmamıştı...” (Kemal, 2019, s.151).

“Erkeklik ölmemişti ya. Çat çat. Tokatlar. Kadının çılgılığı. Gecenin bu ileri saatinde avaz avaz haykıran ses mahalleyi yerinden oynattı. Pencereleler açıldı, meraklı başlar uzandı... Bakkal, karısını dövüyordu” (Kemal, 2019, s.153).

Cinsiyetler arası eşitsizlik, ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiği gibi aynı ülkenin farklı bölgelerinde de değişkenlik gösterir. “Doğum” hikâyesinde, tarlada ırgat olarak çalışan Kürt Gülizar’ın doğumu anlatılmıştır. Tarlada doğum sancısı tutan Gülizar, inlemeye başlar. Kocasını Ferho Üzeyir, kadının sesinin başkalarına duyurmasını namahrem olarak gördüğü için karısına tekme atarak hakaretler savurur. “Gebe kadının sesini namahreme duyurması hem çok ayıptı, hem de günah. Karısının böğrüne okkalı bir tekme atan Ferho Üzeyir, korkunç bir küfür savurdu” (Kemal, 2019, s.208). Olayı gören elçi, Gülizar’ın dinlenmesi gerektiğini söyler. Uzak bir köşeye giden Gülizar, tek başına doğum yapar. Elçinin ısrarıyla karısının yanına giden Ferho Üzeyir, ilk iş olarak çocuğunun cinsiyetini öğrenmek ister. Erkek olduğunu görünce sevinçten çılgılık atar. Gözü hiçbir şeyi görmez. Hikâyede, Ferho’nun erkek çocuğu olduğunu için çok sevinmesi cinsiyetler arası eşitsizliğin kanıtıdır.

“Bir oğlan!”

Birdenbire değişti. Göğе baktı, köseleye dönmüş kara, kuru, terden ısıll ısıll yüzüyle güldü, çocuğunu kanlı paçavralarıyla yerden aldı.

‘Oğlum!’ diye bağırdı. Çıldıracaktı. Dört kızın üstüne bir oğlandı ha!

...

‘Eferim,’ dedi. ‘Eferim ulo avrat!’

Kucağında oğlu hendekten fırladı. Yer yer çatlamış kırmızı topraklarda koşmaya başladı” (Kemal, 2019, s.211).

Ülkü Eliuz’a göre (2011), “Erkek, kadın kendisine sosyal ve ekonomik anlamda bağımlı olduğu için onu nesnelleştirmekten, duygusal ve düşünsel anlamda onun tüm haklarını işgal etmekten çekinmez. Bu sınırsız imtiyaz ile erkek, bağımlı, itaatkar, evcil, zayıf kadınlık kültüne göre yetiştirilir ve tüm özgürlüklerin tek sahibi ve egemeni kendisidir. Bu nesnelleştirme içerisinde kadın, eziyet etmenin temel bir formülleştirilmesi” ile karşı karşıya kalır (s.226). *Kardeş Payı* hikâye kitabının “Kırmızı Mantolu Kadın” hikâyesinde, kırmızı mantolu kadının hüznü dolu hikâyesi anlatılmıştır. Bir inşaatta çalışan mahkûmlar iki saatte bir, ikişer kişi şeklinde sırayla dışarı çıkarlar. Mahkûmlardan anlatıcı ve Necati, birlikte meyhaneye giderler. Meyhanede tanışıkları şarapçı, daha önce tahsildarlık yaparken kadınlara düşkünlüğü yüzünden işini kaybetmiştir. Şarapçı, meyhaneye gelen anlatıcı ve Necati’ye tahsildarlıktan atılma hikâyesini anlatır. Yirmi yaşındaki karısını dövdüğünü, onun yanında kadınlarla birlikte olduğunu övüne övüne anlatan şarapçı bunları erkeklerin şanı olarak görür.

“Ben yirmi beşindeyim karı yirmisinde... Lakin kimin gözü karı görüyor?.. Düşünün yahu, yirmi günlük evlisiniz, evinize nasıl sokarsınız çiftte o...uyu? Sektunuz diyelim, o...uları nasıl soyarsınız nikahlı karınızın önünde anadan doğma? Soydunuz diyelim, birini bir yanınıza, birini öbür yanınıza nasıl yatırarsınız? Yatırdınız diyelim, nikahlı karınıza, ‘Rakı ver bize, nasıl dersiniz? Derdim. Neden? Çünkü erkekliğin şartı bu. Karıyı ezeceksin, kıracaksın gözünün kırışını. Babasının evinde ejderha olsun isterse. Senin evinde köpek olacak köpek!” (Kemal, 2021c, s.71).

Şarapçı, karısını ezdiğini ballandıra ballandıra anlattıktan sonra tahsildarlık yaptığı bankanın paralarını İstanbul'daki kadınlarla yedini söyler. Karısı ise, eşinin tüm bu yaptıklarına rağmen ona merhamet göstererek gerekli parayı eşine verir. Eşini hapse girmekten kurtarır, ancak tahsildarlık mesleğinden atılmasına engel olamaz. Şarapçının kadınlar hakkındaki cinsiyetçi düşüncelerini babasından öğrendiğini anlarız. “Babamdan nasihatliyimdir, karı millete güven olmaz diye” (Kemal, 2021c, s.73). Şarapçının hikâye boyunca kadınları aşağılaması, erkek olduğu için kadına şiddet uygulama hakkını kendinde görmesi cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin kanıtıdır.

Toplum içerisinde erkeğin daha üstün olduğu düşüncesi erkeğin kendini daha üstün, kadının ise kendini daha aşağı bir konumda hissetmesine sebep olur (Millett, 2011, s.49). *Önce Ekmek* hikâye kitabındaki “Sezai Bey” hikâyesinde, emekli olduktan sonra yaptığı birikimlerle iyi geçinen bir adamın trolleybüs durağında yaşadıkları anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Sezai Bey, memurken yaptığı birikimlerle dört katlı bir bina diken, kendini çok beğenen bir adamdır. Bir gün trolleybüs durağında beklerken, yoğun bir kalabalık olduğunu görür. Etrafına bakınca kucağında çocuk olan birkaç kadın görür. Kadınların evde oturması, erkeklere hizmet etmesi gerektiğini söyler. “Başını çevirdiği yerde birkaç kadın, kucaklarında çocukları... Ne işleri vardı bu kadınların günün bu öğleye yakın saatinde, trolleybüs durağında? Ayaklarını kırıp evlerinde otursalar da, kocalarıyla çoluk çocuklarının söküklüklerini dikseler, çoraplarını yamasa, yemeklerini pişirseler olmaz mıydı?” (Kemal, 2020b, s.99). Hikâyede, Sezai Bey'in bu cinsiyetçi yaklaşımını kendi eşine de gösterdiği görülür. Sabah uyandığında kahvesi, sigarası eşi tarafından hazırlanan Sezai Bey, evdeki hizmetçi kıza sarkıntılık yapsa bile erkek olduğu için eşinin görmezden geleceğini düşünür. “Evdeki hizmetçi kızın kalın, beyaz kollarıyla, gerdanındaki morlukları görse bile görmezden gelir, perde ardından karşı komşuları dikizlemesine aldırış etmez” (Kemal, 2020b, s.100). Sezai Bey'in kadınlar hakkındaki tüm bu düşünceleri ve uygulamaları, cinsiyetler arası eşitsizliği vurgular niteliktedir.

Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi hikâye kitabındaki “Delifişek” adlı hikâyede, kahvede nargile içen bir adamın kadınlar hakkındaki olumsuz düşüncelerinden etkilenecek kız kardeşinin dışarı çıkma özgürlüğünü kısıtlayan bir genç anlatılmıştır. Hikâye başkışisi, kadınlar hakkında olumsuz düşünceleri olan iri yapılı, esmer, bıyıklı bir adamdır. Yağmurlu bir günde kahvede nargile içen adam, bu havada dışarı çıkan kadınlar hakkında olumsuz konuşmaya başlar. Kadınların dışarı çıkmamaları

gerektiğini, evde erkeklere hizmet etmeleri gerektiğini söyler. “Hele Kadınlar! Ayaklarını kırıp evlerinde otursalar, erkekler de onun yaptığı gibi, bulsalar sıcacık bir kahve, ısmarlasalar fiyakalı nargileyle orta şekerliyi, sonra çeyrek saatte bit çayı, oooh!” (Kemal, 2007, s.84). Adam nargilesini içerken yağmurda çocuğuyla yürüyen bir kadının düştüğünü görür. Ve kadın için “Oh o... Kırılın ayaklarını!” (Kemal, 2007, s.85) der. Adama tepki gösteren bir gence, kendisinin daha genç olduğunu kadınları kendisi kadar tanımadığını söyler. Adam, kadınların erkekleri baştan çıkarmak için dışarı çıktığını söyler. “Maksatları bakkalda, fırında, pazarda fingirdeşmek!” (Kemal, 2007, s.86). Kadınları basit, adi varlıklar olarak gören adam; İstanbul’da fırın işlettikleri dönemde mahalledeki kadınların, genç kızların kendisiyle fingirdemek için yarıştığını söyler.

“Darphane gibi para kesiyoruz. Bırak para kestiğimizi mahallenin ne kadar karısı kızı, beşiktekisi dolardı dükkâna. Hele yeni yetişme yavrular... Beyazını mı istersin? Esmer mi? Sarışın mı? Tombul mu? Zayıf mı? On üç, on dördünden yirmisine kadar, boy boy, cins cins, fingir fingir...” (Kemal, 2007, s.86-87).

“...Toplanırlar tezgahın başına, ha ha ha, hi hi hi... kişner dururlar. Gel de iş gör. Elim kanda olsa koşarım. Beni görmezler mi, kişnemeleri artar. O çimdik atar, öteki bıyığımı burar. Ulan etmeyin yavrum, eylemeyin. Hayır” (Kemal, 2007, s.87).

Adamın özellikle şehirdeki kadınların erkeklere çok düşkün olduğunu, çarşıya pazara erkeklerle fingirdemek için çıktığını anlatmasından etkilenen genç, eve giderek kız kardeşinin bir daha çarşıya, bakkala, fırına gitmemesi gerektiğini söyler. “Bir daha ne çarşıya gideceksin, ne bakkala, ne fırına anladın mı?” (Kemal, 2007, s.88). Adamın hikâye boyunca kadınlar hakkındaki olumsuz düşünceleri, cinsiyetler arası eşitsizliği kanıtlar niteliktedir. Hikâyede kadının tek başına sokağa çıkması bile namussuz damgasını yemesi için yeterli görülür.

Cinsiyetler arası eşitsizlik ve ayrımcılık dünya genelinde erkeğe ve kadına atfedilmiş toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmaktadır. Çoğu toplumda erkekler güçlü, sert, kendine güvenen, cesur, bağımsız, gerçekçi gibi niteliklerle tanımlanır. Kadınlar ise zayıf, güvensiz, bağımlı, pasif, kararsız, duygusal, şefkatli gibi niteliklerle tanımlanır. Tüm bu tanımların sonucu olarak kadınlar ve erkeklerden neler beklendiği mesajının cinsiyet kimliği üzerinden verilmesi, bu davranışların tek bir cinsiyet

tarafından sahiplenilmesine sebep olmaktadır. Orhan Kemal hikâyelerinde de bunu görmek mümkündür. Hikâye kişileri toplum tarafından kendilerine atfedilen rollere göre hareket ederler. “Eski Toprak”ta, yüksek mevkilerde bulunmuş yaşlı bir adamın eskisi saygınlığının kalmaması anlatılmıştır. Hikâye başkışisi yaşlı adam, Kurtuluş Savaşı’nda yer almış, yetmişli yaşlarda biridir. Zamanında önemli mevkilerde bulunmuştur ancak insanlardan aynı saygıyı görememiştir. Gördüğü ilgisizliğe öfkelenen yaşlı adam, bütün öfkesini karısından çıkarır. Karısının sorduğu soruyu duymadığı için cevap verememiş olması bile, adamın ona hakaret etmesi için geçerli bir sebeptir.

“İçimde müthiş bir sıkıntı var,” dedi. ‘Boğuluyorum!’

Duymadı. Duysa, kırk yıldır bütün hayatı kocasına kavuk sallamakla geçmiş bu kadıncağız belki de ‘Yaa, vah vah... Ne yapsak acaba?’ der, adamın öfkesini geçiştirmenin yolunu bulurdu ama, duymadı.

Adam buna da kızdı:

‘İçimde müthiş bir sıkıntı var diyorum eşek, eşşoğlu eşek duymuyor musun?’
(Kemal, 2007, s.261).

Adamın erkek olduğu için her türlü hakareti yapma hakkını kendinde görmesi, kadının da erkek olduğu için her dediğine kavuk sallaması cinsiyetler arası eşitsizliği kanıtlar niteliktedir.

Toplumsal koşullarımız gereği, kadın ve erkek birbirinden farklı kültür özelliği taşır ve bunların hayat tecrübeleri arasında da çok büyük farklılıklar vardır. Çocukluktan itibaren cinsel kimliğin gelişmesi, ailenin, eğitimcilerin ve kültürün, her cins için doğru gördüğü davranış, tutum ve değer yargıları belirler. Çocuğun yaşamı, cinsiyetinin belirlediği zorunlu davranışları yaparak geçer (Millet, 2011, s.57). Orhan Kemal’in hikâyelerinde de erkekler, toplum tarafından belirlenen cinsiyet rollerine uygun davranırlar. Onlara göre erkek, kadına hesap vermez. Gecenin geç saatlerinde dışarı çıkabilir, ancak kadının gece geç saatlere kadar dışarıda olması cinsi gereği uygun görülmez. Kocasından aldatıldığını düşünen bir kadının anlatıldığı *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabındaki “Geç Kalma Erken Gel” hikâyesinde, hikâye başkışisi eşini seven ve onu kaybetmek istemeyen bir kadındır. Kocasını, gece geç saatlere kadar çalıştığı için eve geç gelir. Kadın ise, kocasının başka kadınlarla birlikte olduğu için eve geç geldiğini düşünür. Kocasını eve geç gelmemesi gerektiği konusunda

uyarır. Eğer eve geç gelirse gece eğlenmeye gideceğini, eve geç döneceğini söyler. Kocas, eşinin bu şekilde konuşmasına çok sinirlenir. Çünkü ona göre erkek, kadına hiçbir şekilde hesap vermemelidir. “Bir erkek evine dilediği zaman gelirdi. Hiç gelmezdi gerekirse. Karısına hesap vermek zorunda değildi.” (Kemal, 2017b, s.24). Eve geç gelmeye devam edeceğini söyleyen adama, karısı “On ikiden sonra beni de evde bulabilirsen ben de namussuzum!” (Kemal, 2017b, s.26) der. Ertesi akşam gece ikiye kadar kocası eve gelmeyince süslenip arkadaşının evine gitmeye karar verir. Ancak arkadaşı evde olmadığı için, geri dönmek durumunda kalır. Gecenin ikisinde dışarıda olan kadın, sarhoşların sarkıntılıklarına maruz kalır. Kendisine sarkıntılık eden adamı, yolda gördüğü bekçiye şikayet eder. Ancak bir devlet memuru olan bekçinin söylediği “Namuslu kadının bu saatte işi ne?” ve “Şu elinin yüzünün boyasına hele...” ifadesi cinsiyetler arası eşitsizliğin toplumun geneline yayıldığının kanıtıdır. Bekçinin yardımıyla eve dönen kadın, eşi gelmeden yatağa geçer. Adamın çalıştığından dolayı eve geç geldiğini söylemeyi karısına hesap vermek olarak görmesi, bir erkeğin eve dilediği zaman gidebileceğini düşünmesi, bekçinin kadının gece geç saatlerde dışarıda olmasını namussuzluk olarak görmesi, bir kadının geç saatlere kadar dışarıda bulunmasının tehlikeli olması hikâyede cinsiyetler arası eşitsizliği kanıtlayan bölümlerdir.

Küresel ölçekte yaşanan en büyük toplumsal problemlerden biri, cinsiyetler arası eşitsizliktir. Orhan Kemal hikâyelerinde kadınlar evde, iş yerinde, sokakta hayatın her alanında cinsiyetler arası eşitsizliğe maruz kalırlar. Toplum içerisinde erkeğin daha üstün olduğu önyargısı bunda etkilidir. Hikâyelerde erkekler, kadınları ev içi işlerine bakan kişiler olarak görür. Kadınları bu rolleriyle tanımlayan erkekler, hikâyelerde ataerkil toplum düzenine göre davranışlar sergiler. Kadınlar da genellikle ataerkil toplum yapısının kendisine dayattığı toplumsal rolleri kabullenmek zorunda kalırlar. Hikâyelerde kadınlar, genellikle ikincil birey konumundadır. Kadın gibi olmak, erkek tarafından aşağı konumda olmak olarak algılanır.

5.5. Kadının Sosyal Hayat Bağlamında Karşılaştığı Eşitsizlikler

Kadının sosyal hayatta yaşadığı eşitsizlikler çağdan çağa, toplumdan topluma değişmektedir. Ancak erkek otoritesinin baskın olduğu toplumlarda, kadınların ikincil rolde olmaları bu eşitsizliği arttırmıştır. Kadınların toplum içerisinde var olma

süreçlerinde yaşadıkları eşitsizlikler, onların yeterince söz sahibi olamamasına sebep olmaktadır.

Kadını meta olarak görme eğilimi, onu bir birey konumuna getirmekten çok bir cinsel nesne niteliğine indirger. Bu durumun en belirgin şekli, kadına taşınabilir mal gözüyle bakılarak onu insan haklarından yoksun bırakmaktır. Kadın sürekli erkeklerin onayını alarak ilerlemek ya da hayatını devam ettirmek zorunda bırakılır (Millett, 2011, s.97). Kadının sosyal hayatta onaylanma gereksinimi hissetmesi, erkek egemen bakış açısının sonucu olarak görülür.

Toplumda genel olarak kabul gören ataerkil zihniyet sonucu kadın, her zaman ikincil birey olarak konumlandırılır. “Kadın gibi olmak” ifadesi bile, erkeklerin kadınları aşağı konumda gördüğünün somut bir kanıtıdır. Kadınları bu şekilde konumlandıran erkekler sokakta, evde, iş yerinde, hapishanede yaşamın her alanında kadınları kendilerinden daha aşağı bir konumda görürler.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde kadınların iş yerinde, hapishanede, sokakta, evde yaşamın her alanında ötekileştirildiğini görürüz. Toplum tarafından ezilen, söz hakkı olmayan, yoksul ve genellikle eğitimsiz kadınlar çoğu hikâyenin kahramanıdır. Sosyal hayatta ezilen bu kadın kahramanlar, çoğu hikâyede erkek tacizine maruz kalırlar. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabının “Bir Ölüye Dair” adlı hikâyesinde, üç çocuklu bir kadının yoksulluk ve erkek tacizine dayanamayıp intihar etmesi anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Zehra, genç ve güzel bir kadındır. Kocasını askerde olduğu için üç çocuğuna da kendisi bakar. Fabrikadaki işinden çıkarılınca çocuklarıyla birlikte yoksulluk ve geçim sıkıntısı çeker. Mahalledeki erkekler, kocasının askerde olmasını fırsat bilerek Zehra’yı sömürürler. Daha fazla dayanamayan kadın, kendisi asarak yaşamına son verir. Mahalleli, Zehra’nın ölümü üzerine polise haber verir ve olay yerine gelen Savcı bütün mahalleliyi sorguya çeker. Zehra hakkında sapkın düşünceleri olan mahalleli kimi erkeklerin, ölen bir kadının cesedinden dahi etkilendiğini görürüz. “Allah taksiratımızı affetsin, karıda da gözüm vardı. Köpoğlu çok cilveliydi... Güzel kadının ölüsü bile adamı huylandırıyor” (Kemal, 2021a, s.42). Zehra’nın intihar ettiğini ilk gören kişi, mahallenin fırıncısı İhsan’dır. Hikâyede İhsan’ın da Zehra’nın yoksulluğundan faydalandığını görürüz.

“Savcı gençten bir delikanlı tekrar sordu:

‘Ekmekleri bedava mı verecektin?’

‘He ya... Sevaptır... Sabiler...’

‘Madem bedava verecektin, çocuklara verip savaydın. Kendin niye takıldın peşlerine?’ (Kemal, 2021a, s.42-43).

Olay yerine gelen savcı, mahalleliyi sorgularken Zehra’nın ahlaki değerlerini de sorgular. “Ahlakı nasıldı? Yani anladın ya... Demek istiyorum ki, kocası askere gittikten sonraki durumu...” (Kemal, 2021a, s.44). Mahalle bakkalı Hamdi’nin de Zehra’nın yoksulluğundan faydalanarak onu sömürdüğünü görürüz. “On altının üstüne bir bardak su iç a Hamdi ! Sen de pirinç çuvallarının üstünde ödeşmişindir, uzun etme!” (Kemal, 2021a, s.44). Hikâye boyunca, kocası askerde olduğu için yalnız kalan bir kadının fakirliğinden istifa eden erkekler vurgulanır. Zehra’nın ölümüyle tüm bunlar gün yüzüne çıkar. Mahalleli, Zehra öldükten üç dört gün sonra tüm olanları unuttur. Hikâyenin başlığından da anlaşılacağı üzere Zehra, herhangi bir ölüdür. O yüzden Zehra’nın yani bir kadının ölümü de çok çabuk unutulur mahallede.

“Teber Çelik’in Karısı” hikâyesinde, bir lira karşılığında bedenini satmak zorunda kalan Seyran’ın hikâyesi anlatılmıştır. Teber Çelik’in karısı Seyran, kocası tarafından maddi ihtiyaçları karşılanmayan biridir. Beton ustası kocası Teber Çelik eve geldiğinde eşi Seyran’a kötü davranır, ona hakaretler savurur. Seyran ise, korkusundan eşine karşı gelemmez. Seyran, evde yiyecek bir şey olmadığı için eşinin çalıştığı inşaatın karşısındaki bakkala gider. Ancak Bakkal Hamid Ağa, borçlarını ödemediği için Seyran’a ekmek vermez. Bu arada oradan geçmekte olan inşaat bekçisi Durmuş, Seyran’ın çaresizliğinden faydalanarak onunla birlikte olmaya çalışır. Seyran başta karşı koyar. “Kadını çimento ambarına doğru çekmek istedi. Kadın direndi” (Kemal, 2021a, s.52). Ancak kocasının onu aldattığını öğrendikten sonra, intikam alma hissiyle bekçiyle birlikte olur. Ve bunun karşılığında aldığı bir lira ile eve ekmek götürür. Seyran’ın bir akşam vakti inşaat bekçisi tarafından sömürülmesi ve inşaat bekçisinin bu anı uzunca bir süredir beklediğinin söylenmesi kadının sosyal hayatta karşılaştığı zorlukları görmemiz açısından önemlidir.

Toplumda erkeğin üstün olduğu düşüncesi erkeklerde; saldırganlık, zeka, güç ve üretkenlik; kadında ise edilgenlik, bilgisizlik, iffet ve etken olamama durumu yaratır (Millet, 2011, s.49). “Bir Kadın” hikâyesinde, on altı yaşındayken sevdiği adamın

peşine takılıp Çukurova'ya gelen bir kadının sevdiği erkek tarafından terk edilmesi anlatılmıştır. Hikâye başkışisi kadın, kendisine değer vermeyen bir adamla birlikte. Adam, Ferho Üzeyir'in kızıyla kaçarak onu terk eder. Kadın ise, adamı bulma ümidiyle şehrin yolunu tutar. Kadın, şehirde erkekler tarafından cinsel sömürüye ve fiziksel şiddete maruz kalır. "...Seyhan ırmağının kıyılarında, İtadası'nın boy atmış otları arasında, hendeklerde, soğan ve rakı kokan sasımış nefesli erkeklerin çimdik ve ısırtıkları altında kıvranıp inleyerek, arada bağırıp ağlayarak, bağırıp ağladıkça, tokat, yumruk, tekme yiyerek, günler geçirdi" (Kemal, 2021a, s.61). Sevdiği erkeği bulma ümidiyle şehre gelen kadın, yıllarca erkekler tarafından sömürülür. O da zamanla "Bir erkek gibi sövmesini, usta bir esrarkeş gibi çifte kağıdı sarmasını öğrendi." (Kemal, 2021a, s.62). Kadının, kadın olmasından dolayı yıllarca cinsel istismar ve erkeklerin fiziksel şiddetine maruz kalması ve bundan kurtulmak için de bir erkek gibi davranması, kadının sosyal hayatta yaşadığı eşitsizliğin kanıtıdır.

Kadınların evlendirilmek vaadiyle kandırılması, kadının sosyal yaşamda karşılaştığı sorunlardan biridir. Kadınların saf, temiz duygularının erkekler tarafından sömürülmesi, bir diğer eşitsizlik olarak karşımıza çıkar. Evlendirme vaadiyle kandırılan Aysel'in hikâyesinin anlatıldığı *Sarhoşlar* hikâye kitabının "Sevda" hikâyesinde, Aysel, iki gözü kör annesinden başka kimsesi olmayan yoksul bir kızdır. En büyük hayali, küçük bir yuva kurup çocuk sahibi olmaktır. Kemal adındaki çapkın ve yakışıklı bir erkek, Aysel'in bu temiz ve saf duygularını sömürür. "Evleniriz diye tavladım enayi. Aldım Burgaz'a götürdüm..." (Kemal, 2017a, s.94). Aysel'in evinin kirasını dahi ödeyemeyecek kadar yoksul olması, annesinden başka kimsesinin olmaması Kemal'in kızı daha kolay sömürmesine sebep olmuştur. "Ev kirasından başka karnı da açtı. Kemal demişti ki: 'Öğleyin kahveye gel, kayıntıyı beraber edip sinemaya gidelim. Ev kirasını da denkleştiririz!'" (Kemal, 2017a, s.92). Kızın yoksulluğunu kullanarak sömüren Kemal, sadece Aysel'i değil daha birçok kadını da sömürmüştür. "Seninki şoförün karısını çekecek koynuna şimdi." (Kemal, 2017a, s.91). Aysel; Kemal'in gerçek yüzünü, Kemal'in arkadaşı Süleyman'dan öğrenir. Aysel'in ve diğer kızların hikâyede Kemal tarafından sömürülmesi, kadınların sosyal hayatta karşılaştığı en ciddi sorunlardan biri olan kadının cinsel obje olarak görülmesiyle ilgilidir.

Yazarın küçük olarak nitelendirdiği genç bir kızın fuhşa sürüklenişinin anlatıldığı *Çamaşırcının Kızı/Küçücük* hikâye kitabındaki "Küçücük" adlı hikâyede, hikâye başkışisi Ayten on dört on beş yaşlarında yoksul bir kızdır. Anne ve babası

hayatta olmadığı için teyzesiyle birlikte yaşar. Ayten'in canından çok sevdiği erkek arkadaşı Erol, Ayten'in kendisine olan sevgisini kullanarak onu sömürür. "Bana göre hava hoş oğlum. Yolsuz kaldım mı mangır pasa ediyor, canım istedikçe de koynuma giriyor" (Kemal, 2020a, s.33). Başta ara ara fuhuş yapan Ayten, Erol'un kendisi terk etmesinden sonra bu işi sürekli hale getirir. Teyzesi, Ayten'in fuhuş yaptığını bilir ancak para kazandığı için ses etmez.

"Teyzene parayı verince ne dedi?

'Hiiç. Sevindi.'

'Nerden aldın demedi mi?'

'Teyzeme para olsun da...' (Kemal, 2020a, s.15).

Hikâyenin devamında Ayten'in fuhşa sürüklenişini ve bu duruma zamanla aşına olduğunu görürüz. Ayten ve fuhuş yapan arkadaşı arasında geçen aşağıdaki konuşmadan kadınların sosyal hayatta yaşadıkları eşitsizliği görmek mümkündür.

"...Fabrika kızından karı olur mu şekerim? O kadar erkeğin içinde..."

'Önüne gelen mıncıklar Teyzem o kadar ısrar ettiydi de yine girmedim fabrikaya?'

'Ben de kardeş. Daktiloluk bulunmuştu bir şirkette, girmedim. İnsanın adı hemencecik çıkar" (Kemal, 2020a, s.40-41).

Hikâyede, kadınların geç saatlere kadar dışarıda olmaları erkekler tarafından uygun bulunmaz. Gecenin geç saatlerinde Beyoğlu'nda gezen kadınların, erkeklerin sözlü ve fiziksel tacizine maruz kalması bunun kanıtıdır. "Saat sekiz, sonra dokuz, daha sonra on oldu. On birde kaldırımlar tenhalaştıysa da sulu sarhoşlar başladı bu sefer de. Erkeğinin yanındaki kadına bile elle, dille sarkıntılık" (Kemal, 2020a, s.60). Bu da kadınların sosyal hayatta erkekler gibi istedikleri saatte dışarı çıkamadıklarını kanıtlar niteliktedir.

Kadınların sosyal hayatta karşılaştıkları en büyük eşitsizlik, erkek tacizine maruz kalmalarıdır. Kadınları cinsel obje olarak gören erkekler, onların zayıflığını kullanarak onları istismar ederler. *Grev* hikâye kitabındaki "El Kapısı (Pervin)" hikâyesinde, evin hizmetçisi Pervin'in evdeki erkekler tarafından istismar edilmesi anlatılmıştır. Hikâye

başkışisi Pervin, fiziksel özellikleriyle dikkat çeken güzel bir kızdır. Evin erkek çocukları Sedat ve Vedat tarafından defalarca istismar edilir. Pervin, işten atılmakta tehdit edildiği için bu durumu kabullenmek zorunda kalır. Yine bir akşam evin küçük oğlu Sedat, Pervin’e zorla sahip olur. “Azgın delikanlı odaya kaymış, kapıyı kapayıp sürgülemişti bile. Odada küçücük bir kovalamaca, sert birkaç çekiş, kaçış, itiliş, sonra karyolanın tatlı tatlı gıcırdamaya başlayışı...” (Kemal, 2019, s.190). Evin beyi, gece lavaboya gidince oğlunu Pervin’in odasından çıkarken görür ve kızın odasına girer. Pervin, durumu anlatır. Onu diğer oğlu Vedat’ın da istismar ettiğini söyler. Hikâyede sürekli ahlaki değerlerden söz eden evin beyi de Pervin’le birlikte olarak, genç kızı istismar eder.

“Kızı kendine çekti. Kız direnmeden beye doğru gitti. Beyin üzeri kıllı, kocaman eli kızın beline dolandı, öteki el koltukaltından geçip kızı kendine çekti.

Pervin gene ‘Yapmayın,’ diye inledi.

Beyefendinin duyacak hali yoktu” (Kemal, 2019, s.192).

Evin hizmetçisi Pervin’in kimsesiz ve çaresiz olmasını fırsat bilen evin erkekleri, kızı defalarca istismar eder. Pervin’in yaşadığı bu taciz, kadınların sosyal hayatta yaşadıkları eşitsizliği görmemiz bakımından önemlidir.

Erkek, kadını kendisinin tamamlayan bir özne olarak görmez. Erkekler için kadın, bir nesnedir ve bu bakış açısı da erkeğin kadına karşı ilgisiz olmasına sebep olur. Kadını ve kadın bedenini kendi ihtiyaçlarını kullanmak için bir araç olarak görürler. Hikâyelerde erkeklerin küfürler savururken kadın bedeni üzerinden bunu yaptığını görürüz. “Kardeş Payı”nda, hamalların patron ve hamal başı tarafından haksızlığa uğraması anlatılmıştır. Bir gün depoya daha ucuza çalışacak yabancı hamallar gelir. Patron Refik Bey, daha ucuza çalışacak bu hamallarla iş yapar. Hamallar, durumu hamalbaşına iletirler. Hamalbaş, depo sahibi Refik Bey’in yanına gider. Refik Bey, hamalbaşına rüşvet vererek onunla anlaşır. Bunu duyan hamalların en saf olanı Siverekli, hamalbaşından hesap sormaları gerektiğini söyler. “Kahpe avratlıdan niye hesap sormuyorsunuz?” (Kemal, 2021c, s.7). Siverekli’nin uğradıkları haksızlık karşısında hamalbaş için kullandığı “kahpe avratlı” ifadesi, erkeklerin kadınlara bakış

açısını yansıtır. Kadının sosyal hayatta bu tür ifadelerle nitelendirilmesi erkeklerle aralarındaki eşitsizliği görmemiz açısından önemlidir.

Toplumda kadınların tek başına sokağa çıkmaları, erkekler için bir fırsat olarak görülür. Kadını cinsel obje olarak gören erkekler, kadının yalnız oluşunu fırsat bilip sözlü tacizde bulunurlar. “Eczanede Kız” adlı hikâyede, eczanede çalışan güzel bir kızın erkeklerin sözlü tacizine maruz kalması anlatılır. Hikâye başkışisi, güzelliğiyle bütün erkeklerin dikkatini çeken genç bir kızdır. Eczaneden çıktığında, erkekler peşine takılır ve onunla sinemaya gitmek isterler. Erkekler güzel kıızı, cinsel bir obje olarak görür. Cinsel arzularını karşılayabilmek için onu sinemaya götürmek isterler. “Delikanlı yutkunarak çıktı. Kafese koymuştu, ne olursa olsun koymuştu kafese. Lakin güzel kızdı. Hemencecik randevu alır, sinemaya. Gerilerde, en gerilerde yan yana iki koltuk...” (Kemal, 2021c, s.36). Kıızı taciz eden sadece mahalledeki gençler değildir. İlaç almak için gittiği laboratuvarın asık yüzlü müdürü de kıızı taciz eder. “Güzel kızdı ama pas vermiyordu. Bir gün laboratuvarı yalnızken gelmişti. Gözlerini kızın yüklü göğsüne dikmiş, ‘Çok güzelsin!’ demişti de, ‘Saçlarından utan!’ cevabını almıştı” (Kemal, 2021c, s.35). Kızın hikâye boyunca erkeklerin sözlü tacizlerine maruz kaldığı görülür. Güzel bir kızın sokakta yalnız başına gezememesi, kadının sosyal hayatta karşılaştığı eşitsizliği görmemiz açısından önemlidir.

Kadının sosyal hayatta karşılaştığı problemlerden biri de erkeklerin onlar hakkındaki olumsuz düşünceleridir. Orhan Kemal hikâyelerinde erkekler, genellikle kadınlar hakkında olumsuz düşüncelere sahiptir. Kadınları; erkekleri baştan çıkarmaya çalışan adi, basit yaratıklar olarak görürler. *Kırmızı Kúpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabındaki “Delifişek” hikâyesinde, kahvede nargile içen hikâye başkışisinin kadınlar hakkındaki olumsuz düşüncelerinden etkilenen bir gencin, kız kardeşinin dışarı çıkma özgürlüğünü kısıtlaması anlatılmıştır. Hikâye başkışisi, kadınlar hakkında olumsuz düşüncelere sahip olan iri yapılı bir adamdır. Yağmurlu bir günde kahvede nargile içerken bir kadının yere düştüğünü görür ve “oh o... Kırılın ayakların!” (Kemal, 2007, s.85) diyerek kadına hakaretler savurur. Bunu gören genç bir delikanlı da hiç tanımadığı bir kadına hakaretler savuran adama kızar. Adam, daha genç olduğunu kadınları kendisi kadar tanımadığını söyler. Adam için kadınların tek başına dışarı çıkmasının sadece bir amacı vardır, o da erkekleri baştan çıkarmaktır. “Maksatları bakkalda, fırında, pazarda fındırdeşmek!” (Kemal, 2007, s.86). Kadınlar hakkında olumsuz düşüncelerine devam eden adam, İstanbul’da fırın işletirken genç kızların kendisiyle fındırdeşmek için

yarıştığını söyler. “...mahallenin ne kadar karısı kızı, beşiktekisi varsa dolardı dükkana. Hele yeniyeişme yavrular... Beyazını mı istersin? Esmer mi? Sarışın mı? Tombul mu? Zayıf mı? On üç, on dördünden yirmisine kadar, boy boy, cins cins, fingir fingir...” (Kemal, 2007, s.86-87). Kadınları cinsel obje olarak gören adam, onların tek başına dışarı çıkmasını namussuzluk, düşüklük olarak niteler. Kadının tek başına dışarı çıkamaması, çıkınca erkek tacizine maruz kalması kadının sosyal hayatta karşılaştığı en önemli eşitsizliklerden biridir. Adamın anlattıklarından etkilenen genç, kız kardeşinin bir daha çarşıya, fırına, bakkala gitmemesini söyleyerek kadının dışarı çıkma özgürlüğünü kısıtlar.

“Dingonun Ahır” adlı hikâyede, kadınlar konusunda birbirine üstünlük taslamaya çalışan iki genç anlatılır. Anlatıcı bir gün kahvede otururken iki gencin kadınlar konusunda birbirine üstünlük taslamaya çalıştığını görür. Hikâyede gençlerin ismine yer vermeyen anlatıcı, birini esmer diğerini de sarışın olarak tanıtır. On sekiz yirmi yaş arasında olan bu gençleri, İstanbul kabadaylarına benzetir. Kadınlar hakkında ileri geri konuşan gençler, onları cinsel ihtiyaçlarını kullanmak için bir araç olarak görürler. Gençlerin sokaktan geçen kadınlara sarkıntılık etmesi, kadınların erkekler gibi sokakta rahatça geçememesi, kadının sosyal hayatta karşılaştığı eşitsizliği kanıtlar niteliktedir.

“Sarışın:

‘Karıya bak karıya!’

Sarışın şöyle bir baktı. Karıya kıza doymuşların önem vermezliği içindeydi. Ya da öyle görünmekten hoşlanıyordu.

‘Nasıl?’ dedi esmeri.

Sarışın:

‘Bunlar da karı mı? Şerefsizim gırtlığıma kadar doluyum karıdan kızdan yana’

Esmer, arkadaşından geri kalmamak için olacak, ‘Ben de,’ dedi” (Kemal, 2007, s.138).

Babasının işleri bozulunca okulu bırakıp fabrikada çalışmak zorunda kalan bir kızın anlatıldığı “Ayten” hikâyesinde, hikâye başkışisi Ayten, on altı yaşında güzel bir

kızıdır. Babasının işleri bozulunca okulu bırakıp fabrikada çalışmaya karar verir. Ayten bu kararını babasına söyler. Babası, kızının fabrikadaki erkekler tarafından tacize uğrayacağını düşünür. “El adamları acırlar mıydı koklanmamış tomurcuğa benzeyen yavrularına? Asılacaklar, baştan çıkarmak isteyecekler, çıkaracaklardı da” (Kemal, 2007, s.144). Babasının bu düşüncesi boşuna değildir. Çünkü Ayten, okula gidince de erkeklerin sözlü tacizlerine maruz kalır. “On altı yaşında, bir sap kiraz kadar ince, yanakları kırmızı kırmızıydı. Okula giderken sağdan soldan, ‘Şişt, yavru... Yiyim, ısırayım!’ların ardına düşüp okul kapısına kadar gelerek takılmaların hesabı olmazdı. Şimdi çalıştığı yerde kim bilir neler olacaktı?” (Kemal, 2007, s.145). Kadının yaşamın her alanında erkek tacizine uğraması ve uğrayacağını düşünülmesi kadının sosyal hayatta karşılaştığı eşitsizliğin sonucudur.

Yoksulluktan kurtulmak isteyen kimi kadınlar, sinema ve film ışıklarının ışıltısına kapılarak daha iyi bir yaşam standardına kavuşabilmek için ünlü olmak isterler. Yoksulluktan kurtulmak için tek çıkış yolu olarak gördükleri ünlü olma isteği, erkekler tarafından istismar edilir. Kadınların çaresizliğini ve hayallerini istismar eden erkekler, onları ağlarına düşürmeye çalışır. “Yavru” adlı hikâyede, film şirketi olduğunu söyleyerek ünlü olmak isteyen genç kızları istismar eden bir adamın hikâyesi anlatılır. Anlatıcı bir gün Beyoğlu’ndan geçerken eski bir arkadaşına rastlar. Arkadaşı, film şirketi olduğunu söyleyerek genç kızları istismar eden biridir. Ve bunu da övünerek anlatır. “Hani toy bir sinema hastası genç kızı hemencik inandırıp çırıl çıplak soyunduracak cinsten. Anlayacağın, şu koca İstanbul’da film artisti olup Türkan Şoray’ların falan hizasına yükselmeyi, onların hayatını yaşamayı hayal edinen güzel kızlar, bilhassa toy yavrular yok mu?” (Kemal, 2007, s.228). Adamın film çekirme bahanesiyle genç kızları istismar etmesi, kadınları cinsel obje olarak görmesi, kadının sosyal hayatta karşılaştığı eşitsizliği görmemiz açısından önemlidir.

Kadınlar hayatın her alanında erkek zorbalığıyla karşılaşır. Bu sorunu hikâyelerinde sıkça dile getiren yazar, kadınların toplumda erkekler gibi rahat bir şekilde gezip dolaşmadığı sorununa değinir. “Yalancı” hikâyesinde, hikâye başkişisinin bir otobüs durağında beğendiği kadın hakkında sapıkça düşünceleri anlatılmıştır. Hikâye başkişisi, fiziki görünümünden hiç memnun olmayan biridir. Bir gün otobüs durağında gördüğü kadından etkilenir. Kadınla birlikte otobüse biner. Otobüsün kalabalık olmasından yararlanmak isteyip kadının elini tutmak istese de buna cesaret edemez. “Dokunmak, evet. Uzandı. Dokunamadı. Cesaretsizliğine kızdı. Tekrar

uzandı. Gene olmadı. Kadın dönüp azarlar gibi geliyordu. Hiç talihi yoktu zaten bu işlerde. Ne zaman, nerde bir kadın yahut kıza laf atmışsa terslenmiştir” (Kemal, 2007, s.360-361). Kadınla birlikte olduğunu hayal eden hikâye başkışisi, şoförün “Eyüp” diye bağırmasıyla hayalleri tuzla buz olur. Kadın, otobüste hikâye başkışisinin kendisine yakın durmasından rahatsız olsa da kötü bir şey söyler diye rahatsızlığını dile getirmemiştir. “Genç kadın ağır, uslu, edepli. Dönüp bakmadı bile. Halbuki otobüste kızıp duruyordu. ‘Lütfen geri çekilin!’ demek istemişti içinden. Ama ‘O kadar rahatsız olduğunuzsa, taksiyle gideydiniz!’ cevabını almaktan korkmuştu” (Kemal, 2007, s.362). Kadınla beraber otobüsten inen hikâye başkışisi, kadını takip eder. Evine kadar takip ettiği kadının evli ve üç çocuğunun olduğunu öğrenince geri döner. Arkadaşlarının kadınlarla yaşadığı maceraları dinlemekten usanan hikâye başkışisi, arkadaşlarına kadınla birlikte olduğu yalanını söyler. Yalanı ortaya çıkınca da rezil olmaktan kurtulamaz. Hikâyedeki erkeklerin tümü kadınlarla yaşadıkları/yaşamadıkları cinsel maceraları anlatarak övünen tiplerdir. “...arkadaşları! İlle Şoför Hakkı... Sarı Hakkı... Ne maceralar anlatmazdı!..” (Kemal, 2007, s.361). Hikâye başkışisinin hiç tanımadığı bir kadına dokunmak istemesi, onu eve attığını hayal etmesi, evine kadar takip etmesi kadının sosyal hayatta erkek zorbalığına/tacizine maruz kaldığının kanıtıdır.

Ataerkil toplumlarda kadının geç saatlere kadar dışarıda dolaşması uygun görülmez. “Toplum içindeki durum konusunda, erkeğin üstünlüğünü kabul eden ön yargı yüzünden, erkek daha üstün, kadın daha aşağı bir yere konulur.” (Millet, 2011, s.49). Kadının güçsüz olarak görülmesi, kadının da kendisini bu şekilde görmesine sebep olur. Kocasından aldatıldığını düşünen bir kadının hikâyesinin anlatıldığı *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Geç Kalma Erken Gel” hikâyesinde, hikâye başkışisi kocasını çok seven onu kaybetmek istemeyen bir kadındır. Kocasının uzun bir süredir eve geç geliyor olması, ona aldatıldığını düşündürür. Ancak kocası, gece geç saatlere kadar çalıştığı için eve geç gelir. Kadın, kocasına bir daha eve geç gelmemesi gerektiğini söyler. Aksi takdirde kendisinin de gece dışarı çıkacağını, eve geç döneceğini söyler. Kocasının bu şekilde konuşmasına çok sinirlenir. Çünkü ona göre “Bir erkek eve dilediği zaman gelirdi. Hiç gelmezdi gerekirse. Karısına hesap vermek zorunda değildi” (Kemal, 2017b, s.24). Adam, belki de eve erken döneceği halde karısının bu şekilde konuşmasına sinirlenerek “Üçten önce gelirim namussuzum!” (Kemal, 2017b, s.26) der. Kadın da “On ikiden önce beni de evde bulabilirsen ben de namussuzum!” (Kemal, 2017b, s.26) der ve tartışırlar. Ertesi gün

saat iki olur adam eve gelmez. Kadın gece ikide sözünden dönmek için arkadaşının evine gitmeye karar verir. Süslenerek dışarı çıkan kadın yolda erkeklerin tacizlerine maruz kalır.

“Hanımefendi, buyurmaz mısınız?” (Kemal, 2017b, s.27).

“Sist, bayan, bayan, hanım, sist, zilli!.. Sitt... zilli. Ne kaçyorsun? Herkese şapur şupur da bize gelince... Mangır değil mi bizimki? Nah bak. Baksana kayarto!” (Kemal, 2017b, s.28).

Koşarak eve dönen kadın yolda bekçiyi görünce kendisini takip eden adamdan şikayetçi olduğunu söyler. Bekçi ise “Namuslu kadının bu saatte burada işi ne?” (Kemal, 2017b, s.28) diyerek başta kadını suçlasa da sonra kadının evine gitmesine yardımcı olur. Kadının gece geç saatlere kadar dışarıda olmasının namussuzluk olarak görülmesi, bu saatte dışarıda olan kadına sarkıntılık edilmesinin normal karşılanması kadının sosyal hayatta karşılaştığı eşitsizlikleri görmemiz açısından önemlidir.

Kadınların sosyal hayatta erkek tacizine maruz kalması, Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde yer alır. Hikâyelerde kadınların sokakta rahatça yürüyememesi, erkeklerin sarkıntılıklarına maruz kalması sıradan bir durummuş gibi görülür. *İstanbul’dan Çizgiler* hikâye kitabındaki “Serseri Mayınlar” adlı hikâyede, bir genç kızın sokakta yürürken iki erkeğin sözlü tacizine maruz kalması anlatılır. Hikâye başkışisi, sokakta yürürken iki serserinin sözlü tacizine maruz kalan bir genç kızdır. Elinde sefer tası ile iş yerine giderken iki serserinin sözlü tacizine maruz kalır. Bu olayı gören anlatıcı, bu durumun sıradan bir durum olduğu kanısına varır. “Üç beş adım önümde. Ağır, uslu, hanım hanımcık. Hanım hanımcık ya, İstanbul bunun burası. İnsanı kendi haline bırakırlar mı? Sağdan soldan boyuna laf atıyor, çarpıyorlar. Aldırmıyor. İşe gidip gelirken her günkü olağanlık. Alışkın” (Kemal, 2018, s.165). Erkeklerin sözlü tacizleri arasında yoluna devam eden genç kız, bir ara “Rica ederim rahatsız etmeyin!” (Kemal, 2018, s.166) der ancak bu sokak serserilerinin daha da ileri gitmelerine sebep olur. “Kıza yaklaşıyor, iyice yaklaşıyor, saçını kokluyor, sonra bu kokudan sarhoş olmuş, başları dönmüşçesine ayakları dolaşıyor, yıkılma taklidi yapıyorlardı” (Kemal, 2018, s.166). Bu durumu gören orta yaşlı bir adam, serserileri yoldan geçen polise şikayet eder. Polislerin serserileri karakola götürmesiyle hikâye son bulur. Hikâyede genç kızın sokakta yürürken erkeklerin sözlü tacizlerine maruz kalması, sıradan bir durum olarak görülür. Genç kızın da bu duruma alışkın olduğunu görürüz. Bu durumu gören

insanlardan sadece orta yaşlı olan adamın buna müdahale etmesi, hikâyedeki toplumsal çöküşü gösterir. Genç kızın hikâye boyunca erkeklerin sözlü tacizine maruz kalması, toplumda kadın olmanın zorluklarını anlamamızı sağlar.

Orhan Kemal, hikâye kişilerini genellikle yaşadığı çevreden seçmiştir. Onun hikâyelerinde kadının sosyal hayatta karşılaştığı en ciddi sorun, erkek tacizi olarak görülür. Kadınların yalnız başına dışarı çıkmasını namussuzluk olarak gören erkekler, kadınları taciz etmeyi bir hak olarak görür. Kadının cinsel obje olarak görülmesi, sokakta, iş yerinde, minibüste tacize ve hakaretlere uğraması kadın olmanın ne derece zor olduğunu gözler önüne serer. Hikâyelerde kadın karakterlerin sosyal hayatta yeterince söz sahibi olamaması, erkek egemen toplum yapısının sonucu olarak görülür.

5.6. Anne ve Eş Olarak Kadın

Kadınlar, ilkel zamanlardan bu yana “annelik olgusu” üzerinden kendilerine biçilen roller sebebiyle çeşitli alanlarda çokça sorun yaşamışlardır. Kadın, birey olmanın yanı sıra anne olarak değerlendirilmiş ve çocuğun sorumluluğu anneye verilmiştir. Kadın, erkeklerin ihtiyaçlarını karşılamak, çocuklarını büyütmek ve doğurmakla yükümlü tutulmuştur (Kaymaz, 2010, s.335).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, kadına birey olmanın dışında verilen annelik olgusu sıkça yer alır. Hikâyelerinin çoğunda kadınlar, eşleri tarafından terk edilmiş ve çocuklarına tek başına bakmak zorunda kalmıştır. Annelik duygusunun verdiği karşılıksız sevgi, fedakarlık ve merhamet duyguları hikâye kişilerinin çoğunda görülür. Hikâyelerde çocuğunun temel ihtiyacını karşılamak için annenin kendi bedenini satmaktan bile çekinmediği görülür.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde anne veya eş olarak kadın, geçim sıkıntısı içinde bile ailesine her zaman destek olan, onlar için büyük fedakârlıklarda bulunan, çocuklarına şefkâtini esirgemeyen kişiler olarak hikâyede yer alırlar (Ocak, 2015, s.65). Ekmek *Kavgası* hikâye kitabının “Dönüş” hikâyesinde, gecenin on ikisinde trenden inen ve gidecek yeri olmayan dört kişilik bir ailenin yaşadıkları ve hissettikleri anlatılmıştır. Hikâye başkışisi, yaşadıkları sıkıntıdan dolayı kocasını suçlamayan ona destek veren fedakar bir kadındır. Kocasını ise, ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirememenin suçunu kendinde gören zayıf ve yorgun bir adamdır. Hikâyede bir gece vakti trenden inen ailenin nereden geldiği, niçin geldiği ile ilgili bilgiye verilmemiştir. Hikâye,

kalacak yeri olmayan ailenin çaresizliği üzerinden kurgulanmıştır. Hikâye başkişisi kadın, eşine ve çocuklarına bağlıdır. Çocuklardan biri yaşı belirtilmeyen kız çocuğu, diğeri ise erkek bebektir. Kız çocuğu, gidecek yerleri olmadığını bilir. Annesini, babasından daha çok sever ancak babasının gece boyunca hiç uyumadan kara kara düşünmesi onun babasına olan bağlılığını arttırır. “Kız babasına her zaman acımazdı. Annesine daha çok acırdı, çünkü annesini daha çok severdi. Lakin bu gece babasına da acıyordu” (Kemal, 2021a, s.92). Kocasının sıkıntısıyla derinden ilgilenen kadın, çocuklarını da ihmal etmez. Kızının istasyondaki bankta daha rahat uyuması için karşı sıraya geçen fedakar kadın, aynı zamanda kocasının da rahatsız olmaması için kızına uyarıda bulunur. “Başını babasının dizine koydu... Annesi de sıranın öte tarafına geçince, kız bacaklarını serbestçe uzattı ve uyumaya hazırlandı. Bu sırada annesi, ‘Kız,’ dedi, ‘babanın dizini acıtacaksın!’” (Kemal, 2021a, s.92). Adam, işsiz ve fakir bir baba olmanın dehşetli azabını yaşarken kadın kocasına bunu hissettirmemek için elinden geleni yapar. Kadının eşine ve çocuklarına karşı hassasiyeti hikâye boyunca vurgulanır.

“Kadın, oğlunun kundağını ılık betona sırtüstü yatırdı. Sonra kızına yer yaptı, onu kocasının dizinden aldı, kundaktakinin yanına yatırdı, kocasına döndü.

‘Sen de yat!’

Adamın uykuya dehşetli ihtiyacı vardı. ‘Peki, ama sen?’ Kadın yalan söyledi. ‘Benim uykum yok’ (Kemal, 2021a, s.96).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde kadınlar, genellikle yoksulluk karşısında eşlerinin yanında dururlar. Yaşadıkları maddi sıkıntılar nedeniyle eşlerini suçlamazlar, bilakis onlara destek olmak için her türlü fedakarlığa katlanırlar. “Kitap Satmaya Dair” adlı hikâyede, ailesinin geçimini sağlayamadığı için üzülen işsiz bir adam anlatılmıştır. Hikâye başkişisi, ailesinin geçimini sağlayamadığı için üzülen ve bu durumun sorumlusu olarak kendini gören bir adamdır. Kadın ise Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde olduğu gibi eşine destek olan, yaşadığı durumdan şikayet etmeyen fedakar biridir. Karısının ve kızının karnını doyurmak için çok sevdiği kitaplardan bir kısmını satacak olan adam, bu yüzden üzgündür. Ancak ailesinin karnını doyurmak için kitap satması gereklidir. Kitapları okuldan arkadaşı Hayri’ye satmayı düşünen adam, okuldan başka bir arkadaşı Necdet’i onun yanında görünce kitapları satmaktan vazgeçer. Necdet’in yanında maddi şartlardan dolayı kitaplarını satıyor görünmek gururuna dokunur. Kızının istediği ekmek, yumurta ve pastırmayı alamadan eve dönen adam; eşi

ve çocuğunun kendisini sevmediğini söyleyerek sinir krizi geçirir. Hikâyede kadın, kocasının işsiz kalmasının sorumlusu olarak başkalarını görür. “Sanki neden böyle insanlar? Onlara ne yaptık? Koca koca konakları var, çiftlikleri, otomobilleri... Lakin, neden bırakmıyorlar gidip çalışsın fabrikada? Kıskanıyor mu?” (Kemal, 2021a, s.101). Kızının aç olmasına dayanamayan anne, yan komşudan yarım ekmek borç alıp gelir. Fedakar anne, ailesine destek olmak için yan komşulara örülecek örgüleri, yıkanacak çamaşırları olup olmadığını sormak için çıkar. “...bitişik komşulara geçiyor; belki örülecek örgüleri olur, yahut tahta silmek, çamaşır yıkamak...” (Kemal, 2021a, s.102). Anne, kocasına öyle bağlıdır ki kocasının işsiz kalmasında ona hiçbir suç yüklemeyiz. Kızının karnını doyurmak için komşunun çamaşırlarını yıkamayı kabul etmesi, annenin ailesi için her türlü zorluğa katlanabileceğini gösterir.

Sarhoşlar hikâye kitabındaki “Kamyonda” adlı hikâyede, verem hastası yoksul bir annenin çaresizlik ve yoksulluktan dolayı kızını zengin bir adamın almasına rıza göstermesi anlatılmıştır. Verem hastası kadın, on bir yaşındaki kızı Selvi ile birlikte bir kamyonda yolculuk yapar. Kamyonda bulunan “dazlak kafalı” komisyoncu, Selvi’yi şehirdeki zengin ailelerden birine hizmetçi olarak yerleştirmeyi teklif eder. Kadının çaresizliğini kullanan komisyoncu, kızı annesinden alarak şehirde satmayı planlamaktadır. Annesinin durumunun çok kötü olduğunu kamyondaki bir delikanlıdan öğrenen komisyoncu, annesine durumunun çok kötü olduğunu ölürse kızı Selvi’ye kimsenin bakmayacağını söyler. Selvi’nin kendisiyle gelirse zengin bir ailenin hizmetçisi olarak refah içinde yaşayacağını söyleyerek annesini ikna etmeye çalışır. Fedakar anne, kendisine bakan kızının iyiliği için bu teklifi kabul eder. Ancak Selvi yaşından daha olgun davranarak “Ben gidersem anama kim su verir, altından kim alır... anam kurtlanır” (Kemal, 2017a, s.20) diyerek dazlak kafalı komisyoncunun teklifini reddeder. Annenin, kızı Selvi’nin iyiliğini düşünerek bu teklifi kabul etmesi annenin fedakarlığını gözler önüne serer.

Orhan Kemal, hikâyelerinde, kadın hikâye kişilerini genellikle hayatın tüm zorluklarına göğüs geren, eşleri için her şeyi göze alabilen kişilerden seçmiştir. “Celfin Eti” hikâyesinde, eşi ağır hastalığa yakalanan bir kadının eşinin iyileşmesi için elinden gelen her şeyi yapması anlatılmıştır. Hikâye başkışisi kadın, eşinin iyileşmesi için tüm ilkel tedavi yöntemlerini uygular. “şeftali yaprağını kaynat, sabahleyin aç karnına içir dediler, içirdim; itin pisliğini yedir yediler, yedirdim; yüz dene nünüğü suda kaynat, sarımsaklı yoğurt dök dediler, ettim; tosbağayı boğazla, kanını sıcak sıcak içir dediler,

içirdim” (Kemal, 2017a, s.30). Komşusu Meryem, bir köpek yavrusunun etini kızartıp kocasına yedirirse iyileşeceğini söyler. Kocasını çok seven kadın, çaresiz bunu da yapmayı dener. Kocasına, komşusu Meryem’in hayır olarak celfin (piliç) eti getireceğini söyler. Celfin etini çok seven kocası, buna çok sevinir. Etin kokusundan şüphelenen adam, eti önce karısının yemesini ister. Kadın, kocasını ikna etmek için büyük bir fedakarlık göstererek eti ısırp çiğner. Celfin eti olduğuna inanan kocası, eti iştahla yer. Kocasını ikna ettikten sonra bir fırsatını bulan kadın, komşusu Meryemlerin lavabosuna giderek kusar. Kadının “Yedim... on senelik helalim... Zehir bile içerim...” (Kemal, 2017a, s.35) ifadesi, kocasına ne kadar bağlı olduğunun kanıtıdır. İyi bir eş olarak hasta kocasının iyileşmesi için elinden gelen her şeyi yapan kadın, kocasının hastalığı yüzünden çocuklarına iyi bir anne örneği göstermez. “Kıran girsin. Bir para kıymetleri kalmadı gözümde. Herif elden gidiyor. Ne durdan anlarlar, ne oturdan... Düşmanın kapısına gönderirler seni, ne bu?” (Kemal, 2017a, s.31).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, kadınların ilerleyen yaşına rağmen çalışmak zorunda olduklarını görürüz. “Tokat (Kör Salih)” hikâyesinde, Kör Salih adlı bir adamın yaşamından bir kesit anlatılmıştır. Kör Salih, işsiz ve beş parasız olduğu bir gün dışarıda yağın iri taneli yağmurlardan kaçmak için bir kahveye sığınır. Cebinde hiç parası olmayan Kör Salih, garsonun bir şey isteyip istemediğini sormasından çekinir. Hikâyenin devamında, Kör Salih’in kahveye gelen iri yapılı zengin bir adamla kendi içinde yaşadığı mücadele anlatılmıştır. Hikâyedeki tek kadın hikâye kişisi, Kör Salih’in annesidir. Annesi, altmış beş yaşında Cibali Tütün Fabrikası’nda çalışmaktadır. İlerleyen yaşına rağmen çalışmak zorunda olan kadın, oğluna da yardım eder. “...tek gözden ibaret evin yüz lira aylığını verir, dışından tırnağından arttıkça da oğluna arada çorap, mendil yahut pek yoksul kaldığı günlerde sekize katlanmış kirli bir iki buçukluk sıkıştırırdı” (Kemal, 2017a, s.117). Hikâyede kadının ilerleyen yaşına rağmen çalışması, oğluna yardım etmesi, oğlunun yoksulluğu için gözyaşı dökmesi bir anne olarak kadının fedakarlığının göstergesidir.

Ayten adlı genç bir kızın fuhşa sürüklenişinin anlatıldığı *Çamaşırcının Kızı/Küçücük* hikâye kitabındaki “Küçücük” adlı hikâyede, hikâye başkışisi Ayten anne ve babası hayatta olmayan yoksul bir kızdır. Teyzesiyle birlikte yaşayan Ayten, Erol adlı bir gence aşıktır. Erol’u, kendi canından bile çok sever. Erol ise, Ayten’in sevgisini kullanarak ondan sürekli para koparmanın peşindedir. Erol’un annesi, daha otuz yaşına girmeden dul kalan bir kadındır. Günde on iki saat tütün fabrikasında çalışarak oğluna

bakar. Fedakar anne genç yaşta kocasını kaybetmesine rağmen, oğlunu düşündüğü için evlenmemiştir. “Sabahın yedisinden akşamın yedisi, sekizine kadar kurumuş bütün yaprakları içinde... Ne ömrü kalmıştı şurda? Çalış, kazan, ver, çalış, kazan, ver. Kocasının ölümünde otuzunda yoktu. Pekala da evlenebilirdi.” (Kemal, 2020a, s.29). Bütün hayatını oğluna adayan anne, ölmeden önce oğlunun namuslu bir kızla evlenmesini ister. “Öyleyse gör ne halin varsa diyeceğim ama dilim varmıyor. Yavrum, ben kendi nefsim, işte geldim işte gidiyorum. Aklım fikrim sende. O sakat bacakla ne olacaksın ben gözlerimi yumunca? Kim sana bir lokma ekmek verecek? Kim çamaşırlarını yıkayacak?” (Kemal, 2020a, s.57). Annenin ölmeden önce oğlunun mutlu bir evlilik yapmasını istemesi, ilerleyen yaşına rağmen oğlu için çalışması, bir anne olarak kadının ne kadar fedakar olabileceğini gösterir.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde anne hikâye kişileri, genellikle çocukları için her türlü fedakarlığı yapan kişiler olarak hikâyede yer alırlar. Ancak bazı hikâyelerde ailelerin para kazanma uğruna kızlarının fuhuş yapmalarına ses etmediğini görürüz. “İki Kız” hikâyesinde, ailelerinin kendilerinden para beklmeleri sonucu fuhuş yapmak zorunda kalan dokuz yaşlarındaki iki kız çocuğu anlatılır. Anlatıcı, yolda giderken iki kız çocuğunu görerek yanlarına sokulur. Yaşları küçük olduğu gerekçesiyle fabrikadan çıkarılan bu kızlar, para kazanmak için fuhuş yaparlar. Anne ve babalarının bu durumdan haberdar olmaları ve fuhuş yapmalarına izin vermeleri hikâyedeki ahlaksal çöküşü gösterir. Para kazanmaları için fuhuş yapmalarında sakınca görmeyen anne, hikâyede olumsuz anne tipini temsil eder.

“Sizin anneniz, babanız yok mu?” diye sordum. Omuz silkti.

‘Vaaar...’

‘Böyle yaptığınızı bilmiyorlar mı?’

‘Biliyorlar.’

...

‘Onlar mı diyorlar, gidin böyle böyle yapın diye?’

‘Demiyorlar ama... Gidin para kazanın diyorlar!’ (Kemal, 2020a, s.84).

Altı çocuklu mutlu bir ailenin yaşamından bir kesitin anlatıldığı *Grev* hikâye kitabının “Can Sıkıntısı” adlı hikâyesinde, hikâye başkışisi Sami ve Fethiye yoksul olmalarına rağmen çok mutlu bir evlilikleri olan bir çifttir. “Kocam da benim gibi. Anasını satmışız dünyanın. Az bulur az yeriz, çok bulur çok. Çok bulduğumuz yok ya,

sözün gelişi... Ekmeğimizi tuza banıp yediğimiz çok olur. Lâkin can sıkıntısı, keder, yüz eğrisi, tasa filân girmez kapımızdan içeri. Sokmayız ki girsin!” (Kemal, 2019, s.61). Fethiye, bir gün beş çocuğuyla birlikte vapurla teyzesinin yanına gider. Vapurda kadının çocuklarını kucaklayıp öpmesi, etraftakileri neşelendirir. Kadın çocuklarını çok sevmektedir, öyle ki “fakir olmasak, bir bu kadar daha doğururdum!” (Kemal, 2019, s.60) der. Yoksulluk, kadını bezdirmez. Çocuklarına olan sevgisi vapurdakilerin sıkıntılarını unutturur. “Birden kendini tutamadı, açık pencere önünde bıcırdayıp duran oğlanların dördünü birden kucaklamak istercesine kollarını açtı. Birini bırakıp birini öpüyor, öperken kendinden geçiyor, gözleri hazla yumuluyordu, öyle hayat dolu, romatizmalılar romatizmalarını unuttular, bel ağrılılar bel ağrılarını.” (Kemal, 2019, s.61). Eşi Sami, işten gelince büyük oğlu Ayhan’la balık kızartıp karısının dönmesini bekler. Fethiye eve dönünce de ilk günkü aşıklar gibi kocasına sarılır.

“Peşinde çocukları ve kocası, yemek odasına koştu. Kurulu masayı, kızarmış balıkları, salatayı ve şarap şişesini görünce, kendini kocasının kollarına bıraktı:

‘Kocacığım, canım kocacığım benim!’ (Kemal, 2019, s.66).

Hikâye boyunca mutlu bir aile tablosu çizilir. Fethiye altı çocuğa bakmanın zorluğunu bilir, ancak onların sevgisi tüm bu zorlukların üstesinden gelir. Fethiye’nin kocasını tıpkı ilk günkü gibi sevmesi anne ve eş olarak onu hikâyede mükemmel bir kadın yapar.

Orhan Kemal hikâyelerinde kadınlar; fedakar, eşine sevgi ile bağlı, hayat şartlarından şikayet etmeyen, çocukları için her türlü fedakarlığı yapan kişiler olarak hikâyede yer alırlar. “Nermin”de, uzun süredir işsiz olan kocasına destek olmak için çalışan Nermin’in yaşamından bir kesit anlatılmıştır. Nermin, kocasını ve çocuğunu çok seven onlar için canla başla mücadele eden bir kadındır. Kocasını uzun süredir işsiz kalınca Nermin’in içi parçalanır. Daha fazla dayanamaz ve çalışmaya karar verir. Eşine destek olmak için bir çorap fabrikasında işe başlar. İş çok ağır ve yorucu olmasına rağmen, eşini mutlu edecek olması onun bu yorgunluğunu alır. “Onun için, seve seve çalışıyordu. Evinin ekmeği, katığı, kocasının içkisi, sigarası için. Ah bunları kazanabilse de kocasına içki sofrasını kendi eliyle hazırlasa!” (Kemal, 2019, s.94). Nermin, işe başladığı fabrikada sürekli küçük kızını düşünür. Kızının sabah uyanınca kendisini yanında göremeyecek olmasına üzülür. “Saate baktı, kızını hatırladı. Kızı tam da bu saatte uyanır, ‘Anne!’ diye seslenirdi” (Kemal, 2019, s.93). İyi bir anne ve eş olan

kadın, kocası ve çocuğu için sabah altıdan akşam altıya kadar çalışır. Haftalık elli lira alacağını düşünerek bakkala borç yazdırır ancak on iki buçuk lira alınca hayal kırıklığına uğrar. “Gözlerine inanamıyordu. Bir yanlışlık olacaktı, mutlak bir yanlışlık. Yoksa koskoca bir haftada on iki buçuk lira?” (Kemal, 2019, s.95).

Ailesinin geçimine katkı sağlamak için okulu bırakıp “önce ekmek” diyen bir kızın hikâyesinin anlatıldığı “Önce Ekmek” adlı hikâyede, hikâye başkışisi doktor olmak isteyen aklı başında genç bir kızdır. Babası hayat pahalılığından yakınlıkla kızını Ayten ve karısının kendisine destek olmasını ister. Ancak Ayten, okul okumaktadır. Annesi kızının okulu bırakmasını istemez, istikbali için kızının okuması gerektiğini düşünür. Ama hayat, Ayten’e ekmeğin okuldan önce geldiği gerçeğini öğretmiştir. Annesi okulu bırakmaması konusunda ısrar etse de Ayten, okulu bırakarak bir triko fabrikasında işe girer. İki gözü iki çeşme annesi, hikâyede kızının okuması için her türlü fedakarlığı yapabilecek bir anne profili çizer.

“Annesi kaç kez iki gözü iki çeşme:

‘Aman yavrum, bakma sen babana. Oku. Hevesin de var, bırakma okulcuğunu. Biz bugün varsak, yarın yokuz!’ (Kemal, 2020b, s.10).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde anne hikâye kişileri, çocukları için her türlü fedakarlığı yapan kişiler olarak hikâyede yer alırlar. “Katil” hikâyesinde, kendisine rakip olarak gördüğü arkadaşını öldüren Mustafa’nın ilk duruşmasında yaşananlar anlatılır. Kasap tüccarı olan Mustafa, kasap dükkanı açınca en yakın arkadaşı kasap Haydar’la arasında rekabet başlar. En yakın arkadaşını rekabet yüzünden öldüren Mustafa, vicdanen rahatsızdır. Mustafa’nın eşi ise, adliye koridorlarında kocasının idam cezası alma ihtimalini düşünerek baygınlık geçirir. Beş çocuklu kadın, eşi ölürse çocuklarına kimin bakacağını düşünmektedir. Bu zor durumda dahi çocuklarını düşünen anne, eşi idam edilirse çocuklarının perişan olacağını söyler. Annenin bu zor durumda dahi çocuklarını düşünmesi, onun anne olarak fedakarlığını gözler önüne serer.

“Ya onu asarlarsa? Ne yaparım ben beş çocukla?”

‘Ağzını hayra aç kızım. Allah gafururrahimdir. Bu kadar kaynın, görümcen var. Hepsisi de halli vakitli insanlar...’

‘Çocuklarımı elimden alır, birer, ikişer bölüşürler. Beni de kapı dışarı ederler. Çocuklarım olmadan nasıl yaşarım ben?’

Kadınlar teselli etmeye çalışıyorlar ama duyduğu yok.

‘Yavrularıma hizmetçilik yaptırırlar, döverler. Vay ciğerlerim vay!’ (Kemal, 2017b, s.36).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde anne ve eş olarak ele alınan kadın, yoksulluk ve geçim sıkıntısına rağmen ailesi için her türlü fedakarlığı yapan, kocasına çalışarak destek olmayan çalışan, çocuklarına şefkat ve merhameti esirgemeyen kişiler olarak hikâyede yer alırlar. Sadece “İki Kız” adlı hikâyede, çocuğunun fuhuş yapmasına izin veren kötü bir anne figürü vardır. Onun dışında hikâyelerde anneler çocuğu için her türlü zorluğa katlanan, onlar için mücadele eden kişiler olarak hikâyede görülürler.

5.7. Ev İşlerinin Paylaşımı Bağlamında Eşitsizlik

Toplumsal cinsiyet, belirli bir zamanda ve belirli bir toplumda kadınlar ve erkekler arasındaki çok yönlü ilişkileri düzenleyen sosyal kurallar, sözleşmeler ve uygulamalar bütünüdür (Çağatay ve Ertürk, 2014, s.5).

Kadınlar da erkekler gibi toplumsal yaşamda üretim, üreme ve toplumsal yönetim vb. pek çok görevde bulunurlar (Moser, 1989; akt. Eker, 2018, 1220). Erkekler çoğunlukla üretim rollerine odaklanmaktadır. Kadınlar ise daha çok ev işleri, alışveriş, çocuk bakımı gibi pek çok işi aynı anda yerine getirmek zorunda kalırlar. (Blacden ve Woden, 2005; akt. Eker, 2018, s.1220).

Türkiye’de geleneksel manada toplumsal cinsiyetçi iş bölümünün yaygın olması sebebiyle kadınların çalışma süreleri toplamda erkeklerden daha uzundur. Bu farkın çok olmasında erkeklerin büyük ölçüde ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklarını yerine getirmemesinden kaynaklanmaktadır (Memiş, Öneş ve Kızılırmak, 2021).

Kadınların çalışma hayatına girmesiyle birlikte iş yükleri daha da artmıştır. Ev işleri, çocuk bakımı gibi işlerin kadın işi olarak görülmesi ve erkeklerin kadınlara bu konuda yardım etmemesi, kadınların iki iş kolunda çalışıyor duruma gelmesine sebep olmuştur. Ev işi, çocuk bakımı, ücret ve çalışma saatleri bakımından farklılıklar

kadınların daha çok çalışıp daha az kazanmasına neden olmuştur (Millett, 2011, s.73-74).

Orhan Kemal'in hikâyelerinde yer alan erkek hikâye kişilerinin gelenekçi yapıda oldukları görülür. Hikâyelerde ev işleri, büyük ölçüde kadınlar tarafından yapılır. *Grev* hikâye kitabındaki “Balon (Mahalle Kavgası)” adlı uzun hikâyede, geçimini güçlkle sağlayan Ali Rıza Bey adındaki küçük bir memurun doğmasını istemediği dördüncü çocuğu için kürtaj yaptırma sürecinde yaşadığı olaylar anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Ali Rıza Bey, resmi bir dairede katip olarak çalışan ufak tefek bir adamdır. Karısı, dördüncü çocuğuna hamile kalınca bütün bunların sorumlusu olarak karısını görür. “O gece ne iyi, uykuya geçmiştım. Bir azgınlığı lanet karının. Aldırmasam iyiydi ya, olmadı işte.” (Kemal, 2019, s.100). Karısı ise hamile olmasından ve eşinin kendisini suçlamasından üzgündür. Ali Rıza Bey'in kullandığı prezervatif bozuk olduğu için yırtılır, ancak adam bunun sorumlusu olarak karısının azgınlığını gösterir. Karısı ise, prezervatifin yırtıldığını eşine söylemediği için suçluluk duyar. Aslında kadının bu durumu eşine söylememesinin sebebi, ev işlerinin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. “Umursamamış da değil, çocukların boğazı, söküşü, dikiği, evin süpürölüp temizlenmesi, çamaşır, çarşı, pazar...” (Kemal, 2019, s.99). Kadının ev işlerini yaparken adamın yardım etmemesi, bütün işleri karısının yapmak zorunda kalması ev işlerinin paylaşımındaki eşitsizliği kanıtlar niteliktedir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde hikâye kişileri, toplumsal cinsiyetçi iş bölümünü savunurlar. Hatta öyle ki kadın hikâye kişilerine göre de evi temizlemek, yemeği pişirmek, çocuk bezi yıkamak, etrafı silmek sadece kadının görevidir. Erkeğin görevi gelir getirici işlerde çalışmak, kadının görevi ise günlük ev ve bakım işlerini yapmaktır. *Önce Ekmek* hikâye kitabındaki “Mavi Taşlı Küpe” hikâyesinde, genç yaşta tanımadığı bir adamla görücü usulü evlendirilen Zeliha'nın hikâyesi anlatılır. Zeliha, genç yaşta evlendirilen bir kadındır. Eşinden hiçbir zaman ilgi görmez. Gerdek gecesi bile eve sarhoş gelen adam, Zeliha'nın cinsel ihtiyaçlarını hiçbir zaman karşılamaz. Cinsel ihtiyaçları karşılanamayan eşinden hiçbir zaman ilgi görmeyen Zeliha, eşinin çırağıyla birlikte olur. Eşinin bunu görmesi üzerine, Zeliha eşini bıçaklayarak hapse girer. Hapse giren Zeliha'nın tüm yaşamı değişir. Hapisten çıkınca tıpkı bir erkek gibi konuşan, erkek gibi davranan, erkek gibi giyinen Zeliha baba mesleği arabacılık yaparak geçimini sağlar. Zeliha'nın arabacılık yapması mahalledeki erkekler tarafından yadırganır. Çünkü onlara göre kadın, evinde oturup sadece ev işi yapmalıdır. “Kadından arabacı

olmamalıydı. Çalışmamalıydı kadın. Elinin hamuruyla ne diye burnunu sokuyordu erkek işine?” (Kemal, 2020b, s.48). Toplumsal cinsiyetçi iş bölümünü savunan erkeklerin bu düşüncesine kızan Zeliha’nın da aynı şeyi yaptığını görürüz. Zeliha’nın ev işlerinde eşine yardım eden adamı, kadın olarak aşağılaması ev işlerinin paylaşımı bakımından eşitsizliği vurgular niteliktedir.

“Yahu kadından arabacı olur mu?”

‘Erkekten kadın oluyor da, kadından arabacı niye olmasın?’

‘Kim o erkekten kadın?’

‘Sen!’

‘Oşt!’

‘Ulan kayarto, evde yemeği kim pişiriyor? Çocuğun bezlerini kim yıkıyor? Ortalığı kim süpürüyor?’

‘O başka oğlum. Ben köroğluya yardım için...” (Kemal, 2020b, s.48).

Toplumsal cinsiyetçi iş bölümünün hüküm sürmesi nedeniyle kadınların toplam çalışma saatleri erkeklerden daha fazladır. Bu farkın artmasında ev işleri ve çocuk bakımı gibi işlerin adil paylaşılmamasının etkisi büyüktür (Memiş, Öneş ve Kızılırmak, 2012). “İncir Çekirdeği” hikâyesinde, oğullarının doktor olacağı günün hayalini kuran karı ve kocanın yaşamından bir kesit anlatılır. Hikâye kişileri, dondurma satan adam ile onun evlere temizliğe giden karısıdır. Geçimini dondurma satarak kazanan adam ve karısı oğulları doktor olunca tüm sıkıntılarından kurtulacağı düşüncesindedir. Karısıyla bir gün sohbet ederken tıp fakültesinin son sınıfında okuyan oğlunun doktor olduğu hayalini kurarlar. Onları hayata bağlayan tek şey, çocuklarının doktor olacağı düşüncesidir. Hikâyede kadın hem evlere temizliğe gider hem de kendi evinin temizliğini yapar. “...karıkoca vaktinden çok önce çökmüşler, hele ananın gündüzleri büyük konaklara tahtaya, çamaşıra gittikten başka, akşamları da gaz lambasının kör ışığında, gece yarılarında çok sonralara kadar dikiş dikmekten gözlerine perde inmişti.” (Kemal, 2020b, s.84). Kadının ev işlerini tek başına yapması, kadının çalışma süresinin kocasından daha fazla olmasına sebep olmuş. Kadının işten gelirken bir de eşinin gömleğine yama vurması bunun kanıtıdır. “Karısı, tavan çatlağından olanca gücüyle barakanın nemli toprağına vuran güneş sütununun yanına çökmüş, kocasının

laciverdi yer yer adamakıllı atmış gömleğine kim bilir kaçınıcı yamayı vuruyordu.” (Kemal, 2020b, s.85).

Emekli olduktan sonra yaptığı birikimlerle rahat bir yaşam süren bir adamın trolleybüs durağında yaşadıklarının anlatıldığı “Sezai Bey” hikâyesinde, hikâye başkışisi Sezai Bey memur maaşıyla Fatih’te dört katlı bir binası olan, kendini beğenen bir adamdır. Bir gün trolleybüste bir gençle kavgaya tutuşur. Anlatıcı Sezai Bey’in aynı durumu gençken başka bir ihtiyara yaptığını söyler. Sezai Bey, trolleybüs durağının kalabalık olduğunu görünce sinirlenir. Erkeklerin eşlerinden korktuğu için ev işlerini yaptığını söyler. Oysa ki Sezai Bey ev işlerinin tamamını eşine yaptırır, çünkü ona göre ev işlerini yapmak sadece kadınların görevidir. Sezai Bey’in bu düşüncesi ev işlerinin paylaşımındaki eşitsizliği gösterir.

“Evde çamaşır, bulaşık yıkamak, tahta silmek, çorap yamamak, karılarından ağız dolusu hakaret işitmek, artık terlikle mi olur, odun ya da maşayla mı, dayak yemekten başka işe yaramadıklarını farz ederek, acıdı onlara. Acıdı ama, ne o? Evlerinde karılarının baskısı altında güçsüz bu koyun kalabalığı, az sonra gelecek trolleybüse daha önce binmek için...öne geçmeye çalışıyorlardı” (Kemal, 2020b, s.99).

“Karısı evde, ‘Canım Sezai...’ diye başlar, sabahleyin uyanınca kahvesini, ikindiüstü de... vakt-i kerahat geldi mi, içki masasını öyle bir donatırdı ki, değme meyhaneci bu üstün sanatı gösteremezdi meyhanesinde!” (Kemal, 2020b, s.100).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde ev işlerini, sadece kadınların yaptığı görülür. Erkeklerin ev işlerini yapması kılıbıklık, kadın boyunduruğu altına girmek olarak algılanır. *Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabındaki “Bir Başka Korku” adlı hikâyede, hamile bir kadının doğum yaparken öleceğinden ve eşinin başka bir kadınla evleneceğinden duyduğu korku anlatılır. Hikâye başkışisi kadın, dördüncü çocuğuna hamiledir. İçinde doğum yaparken öleceğine dair yersiz bir korku vardır. Ölürsa, eşinin mahallede yeni dul kalmış bir genç kadınla evleneceğini düşünür. Oysaki kocasının o öldükten sonra başka biriyle evlenme düşüncesi yoktur. Adam da eşinin ölmesinden korkmaktadır. Çünkü başka bir kadının üç çocuklu yoksul bir adamla evlenmek istemeyeceğini bilir. Hikâyede ev işlerini sadece kadının yaptığını görürüz. “...ne yapıp yapıp kocasının önüne yiyeceğini koyuyor, odayı silip süpürüyor, ortalığı kocasını

kızdırmayacağını bildiği biçimde topluyordu” (Kemal, 2007, s.133). Adam ise ev işlerine yardım etmeyi kılıbıklık, kadın boyunduruğu altına girmek olarak görür. “Kılıbık değildi o, karı boyunduruğuna girmeyi aklından bile geçiremezdi!” (Kemal, 2007, s.134). Adamın düşüncelerinden de anlaşılacağı üzere, ev işlerini diğer hikâyelerde olduğu gibi sadece kadınlar yapar.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde ev işlerinin paylaşımında, kadın aheyhine eşitsizlik görülür. Ev işlerinin sadece kadının sorumluluğunda olduğunu düşünen erkekler, ev işlerine yardım etmezler. Hikâyelerde çalışan kadınların da ev işlerini tek başına yaptıkları görülür. Fabrikalarda, pamuk tarlalarında çalışan kadınların bununla birlikte ev işlerini de yapması çalışma saatlerinin erkeklerden daha fazla olmasına neden olmuştur. Hikâye kişileri, genellikle ataerkil toplum özelliğine uygun davranışlar sergiler. Ataerkil toplum düzenine göre davranan kadın hikâye kişileri de, ev işlerini sadece kadınların yapması gerektiğini düşünür. Kadınlar, hiçbir hikâyede ev işlerini tek başına yaptıkları için şikayet etmezler.

5.8. Çocuk Büyütme ve Yetiştirme Bağlamında Eşitsizlik

Her toplumun çocuk büyütme ve yetiştirme konusunda kendisine özgü tutumları vardır. Çocuk büyütme ve yetiştirme, toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklikler gösterdiği gibi, o toplumdaki aileler arasında da farklılıklar gösterilebilir (Kulaksızoğlu, 2017, s.117).

Kadınların çalışma hayatına girmesiyle birlikte iş yükleri de artmıştır. Ev işleri, çocuk bakımı gibi işlerin kadın işi olarak görülmesi ve erkeklerin kadınlara bu konuda yardım etmemesi kadınların iki iş kolunda çalışıyor duruma gelmesine sebep olmuştur. Ev işi, çocuk bakımı, ücret ve çalışma saatleri bakımından ayrımlar kadınların daha çok çalışıp daha az kazanmasına neden olmuştur (Millet, 2011, s.73-74). Çocukların bakımı ve yetiştirilmesi sorumluluğun sadece kadınlara verilmesi, kadının iş yükünü arttırmıştır. Erkekler bu konudaki sorumluluklarını ve yükümlülüklerini yerini getirmedikleri için bütün yük kadınların omuzlarına binmiştir.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, çocukların büyütülmesi ve yetiştirilmesinde sadece kadınların sorumlu tutulduğu görülür. Erkek hikâye kişileri, genellikle kötü bir kadının peşinden giderek ailelerini yalnız bırakırlar. Kadınlar ise hikâyelerde fedakar, çocukları için her türlü zorluğa katlanan kişiler olarak yer alırlar. *Grev* hikâye

kitabındaki “Nermin” adlı hikâyede, işsiz kalan kocasına destek olmak için çorap fabrikasında işe başlayan Nermin’in hikâyesi anlatılır. Nermin, Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde olduğu gibi fedakar, eşini seven, hayat şartlarından şikayet etmeyen bir kadındır. Kocasının işsiz kalmasına daha fazla dayanamayıp çorap fabrikasında işe girer. Fabrikada iş başladıktan sonra hep kızını düşünür. Hikâyede küçük kıza sadece Nermin’in baktığını, uyandığında tuvalete Nermin’in götürdüğünü anlarız. Çocuk büyütme ve yetiştirme sorumluluğunun Nermin’de olması, Nermin’in kızını evde bırakıp işe gittikten sonra kızının durumu için kaygılanması, çocuk büyütme ve yetiştirme bağlamında kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin kanıtıdır.

“Kocası çişe tutsa bari,” diye mırıldandı.

‘Tutar Nermin Abla, meraklanma!’

Çişe tuttuktan sonra da arkasına bir şey giydirse...’

Şayet ihmal edilirse çocuğun soğuk alacağını, önlenemeyen hastalığı ilerleyeceğini, günün birinde de...” (Kemal, 2019, s.93-94).

Her toplumun kültüre özgü değer yargıları bulunur. Bu değer yargıları, ebeveynlerin çocuk yetiştirme ve büyütme konusundaki tutum ve davranışlarını belirler. Toplumumuzda çocuk büyütme ve yetiştirmenin sadece kadınların sorumluluğunda olduğu düşüncesi hakimdir. Bu durum Orhan Kemal’in hikâyelerinde de görülür. Erkek hikâye kişileri, çocukların yetiştirilmesi sorumluluğunu tamamen kadına yükler. *Kırmızı Kúpeler/Babil Kulesi* hikâye kitabının “İyi İnsanlar” hikâyesinde, küçük insanların yaşadıkları zorluklar anlatılır. Anlatıcı, kahvede otururken ayakkabı boyacılığı yapan elli yaşındaki adam ve ocakçıyla sohbet eder. İkisinin de ortak derdi, geçim sıkıntısıdır. Ocakçının geçim sıkıntısı dışında bir de çocuğu hastadır. Ocakçının eşi, doktorun verdiği iğneyi semtteki bir iğneciye vurdurur. Ancak iğne paslı olduğu için apse yapar. Yara dayanılamayacak şekilde ağrıyınca çocuk sancıdan geceleri uyuyamaz. “Cahil kadın, semtte vurdurmuş bir iğneciye. İğne paslıymış. Yapmış apse. Azmış mı sana yara? Oldu mosmor. Yatamaz sabahlara kadar sancıdan. Çocuklar ağlaşır. Alır kaçırım sabahları evden, gün doğurtmam üstüme” (Kemal, 2007, s.213). Çocuk büyütme ve yetiştirme sorumluluğunun sadece anneye verilmesi, adamın çocuklarının ağlamasından dahi rahatsız olup evden kaçması tüm sorumluluğu kadına yüklediğinin kanıtıdır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, çocuk büyütme ve yetiştirme sorumluluğu sadece kadınlara verilir. Erkekler, daha çok gelir getirici faaliyetlerde çalışır. Kadınlar ise ev işleri, çocuk yetiştirme ve çocuk büyütme sorumluluğunu alır. Erkekler genellikle çocuk büyütme ve yetiştirme konusunda kadınlara yardım etmezler. Bu işin “kadın işi” olduğu görüşü yaygındır. Hikâyelerde kadınların da bu durumdan şikayet olmadığı görülür. Hikâyelerde çalışan kadınlar için de aynı durum söz konusudur.

5.9. Evlilik

Evlilik, farklı değerlere ve aile geçmişine sahip iki kişinin yeni bir değer ve davranış kalıbıyla yapılandığı bir aile kurumudur (Ateş, vd, 2004).

Küçük yaşta evlenme ve zorla evlendirme, geçmişten günümüze süregelen bir sorundur. Erken ve zorla evliliklerde mağdur, genellikle kadındır. Kadını eğitimsizlik, yoksulluk ve ekonomik bağımlılık kısır döngüsüne hapseden bu evliliklerde kadının hem toplumsal hayattan yeterince faydalanması engellenir hem de toplumsal hayata katkı sağlaması güçleşir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde de, erken ve zorla evliliklerin mağdur olanı genellikle kadınlardır. Bu hikâyelerde, kadınlar zorla evlendirildikleri kocaları tarafından kötü muameleye maruz kalırlar. *Ekmek Kavgası* hikâye kitabındaki “Ekmek, Sabun ve Aşk” adlı hikâyede, Galip adındaki bir gardiyanın küçük yaşta zorla evlendirilen kadın bir mahkûmla olan aşkı anlatılır. Hikâye başkışisi Galip; annesini on sene önce veremden kaybetmiş, babasını da hiç tanımamış biridir. Galip, okuduğu aşk kitaplarından çok etkilenir. Kitaplarda anlatılan aşklar gibi bir aşk yaşamayı hayal eder. Bir süre sonra hapisanedeki bir kadın mahkûma aşık olur. Galip'in aşk tasvirleriyle dolu mektubunu alan kadın, Galip'e yazdığı mektupta ondan sadece ekmek ve sabun istediğini söyler.

“Dışardan bakan hiç kimsem yok. Laf aramızda, çamaşırlarım bitlendi. Bu yüzden kimse beni yanına sokmuyor, beni burunluyorlar. Hem de karnım hiç doymuyor. Bir tayını ben bir solukta yiyiveriyorum, bitip gidiyor. Şurda kırk gün bir cezam kaldı. Dışarda ödeşiriz. Beni ciddi olarak sevdiğini anlayayım ki, bana bir kalıp sabunla iki somun gönder!” (Kemal, 2021a, s.33).

Galip, ilahi aşkla dolu mektuplarına karşılık bu mektubu alınca başta kızar, ancak kadının içinde bulunduğu şartları düşünerek onu anlayışla karşılar. Ve istediği

ekmek ve sabunu gönderir. Galip'in aşık olduğu kadın mahkûm, "On dört yaşında zorla evlendirilip on beşinde zina işlediği için kocası tarafından kapıp konuluveren, bir müddet elden ele gezdikten sonra, mahkemece üç aya mahkûm edilen, genç irisi bir kadındı." (Kemal, 2021a, s.34). Galip bir süre sonra bu kadınla evlenir. Kadının on dört yaşında zorla evlendirilmesi ve bunun sonucunda zinaya bulaşması kadının erken yaşta zorla evlendirilmesinin sonucu olarak görülür. Evlilikte mağdur olanın yine kadın olduğunu gördüğümüz hikâyede, kadının zorla evlendirilmesi kötü yola düşmesine sebep olur ve bunun sonucunda da hapisaneye düşer.

Kadınların kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlendirilmesi cinsel hayatlarını da etkiler. Kendisinden yaşça büyük bir erkekle evlendirilen bir kadının anlatıldığı *Çamaşırcının Kızı/Küçük* hikâye kitabının "Duvarcı Celal" hikâyesinde, hikâye başkışisi Duvarcı Celal kırk beş yaşında, eşi ise on dokuz yaşındadır. Karısı, cinsel ihtiyaçlarını karşılayamayan kocasını başka erkeklerle aldatır. Adam bunu bilir ancak karısına aşık olduğu için ona kıyamaz. Karısı boşanmak istemesine rağmen, adam onu boşamaz. "Boşa derim boşamazsın, düş yakamdan derim düşmezsin. Lanet olsun senin gibi erkeğe! Şuncacık kanı olan bir erkek, çeker bıçağını da deh eder, bitti gitti!" (Kemal, 2020a, s.114). Kadının kendinden yaşça büyük bir erkekle evlendirilmesi, cinsel ihtiyaçlarının eşi tarafından karşılanamaması, boşanmak istemesine rağmen kocasının onu boşamaması evlilikte kadının mağdur olmasına sebep olmuştur.

Görücü usulüyle yapılan evliliklerin mağdur olanı, genellikle kadınlardır. Kadınların düşüncesine başvurulmadan evlendirilmesi, kadının mutsuz bir evlilik yaşamasına sebep olur. Öyle ki bu durum kadının eşini aldatmasına bile sebep olabilir. *Önce Ekmek* hikâye kitabındaki "Mavi Taşlı Küpe" adlı hikâyede, görücü usulüyle hiç görmediği bir adamla evlendirilen Zeliha'nın hikâyesi anlatılmıştır. Zeliha, genç yaşta tanımadığı bir adamla evlendirilen güzel bir kızdır. Kocasını ise uzun boylu, geniş omuzlu, esmer bir adamdır. Kasaplık yapan adamın evlenme düşüncesi yoktur. Adet yerini bulsun diye annesi ve ablasının ısrarına dayanamadığı için evlenir. Zeliha'nın görücü usulüyle evlendirilmesi, hayatını tamamen değiştirmiştir. Hayat dolu olan kadın, evlendikleri gece dahi eşinden ilgi görmez. Adam, gerdek gecesi eve sarhoş gelerek ertesi gün öğleye kadar horlayarak yatar. Kapıda bekleyen kadınlar bu durumu anlamasın diye, Zeliha baldırına makas batırarak kanlı bez parçalarını kapı aralığından tutuşturur. Zeliha'nın, kocası tarafından gerdek günü bile karşılanmayan cinsel ihtiyaçları hiçbir zaman karşılanmaz. Cinsel ihtiyaçları karşılanmayan, kocasından ilgi görmeyen Zeliha kocasını çırağıyla aldatır. Kocasının bu durumu öğrenmesi üzerine,

kadın kocasını bıçaklar ve hapse girer. “...kapmıştı bir kıyıdaki ekmek bıçağını, mahalle, sokak, sokaklar, cadde, çarşı içi... Kovalamıştı adamı danalar gibi. Esnaf lanet etmişti kaçışına adamın. Yetişmiş, sırtından vurmuş, yere yuvarlamıştı” (Kemal, 2020b, s.53). Zeliha’nın düşüncesinin alınmadan evlendirilmesi, yaşamını alt üst eder. Hikâyede evlilikte mağdur olan tarafın yine kadınlar olduğunu görürüz.

Kırmızı Küpeler/Babil Kulesi hikâye kitabının “Yerli Turist” hikâyesinde, Anadolu kaba saba bir adamla zorla evlendirilen bir kadının İstanbul’da geçirdiği bir gün anlatılmıştır. Hikâye başkışisi, Anadolu bir adamla zorla evlendirilen genç bir kadındır. Yaşadığı hayattan, eşinden ve onun ailesinden sıkılmıştır. “...ailesinin hemen hemen zorla verdikleri Anadolu kaba saba bir adamla hamur tahtaları, öküz camız böğürtüleri, kocasının, kocasından geçtim, kayınbabasıyla, kaynana, görümcelerinin yabanıl, kaba, kubat havasından kurtulunca” (Kemal, 2007, s.111). Bir yolunu bulup İstanbul’a gelen kadın, İstanbul’da tanıştığı şoför ve gazeteciyle sıra dışı bir gün geçirir. Takside tanıştığı gazeteciyle meyhaneye giderler. Meyhaneden sonra bekar evine gideceklerini tasarlayan kadın, yarından sonra “namuslu dul kadın” pozunu takınacağını söyler. Kadının düşüncesine başvurulmadan zorla evlendirilmesi, onu sıra dışı şeyler yapmaya itmiştir. Kadının zorla evlendirilmesi, evlilikte mağdur olan tarafın diğer hikâyelerde olduğu gibi yine kadın olmasına sebep olmuştur.

Kadının düşüncesine başvurulmadan yapılan evliliklerde mağdur olan taraf, genellikle kadınlar olmaktadır. Kadının istemeden evlendirilmesi, sevdiği erkekle evlenmesine izin verilmemesi kadının evlilikte karşılaştığı eşitsizliklerdendir. “Tanık”ta, genç bir kıza atılan iftira sonucunda adliye koridorlarında yaşananlar anlatılmıştır. Kahvecinin oğlu, kendisine yüz vermeyen Aynur hakkında kahvede dedikodu çıkarır, iftira atar. Bu dedikodu mahallede yayılınca dava açılır. Hikâyenin bundan sonraki kısmında, açılan davada dinlenilecek kişilerin adliye koridorlarında yaşadıkları anlatıcı aracılığıyla hikâye edilir. Davada dinlenilecek “Hanımteyze” adlı hikâye kişisi, yetmiş yaşlarında iki yetişkin oğlu olan yaşlı bir kadındır. İmam kocası öldükten sonra, çocuklarının maddi destekleriyle geçimini sağlar. Tanık olarak adliye bulunan Hanımteyze, daha önce Aynur’a anlattığı gençlik yıllarını anımsar. Aynur’a severek evlenmesini tavsiye eden yaşlı kadın, kendisinin sevmediği bir erkekle evlendirildiğini anlatır. Yaşlı kadının çok sevdiği adam yerine rahmetli eşiyle evlendirilmesi, adliye koridorlarında gördüğü adamı sevdiği erkeğe benzetmesi, sürekli sevdiği erkeği anımsaması mutsuz bir evlilik yaşadığının kanıtıdır.

“Ben benim rahmetli diyelim de adet yerini bulsun, imama isteyerek mi vardım sanıyorsun? Ben asıl Mıstafendi’yi severdim. Aaah ah Aynur! Hem de nasıl. Vallahi geceleri sabahlara kadar uyuyamazdım. Uyuyamazdım ama, Mıstafendi’de Mıstafendi’ydi. O kaşlar, o gözler, o abani sarık...” (Kemal, 2007, s.177).

“Birden gözüne biri ilişti. Yüreği hop etti Hanımteyze’nin. Benzerlik bu kadar olurdu hani. Bir elmanın yarısı rahmetli Mıstafendi, yarısı şu önünden salına salına geçen. Ne var ki, Mıstafendi’nin abani sarığı yerine siyah fötr şapka konulmuş. Bir de Mıstafendi kravat takmazdı. Bunda kravat vardı” (Kemal, 2007, s.178).

Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi, evlilikte kadın aleyhine ortaya çıkan eşitsizliklerdendir. Kadınlar, kocasını başka kadınlarla paylaşmak zorunda kalır. Bu da kadınların daha hırçın olmalarına sebep olabilmektedir. Orhan Kemal’in, hikâyelerinde bu soruna da yer verdiğini görürüz. Eşinin, üzerine kuma getirmesini hazmedemeyen bir kadının acı hikâyesinin anlatıldığı *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı* hikâye kitabının “Yırtıcı Kuş” hikâyesinde, hikâye başkışisi Hayriye otuz yaşını geçmemiş güzel bir kadındır. Anlatıcı, bir gün vapurda tesadüfen Hayriye’yle tanışır. Onun ürkek tavırları, anlatıcının dikkatini çeker. İmam nikahlı eşi, Hayriye’nin üzerine kuma getirmiştir. Bu durumu kabullenemeyen Hayriye, kumayı göndermek için eşinin resmi nikahlı karısından olan oğlu Ahmet’i öldürerek yeni gelen kumanın yaptığını söylemiştir. Ahmet’i çok sevmesine rağmen üstüne kuma getirilmesini hazmedemeyen kadın, ufacak çocuğun canına kast etmiştir. Kocasının başka bir kadınla olması, Hayriye’nin psikolojisini bozmuştur. Ahmet’i öldürdüğünü itiraf eden kadın, yakalanma korkusuyla sokaklarda yaşadığını söyler. Anlatıcının “Nasıl kıydın öyleyse?” sözüyle oradan da hızla kaçmaya başlar. Hikâyede Hayriye’nin kocası, birden fazla kadınla evlenme hakkını kendinde görür. Eşinin bu duruma ne diyeceği onun umurunda değildir. Öyle ki kadın bu durumu kabullenemeyip kumasını hapse attırmak/idam ettirmek için ufacak çocuğun canına kast etmiştir.

“Dünyada Harp Vardı” hikâyesinde, Selahattin Bey adındaki bir mahkûmun İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir hapishanede yaşadıkları anlatılmıştır. Selahattin Bey, savaş yıllarında karaborsacılık yaparak zengin olmuş bir orman memurudur. İkinci Dünya Savaşı yıllarının hüküm sürdüğü dönemde, bir barda tartıştığı Yahudi’yi öldürmekten ömür boyu hapis cezası almıştır. Adolf Hitler bıyıklı Selahattin Bey, savaş

yıllarında karaborsacılık yaparak “bin bin” kazanmıştır. Bu kazancın da etkisiyle kendisinden otuz yaş küçük bir gürcü kızıyla evlenmiştir. Selahattin Bey’in maddi gücüne güvenerek on dört yaşındaki gürcü kızıyla evlenmesi, kadınların para için kendilerinden yaşça büyük erkekler tarafından sömürüldüğünün kanıtıdır. “Maaşı ‘yüzler’ görmemiş Selahattin Bey, ‘bin bin’ kazanınca, elbette ceviz oynayacaktı çocukla, kırk beş yaşına bakmadan elbette nikahlayacaktı on dört yaşındaki el kızını!” (Kemal, 2017b, s.328). Erkeğin maddi gücüne güvenerek henüz adet dahi görmemiş bir genç kızla evlenmesi, evlilikte mağdur olan tarafın yine kadınlar olmasına sebep olmuştur.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde evlilikte mağdur olan tarafın kadınlar olduğu görülür. Kadınların düşüncelerine başvurulmadan evlendirilmesi, kendilerinden yaşça büyük adamlarla evlenmek zorunda kalmaları, erken yaşta evlendirilmeleri evlilikte mutsuz olmalarına sebep olmuştur. Mutsuz bir evlilik yaşayan kadınların zaman zaman eşlerini aldattığına da tanıklık ederiz. Hatta bazı hikâyelerde, bu mutsuz evliliğin sonucu olarak kocalarını öldüren kadın hikâye kişileriyle de karşılaşırız.

SONUÇ

Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi bir yazar olarak bilinen Orhan Kemal, elli altı yıllık yaşamı boyunca adeta bir yazı makinesi gibi çalışmış; on dokuz hikâye kitabı, yirmi yedi roman, şiir, anı, inceleme yazısı, röportaj ve oyun eseri kaleme almıştır. Maddi kaygı taşıması ve yaşamını kalemiyle kazanma gerekliliği onun çok fazla ve çok hızlı yazmasına sebep olmuştur. Sabahın erken saatlerinde yazı makinesinin başına geçen yazar, öğleden sonra da yazdıklarını yayınevlerine satabilmek için uğraşmıştır. Hayat şartları Orhan Kemal'i, sürekli yazmaya mecbur etmiştir. Çoğu eserini yazdıktan sonra okumaya dahi fırsat bulamamıştır. Bu yüzdendir ki eserlerinde biçimden ziyade içerik ön plana çıkar.

Orhan Kemal, çoğu yazar gibi edebiyat hayatına şiir yazmakla başlamış ancak Nazım Hikmet'in tavsiyesiyle roman ve hikâyeye yönelmiştir. Nazım Hikmet'in tavsiyelerine kulak veren yazar, roman ve hikâyeleriyle uzun yıllar boyunca adından söz ettirmeye devam etmiştir. Toplumcu gerçekçi bir anlayışla eser verdiği hikâyelerinde, toplumun ezilen, hor görülen, küçümsenen, ihmal edilen her türlü kesimini anlatmış, onların sesi olmuştur. Orhan Kemal'e göre toplumdaki aksaklıkların, bozuklukların, eşitsizliklerin sorumlusu insanlar değil; onları suça iten bozuk toplum yapısıdır. Ona göre insanların suça itilmesinin temel sebebi, hayatta kalma mücadelelerinden ileri gelir.

Orhan Kemal'e göre sanat, toplumun ilerlemesi ve adaletin sağlanmasında çok önemli bir rol üstlenmelidir. Onun hikâyelerinde, dönemin sosyal ve siyasi olaylarını görmek mümkündür. Hikâyelerinde toplumun aksayan ve bozuk yönlerini gözler önüne serer. Hikâyelerini kaleme alırken bizzat gördüklerini, yaşadıklarını, bildiklerini anlatmıştır. Onun hikâyelerinde dönemin zorlu koşulları altında ezilen hikâye kişileriyle karşılaşırız.

Orhan Kemal, hikâyelerinde genellikle toplumun alt tabakasını oluşturan yoksul insanlara yer vermiştir. Bu yoksul insanlar, okul masraflarını karşılamak veya ailelerinin geçimini sağlamak için çalışmak zorunda kalırlar. Okulu bırakmak zorunda kalan çocuklar, babaları tarafından bir kadın uğruna terk edilirler. Babanın yokluğu, ailenin yoksulluğunun daha da artmasına sebep olur. Bazı hikâyelerde ise, eğitimde fırsat eşitsizliği karşıt karakterler üzerinden verilir. Bu hikâyelerden biri olan

“Çocuklar” hikâyesinde, ilkokulu pekiyi ile bitiren avukatın oğlu ile okula gitmeyen sokak çocuğu arasında eğitimde fırsat eşitsizliği hikâye boyunca vurgulanır.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde en çok işlenen sosyal eşitsizlik kavramı, yoksulluktur. Yoksulluğun doğal bir sonucu olarak görülen beslenme eşitsizliği, çoğu hikâyede kendini gösterir. Yazarın hikâyesini anlattığı kişilerin en büyük hayali, karınlarını doyurmaktır. Genellikle hayatın onlara sunmuş olduklarıyla yetinip tüm zorluklara göğüs germek zorunda kalırlar. Hikâyelerde betimlemeler daha çok kişilerin dış görünüşü üzerinden yapılır. Hikâye kişileri genellikle zayıf, kolları ince kişilerdir. Biz bu betimlemelerden hikâye kişilerinin yoksul, yetersiz beslenen kişiler olduğunu anlarız. Yetersiz beslenen bu hikâye kişilerinin yanında gerektiğinden fazla beslenen, semirmiş gibi olan karşıt hikâye kişileri az da olsa hikâyelerde yer alır. Yazarın hikâyelerde İkinci Dünya Savaşı’nın etkilerini görmek mümkündür. Savaşın en çok etkilediği kesim olan yoksullar, hikâyelerde karınlarını dahi doyuramayacak düzeydedirler. Bir yandan da savaşın etkisiyle zenginliğe zenginlik katıp karaborsacılık yapan insanlar vardır. Aralarındaki beslenme eşitsizliği, hapishanelerde de kendini hissettirir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde toplumun içinde bulunduğu bunalımları, yoksulluğu, köyden kente göç eden insanların barınma sorunlarını, işsizliği büyük bir ustalıkla işlemiştir. Hikâyelerinde barınma sorunu, geçim sıkıntısı sıklıkla görülür. Hikâye kişileri genellikle kenar mahallelerde, tek gözden oluşan rutubetli evlerde yaşarlar. Hikâyelerde, barınma sorunuyla birlikte güvenlik sorunuyla da karşılaşırız. Özellikle kadınların gece bir başına sokağa çıkamamaları, tacize maruz kalmaları olağan bir durum olarak görülür.

Orhan Kemal, hikâyelerinde yoksul insanların yaşamlarını onların bakış açısıyla, duygu ve düşünce dünyalarıyla, dilleriyle gerçekçi bir şekilde vermiştir. Onun hemen hemen her hikâyesi, yoksulluk ekseninde gelişir. Yoksulların sömürülmesi, ezilmesi, hor görülmesi hikâyelerinin odak noktasını oluşturur. Onun hikâyelerinde hikâye kişileri de bulundukları çevreden yani yoksul insanlardan seçilmiştir. Bu yoksul hikâye kişileri çoğu hikâyede sömürülür, ezilir, hakkı gasp edilir. Ekmek mücadelesi veren bu yoksul insanların, hikâyelerde sınıfsal bilince sahip olmadıkları görülür. Toplumcu gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, her ne kadar sınıfsal bilinci savunsun da “Grev” hikâyesi dışındaki hikâyelerinde bu durum gerçekleşmez. Bu durumun

gerçekleşmemesinde hikâye kişilerinin entelektüel çevrelerden seçilmemiş olması, daha çok eğitimsiz/kültürsüz yoksul insanlardan seçilmiş olması etkilidir. Bu yoksul insanlar hikâye boyunca sürekli çalışan, ekmeğinin peşinden koşan, ezilip sömürülmesine rağmen ses çıkarmayan kişiler olarak hikâyede yer alırlar.

Sosyal gerçekçi bir yazar olan Orhan Kemal, hikâyelerinde göç olgusuna geniş bir yer vermiştir. Hikâyelerde gerçekleşen göçlerin en büyük sebebi, ekonomidir. Daha çok köyden büyükşehre göç eden hikâye kişileri şehirde iş bulamamış, şehrin kültürüne ayak uydurmakta zorlanmıştır. Ekmeğin peşinden koşup şehre göç eden bu hikâye kişileri, büyükşehirde ezilip sömürülmüştür. Hikâyelerde az da olsa siyasi sebeplerle yaşanan göçleri de görmek mümkündür. Bunda, Orhan Kemal'in babası Abdulkadir Kemali Bey'in siyasi sebeplerle sürgüne gönderilmesi etkili olmuştur.

Orhan Kemal, hikâye kişilerini genellikle yoksul insanlardan seçer. Yoksul olan bu insanların kaldıkları yerleşim yerleri de bununla uyumlu bir şekilde verilir. Hikâye kişileri genellikle işçi mahallelerinde/kenar mahallelerde tek odalı, rutubetli evlerde yaşarlar. Hikâyelerde, bu gecekondulu mahallerinde yaşayan hikâye kişilerinin ekonomik refaha kavuştuktan sonra apartman dairelerinin bulunduğu mahallelere geçtikleri görülür. Hikâyelerde, kenar mahalleler ve apartmanların yoğun olduğu lüks semtler arasındaki eşitsizlikler sıklıkla vurgulanır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde toplumun dışlanmış bütün kesimlerini görmek mümkündür. Bunlardan biri olan engelliler, hikâyelerde büyük bir yer kaplar. Engellilerin yer aldığı hikâyelerde, toplumun engelli bireylere yeteri kadar saygı göstermediği görülür. Hatta öyle ki bazı hikâyelerde, hikâye kişileri engelli bireylerin engelinden faydalanmak dahi ister. Hikâyelerin çoğunda engelli bireylerin iş bulma kaygısı yaşadığı, toplum tarafından dışlandığı, engelleriyle alay edildiği görülür.

Orhan Kemal, hikâyelerinde genellikle gecekondularda/işçi mahallelerinde yaşayan yoksul insanlara yer verir. Hikâyelerde bu yoksul insanların sağlık koşullarına eşit bir şekilde erişemediği görülür. Kötü yaşam koşullarında hayatlarını sürdüren bu insanlar o dönemde sıkça görülen verem, sıtma gibi hastalıklara yakalanır. Özellikle verem hastalığı çok sayıda hikâyede geçer. Ve vereme yakalanan hastaların tamamı yoksuldur. Yazar bu durumu, bilinçli bir şekilde okurun karşısına çıkarır. Çünkü verem, yoksullukla ilişkili bir hastalıktır. İyi beslenemeyen, yaşam koşulları kötü olan kişilerde hızlı bir şekilde ilerler. Sosyoekonomik koşulları iyi bir sağlık hizmeti almaya elverişli

olmayan hikâye kişilerinin hastalığı, gün geçtikçe ilerler ve acı içinde yaşamlarını kaybedecekleri günü beklerler. Hikâyelerde devlet yetkililerinin ve özellikle Veremle Savaş Derneği'nin üzerine düşen görevi yapmadığı görülür. Sıkça eleştirilen bu durum, çoğu hikâyede açıkça görülür. Ayrıca hastanelerdeki yatak sayısının azlığı da dönemin sağlık koşullarını anlamamız açısından önemlidir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, farklı etnik kökenlere mensup hikâye kişilerine sıkça yer verdiği görülür. Etnik kökenlerini verdiği hikâye kişilerinin olaylar karşısında maruz kaldığı eşitsizlik, etnik kimliğinden kaynaklı değildir. Orhan Kemal'e göre asıl eşitsizlik, sermaye sahipleri ile işçiler arasındadır. Hikâyelerde Kürt Resul, Arap Dahrik gibi etnik köken ifadeleri kişileri tanıtmak için verilmiştir. Hikâyelerde bu durum bir eşitsizlik aracı olarak değil bilakis etnik çeşitlilik olarak görülmüştür.

Orhan Kemal, hikâye kişilerini genellikle alt statü gruplarından seçmiştir. Alt statüde bulunan hikâye kişilerinin çoğu, hikâyede üst statüde bulunanlar tarafından sömürülür. Özellikle üst statü grubunu temsil eden eden patronların statüsünü kullanarak yanlarında çalışan işçileri ezdiğini, sömürdüğünü hatta daha da ileri giderek hakaretler savurduğunu görürüz. Hikâyelerde kravatın toplumda bir statü olarak görüldüğü sıkça işlenir. Toplumda kravatlı kişiler, önemli mevkilerde olduğu için onlara daha çok saygı gösterilmesi gerektiği düşüncesi yazar tarafından açıkça eleştirilir. Ayrıca yazar bazı hikâyelerde, toplumun hamallık gibi belirli meslekleri küçümsemesini de sert bir şekilde eleştirir.

Kendini materyalist bir yazar olarak tanımlayan Orhan Kemal'in hikâyelerinde "imam, hacı, şeyh" gibi hikâye kişilerinin, genellikle dini ibadetlerini yapmakla birlikte ahlaksızca davranışlar sergiledikleri görülür. Bazı hikâyelerde de, dindar olarak resmedilen bu hikâye kişilerinin küçük kızları istismar ettiğine tanıklık ederiz. Yazar bu çelişkiyi, çoğu hikâyesinde vurgulamaya çalışır. Hikâyelerde dini simgeleyen kişilerin, davranışları arasındaki tutarsızlık da dikkat çekici bir durum olarak göze çarpar. Bazı hikâyelerde ailelerin çocuklarını terbiye etmek için dini, baskı ve korku aracı olarak kullandıkları görülür. Din konusunun işlendiği hikâyelerin çoğunda, hikâye kişilerinin dini konularda yeterli bilgiye sahip olmadığı görülür. Bu insanlar, genellikle kulaktan dolma bilgilerle din hakkında bilgi sahibi olmuşlardır.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, 1960 darbesinden sonra toplumsal özgürlüğünün kısıtlandığını, hikâye kişilerinin darbe hakkında konuşmaya çekindiklerini görürüz.

Darbenin halkta uyandırdığı etki, hikâye kişilerinin gizlice/çekinerek konuşmalarından anlaşılır. Hikâyelerde bireysel özgürlüğü kısıtlanan mahkûmlar ve fabrika işçileri de büyük bir yer kaplar. Kendi de uzun yıllar mahkûm olan yazar, bireysel özgürlüğü kısıtlanan mahkûmların yaşamını çoğu hikâyesinde dile getirmiştir. Bireysel özgürlüğü kısıtlanan diğer grup olan işçiler, çoğu hikâyede patrona karşı düşüncelerini özgürce ifade edemezler. İşçilerin sendikaya üye olmalarına, çalışma saatleri konusunda düşüncelerini rahatça ifade etmelerine izin verilmez. Bunu yapan işçiler patron tarafından işten çıkarılma korkusuyla baş başa kalırlar.

Orhan Kemal, hikâyelerinde küçük insanın gündelik yaşamına, yoksulluk, açlık karşısındaki mücadelesine yer vermiştir. Onun hikâyelerinde, hikâye boyunca bir parça ekmek için sürekli çalışan, mücadele eden insanlar vardır. Hikâyelerini anlattığı kişiler genellikle yoksul ve çaresiz insanlardır. Bu yoksul insanlar neredeyse çoğu hikâyede ekonomik eşitsizliğe uğrar. Eğitimde, sağlıkta, hapishanede yaşamın her alanında ekonomik eşitsizliğe uğrayan bu hikâye kişilerinin en büyük amacı karınlarını doyurmaktır.

Yazarın 1945 yılından sonra yazdığı hikâyelerinde, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan ekonomik eşitsizlik göze çarpar. Her ne kadar Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış olsa da savaşın etkileri hikâyelerde çokça hissedilir. Savaşın etkisiyle karaborsacılık artmış, zenginler karaborsacılık yaparak servetlerine servet katmış, fakirler ise daha da fakirleşmiştir. Bu hikâyelerden biri olan “Dünyada Harp Vardı” hikâyesinde yazar, karaborsacılık yapan hikâye başkışisini cezalandırarak hikâye sonunda kuru ekmeğe muhtaç ettirmiştir.

Yazar, hikâyelerinde toplumsal bir sorun olan gelir adaletsizliğine sıkça yer verir. Hikâyelerde toplumun alt ve orta kesimini oluşturan memurların, gardiyanların, işçilerin, işportacıların gelir adaletsizliğine uğradıkları görülür. Gelir adaletsizliğine uğrayan tüm kesimlerin sorunlarına yer veren yazar, gelirin adil bir şekilde paylaşılması gerektiğini, hikâyelerinde açıkça dile getirir. Hikâyelerde İkinci Dünya Savaşı'nın ve tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla gelir adaletsizliğinin daha da arttığı görülür.

Orhan Kemal, hikâyelerinde işçilerin en büyük sorun olarak gördüğü çalışma koşulları ve çalışma saatlerindeki eşitsizliğe sıkça değinilir. İş Kanunu'na göre sekiz saat çalışması gereken işçiler, patronun üretimde artış ve kar etme hırsı yüzünden herhangi bir ek ücret vermeden on iki saat çalıştırılırlar. İş Kanunu hükümlerine riayet

etmeyen işverenler, çalışanların çalışma koşullarını iyileştirmek için de hiçbir çaba göstermezler. Hikâyelerde devlet yetkililerinin de patronlardan yana olması, işçilerin çalışma koşulları ve saatleri bakımından eşitsizliğe uğramaya devam etmelerine neden olmuştur. Çalışma koşulları ve çalışma saatlerine itiraz eden az sayıdaki hikâyeye kişileri ya patron tarafından işten kovulmuş ya da devlet yetkilileri tarafından alıkonulmuştur.

Orhan Kemal, hikâyelerinde sosyal gerçekçi anlayışa uygun olarak işsizler, ırgatlar, işçi sınıfı gibi sosyal tipleri tüm boyutlarıyla anlatır. Kendisi de uzun süre işsiz kalan yazar, hikâyelerinde işsiz kalan hikâyeye kişilerinin psikolojik durumlarını ustalıkla işler. İşsizlik konulu bazı hikâyeleri, otobiyografik nitelikler taşır. Hikâyelerde işsizlerin iş bulma çabalarına, üst gelir grubunda bulunanların duyarsız kaldıkları görülür. Hikâyelerin yazıldığı dönemin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olması, işsizlik sorununun hikâyelerinde sıkça işlenmesine sebep olmuştur. Ayrıca tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla da köyde başlayan işsizlik, köyden büyükşehre göç edince büyükşehirde de baş göstermiştir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde işçi tipleri çoğunlukla sömürülen, ezilen, hor görülen yoksul insanlardan seçilmiştir. Bu kişiler, sermaye sınıfına karşı mücadele etmeleri gerektiği bilincinde değildirler. Hikâyelerde işçi sınıfının sınıfsal bilince sahip olmadığını, sermaye sınıfının her dediğini koşulsuz kabul ettiğini görürüz. Yazar, sınıfsal bilinci savunsa da hikâyelerinde yer alan karakterler bu bilinçte değildir. “Grev” adlı hikâyesindeki Sarı Mehmet tipi ile “Dert Dinleme Günü” hikâyesindeki Kemal Dokuzcanlı tipleri dışında, tüm hikâyelerinde yer alan hikâyeye kişileri sınıfsal bilince sahip değildirler. Ayrıca hikâyelerde yer alan işçi karakterler, öfkelerini sermaye sınıfına değil sermaye sınıfını temsil eden yönetici/ustabaşı gibi kişilere yönlendirirler. Yazar, “Eskici” adlı hikâyesinde olduğu gibi, bazı hikâyelerinde toplumsal sınıf ayrımının olmamasını, herkesin eşit şartlarda yaşaması gerektiğini açık bir şekilde savunmuştur.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde sermaye sınıfını temsil eden patronlar genellikle acımasız, sadece kendini ve çıkarını düşünen, yanında çalışan işçilere değer vermeyen kişiler olarak hikâyede yer alırlar. İşçileri, çıkarlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak gören sermaye sınıfı için işçilerin duygu ve düşüncelerinin bir önemi yoktur. Kendi çıkarına uymadığı için İş Kanunu hükümlerine uymayan bu insanların en büyük amacı, kâr elde etmektir. Hikâyelerde sermaye sınıfının atadığı ustabaşların/yöneticilerin de işçileri ezdiğini, sömürdüğünü görürüz. Çoğu hikâyede

acımasız olarak görülen sermaye sınıfı, “Yürü Ya Kulum” adlı hikâyede olduğu gibi birkaç hikâyede işçisini düşünen, işçisine sahip çıkan kişiler olarak hikâyede yer alırlar.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde, sendika ve örgütlenmenin çok az olduğu görülür. Sendikaların 1946 yılında kurulmaya başlanması, sendikaya üye olan işçilerinin işsiz kalma korkusu bunda önemli bir yere sahiptir. Hikâyelerde sendika ve örgütlenmeyi bir baskı aracı olarak gören sermaye sınıfı, işçilerin örgütlenmelerini engellemiştir. Örgütlenemeyen işçi sınıfı da, çoğu hikâyede sermaye sınıfına boyun eğmek zorunda kalmıştır. Hikâyelerde az da olsa işçileri örgütlemeye çalışan “Grev” hikâyesindeki Sarı Mehmet gibi hikâye kişileri de vardır. Ancak bunların sayısı çok az olduğu için işçiler örgütlenememiştir. Ekmeğin peşinde koşan işçilerin en büyük arzusu eve ekmek götürmek olduğu için, işçiler sermaye sınıfının işsiz kalma tehditlerine boyun eğmek durumunda kalmıştır.

Orhan Kemal hikâyelerinde, çocuklar geniş yer kaplar. Onun hikâyelerinde yer alan çocuklar genellikle yoksul ailelerden seçilir. Yoksul ailelerden seçilen bu çocuklar okulu bırakarak ailelerinin geçimine katkı sağlamak zorundadır. Hikâyelerde yer alan çocukların zor ve tehlikeli koşullarda çalışması en temel hakları olan yaşama hakkının ne denli değersizleştirdiğini gösterir. Zorlu işlerde çalışan çocuklar, iş yerindeki ustadan azar işitmek için gece boyu çalışmak zorunda kalırlar. Bazı hikâyelerde ise çocukların bu zorlu çalışma temposunu kaldıramadığı, yaşamını yitirdiği görülür.

Orhan kemal hikâyelerindeki çocuk kahramanlar, genellikle yeteneklerini geliştirebilecek imkânı bulamazlar. Ailelerinin ekonomik koşulları çocukların sağlıklı bir gelişim dönemi geçirmesini engeller. Çocukların evlerde, okullarda ya da oyun alanlarına kendi yetenekleri keşfetmesi gerekirken fabrikalarda, sokaklarda hatta hapishanede olması çoğu hikâyede görülen bir durumdur. Fabrikada, sokaklarda, hapishanede gelişim hakkı korunmayan çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal, psikolojik, ahlaksal ve toplumsal gelişimi de sağlıklı bir şekilde gerçekleşmez.

Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde çocuk kahramanlar ihmal, istismar ve sömürüye maruz kalır. Sokakta, iş yerinde, hapishanede sömürülen çocuklar kendini koruyacak güçte değildir. Her ne kadar hayata erken atılsalar da onlar birer çocuktur. Hikâyede korunmaya muhtaç olan bu çocukların babaları ya kötü bir kadınla kaçıp onları terk etmiştir ya da hayatta değildir. Babanın olmaması, çocuğun çevredekiler tarafından daha kolay istismar edilmesine neden olmuştur. Bazı hikâyelerde de

çocukların aile şiddetine maruz kaldığı görülür. Çocuğu korumakla yükümlü olan aile, çocuğa şiddet uygulayarak onun en temel hakkı olan korunma hakkını ihlal eder.

Orhan Kemal'in çoğu hikâyesinde, aile bireylerinin çocuğu ilgilendiren temel konularda bile çocuğun katılım hakkını gözetmediğini görürüz. Düşüncelerine başvurulmayan çocuk hikâye kişileri, ebeveynlerinin kendileri hakkında verdikleri kararları uygulamak zorundadır. Bazı hikâyelerde çocukların düşüncelerini önemsemeyen hikâye kişileri ile çocuk kahraman arasında zaman zaman çatışma yaşanır. Ancak güçsüz olan çocuk hikâye kişileri, ebeveynlerinin kendileri hakkında verdiği kararı kabul etmek zorunda kalırlar.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde yer alan çocuk karakterler, yetişkinlerin küçük bir modeli gibidir. Ev ekonomisine katkı sağlamak için çalışmak zorunda kalırlar. Genellikle okuldaki arkadaşlarına göre daha zeki ve daha çalışkan olan bu çocukların, kimi hikâyede okulu tamamen bıraktığını görürüz. Kimi hikâyede de okul masraflarını çıkarmak için çalışmak zorunda kaldıklarını görürüz. Çocuk işçilerin arkadaşlarına göre zeki ve çalışkan olmaları, yazar tarafından bilinçli olarak okura sunulur. Yaşları küçük olan çocuk hikâye kişileri, kimi hikâyede işporta tezgahı taşırken kimi hikâyede de tornavida tutarken karşımıza çıkar. Yaşlarının gerektirdiğinden daha büyük sorumluluklar yüklenen çocuk işçiler, hikâyelerde olgun birer küçük adam olarak yer edinirler.

Orhan Kemal'in hikâyelerindeki kadın hikâye kişileri, yoksullukla mücadele etmenin yanında bir de kadın olmanın dezavantajıyla karşı karşıya kalır. Bu ağır mücadeleyle başa çıkamayan kimi hikâye kişileri en iyi kurtuluş yolu olarak gördükleri intiharı seçerler. Hikâyelerde görülen kadın ölümleri "Bir Ölüye Dair" adlı hikâyede olduğu gibi sıradan bir durum olarak görülür.

Orhan Kemal'in hikâyelerindeki kadın kahramanlar, toplumsal yaşamın her alanlarında çalışırlar. Kadınların çalışma koşulları, erkeklere kıyasla daha zordur. Tarlada, tütünde, fabrikada çalışan kadınların bir de ev işlerini yapması, çocuk bakması beklenir. Kadınların verdikleri bunca emeğe rağmen aldıkları ücret, erkeklerin aldığı ücretten daha azdır. Çalışanların çoğunluğun kadın olduğu fabrikalarda bile ustabaşı/bölüm şefi hep erkeklerden seçilmiştir. Kadınların bu zorlu şartlarda çalıştıklarının yanı sıra bir de çoğu hikâyede, iş yerinde erkek tacizine uğrarlar. Hikâyelerde, kadınlar genellikle ustabaşı/bölüm şefi gibi gücü elinde bulunduran

erkekler tarafından taciz edilirler. Kimi kadın kahramanlar, bu durumu kabullenmek zorunda kalırken kimisi ise erkek tacizine daha fazla dayanamayıp çalışma hayatından uzaklaşma yolunu seçer.

Küresel ölçekte yaşanan en büyük toplumsal sorunlardan biri, cinsiyetler arası eşitsizliktir. Orhan Kemal'in hikâyelerinde kadınlar evde, iş yerinde, sokakta hayatın her alanında cinsiyetler arası eşitsizliğe maruz kalır. Toplum içinde erkeğin kadından daha üstün olduğu düşüncesi, bunda önemli yere sahiptir. Hikâyelerde, erkekler; kadınları yemek yapmak, çocuk büyütmek, temizlik gibi ev içi işlerine bakan kişiler olarak görür. Kadınları bu rolleriyle tanımlayan erkekler, hikâyelerde ataerkil toplum düzenine göre davranışlar sergiler. Kadınlar da, ataerkil toplum yapısının kendisine dayattığı toplumsal rolleri kabullenmek zorunda kalır. Buna çoğu zaman itiraz etmezler. Kadınlar, genellikle hikâyelerde ikincil birey konumundadır. Kadın gibi olmak, erkek tarafından aşağı konumda olmak olarak algılanır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde kadınların toplumsal yaşamda karşılaştığı sorunlara dikkat çekmiştir. Onun hikâyelerinde kadınların sosyal yaşamda en çok karşılaştığı sorun, erkek tacizidir. Kadınları cinsel obje olarak gören hikâye kişisi erkekler sokakta, iş yerinde, minibüste, tarlada yaşamın her alanında kadınları taciz ederler. Ayrıca hikâyelerde kadınların tek başına gecenin bir vakti dışarı çıkması da kimi erkekler tarafından namussuzluk olarak görülür.

Hikâyelerde anne ve eş olarak kadın, yoksulluk ve geçim sıkıntısına rağmen ailesi için her türlü fedakarlığı yapan, eşine destek olmak için çalışan, çocuklarına şefkat ve merhametini esirgemeyen kişiler olarak yer alırlar. Sadece “İki Kız” adlı hikâyede çocuğunun fuhuş yapmasına izin veren kötü bir anne figürü vardır. Onun dışında anneler, genellikle çocuğu için her türlü zorluğa katlanan, onlar için mücadele eden kişiler olarak hikâyede görülürler.

Orhan Kemal hikâyelerinde, ev işlerinin paylaşımında kadın aleyhine eşitsizlik görülür. Ev işlerinin sadece kadının sorumluluğunda olduğunu düşünen erkek hikâye kişileri, ev işlerine yardım etmeyi kılıbıklık, kadın boyunduruğu altına girmek olarak görürler. Hikâyelerde fabrikalarda, pamuk tarlalarında, dokuma atölyelerinde çalışan kadınların bununla birlikte ev işlerini de tek başına yaptıkları görülür. Bu da kadınların çalışma saatlerinin erkeklerden daha fazla olmasına sebep olur. Ataerkil toplum

düzenine göre davranan hikâye kişileri, bu durumdan rahatsızlık duymazlar. Kadınların da hiçbir hikâyede bu durumdan rahatsızlık duyduğu hissedilmez.

Hikâyelerde kadınların karşılaştığı diğer bir eşitsizlik durumu, çocuk büyütme ve yetiştirme sorumluluğunun tamamen kendilerine verilmesidir. Hikâyelerde erkekler daha çok gelir getirici işlerde çalışır. Kadınlar ise ev işleri, çocuk büyütme sorumluluğunu üstlenir. Erkekler tarafından bu durum kadın işi olarak nitelendirilir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde evlilikte mağdur olan tarafın kadınlar olduğu görülür. Kadınların düşüncelerine başvurulmadan evlendirilmesi, kendilerinden yaşça büyük adamlarla evlenmek zorunda kalmaları, erken yaşta evlendirilmeleri mutsuz bir evlilik yaşamalarına sebep olmuştur. Mutsuz evlilik yapan bu kadınların “Mavi Taşlı Küpe”, “Yerli Turist” gibi kimi hikâyelerde eşlerini aldattıkları görülür. Hatta bazı hikâyelerde kadın hikâye kişisi, mutsuz süren evliliğin sorumlusu olarak gördüğü eşini öldürür.

Sonuç olarak Orhan Kemal'in hikâyelerinde, sosyal meseleler daima ön planda olmuştur. Yazarın, neredeyse her hikâyesi yoksulluk ekseninde gelişmiştir. Hikâye kişilerinin karşılaştığı sosyal ve ekonomik eşitsizlikler üzerinden sosyal mesaj veren yazar, toplumsal sınıf ayrımının olmamasını, herkesin eşit şartlarda yaşaması gerektiğini hikâye kişileri aracılığıyla dile getirmiştir. Hikâyelerinde yer alan çocuklar, hayat karşısında tıpkı ebeveynleri gibi mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Hikâyelerinde kadınlara da sıkça yer veren yazar, kadınların yoksullukla mücadele etmenin yanında bir de kadın olmanın dezavantajıyla yaşamak zorunda kaldıklarını vurgulamıştır.

KAYNAKLAR

- Aba, G. (2014). *Ülkeler Arası Sağlık Eşitsizliklerinin Karşılaştırmalı olarak İncelenmesi*. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi: İstanbul.
- Adak, N. (2010). Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik ve Sonuçları. *Toplum ve Hizmet*, Cilt: 21, Sayı: 2.
- Adaman, F. ve Çağlar K. (2006). Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, *Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı. 2002-2006 Raporu*. İnternet Adresi: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006_study_turkey_tr.pdf [Erişim Tarihi: 26 Eylül 2008.]
- Akıllı, S. (2003). *Etnisite Olgusunun Kavramsal Sınırları ve Modernite Açısından Değerlendirilmesi*. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Antalya.
- Aksu, Ö. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Akyüz, E. (2013). *Çocuk Hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alper, Y. (Ed.) (2011). Sosyal Güvenlik Kavramı. *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Yayın Dağıtım.
- Antakyalı, B. (2020). Orhan Kemal’in Çikolata Öyküsünde Yoksulluğun İzi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), s.136-147.
- Arslan, P. (2018). *İlkokul Öğrencilerine Yönelik Öğrenci Hizmetleri Düzenleme ve Uygulamalarının Çocuğun Yüksek Yararı Bakımından Değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Avşar, Z. (2012). Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, s.9-40.
- Bakır, Z. (2019). Başka Bir Tarım Mümkün Mü? Erişim Bilgisi: https://insamer.com/tr/baska-bir-tarim-mumkun-mu_1992.html [Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2019].
- Balcı, A. (2008). *Örgüt Mecazları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Başboğa, Ö. (2017). *Orhan Kemal’in Hikâyelerinde Eleştirel ve Toplumcu Gerçekçilik*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Başaran, A. (2017). Sınıf Kavramının Kökeni ve Politik Ekonomik Bir Mukayese. *İpek Politik Ekonomik Kuram*. Cilt: 1 (1), s.214-237.
- Bezirci, A. (2003). *Orhan Kemal- Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları*. İstanbul: Evrensel Basım Yayınları.

- Bezirci, A. (1984). *Orhan Kemal*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bingöl, İ. (2014). *Orhan Kemal Edebiyatında İşçi-Oluş ve Ücretli Hayat*. İstanbul: Gram Yayınları.
- Coşkun, M. (2019). *Sosyal Eşitsizlikler Bağlamında Beslenme Eşitsizliğinin İncelenmesi ve Gıda Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Çağatay, N. ve Ertürk, K. (2004). Gender and globalization: A macroeconomic perspective. International Labour Office Working Paper No: 19. International Labour Organization Publications: Switzerland.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31, s.25-47.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 59, s. 89–132.
- Çalışlar, A. (1987). *Nazım Hikmet Sanat ve Edebiyat Üzerine*. İstanbul: Gümüş Basımevi.
- Çelebi N., Güner H., Kaya G. T. ve Korumaz M. (2014). Neoliberal Eğitim Politikaları Ve Eğitimde Fırsat Eşitliği Bağlamında Uluslararası Sınavların (Pisa, Tımsss Ve Pırls) Analizi. *Tarih Kültür Ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C: 3, S: 3, s. 33-75.
- Çelik, A. (2004). AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı–Yeniden Dağılım. *Çalışma ve Toplum*, s. 53–91.
- Çetin, C. (1968). İlk Aşkları: Orhan Kemal. *Akşam gazetesi*. 25.2.1968.
- Çoban, R. (2017). Sosyal Adalet, Eşitsizlik ve Sosyal Hizmet. *Gümüşhane Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), s.252- 260.
- Çokdan, Ö. (2019). *Orhan Kemal’in Romanlarında Göç Olgusu*. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Aydın.
- ÇSGB (2007). *Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Öğretmen El Kitabı*. Ankara.
- Demirtaş, C. (1979). *Yirminci Yüzyıl ve Edebiyat*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Deveci, C. (2004). İnsan Haklarını Aristoteles Evrenselciliğiyle Anlamının Olanaklılığı. *İnsan Hakları*. Yayına Hazırlayan: İoanna Kuçuradi ve Bülent Peker. Ankara: Felsefe Kurumu Yayınları.
- Dönmezer, S. (1990). *Sosyoloji*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*. DPT Uzmanlık Tezi. Yayın No: DPT: 2449, s. 2.
- Dursun, Ç. (1998). Türkiye’de İşçi Sınıfı Kimliğinin Medyada Temsili: 1970-1997. *Toplum ve Bilim*, s.210-243.

- Eker, H. (2018). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İş Dışı Zaman Kullanımı: Kamuda Çalışanlar Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Uluslar arası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Sayı:15, s.1218-1240.
- Ekin, N. (2003). Türkiye’de İşsizlik: İş Aramayan İşsizler – Kırsal Yoksullar – Kentsel Kayıtdışı Yapay İstihdamdakiler – Açık İşsizler. *Kamu-İş Dergisi*, 7, 2-21.
- Eliuz, Ü. (2011). Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak. *International Periodical For the Languages, Literature And History Of Turkishor Turkic Volume 6/3*.
- Eliuz, Ü. (2004). *Orhan Kemal’in Romanlarında Yapı ve İzlek*. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi: Elazığ.
- Enginün, İ. (2008). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erbay, E. (2013). Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi. *Journal of the Human and Social Science Researches*, 2 (1).
- Fahir, O. (1970). Orhan Kemal’in Edebiyata Girişi Üzerine Notlar. *Cumhuriyet*.
- Gezer M. ve İlhan M. (2018). Akademisyenlerin Perspektifinden Türkiye’de Eğitimde Fırsat Eşitsizliğine Neden Olan Faktörlerin Sıralama Yargılarıyla İncelenmesi. *Yükseköğretim Dergisi*, C:8, S:3, s.301-312.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Çeviren: Hüseyin Özel. Cemal Güzel. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Grint, K. (1998). *Çalışma Sosyolojisi*. Çeviren: Veysel Bozkurt-Burcu Çekmece-Selda Göktan. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Gören, Z. (2012). Çocukların temel haklarının anayasal garantisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, s.113-176.
- Gözler, K. (2008). *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Günay, C.İ. (2009). *İş Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Hodgkin, R. ve Newell, P. (2002). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*. UNİCEF.
- İleri, S. (1975). Çağdaş Öykücülüğümüze Kısa Bir Bakış. *Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri. Türk Dili, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, S.286, s.2-29. http://www.worldshortstoryday.org/tr/data/selim_ileri.pdf [Erişim Tarihi: 14.07.2020].
- Kabaş, T. (2009). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi: Adana.
- Kantarcı, A. (2006). *Orhan Kemal’in hikâyelerinde Çocuk Tipleri*. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.

- Kaplan, M. (2002). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, Z. (2011). Beden Sosyolojisinden Ölüm Sosyolojisine: İnterdisipliner Bir Yaklaşım. *Beden Sosyolojisi* (Ed.). Kadir Canatan, İstanbul: Açılım Kitap.
- Kardam F., Yüksel İ. (2010). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Algısı: Niteliksel Araştırma Sonuçları. In Türkiye’de Kadın Yönelik Aile İçi Şiddet (Ed.). S Üner, F Kardam). *T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*. Ankara, s.103-165.
- Kaymaz, İ. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu. Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, 46(1), s.333-336.
- Kemal, O. (2021a). *Ekmek Kavgası*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2017a). *Sarhoşlar*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2020a). *Çamaşırcının Kızı/ Küçücük*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2021b). *72. Koğuş*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2019). *Grev*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2021c). *Kardeş Payı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2020b). *Önce Ekmek*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2007). *Kırmızı Küpeler/ Babil Kulesi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2017b). *Yağmur Yüklü Bulutlar/ Dünyada Harp Vardı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2018). *İstanbul’dan Çizgiler*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Koç, Y. (2003). *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Koçoğlu, D., Akın, B. (2009). Sosyoekonomik Eşitsizliklerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Yaşam Kalitesi ile İlişkisi. *DEU Hemşirelik Yüksekokulu E-Dergi*, 2(4), s.145-154.
- Korkmaz, F. (2017). Orhan Kemal’in Romanlarında Sosyal ve Ekonomik Eşitsizlik Üzerine Bir Değerlendirme. *Dergah Edebiyat Sanat Kültür Dergisi*. ISSN 1300-5375.
- Körfeci, F. (2017). *Kent Yaşamında Barınma Hakkı*. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Kulaksızoğlu, A. (2017). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Kurt, S.L. (2016). Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslar Arası Belgeler ve Türkiye Uygulaması, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı 36, s.99-127.
- Küçük, M. (2005). *Medya, İktidar, İdeoloji*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Lekesiz, Ö. (1998). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 2*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital (Birinci Cilt)*. Çeviren: Alaattin Bilgi. Ankara: Sol Yayınları.
- Memiş, E., Öneş, U., ve Kızılırmak, B. (2012). Kadınların ev kadınlştırılması: Ücretsiz ve Karşılıksız Emegın Toplumsal Cinsiyet Temelli Bir Analizi. Derleyen: S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren) (içinde). *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.159-182.
- Millet, K. (2011). *Cinsel Politika*. Çeviren: Seçkin Selvi. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Mutlu, E. (2008). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ayraç Kitapevi.
- Moran, B. (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Narlı, M. (2002). *Orhan Kemal’in Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Norman, Y. (2014). 1 Mayıs İşçi Sınıfının Birlik Mücadele ve Dayanışma Günü. *TMMOB EMO Ankara Şubesi Haber Bülteni*, 1, s.8-9.
- Ocak, H. (2015). *Orhan Kemal’in Hikâyelerinde Kadın Motifi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Aydın.
- Oğuz, P. (1997). *Çocuk ve Hakları*. İstanbul: Analiz Yayınları.
- Onur, B. (1993). *Toplumsal tarihte çocuk*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Otyam, F. (1973). *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık.
- Öğütçü, I. (2012). *Zamana Karşı Orhan Kemal*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Özdil, Y. (2018). *Etnik Kökenin Siyasal Katılıma Etkisi: Çeçen ve Çerkez Örneği*. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Gaziantep.
- Özgökçeler, S. (2006). *Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi*. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Bursa.
- Özgüven, A. (2011). *Öğretmenlerin Toplumsal Statüleri Hakkında Okul Aile Birliği Başkanı ve Üyelerinin Görüşü*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Ankara.

- Perrot, M. (2012). Fransız İşçi Sınıfının Oluşumu Üzerine. Çeviren: Reşide Adal DüNDAR. Ira Katznelson ve Aristide R. Zolberg. (Ed.). *İşçi Sınıfı Oluşumu* (s.79-116). Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Pınar, M. (2016). Cumhuriyet Döneminde Unutulmuş Bir Siyasi Hareket Ahali Cumhuriyet Fırkası. *Tarih Okulu Dergisi*.
- Polat, O. (2000). Çocuk İstismarında İstismarcı ve Kurban İlişkisi. *Çocuk Forumu Dergisi*, 3 (4):1.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*. Çeviren: Himmet Hülür. Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd.Şti.
- Royal College of Nursing (2012). Health inequalities and the social determinants of health. *Policy Brief* No.1/12, London.
- Sağlam, M.H. (2018). Kuyucaklı Yusuf Romanında Din Duygusu ve Din Diline Ait Semboller, *Edebi Eleştiri Dergisi*, c.2/2, 2018, s.129-145.
- Saraçoğlu, G.V. (2014). Dünya’da kadın sağlığındaki eşitsizlikler. *Toplum ve Hekim*, 29(1), s.32-40.
- Savran, S. (2014). *Sınıfları Haritalamak: Sınıflar Birbirinden Nasıl Ayrılır? Marksizm ve Sınıflar içinde*. (25-70). Ankara: Yordam Kitap.
- Seferoğlu, E. (2020). Savaşın Tekrarlanan Gerçeğine Dair Örneklem: Dünyada Harp Vardı! *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (3), s.346-354.
- Serozan, R. (2005). *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Slattey, M. (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Çeviren: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Su, H. (2016). *Hikâye Anlatıcısı*. İstanbul: Şule Yayınları
- Şengül, M. (2016). Kadın Edebiyatı: Bir Varoluş Mücadelesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. Sayı:44, s.203-211.
- Şenses, F. (1991). Türkiye’de Gelir Dağılımı, Gelirin Yeniden Dağıtımı ve İşgücü Piyasaları, Türk Ekonomisine Sosyal Demokrat Çözümler. Cilt: III, İstanbul: *Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları*, No: 18, s. 51–80.
- Tacir H. (2013). Yaşama Hakkı Kapsamında Yaşamın Başlangıcı. Marmara Üniversitesi, *Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 19(2), s.1301-1320.
- Taşkın, Ö.Ö. (2006). *Velayette Çocuğun Yüksek Yararı*. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir.

- Tekingündüz S., Kurtuldu A., ve Işık E. T. (2011). Sağlık Hizmetlerinde Eşitsizlik ve Etik. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4).32-43.
- TDK (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları.
- Tengilimoğlu D, Işık O, Akbolat M. (2011). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tezcan, M. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Feryal Matbaası.
- Tolan, B. (1993). *Sosyoloji*. Ankara: Adım Yayınları.
- Tosun, N. (2011). *Modern Öykü Kuramı*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Türkyılmaz, M. ve Kuş Z. (2014). İlköğretim 100 Temel Eserde Çocuk Hakları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15).
- Uğurlu, N. (1973). *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi*. İstanbul: Cem yayınları.
- UNICEF (2017). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html sayfasından erişilmiştir.
- Uyar, L. (2006). Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006.
- Vardar, G. (2008). *Medeni Kanuna Göre Yerleşim Yeri ve Belirlenmesi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Yavuzer, H. (Ed.). (2004). *Evlilik Okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.